

భీరవి

Valmiki Ramayana
1/1/54

సమర్పణ

1954

*

వెల. రు. 1.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు :

శివలెంక శంభుప్రసాద్

నవంబరు 1954

సంపుటము 31 :

సంచిక 11

విడిపత్రిక . వెల ఒక్కరూపాయి

విషయానుకరము

— :: —

నవంబరు 1954

జాగృతి ప్రతిజ్ఞ—(శ్రీ) సాశ్వ కృష్ణమూర్తి	401
సరిబలి—(శ్రీ)మతి సర్దీస్ దలాల్	403
జర్మనీపునర్జన్మ—(శ్రీ) పి. (శ్రీ) రాములు	409
పులిస్టిస్ భార్య—(శ్రీ) కె. ఎ. ఎస్. రావు	414
అనంతవర్మ వోడగంగ దేవుడు : అనపాక తామశాసనము— (శ్రీ) మండ సరసిహము	424
హాస్యరసము—(శ్రీ) పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	433
ముక్తమాల—(శ్రీ) కొర్లపాటి (శ్రీ) రామమూర్తి	441
సాతవాహను లెవర—(శ్రీ) చీమకుర్తి శేషగిరి రావు	451
గడచిపోయిన గాథలు—(శ్రీ) బలివాడ కాంతరావు	457
నేటిసాహిత్యము: అష్టభంశ ప్రయోగములు—(శ్రీ) కురుగంటి సీతారామయ్య	465
అస్థిసంజరం—(శ్రీ) మంథా వెంకటరమణారావు	469
పెద్దన : మనుచరిత్ర—(శ్రీ) నిడుదనోలు వేంకటరావు	478
కలగూరగంప—	494
గ్రంథ విమర్శనము—	497

త్వరగా నురగను తెచ్చు సన్లైట్ బాడ కుండ తెల్ల వంత ఉతుకును

మీ బట్టలను సన్లైట్ తో ఉరికినదో
మరినను ఎంత సులభముగా దొడ్డిపోతుందో
మీరే చూడండి. కొద్ది నిమిషములలో
మీ తెల్లని బట్టలన్నియు (రుమాయినుండి
దుప్పట్లు వరకు) క్రొత్తవాటికంటె తెల్లగా
వగును : మరియు సన్లైట్ తో ఉరుకుట
వలెన మీ బట్టలు ఛాంకాలను నిలబరును."

"దీనిని బాగా జ్ఞానకముంచుకొనండి—
సన్లైట్ నబ్బు రంగు బట్టలను తళతళమని
మెరవేటంత ప్రకాశవంతముగా సుతికేటట్లు
చురేడియు నుతుకదు. సన్లైట్ నబ్బునుండి
త్వరగావచ్చు నురగ బట్టలను బాదకుండగనే
వాటిలోని మరినమును తరిమివేసివాటి ఆనలు
రంగును తిరిగి తెచ్చుటను మీరే చూడండి."

సన్లైట్ నబ్బు

బట్టలను కావాదును. శ్రమను తగ్గించును. ఖర్చును తగ్గించును

జ య
కా రికము

భారతి

సంపుటము 31
సంచిక 11

* జా గృ తి వ జ *

శ్రీ సాత్వ కృష్ణమూర్తి

రఘుకులస్వామి పారావారధీశక్తి శయ్యా సుహృద్వృత్తి సాగి యొరసి
శ్రీ ధరితీజాత స్నిగ్ధపాదాంభోజ లాతాస్ఫురద్రక్తి రంగరించి
శ్రీ సుమిత్రాదేవి స్మితనము నేప మా నేవావచఃప్రౌఢి నేకరించి
ఉత్సృష్ట సౌఖ్యాబ్ధి ఊర్మిశాహృదయాత్తరేఖా నమాశ్లేష్ట ఋషివధమ్ము

నధివసించిన నాహృదయాబ్జసీమ
పరమ వైరాగ్యభావనంపన్నమగుచు
జడలు దాల్చిన మత్తపసాధనోగ్ర
సాధు నేవా ప్రతిష్ఠ ఆశ్రయము గనుత!

ధరణీధ్ర సాను దుష్టరసభోద్వృత్తి మై యరుగుచో శాతబంధురపు శిలల
ఉరుదరి నిర్దురీపరిపిక్త నముపాంత వృత్యోగ్రపాత వార్పిందు తతిని
అగ్నిమణ్యనుభగ్న భుగ్నార్పిరాకీర్ణ సానుభ్రమద్వాయు శాణరేఖ
శితికంత కంఠాహి హుతభుక్తిభారేఖ నెగచిన విషధూమ గగనవీధి

ముక్త కూర్వాన జాగదాభోగశక్తి
 శీర్షమణికోటి చిత్రితాశీవిమాన్ని
 ఉద్గమితమైన మన్మహోద్వద్గుణాంక
 సాధుసేవాప్రతిజ్ఞ ఆశ్రయము గనుత!

మృదువాయు చలిత పుష్పిత లతావృక్షాభి పరిణద్ధ మాధవోద్భాసి కాంతి
 జ్వలదగ్ని దీర్ఘవాసర సభోమణి చండిమోత్పాటితముగ్రీహ్మోర్వరాద్ధి
 జలధరానేక కజ్జలగిరిన్యస్త వర్షాలతాతన్విభూషానజమ్ము
 శారదాకాశ విస్ఫారితాయత గరుద్రాజహంసాభ చంద్రాంశురసి

వన్యపథ హిమభిత్తి శర్వరికి హత్తి
 కళకుమని రాలు పలిత వృక్షచ్ఛవముల
 సస్మదాత్మీయమూర్తి నాన్యాత్మశక్తి
 సాధుసేవాప్రతిజ్ఞ ఆశ్రయము గనుత!

ఆకృష్ట సకలపుణ్యవర్తమోహనోద్ధరగతి భావబంధురత తోచి
 ఉద్దిక్త వాయుసముత్కర్ణగతి సేవో మొగలిపూవాసనలెగచి తాకి
 కనుమూసి వినినంత వనవీధి నినదించు కీచకోత్కరమరగీతి విన్ని
 అచ్చమై యొండు ఉహసుప్తి విడివడ్డ సేనుగా నాకు గాన్పించి నిలిచి

ఆత్మలోన చక్షుశ్శ్రవ ఆప్తిగనిన
 నిరవధికభక్తి ధృతిజగద్భరణశక్తి
 సాధుసేవాప్రతిజ్ఞ ఆశ్రయముగనుత
 ధరణిజా వపుర్వల్లి గందంపుమాను.

* న ర బ లి *

శ్రీమతి సర్గీస్ దలాల్

★ ★ న్యూయార్క్ హెరాల్డ్ ట్రిబ్యూన్ ప్రతీక అధ్వర్యాన జరుగుతున్న ప్రపంచ కథానికల రెండవపోటీ సందర్భంలో హిందూస్థాన్ టైమ్సు ప్రతీక నిర్వహించిన అఖిలభారత పోటీలో ఇది ప్రథమ బహుమతిసందిన కథ. భారత దేశంనుంచి ప్రపంచపోటీలను బడిన నాల్గు కథలలో మొదటిది. ఈ కథకు హిందూస్థాన్ టైమ్సు ప్రతీక రు. 1500 లు బహుమాన మిచ్చింది. శ్రీమతి సర్గీస్ దలాల్ ఈ కథను ఆంగ్ల భాషలో రచించి పోటీలో పాల్గొన్నారు.

శ్రీమతి సర్గీస్ దలాల్ జననం 1923 సం॥ జూన్ 13 వ తేదీ. భారత దేశపు అసిస్టెంట్ సర్జేయర్ జనరల్ శ్రీ జె. ఎ. ఎఫ్. దలాల్ గారి సతి. ఇరువురు కుమార్తెలూ ఒక కుమారుడూ వీరి సంతానం. గృహనిర్వహణలో అత్యంత శ్రద్ధగల నిరాడంబర జీవి. ఆంగ్ల భాషలో, తమిళం, కథలూ వ్యాసాలూ వ్రాస్తూ వుంటారు. ★ ★

ప్రగతుల బాటవెంట కారు నెమ్మదిగా సాగిపోతోంది. తిళితిళిలాడుతూవుండే దాని పార్శ్వ భాగాల దుమ్ముగొట్టుకుని బూడిదపులిమినట్లు కాపురనే పోయినై. చుట్టూ చూపుమేర దూరం, పవరకూ, ఎండ్రుగొట్టిపోయిన ఒకే ఒక బజ్జీబంజరు. దూరాన కొండలమీద మాత్రం నీలవర్షపు పొగ తెరలా మృగత్వప్ట.

ట్రీయానా ఏదో దాహంతో వున్నవాడలా కారులోనుంచి బయటికి తొంగిచూచాడు. భారత దేశాన్ని అవగతం చేసుకోవాలనే ఉద్దేశంతో ట్రీయానా యిలా యీ దేశానికి అరుదెంచారు. ఈ దేశాన్ని గురించి ఏ అణుమాత్రమూ మిగలకుండా సమగ్రంగా తెలుసుకుపోవాలని ఆయన పరమదిక్షతో వున్నాడు. కన్నులపండువుగా మిసిమిసలాడే పచ్చిక బయళ్లు చూచాడు; సీతారామకొలుకున్న కొండ కోనల సొందర్యాన్ని తిలకించాడు. నీరులు తులదూగే ట్రీ తోటలను చూచాడు; పొచిన శిల్ప సంపదలనూ, దేవాలయల గోపురాలనూ విశ్లేషించాడు. త్రోత్రిగా నిర్మించుకున్న ఆనకట్టలను కూడా చూచాడు. కాని ఆయనకు తృప్తి కలుగలేదు. మౌన

ప్రాంతాలను చూడాలి—అదీ ఆయన ఆవేశం. ఆకలి పీశాచి అటమటింపజేస్తుంటే కంకాలాగా మారి పాలెండి వలె చి వికి పోయిన ప్రనాలతో అల్లాడుతున్న అభాగినుల చిత్రాలు సంపాదించాలి; ఊదబోయిన పొట్టలతో ఊదకాళ్లతో ఊగిసలాడిపోతున్న పసిపాపల ఘోటాలు సంపాదించాలి. తాను స్వదేశానికి తిరిగి వెళ్ళాక వాటిని తన ప్రతీకలో ప్రకటించుతాడు. ఈ ఛాయా చిత్రాలన్నీో ఒకటోరకంగా వుండేలాగు తీయాలని ఆయన ప్రయత్నిం. కారులోవున్న తెదితరులకు యింత ఉబలాటం వున్నట్లు కనుపించదు. వారి నిస్పృహను లెక్కచేయకుండా ట్రీయానా మాత్రం పరిమ బౌత్సుక్యంతో వున్నాడు. గ్లాసు తెలుపులు మూసివున్న వడెగాలి లోపలికి దంచేస్తూనే వుంది. గాలితిపాటు ధుళిహడా లోపలికి చొరవ చేసుకుని, లోపలను మెత్తలూ దిండ్లూ సర్వం నానాకచాటి అవుతున్నాయి.

ఆ యిద్దరు అడవాళ్లలో, చిన్నావిడ ముఖం గుడ్డతో తుడుచుకుని, లెల్లపాణం తో కుక్కుచ్చినట్లు చెనక్కు జాలిగిలబడ్డది. ఆవిడవయసు ఇరవై దాదాపు

వుంటుంది; ఆరోగ్యంతో మిగిలినవారును చక్కనిముఖం; నల్లని వెంట్రుకలు, గోధుమరంగు లేనెక్కు. ఇంకా కొంచెం వయసు గల ఆ రెండో ఆవిడ బ్రియానా సోదరి. దిశ్శక్తా పరువులకు ఎలా దూగరపట్టివుందో ఆవిడ దుస్తులనుండాకూడా అలాగే సన్నటి పొరగా దూగరపట్టి వుంది—గుస్తులే కాదు, శరీరమంతాకూడా. ముఖమిదినుంచి కనుబొమల మీదికి మద్ది ఓడుతోంది. ఈ గిజాబంతా తెలియనట్లు నోరు తెరచి, కళ్లు మూసుకుని మాగన్ను గా కనుకు తీస్తోంది.

ఈ వడగాలి లేక్కలేనట్లు కనుపించుతున్న నాకు ద్రౌివ రొక్కడే. అతను ఈ దేశం నాడు; యువకుడు; చలాకీ అయిన ముంజేతులు; కారు నడుపుతున్నాడన్న మాటే గాని 'అప్రయత్నంగా చేతులు వాటంతటికవి పనిచేస్తున్నట్లు కనుపించుతోంది. అతను లోగడ నైవ్యంలో పనిచేశాడు. బ్రియానాకు ఆయా ప్రదేశాలు చూపించటానికి అతన్ని ఆదేశించారు. అతను చాలా మితభాషి, ఏదైనా ప్రశ్నకంగా చెప్పదగిన విషయ ముంటే తప్ప నోరు మెదపడు

బ్రియానా ముందుకు వంగి, అతన్ని పలకరించాడు :

‘ఇదుగో ప్రితమ్సింగ్—ఇటు చూడు—ఫలహారం చేద్దాం—దిగ్గో, కొంచెం నేపు విశ్రాంతి తీసుకోవాలికి తగిన ప్రదేశ మేదేనా వుంటే ఆకపోనీ—

ప్రితమ్సింగ్ సమాధానం చెప్పలేదు గాని, సరే నన్నట్లు తలవూపాడు.

బ్రియానా రుసరుసలాడాడు. అసలు యీ దేశం వాళ్ళంటేనే అతనికి చిరాకు; అందులో యిలా మానగా వుండే రకాన్ని చూస్తే మరి మంట.

బ్రియానా వసబోసిన పిట్ట; ఆ సమానం ఏదో ఒకటి మట్టాడుతూ వుంటేగాని అతనికి తోచదు. కొంచెం కురిదమనిషున్న మాటేగాని పుష్టిగల శరీరం. తాను అంగజాతికి చెందినవాణ్ణి చెప్పకుంటాడు. చెప్పకోవమేగాదు—దీన్ని బుజావుచేసుకోవటానికి బ్రిటిష్ పౌరుడుగా అతని చేతిలో పాస్ పోర్టుకూడా వుంది. కానీ యిది కొంత అనుమానించదగ్గ విషయంగా కనుపించుతోంది. ఎంచేతనంటే జవాచ్చాయ విషయంలో ప్రితమ్సింగ్ కంటే అతను మరెంతో తెలుపుకాదు. నల్లటి ఆ కళ్ళూ, నూనె రాచుకున్నట్లు నిగనిగలాడుతూ ఆ నల్లటిజాట్లా పట్టి నున్నట్లుగా వున్నయి. అతను, తన దేశాన్ని,

గురించి, తన జాతినిగురించి ఎప్పటికప్పుడు ఏడా తెలిపి లేకుండా తెగపాగడుకుంటూ వుంటాడు. ఇతర దేశాలనూ, ఇతర జాతులనూ పురుగులక్రింద తీసేసి దులపరించుతూ వుంటాడు. తన రక్తంలో సాంకర్య మేదో వున్నదని అనుమానంవుండే ప్రతిపక్కడూ ఇలానే ప్రవర్తించుతూ వుంటాడు. నల్ల దర్బం వున్న యావన్ముదికి అతను ‘నిగర్’ అనే పదం వాడి, చీద రించుకుంటూ మట్లాడతాడు. వార్లకి సంబంధించిన మంచినీ చెకునీ కూడా ప్రోసిరాజుక్రింద కొట్టి పారేస్తాడు. ఇప్పుడు చుట్టూవున్న కంటబాలాలన్నీ అలా ఊసరక్షేత్రాలుగా మారి కంటబడుతుంటే, ఏదో తన లోపలన్న అక్కసంతా తీరి తృప్తిపడుతున్నట్లు కనుపించుతున్నాడు. ‘లోగం కుదరాల్సిందే’ అన్నట్లు సర్దాగా చేతులు నలుపుకుని ముద్దుల పడుతున్నాడు. ఇంగ్లీషువాణ్ణి చెప్పకుంటే, తన జీవాచ్చాయ, కాటుక కండ్లూ కూడా నారిపోతాయని బ్రియానా నిశ్చయించుకున్నట్లున్నాడు.

ప్రితమ్సింగ్ సాయుధదళాల్లో ఆఫీసరుగా పనిచేసివున్న కారణం గా ‘దేశాలా చూచాడు. బ్రియానాను మానీ పిడు ఏ దేశంలో పుట్టివుంటాడని, అపహాస్యంగా లోలోపల నవ్వుకుంటున్నాడు. బహుశా యీ దేశానికంటే ఉష్ణధృక్తికలిగిన ప్రదేశంలోనే పుట్టివుండా అనుకున్నాడు. కానీ, ప్రితమ్సింగ్ మర్యాద మన్ననలు తెలిసినవాడు, అందుచేత లోపలనుంచి ఒక చెంప నవ్వు వస్తున్నా, ఆపుకుని మామూలుగా ప్రవర్తించుతున్నాడు.

కారు ప్రక్కకు తిరిగి రోడ్డుమీదినుంచి ప్రక్కనున్న పుంతలోకి దిగింది. కట్టెదుట శిథిలం లమై పాడుబడివున్న ఒక పాతకోట. ఎండవేసిమనుంచి ముహూర్తకాలం తలదాచుకోవటానికి కొద్దనల్లటి ఆశ్రయం.

అందరూ కారు దిగారు. గుదులు బట్టిపోయిన కాళ్లు విడిచిందుకుని అమ్మా అనుకున్నారా. ఆ జన్మని రెండు చేతులా మెడనొక్కకుని పిల్లికూసలా పెద్దగా ఆపులించింది.

బ్రియానా ఆవిడవంక మానీ దిట్టిన కుక్కల్లా వున్న తన పెదవుల్ని నాళితో నాక్కున్నాడు. పోయి ఆవిడ చెయ్యి బట్టుకుని:

‘హెలెన్ - పదపద - అలా నీడలోకి పడే నీవిక్కడ వడగొట్టి చదికిలబడిపోవటం పాపము’— అంటూ, అనాచ్చాదితమైన ఆవిడ ముంజేతిని చలాకీగా నొక్కాడు.

అపిల్ల నెమ్మదిగా వదిలించుకుంది. ఆ రెండో అవివేచనల కాళ్ళిడుగులంటూ లోపలికి వెళ్ళింది. ఆ అమ్మాయికి ట్రియానా అంటే తగనిచిరాకు; అతని సోదరి జార్జిన్ సతికి కుమారులైన కారణంగా యీ జంజాటాన్నంతా భరించవలసి వచ్చింది. ఇదొక్కటేగాదు. తన కిష్టంలేని ఇంటికి అనేక చిక్కాకులు భరించవలసి వచ్చినై. కాని యిప్పుడు అవివేచన వాటన్నిటినిగురించి విచారించి లాభంలేదు.

వెనకనుంచి సామానులు మోసుకొస్తున్నవాడే కూడా అక్కడికివచ్చి అగింది. వాకర్లు గబగబా క్రిందికిదిగి ఫలహారాలబుట్టలూ రంగులూ క్రిందికి దించారు. తుజాలవివేచనలవలన యేర్పాట్లన్నీ పూర్తిచేశారు. అప్పటిదాకా ప్రత్యేకమైనవా పలక కుండా కినునాస్తిగాకూర్చున్న జార్జిన్ సతి అకలి మొహం బెట్టి ఆ ఫలహారాలవంక ఆహ్వాయంగా చూసింది. దుమ్ము గొట్టుకున్న ఆ మురికిచేతులతో నే, ఆదరా బాదరా, 'సాండేవిచన్' తీసి ఒకదాని తరువాత ఒకటి నోట్లో కుట్టేసుకుంటోంది.

హెలెన్ కొంత జాలిగానూ కొంత చెవిపూటగానూ అవివేచన చర్యను గమనించుతోంది. ఆమె గుండీలేని, నీలవర్ణపు కమీజూ, యే విషయాన్ని అంతగా భావించేయ్యని ఆ నిర్లక్ష్యత, ప్రీతివేసింగ్ వాళ్ళకు సుదూరంలో ప్రకాశించి నిల్చున్నాడు. వాళ్ళకూ అతనికి మధ్య, అధికమందరాని అభావమోహం వున్నట్టు కనుపించుతోంది.

కారులో ప్రయాణం చేస్తున్నంతసేపూ, ట్రియానా, భారతీయులను గురించి యిష్టించుచున్నట్టు మాట్లాడుతూనే వున్నాడు. వాళ్ళ మర్యాద మన్ననలనూ, వాళ్ళ సంప్రదాయ విశ్వసాలనూ, పరిహాసించునూ, యుక్తయశులూ మాట్లాడుతూనే వున్నాడు. ఇందుతా వింటూకూడా ప్రీతివేసింగ్ యాదృశ్యతల కూడా వదిలించుకుంటూ నిబ్బరంగా కూర్చున్నాడు. అతి మర్యాదగా ప్రవర్తించుకున్నాడు. అతని ప్రవర్తనమనే హెలెన్ కు ఆశ్చర్యం వేసింది. నిజంగా ఇందుతా అతనికేమీ పట్టదా? లేక కావాలని వసించుకున్న మానసా? దుర్బేధ్యమైన అతని మహామానం ట్రియానాను మరింత రెచ్చగొట్టి యింకా అనంతంగా వేలించుతోంది.

'అహహహ! — విచిత్రం! — నిజానికి స్వాతంత్ర్యం పొందాలిని పోతుగడ్డ! జోక్యము చేసి లేకుండా, అకలితోమాడి ఇక హాయిగా మరణించవచ్చు మీరంతా.'

ప్రీతివేసింగ్ నోరుమొదలచేడు — ట్రియానాను మరింత చేచిక్కి పుట్టుకొచ్చింది. ఎలాగన్నా అతన్ని మూటాడించాలి. అవమానంతో అతని ముఖం కంఠగడ్డయేలాగు చెయ్యాలి. క్రోధంతో అతని కళ్ళు చింత నిష్పలయ్యేలా రెచ్చగొట్టాలి. బారలు చాచి, ఎండి నేరియుల కొట్టి డోసరత్న క్రమే చుట్టూ పడి వున్న భూభాగవంక చూపుతూ ముట్టి మొదలు బెటాడు.

'వరదలు, మోహలు, అవినీతి, అలివిమాలిన స్వార్థం, అన్నిటిని తలతని చూడే ధైర్యవోయిన ఈ జనాభా — ఇంకా యంతకంటే ఏం కావాలి మహా ప్రభూ! — మేపు ఇక్కడనుంచి అలా కాలుతీసి అవతల పెట్టామో లేదో, క్రమశిక్షణ అనేది సాంతం కరారావుడైపోయింది. తలకెక్కిన అధికారగర్వంతో రాజకీయనాయకులు చేలుతూవుండే అవాకులూ చవాకులూ తిప్పు యిక్కడ వుండేడినిం చేసింది? ఇలాటి మురికికాపంలూ మృత్యున్నమీరు భద్రతా మండలిలో కూర్చుని, ఏ ముఖం పెట్టుకుని 'ఇలా చెయ్యండి అలా చెయ్యండి' అంటూ ప్రపంచానికి ధర్మోపదేశాలు చెయ్యటానికి పూనుకుంటున్నారో నాకు ఆశ్చర్యంగా వుంది. ఇలాటి స్థితిలోవున్న మీరు ఇతరులకు తగదునమ్మా అంటూ సలహా లివ్వబూనటం హాస్యాస్పదమైన అవకతవక పని; సహించరాని అధిక ప్రసంగంగాని మరొకటి కాదు.'

నిజానికి ఆ ఉద్దేశంలో ప్రీతివేసింగ్ ఒక్క పెట్టున ట్రియానావివేచన విరుదుకుపడి అనంతం పీక నులిమి చెచ్చాలిసింది — కాని తుణచి మళ్ళా తిమియించుకున్నాడు. బిగించిన సిడికిళ్ళు విచ్చులుకున్నాయి: నిర్దుష్టమైన ఆంగ్లభాషతో అతి కాంతింగా: 'ప్రాధుగూక్షలోగా రహదారి బంగళాకుచేరాలంటే మనం వెంటనే బయలుదేరాలనుకుంటాను' అన్నాడు.

ఇందుతా వింటూంటే జార్జిన్ సతికి లోలోపల ఆందోళన బయలుదేరింది. కంకారుగా యిద్దరింకా చూసింది. ముఖం గొత్తెముఖంలా తెలివితక్కువగా పెట్టి అతన్ని కాంతివరచాలనే ఆందోళనతో 'మిస్టర్ ప్రీతివే' యీ కోటనుగురించి తెలుసుకోవలసిన విషయ మేమిదోదా? అని అడిగింది.

ప్రీతివే తలెత్తి అవివేచనకూసి చిరునవ్వు నవ్వాడు. 'ఆ యేమింది — ఏదో పాతకోట' అన్నాడు. 'కాని ఈ పరిసరాలలో వున్న గూమాలను గురించిమాత్రం తెలుసుకోదగ్గ విషయాలు కొన్ని వున్నయి — వివేచించు — పూర్వం యీ ప్రాంత'

లలో వర్ధాధిశేవత వరుణదేవుడికి నరబలులు అర్పించే వారు. ఇప్పుడు కొత్తాననాబవచ్చాక అలాటివేమీ జరగటానికి వీలేదనుకొండి;—కాని యిప్పుడు కూడా యక్కడి జనంలో చాలామందికి అదే విశ్వాసం; ఒక్క ప్రాణం గనుక బలియిచ్చివుంటే ఇలాంటి మౌమయెప్పుడూ తటస్థించేదిగాదని వాళ్లకు గట్టి నమ్మకం.

ఈ మాటలని జాడనెంతి హడిలిపోయింది: 'అయ్యో బాబోయ్!' అని గుండె కొట్టకుంది:

'ఏమిటి? నిజంగా వాళ్లు మనుషుల్నే బలిసారంటావా!'

'ఎంత అమాయత్వం! అంది హెలెన్.

ప్రీతిమేసింగ్, బుజాలు కొడిగా ఎగరేసి కారు లోకి యెక్కి స్టీరింగ్ పుచ్చుకున్నాడు:

"చూడండి! ఏ విషయమైనా ఆలోచించే వ్యక్తుల దృక్పథంవిదా ఆధారపడి వుంటుంది. వందలాది ప్రాణాలను కాపాడటానికి ఒక ప్రాణాన్ని త్యాగంచేస్తే తప్పలేదని వా ఆభిప్రాయం కావచ్చు; ఎక్కడో విదేశాలలో బతుకుతూవుండే ముక్కు మొహం ఎరగని అమాయక ప్రజలకు హత్య చెయ్యటానికి ఇక్కడనుంచి మనుషుల్ని పంపటం—ఇది అడివిమనుషులు చెయ్యాలిసిన అకృత్యమని యిక్కడవాళ్ళ ఆభిప్రాయం. ఆయినా యీ నరబలు విషయం ఇప్పటి సంగతి కాదులెండి—ఎప్పుడో పెద్దలనాటి సంగతులు.

బ్రియానా అగ్గిరాముడైపోయాడు: 'ఏమిటి అక్షరజ్ఞానకూన్యతలైన యీ అడివిజాతి వాళ్ళ కిరాత చారాలే, విజ్ఞానవేత్తల సారస్వంలో నడిచే అధునాతన యుద్ధతంత్రానికి సాపత్యం లేచ్చావా?'

'సరే యక బయలుదేరదాం' అని గొణుక్కున్నాడు ప్రీతిమేసింగ్, తనలో తను. కారు మెల్లగా సాగింది. తక్కిన విషయాలన్నీ ఎలా వున్నా కారు మాత్రం చాలా సాగముగా వుంది. అలాటి ముచ్చటైన కారును నడిచే సావకాశం తనకు జీవితంలో మరో మారు లభ్యంకావటం దుర్లభమే. దివ్యసమకల్పాల బలిసి కారులో కూర్చున్న ఆ మనిషి తన ప్రతీతికలలో ఏమేమి వ్రాయబోతాడో అని ఆశ్చర్యపాటూ, తనకే దృష్టిగా రోడ్డువంక చూస్తూ కారు పోనిస్తున్నాడు.

ఆప్రాంతంలో ఎక్కడా పచ్చని పరక కంట బడటంలేదు. ఎక్కడో ఒకచోట మెడపారిపోయిన మహావృక్ష మేడొకటి సుదీర్ఘమైన శాఖలను నిరామయకాశంలోకి ఎత్తుకుని అతి దైన్యావస్థలో నిల్చుని వుంది. ఒకొక్కచోట పాడుబడిపోయిన గుడిసెలు

కనుపించుకున్నయ్యే. ప్రాణి సంఘటనం మాత్రం ఎక్కడా లేదు. అసలు ప్రాణి అనేది ఆప్రాంతంలో ఎప్పుడూ మెసలలే లేదేమోననే భయ కలుగుతోంది.

కారు రహదారి బంగారపు చేరుకుంది. నిర్ర మత్తులోవున్నట్టు కనుపించుకున్న ఒకముసలాడు వరండాలోకివచ్చి, అంతిపెడికొరుసీ, అందులో వున్న మనుషుల్ని చూసి ఆశ్చర్యపోయాడు. అది మామూలు వాటురకం రహదారిబంగారం. ఓటిబలలూ, కుంటికుర్చీలూ, స్పింగులు విరిగిపోయి ఉగిసలాడు తున్న మంచాలూ దుమ్ముగొట్టుకుని, సాలిగూళ్ళుబట్టి నానా సత్వంగా వున్నయ్యే. ఆవన్నీ ఏ ఇత్యేకుల నాటివో! ఇంతలోనే సాహసులవాడొచ్చి చేరుకుంది; నాకర్డుకాంపుకొట్టు, చలనచేసిన దుప్పట్లు వగైరా అన్నీ బయటికితీసి కుడాలవిదా కావలసిన యేర్పాట్లన్నీ చక్కచక్క పూర్తిచేశాడు. భోజన ముజ్జనాదులకు కావలసిన సన్నాహాలకు ఉపక్రమించారు.

కళ్లు మిరుమిట్టుకొలిపే ఆకాగలైట్లూ, అహంగా అదంతాచూసి కాబోలు ఆ గ్రామస్తులు కొంతమంది బంగారాదుట్టూ చూగారు. జీబుతలలూ, చింపిరగట్టలూ, బొమికెలు పాడుమకువచ్చి అస్సంజరాలూ వున్న దేశాలూ—ధూతాలూ కనుపించుకున్నారు. హెలెన్ వాళ్లనిచూసి కంగారు కేక పెట్టింది. ఆ కేకతో ఇంకా అవతలగావున్న వాళ్ళుకూడా లోపలికి చూగారు, వాళ్లలో కొంతమంది చిన్న పిల్లలుకూడా వున్నారు.—వృద్ధయదిదారకమైన దృశ్యం—కళ్ళూ చేరులూ పుడకలై పొట్టలు ఈలావున వాచివున్నయ్యే; నిరీవాలైన కళ్లతో తెల్లబోయి చూస్తున్నారు. పిడచలుగట్టి ముడుచుకుపోయిన మొహాల్లో ఆ కళ్లు ఇంతింతలుగా కనుపించుకున్నయ్యే.

వాళ్లనుచూస్తుంటే హెలెన్కు జాలివేసింది, 'అయ్యో పాపం!' అన్నది.

బ్రియానా ఆనందంతో ఉబ్బి తబ్బిబ్బులై, బుజాలు ఎగరవేశాడు 'ధుమా! రేపు ఘస్టుకొనైన ఫాటోలు తీస్తాను చూడండి!'

ప్రీతిమేసంగ్ తిరిగి: 'ఇదిగో ఏమోయ్! రేపు విల్లందర్ని రమ్మను ఫాటోలు తీస్తాను. ఇంతకంటే, పీరులైన అడివాళ్ళూ, ఆకలితో దొక్కలెండుకు పోయిన వాళ్ళూ వుంటే వాళ్లని తప్పకుండా తీసుకు రమ్మను—ఆ రకం పసిపిల్లల్నికూడా తీసుకురమ్మను; బక్సిన్ ఇస్తానని చెప్పా.'

ప్రీతిమేసింగ్ వాళ్ళలో వున్న వృద్ధుణ్ణి ఒకణ్ణి పిల్చి, టూకీగా ఒకటి రెండు మాటల్లో వివా

చెప్పాడు. ఆ ముసలాడు ట్రియానావంక అదో రకంగా జేరిపారజూచాడు. ఆ మాపుకు తట్టుకోలేక ట్రియానా గిజాటుగా ఇటు అటు మెలిలాడు:

‘ఏనిటి దయ్యం మొహం వేసుకుని అలా మాడ్చున్నాడు! ఇంతకీ యితను చెప్పిందే బిల్వో వాడికి అర్థమై యేకున్నావా?—

ఆ ముసలాడు ప్రితమ్సింగ్ వంక మాసి, నెమ్మదిగా ఒకటి రెండు మాటలు ఏదో గొణిగాడు. ప్రితమ్ ట్రియానావైపు తిరిగి: ‘చేపు ప్రాస్తు పొడిచాక మిమ్మల్నే వాళ్ల గుడిశలదగ్గరికి రమ్మంటున్నాడు. మీకు కావలసిందంతా చూడవచ్చు నంటున్నాడు. ఇంకో మీరు చూడదలిచిందేమన్నా వుందా అని అడుగుతున్నాడు’—అనినాడు.

ట్రియానా హుమారుగా: ‘లేకేం, వుంది—నరబలి చూడా లనుకుంటున్నానని వాడితో చెప్ప’ అంటూ పెదపెట్టిన పకపకావచ్చాడు.

ప్రితమ్సింగ్ ట్రియానావంక మానగంభీరంగా ఒక మాపు చూచాడు. ట్రియానా అట్టుహాసం అతని గొంతులో నే మటుమాటుమెంది. ఆ జనం ఒక గొళ్ళకేళ్ళే ఎక్కడివాళ్ళక్కడె అవుక్కమైపోయారు.

అంతా భోజనానికి కూర్చున్నారు. టిన్నుల్లో అమారాచేసి తెచ్చుకున్న రుచ్యాతిరుచ్యాలైన మధుర పదార్థాలు, అనంతరం కాఫీ, క్రిమా వువ్వలగా.

హెలెన్ కు ఏమీ తినబుద్ధి నెయ్యటంలేదు. ఇదికాస్తా అదికాస్తా మునిపంట కొరుకుతోంది. తల చైత్రమాస్తే ప్రితమ్సింగ్ ఆసబనకూడా తేను, కాఫీమాత్రమే కతుకుతున్నాడు. జార్జి నెపటి కంకారుగా చుట్టూచవగించివున్న అంధకారంలోకి విత్తిరవి తరపోయి చూస్తోంది—ఆ కంకాళ మూర్తల ముఖాలూ ఆ నిర్జీర నేతలూ అంధకారంలోనుంచి మళ్ళీ ఎక్కడ పాలుమరించుతాయో న నేగాబరాలో కాబోలు! ట్రియానామాత్రం తాపీగా కూర్చుని సుషుగా పట్టించుకున్నాడు: మధ్యమధ్య తెల్లటి జేబురుసూటుతో పెదవులు తుడుచుకుంటూ ఇంకొయింకొ కూరుకుంటున్నాడు.

మర్నాడు కరకరలాడుతు ప్రాస్తు పొడిగించింది. ఆ ఖగళాకు కుడిపక్కగా అల్లంతిదురంలో వట్టి బోయకు ఒక బాచిచుట్టూ కొన్ని చెట్లు కనుపించుతున్నయ్. ఆ భూభాగానికంతా ఆ కాస్తే పచ్చగా కనుపించుతున్న ప్రదేశం. పడేపడే అలై చూడబుద్ధి వేస్తోంది. ట్రియానా తన కెమీరాను అమారా చేసుకుని మెల్లో తిగిలించుకున్నాడు.

‘బయలుదేరుప్రితమ్! పొదాంపడ!’ అన్నాడు.

‘నేను రావటంలేదు’—ప్రితమ్సింగ్ తాపీ సమాధానం చెప్పాడు.

ట్రియానా, అగ్గిరామ్ అతనివంక ఉరిమి చూచాడు: ‘ఎట్టు వుమ్మకు నీ—ఎచడికోసం

ఆ భారతీయ యువకుని అప్రి ప్రభంభంగా సమాధానం చెప్పాడు: ‘ఈ ప్రదేశాలు చూపించటానికి నేను ఎట్టువీసుకున్నాను—ఇతరత్రా నాకేమీ ప్రమేయంలేదు.

ట్రియానా నోరు అప్పాల పంకులా తెరిచి అతనివంక చూచాడు. ఉండేకంతో అతని ముఖం జేవురుమిచ్చింది. ఆ ఆవేశాన్ని అణచుకోవటానికి అతను చేస్తున్న ప్రయత్నం ఇంతా అంతా కాదు. మాదుమాట లేకుండా బోపీ నెత్తిన తగిలించుకుని, విసురుగా ద్వారం తెరుచుకుని గబగబా బయటికి వెళ్ళిపోయాడు. అప్పటికే తీక్షణమాపం ధరించు తున్న సూర్యుడు కిరణాలతో అతని ముఖంలో బాసుకున్నాడు. అతనున్న ఆవేశంలో అది లెక్కజేయలేదు—అతని హృదయంలో ప్రాధ జ్యోహలు జ్వాలలు రేగుతున్నయ్ ఆ సదగర్భం ఏనాడో ఎండి పోయి ఇసుకపరగా మారింది. ఆ యిసుక పరకు అడ్డంబడి నడుస్తూ ఒకటి రెండుసార్లు తూలి పడి తనలో తను తిటుకున్నాడు.

అతను వేసుకున్న నూటు పలుచటికీ అయినా ఆ వేడిప్రదేశంలో తొడుక్కోవటానికి తగినంత అనునైంది కాదు చుట్టలు గ్రమ్మి కోటు మరకలు పడుతోంది. జేబులోనుంచి లవంసర్ చిలకరించి వున్న రుచులు తీసి పడేపడే ముఖం తుడుచుకుంటూ, ఆ గుడినెల దగ్గరికి చేరుకున్నాడు.

గుడినెల ముందు ద్వారబంధాలమీదా మగ వాళ్ళూ ఆడవాళ్ళూ భూమిమీద వొరిగి పడున్నారు. వాళ్ళని చూస్తే, ఇందులోపెళ్ళు పడుచువాళ్ళు, పిళ్ళు మనులివాళ్ళు అని లేల్పడం కష్టం. అందరి ముఖాలూ ఒకేలాగు మడుచుకున్నాయివున్నాయి. ట్రియానా గుడినెలదగ్గరికి వచ్చినా వాళ్ళెవళ్ళూ లేచి రాలేదు. కళ్ళు మాత్రం తెరుచుకుని అతని చర్యలు గమనించుకున్నారు.

ట్రియానా మాత్రం బహు సద్రాగా వున్నాడు. ఇదంతా చక్కగా కుదిరింది. ఒకటోరకం ఫోటోలు! వహ్య! ఒక గుడినెల ముందు అర్ధనగ్నంగా ఒక స్త్రీ బోర్లబొక్కులుగా పడివుంది. రొమ్ములదగ్గరగా ఒక పసిబిడ్డ; ఆ ఆడమనిషిమీదగా వొంగి క్రిందికి తొంగి చూడకు పరికిలనగా. ఆ బిడ్డ చచ్చిపోయివుంది. అబ

భ్రాతృస పాలచక్కలకు అంగలాడ్చుతున్నట్లు నోరు ఇంకా తెరచుకు నేవుంది. బొమ్మకల పోగుగావున్న ఆస్త్రి ఘుజువొడ చోయి వేసి గుడిసె నీడలోనుంచి యివతలికి జరపాలని అతని ప్రయత్నం. కాని యింతలో వాయు గర్భంలో ఏవో జప్తువున్నట్లు అతిరికి ఏవో స్ఫురణ కలిగింది. కంగారుగా వెనక్కు తిరిగి చూచాడు. గుడిసెల ముందూ గడపల్లోనూ గుడిపెల్లోనూ నిర్దీవులూ పడున్న ఆడవాళ్లూ మగవాళ్లూ ధూత్యలా లేచి నిల్చుని నిశ్శబ్దంగా ముందుకు సాగివస్తున్నారు. దీర్ఘ చతురస్రంగావుంది ఆ స్థలం. మూడువైపులా గుడిసెలున్నయ్యే. నాలుగోవైపుకు కూడా కొందరు వచ్చేకాదు. వందలాది కళ్ళు అతనిమీదికి నిశితమైన దృష్టులను ప్రసరించుతున్నయ్యే. విర్రాక్షిణ్యంగా ఏదో చేసివేసే సంకల్పం ఆ కళ్ళల్లో తీవ్రమూపం చూపు కనుపించుతోంది. నలువైపులనుంచీ అతన్ని ఆకమించుతున్నారు. ఊగములం వలయం గా దగ్గర దగ్గరికి వచ్చేచున్నారు.

బ్రీయానాకు హడలెత్తిపోయింది. అతని నరనరాల్లోకి చలించుబల్లు భయభ్రాంతి ప్రవహించిపోయింది తిన్న తాను రక్షించుకోవటానికి యీవ జ్యాత్రమైనా ప్రయత్నం చెయ్యలేకపోయాడు. ఏమి చెయ్యటానికి తోచక మైన తోడుకున్న గౌను బురున చించేసి లోపల జేబులోనుంచి నోట్లకట్టలు తీశాడు.

‘ఈగో! ఇవి తీసుకోండి... ఇవి తీసుకోండి! అంటూ అంగలాడ్చాడు.

నోట్లు అతనిచేతుల్లోనుంచి బారి క్రిందపడి చెల్లుచెదరైతే—చాటిని అజబట్టినవారేలేరు. ఆ నోట్ల మీదుగా పొదాలు నడచివచ్చి మట్ట ముట్టాయి.

‘రక్షించండి!’ అని అరిచాడు. అతని అరుపు అతనికే నీరేకంగానూ అస్పష్టంగానూ వినిపించింది. ‘రక్షించండి! రక్షించండి!’—

కస్తూ ముఖాలూ దగ్గరికి వచ్చేసివై. కత్తులు తళతళలాడినై — ఒకేఒక ఆక్రందన — అనంతరం నిశ్శబ్దం. మైన రాబందులు వలయాలు తిరుగుతూ క్రిందిక్రిందికి దిగివస్తున్నయ్యే:

భోజనసమయానికి బ్రీయానా రహదారి బంగళాకు తిరిగిరా లేదు. కాని ఆక్కడవున్నవాళ్లు యిం

దుకు అంతగా ఆందోళన పడలేదు. కాని ఉన్నట్టుండి దూరాన డోళ్ల మోత వినిపించటంతో డెక్కుపడ్డారు.

ఆదిలో నిమ్మడినిమ్మడిగా విసుపించుతున్న ఆ భేరినినదాలు రామరాను భయదం గానూ ముమ్మరంగానూ వినిపించసాగినై. ఆ భేరికొనినాదాల భీభత్స రావాలతో వాయుగర్భం దద్దటిలిపోతోంది. ఆ భీభత్స రావాలతో కలసి ఏవో మంత్రోచ్చాటనలుకూడా వినిపించుతున్నయ్యే; ఆ భేరినినదాలతో బంగళా మార్గోగిపోతోంది.

వాళ్లు బ్రీయానానువెదకటానికి బయలుదేరారు. మట్టూ ఎక్కడమోనీనా డోళ్లే అమితోత్సాహంతో ఆచేశం గా బాది పోలేరున్నారు. కాని బ్రీయానా భోగట్టా యిచ్చేవారు ఒక్కరూ లేరు ఆ ప్రశ్న అడగగానే, అర్థం కానట్లు మాన్యముఖాలు వేసి తలలు ఎగలేసుకుంటూ ఎవడీ దోచును చాడు వెళ్ళిపోతున్నారు.

దూరాన ఒకచోట రాబంగులు గుంపుగా మూగి వుండటం గుర్తించి, ఆక్కడికి చేరుకున్నారు. అప్పటికే ఆ కేటరం పోల్చటానికి వీలేని స్థితిలో వుంది. ఆకేటరాన్ని ఒక తెల్లటి దుప్పటిలో చుట్టి సామాన్ వాసులో పెట్టారు. దిగులు దిగులుగా ఏడుస్తూ బార్డన్ సతి కొలులోకి ఎక్కింది. మోతెన ముఖం తెల్లగా పాలిపోయింది. ప్రీతిమెసింగ్ వంక మానంగా చూస్తోంది. అతన్ని యేదో అడ్డగాలనుకుంటోందిగాని గుండెచాల్లేదు. మామూలు మానగంభీరభోంజిలో ప్రయాణ సన్నాహాలన్నీ పూర్తిచేసుకుని ప్రీతిమెసింగ్ కాగ్లోకి ఎక్కాడు. కారు బయలుదేరేసరికి వర్షం ప్రారంభమైంది.

చినుకులు చినుకులుగా ప్రారంభమైన జల్లు ఇట్టే కుంభవృష్టిగా మారిపోయింది. వర్షం ఎడాపెడా దంచుతుంటే కారు టాపూ చక్రం మోతెత్తి పోతోంది.

కారులోవున్న ముగ్గురూ ఒకరి ముఖంవంక ఒకరు మానంగా చూసుకున్నారు. అంత కుంభవృష్టిలోనూ విజయవేశంతో భేరికొనినాదాలు దూరా న్నుంచి యింకా వినిపించుతూనే వున్నయ్యే. ఆకలిగావున్న ఆధూగర్భం, ప్రాణాపదమైన జల శోచనంతో తిరిగి చైతన్యతను పొంది దిగ్విగతంలా మార్గోగిలాగు అంకెలు వేస్తోంది!

* జర్మనీ పునరన్మ * జ

౧ పి. నీరాములు

కొన్నేక్షితం ఒక విదేశీ యాత్రికుడు జర్మనీలో పర్యటనచేస్తూ ఒక హోటలులో బస చేసున్నాడట. ఆ రోజంతా మబ్బుగావుండి చలి గాలి వీస్తున్న కారణంచేత, ఆయన బసలోనే వుండి పోయాడట. ఒక జర్మన్ కుర్రవాడు తానున్న గది వద్దకు రాగా, “ఇవ్యాళ వాతావరణం ఎంత అసహ్యంగావుందోచూడు!” అని ఆ యాత్రికుడు ఆ కుర్రవాణ్ణి పలకరించాడట. “ఈ అసహ్యపు గాలి ప్రాన్సు దిక్కునుంచే వీస్తున్నది. ఆ పాపిష్టిదేశం మూలమంచి ఇంతకంటే మంచిగాలి ఎ వీస్తుంది?” అని ఆ 15 ఏళ్ళ కుర్రవాడు తడువుకోకుండా బదులుచెప్పాడట. జర్మనీ ప్రాన్సులమధ్య దిగ్గజగాలుగా వస్తున్న శత్రుత్వం ఎంత ప్రబలమైనదో ఈ చిన్న సంఘటనను బట్టి ఊహించవచ్చు.

అంతర్జాతీయ రాజకీయాలలో—ముఖ్యంగా యూరప్ లో— వ్యవహారాలలో—జర్మనీ ప్రాన్సుల బద్ధ శత్రుత్వానికి విశేష ప్రాధాన్యం వున్నది. ఇది ఈనాడు కొత్తగా ఏర్పడిన వైరంకాదు. కొన్ని శతాబ్దాలనుంచి వరుసగా వస్తున్నది క్లిష్టమైన అనేక ప్రపంచ సమస్యల పరిష్కారానికి ప్రాన్సు జర్మనీల శత్రుత్వం ఇదివరలో ప్రబలమైన అంతరాయంగా పరిణమించింది. ఇకమీదటకూడా పరిణమిస్తూనే వుంటుండేమో ననుకోవలసి వస్తున్నది. యూరప్ ఖండంలో భవిష్యదశాంతిని, సంఘర్షణలనూ నివారించాలంటే ప్రాన్సు జర్మనీల చిరకాల శత్రుత్వం పూర్తిగా సమసిపోయేట్లు చేసి, ఉభయ రాజ్యాలమధ్యా సంపూర్ణ సామరస్యం ఏర్పడేట్లు చేయడం అతి ప్రధానం.

చరిత్రకారులు 1914 లో సంభవించిన ప్రథమ ప్రపంచయుద్ధానికి ముఖ్య కారణాలు చూడని వ్యక్తి కరిస్తారు. (1) సంప్రదాయసిద్ధంగా వస్తున్న ప్రాన్సు జర్మనీల శత్రుత్వం. (2) బ్రీటన్ జర్మనీల వైర భావం (3) రష్యా ఆస్ట్రీయాల స్పర్ధ. ఆ యుద్ధంలో జర్మనీ పూర్తిగా పరాభూతమై, దాని సామ్రాజ్య భూభాగాలను ఎక్కువ వాటిని ఆక్రమించి తీరించి

వేసినప్పటికీ, దాని నౌకాబలాన్ని పూర్తిగా హత మార్చి వేసినప్పటికీ, ప్రాన్సు జర్మనీల శత్రుత్వం మాత్రం సమసిపోలేదు. దాదాపు 90 సంవత్సరాల క్రితం జర్మనీ వికీరణకర్త, బిస్మార్క్ మహాశయుడు ఆల్ఫ్రెడ్, లూరెయిన్ అనే రెండు ఫ్రెంచి రాష్ట్రాలనూ జర్మనీలో కలిపివేసుకోవడంతో ఈ రెండు దేశాల శత్రుత్వం ప్రారంభమైందంటారు. ఆల్ఫ్రెడ్ లూరెయిన్ లు తిరిగి ప్రాన్సుకు సంక్రమించినప్పటికూ కూడా ఈ వైరం మరి ఎక్కువైంది గాని, తగ్గలేదు.

ఐతే, ప్రాన్సు జర్మనీలమధ్య ఈ ప్రబల శత్రుత్వానికి కారణ మేమిటి? ప్రాన్సుపట్ల జర్మనీవైఖరి, జర్మనీపట్ల ప్రాన్సు వైఖరి శత్రుత్వ రూపంలో వివిధంగా మరి మరి ఘనీభవిస్తూ వచ్చినవనే విషయాలను పరిశీలిద్దాము. ఫ్రెంచి, జర్మన్ ప్రజల మనోగత భావాలలోనే, మానసిక ప్రవృత్తులలోనే జీవిత దృక్పథాలలోనే కొన్ని ప్రధానమైన వ్యత్యాసాలు కొట్ట వచ్చినట్లు కనబడతవి.

యూరప్ ఖండంలోని ఇతర రాజ్యాల మాదిరిగా ఈ ఉభయదేశాల ప్రజలు కూడా క్రిస్టియన్ మతానికి చెందినవారే. జర్మన్ ప్రజలలో అధిక భాగం ప్రొటెస్టెంట్ శాఖవారు ఫ్రెంచి ప్రజలు క్యాథలిక్ లు. ఐతే తా మవలంబించే మతంలో శాఖాభేదం వున్నంత మాత్రాన రెండు జాతులమధ్య బద్ధవైరం పెంపొందివలసిందేనా? ఇంతే కాదు, ఫ్రెంచి జర్మన్ ప్రజల జాతీయ లక్షణాలలో కూడా కొన్ని వ్యత్యాసాలు గోచరిస్తవి.

ప్రతి జర్మన్ పౌరుడూ ఒక మహాయంత్రంలో తానొక భాగమనే భావంతో క్రమశిక్షణతో పని చేయడంలో ఘటికుడని ప్రతీతి. వైసుంచి వచ్చే ఆదేశాలు స్వీకరించడంలో వాటిని శిరసావహించడంలో అతిడికి అతడే నాటి. ఆవిధంగా ఆదేశాలను శిరసావహించడంలో జర్మన్ పౌరుడు విపరీతమైన ఆనందాన్ని అనుభవిస్తాడు. ఈ విషయంలో ఫ్రెంచి జర్మన్ ప్రజలమధ్య ఉత్తర దక్షిణ భృవాలకున్నంత

వ్యత్యాసం వున్నది. ప్రతి ఫ్రెంచిపారుడికి వ్యక్తిత్వ ప్రతిభ హెచ్చు. జర్మన్ ప్రజలు సహజంగా ఆదర్శ వాదులు; అవసరమైతే అఖండ కార్యకారులు; ఫ్రెంచివారిలో కార్యకారత్వం అంతగా లేక పోయినా, అద్భుతమైన ఇంగితజ్ఞానం గోచరిస్తుంది; వివిధయాత్రైనా ఫ్రెంచివారు ఆచరణలో సాధ్య సాధ్యాలను బహుజాగ్రతగా పరిశీలిస్తారు.

జాతీయ భావోద్ధిక్తుడైనప్పటికీ, అన్ని తరహాల మనుష్యులతో జర్మన్ ప్రజలు కలసి మెలసి సందరించగలరు. దేశపర్యటనలన్నా, ఇతరులను కలుసుకొని ముచ్చటించడమన్నా జర్మన్లకు మహా సరదా. తాము తప్పచేయడమంటూ జరగదనీ, తమ సమస్తవ్యవహారాలు దైవ ప్రేరణలే సర్వదా సవ్యమైనమార్గాన నడుస్తూంటవని ఫ్రెంచివారి విశ్వాసం.

తమ జాతిఒక్కటే మహోత్కృష్టమైనదనీ, ఇతరజాతులన్నీ తమముందు బలదూరనీ జర్మన్లు ప్రదర్శించే దురహంకారం ఫ్రెంచివారిలో మందుకైనా కానరాని మాట వాస్తవం. తన విజ్ఞానాన్నీ, విశిష్ట సంప్రదాయాన్నీ చూసుకుని గర్వపడినప్పటికీ ఇతర నాగరికతలలో ఉత్కృష్టమైనదని పోచే దాన్ని కూడా జీర్ణించుకొగల శక్తి జర్మన్ పోరుడికి వున్నది. ఫ్రెంచివారి ధోరణి అలాంటిదికాదు. మహోత్కృష్టమైన మానవ నాగరికత అంతా తమ దేశంలోనే—ముఖ్యంగా పారిస్ మహానగరంలోనే—నిస్సందేహంగా మూర్తీభవించిందనీ, మహోన్నతమైన స్థాయిని అందుకున్నదనీ ఫ్రెంచిజాతి విశ్వాసం.

అగ్నిపర్యతాన్ని మైతం బ్రష్టు చేసి కేసీటంత ఆకాంతి లోలోపల వున్నప్పటికీ, అత్యున్నతమైన మనోనిబ్బరాన్ని బ్రదర్శించగల నిండుకుండ జర్మన్ పోరుడు. తోణకడు; బెణకడు: ఎంత ప్రధానమైన విషయంమీదనైనా ముఖావాన్ని పాటించగలడు. ఫ్రెంచి పోరుడిలో సహృదయత, సంఘ జీవితాభిలాష ఎక్కువ. ఎంత క్లిష్టమనస్థనైనా అతి తృణంగా అవగాహన చేసుకోడానికి ప్రయత్నిస్తాడు జర్మన్ పోరుడు. ఫ్రెంచి పోరుడు అలాకాదు; వివిధయాత్రైనా అతి చురుకైనగా తీసుకుంటాడు. లోతుకు పోక ప్రైవే నే పరిశీలిస్తాడు. వివిధయాన్ని అర్థంచేసుకోవలసి వచ్చినప్పటికీ జర్మన్ పోరుడికి విధిగా కొంత వ్యవధి పడుతుంది. ఫ్రెంచి పోరుడు నూత్ననిరీక్షయాన్ని కూడా చిటికెలో గ్రహించినట్లు కనబడుతాడు.

జర్మన్ ప్రజలు వస్తు దాడుకొడు; కష్టపడి పని చేస్తారు; ఫ్రెంచి ప్రజలకు తెలివితేటలు ఎక్కువ. జర్మన్ ప్రజలు వేళాకోళాన్నీ, చురుక్కొన్న సహించలేరు; ఫ్రెంచివారికి చురుక్కొన్న ఉగుబాటతో అభివృద్ధి విధ్య. ఎంత అల్పమైన విషయాత్రైనా జర్మన్ దేశీయుడు వినుచువుట్టా వర్ణిస్తాడు; ఫ్రెంచివారు భాషాకోవిదులనీ, వారి సారస్వత తెలివీరుసహన మైనట్టిదనీ సమస్త సభ్యతా ప్రపంచానికి తెలిసిన విషయమే.

ఈవిధంగా జర్మన్, ఫ్రెంచిజాతుల వివక్షణలనుగురించి ఎంతైనా చెప్పవచ్చు. ప్రపంచంలో భిన్నమనస్తత్వాల, విభిన్న జాతీయ లక్షణాలు, జీవిత దృక్పథాలుగల జాతులు అనేకం వున్నవి. ఇంత మాత్రంచేత ఒక జాతి మరొక జాతిపై శాశ్వతంగా కత్తికట్టవలసిన పనిలేదు. కాని జర్మనీ ప్రాన్సుల వ్యవహారాలు మాత్రం శత్రుత్వపంథాలోనే నాగుతున్నవి. ప్రాన్సు అంటే జర్మనీకి భియం; జర్మనీ అంటే ప్రాన్సుకు హాల్. ఈ రెండుదేశాలు పరస్పర శత్రుత్వాన్ని చిరకాలంగా వివమృషింలా పెంచి పోషించుకుంటూ వస్తున్నవి.

తరతరాలుగా జర్మనీ నైసికంగా విజృంభిస్తూ వచ్చినమట నిజమే. జర్మన్ నేదాంతులు, తాత్వికులు యుద్ధాన్ని ప్రవృత్తించి, కీర్తించారు. ఒక జాతి మహోజ్వల ప్రతిభ సాధారణ శాంతిసమయంలో బయటపడదనీ, యుద్ధసమయంలోగాని అది మహోన్నత స్థాయిని అందుకోదనీ హేగల్ మహాశియుడు నిర్వచించాడు. అందుచేత ప్రజలు అనుక్షణం ప్రశాంత మనస్కుల మాదిరిగా కాకుండా ప్రచండోద్వేగుల మాదిరిగా, ప్రమాద భూయిష్టల మాదిరిగా జీవించడం నేర్చుకోవాలని వారు ంచారు. 1989 మొదలు 1945 వరకూ సాగిన ద్వితీయ ప్రపంచసంగ్రామానికి కారణభూతుడైన నాజీయంత హిట్లర్ సరిగా ఈ నిర్వచనాలనే ఆచరణలోపెట్టి అశేషప్రజానీకానికి ఘోర రక్తపాతాన్ని తెచ్చిపెట్టాడు.

వితే, ఒకవిషయం ప్రాంతో—జర్మన్ వ్యవహారాలలో ప్రతిసారి దండయాత్ర సాగించింది జర్మనీయేననీ, ప్రాన్సు సంగనాచి అనీ అభిప్రాయపడకూడదు. యూరప్ఖండంలో ప్రాన్సుకూడా ఒక బలీయమైన నైసిక రాజ్యమేననీ, ఇతర యూరప్యన్ రాజ్యాలకంటే ఎక్కువగా నే దండయాత్రలు సాగించిందనీ మరచిపోకూడదు. యూరప్లోని ఇతర

రాజ్యాలపై సాగించిన యుద్ధాలమాట అటుంచి నప్పటికీ, ఒక్క జర్మనీపైనే ప్రాన్సు గత మూడుశతాబ్దాలలో అనేకసార్లు — కొన్ని పర్యాయాలు నిష్కర్షణంగా కూడా దురాక్రమణలకు దిగింది. తమ భూభాగాలపై ప్రాన్సు లెక్కగా ఇరవైసార్లు ముట్టడులు సాగించి యుద్ధానికి దిగిందని బిస్మార్క్ మహాశయుడు తన ప్రసంగాలలో పదేపదే అంటుండేవాడని చరిత్రకారులు చెబుతారు.

ఐకగ్ జర్మనీ ఏర్పడకుండా దాన్ని ముక్కకు ముక్కగా, చెక్కకు చెక్కగా వుంచడం మొదటి నుంచి ప్రాన్సు ఏకైకతత్వం. యూరప్ ఖండ భౌగోళికవ్యవహారాలు, జాతీయపరిస్థితులు మాడు శతాబ్దాల క్రితం చెల్లాచెదురుగా, చిందరవందగావున్న రోజులలో ప్రప్రథమంగా ఒకవిధమైన ఐక్యతను, సుస్థిరతాన్నీ సాధించిన మొదటిరాజ్యం ప్రాన్సు. తన ఐక్యతను భద్రపరుచుకోడానికీ, యూరప్ ఖండంలో తన మాట చెల్లునుటకీ, శక్తిసామర్థ్యాలతో కాపాడుకోడానికి తమతో ఇంచుమించు సరిసమానంగా వర్తిగల జర్మనీని అన్యైక్యంగా వుంచడం ప్రాన్సుకు అవసరమైంది. 17 వశతాబ్దం పూర్వార్థంనుంచీకూడా (రిజ్సా హయాంనుంచి) ప్రాన్సు జర్మనీపట్ల ఇదేఆట ఆడుతూ వచ్చింది.

ఐతే ఇక్కడ ఒక విషయాన్ని చెప్పక తప్పదు. జర్మనీని అన్యైక్యంగా వుంచాలని ఫ్రెంచి రాజకీయనేత్రులు చేసిన ప్రయత్నాలన్నిటిలో, వేసిన పథకాలన్నిటిలో వారు ఆశించిన ఫలితాలకు పూర్తిగా వ్యతిరేకమైన ఫలితాలు ఏర్పడినవన్నదే ఈ విషయం. ఫ్రెంచివారు తరుమా సాగిస్తున్న వచ్చిన దండయాత్రల ఫలితంగానే ఐక్య జర్మనీజాతి ఆవిర్భవడం జరిగిందని చెప్పినా చెప్పవచ్చు. అందు చేతనే జర్మనీ జాతికి ఎవరైనా పితృసమానుడు వుంటే అతడు మొదటి నెపోలియన్ చక్రవర్తేనని చెప్పడం కూడా చరిత్రలో పరిపాటి అయింది. 1818 లో లీప్సిగ్ నగరంలో ఫ్రెంచివారి పరాజయం, జర్మన్ విజయం జర్మనీజాతి విజృంభణకు దీక్షప్రాయమైంది.

పాతచరిత్రను వదిలివేసి గత నలభైఏళ్ళ చరిత్రను చూసినప్పటికీ జర్మను వ్యవహారాలలో ప్రాన్సు నైఖరి ఒకేవిధంగా కనిపిస్తుంది. పశ్చిమ జర్మనీ ఆయుధ పునర్ధారణ విషయంలోనూ, దానికి సర్వస్వతంత్ర ప్రజాస్వామ్య ప్రతిపత్తిని ప్రసాదించడం

లోనూ ఇటీవల జరిగిన ఆంతర్జాతీయ సమావేశాలలో ఫ్రెంచివాయకులు బిడాల్, స్లిచెన్, మెండెన్ ప్రాన్సు ప్రభువులు ఎంత మొండిపట్టుదలను చూపారో ప్రథమ ప్రపంచ యుద్ధానంతరం అప్పటి ఫ్రెంచి అగ్రనాయకుడు మహ్మద్ క్లెమెన్స్, పాయింకర్, మార్షల్ ఫాక్ ప్రభువులు కూడా అంతే పట్టుదలను, మొండిపోరిగ్నీ ప్రదర్శించారు. అప్పటి అమెరికా అధ్యక్షుడు కీర్తిశేషుడు విల్సన్ మహాశయుడు ప్రవచించిన పద్ధతులు; నూత్రాలపై శాంతిస్థాపన జరిగే వరకులవిధ యుద్ధవిరమణకు జర్మనీ సమ్మతించింది. ఆచరణలో ఆ నూత్రాలకు క్రమక్రమంగా నీళ్ళు వదలడం జరిగింది. పద్నాలుగు నూత్రాలపై జర్మనీతో యుద్ధవిరమణ ఒప్పందం చేసుకోవడం ఫ్రెంచి నాయకుడు క్లెమెన్స్కు ఎంతో హాస్యాస్పదంగా కనిపించిందట. “ఏమిప్రభువులాంటివాడు పది నూత్రాలతో తృప్తిపడ్డాడు. జర్మనీతో యుద్ధవిరమణకు పద్నాలుగు నూత్రాలేమిటి?” అని ఆయన ఆవహేళన చేశాడని అంటారు.

ఒకవిధంగా చూస్తే జర్మనీని చూస్తే ప్రాన్సు ఇంత భయపడడం సహజమే నేమా అనిపిస్తుంది. గత నలభైసంవత్సరాలలో సంభవించిన రెండు ప్రపంచయుద్ధాలలోనూ చివరకు జర్మనీ ఓడిపోవడం సంభవించినప్పటికీ, జర్మనీ ఓటమిని ఒక్క ప్రాన్సు మాత్రమే సాధించలేదు. మిగతా ప్రపంచమంతా ఏకమై జర్మనీని ఓడించడం జరిగింది. మరొకసారి జర్మనీ నైసింగా తమపై విజృంభిస్తే, ఇతరరాజ్యాలన్నీ ఏకమై తమపక్షం జర్మనీని ప్రతిఘటిస్తవనే నమ్మకం ఏమున్నదని మొదటి ప్రపంచయుద్ధానంతరం ప్రాన్సు విపరీతంగా భయపడ్డది. దాదాపు ఐదుసంవత్సరాల పాటుసాగిన తొలి ప్రపంచయుద్ధమంతా అమెరికన్ భూభాగంవిడగాని, బ్రిటిష్ భూభాగంవిడగాని కాక, ఫ్రెంచి భూభాగంవిడే ఎక్కువగా సాగింది. అందుచేత మిగతా రాజ్యాలకంటే ప్రాన్సుకు సంభవించిన నష్టం అపారం. జర్మనీ శక్తివీహీనంగా వుండాలని ప్రాన్సు కోరిందంటే ఆశ్చర్యంలేదు.

చరిత్రకు పునరావృత్తిదోషం వున్నదంటారు పెద్దలు. ద్వితీయ ప్రపంచసంగ్రామం సమాప్తమై

తొమ్మిదిసంవత్సరాలు నిండి పదోసంవత్సరం జరుగుతున్నది. యుద్ధసమాప్తశలీని ఏర్పడిన ప్రత్యేక పరిస్థితులఫలితంగా పశ్చిమజర్మనీని బ్రిటిష్, ఫ్రాన్సు, అమెరికా, తూర్పు జర్మనీని సోవియట్ రష్యా ఆక్రమించడం జరిగింది. అభాగ్య జర్మనీ, ఆక్రమణాధికారంవహిస్తున్న అగ్రరాజ్యాల అనామహిమకైకింది పశ్చిమంబి నలిగిపోతూ వచ్చింది. మొత్తం జర్మనీలో మాడింట రెండువంతులభూభాగం పశ్చిమ రాజ్యాలకింది, ఒకవంతు రష్యాకింది వుండిపోయినవి. పశ్చిమ జర్మనీ జనాభా దాదాపు 5 కోట్లు వుంటే, తూర్పు జర్మనీ జనాభా రెండుకోట్లవరకు వున్నది. తన ఆధీనంలోవున్న తూర్పు జర్మన్లకు రష్యా కమ్యూనిస్టు సిద్ధాంతాలను నూరిపోసింది. ఆరు, ఏరి సంవత్సరాలవరకు వయస్సుగల పిల్లలను, యువకులను ఆందరినీ స్వతంత్ర యువజనోద్యమంలో సభ్యులుగా చేర్చింది. అర్థవైవిధ్యకారంతో వ్యవహరించే ప్రజా వాణిజ్యదళాలను సైతం రష్యా నిర్మించింది. మాజీనాజీ అధికారులయజమాన్యన 'జాగృతి సంఘాను' స్థాపించింది.

పశ్చిమ యూరప్ లో కమ్యూనిజం వ్యాప్తిని ఎదుర్కొడానికి పశ్చిమ అగ్రరాజ్యాలు ఇతర యూరపియన్ రాజ్యాల సహకారంతో సమష్టిరక్షణ వ్యవస్థాపనకు పూనుకొని పనిచేసినవి. దానిఫలితమే ఉత్తర అట్లాంటిక్ రక్షణవ్యవస్థ. ఈ వ్యవస్థలో పశ్చిమ జర్మనీకీకూడా సానుచిచ్చి దానివారా 12 జర్మన్ సైనికదళాలకు చేర్చాలని బ్రిటన్ అమెరికాలపథకం. ఈ పథకాన్ని ఆదరణలో పెట్టాలంటే అడుగడుగునా ఫ్రెంచి ప్రాతికూల్యాన్ని నిన్ను మొన్నటివరకు ఎదుర్కొనవలసి వచ్చింది.

సరిగా నాలుగు సంవత్సరాల క్రితం 1950 అక్టోబరులో అప్పటి ఫ్రెంచి ప్రధాని ప్లీవెన్ తన పార్లమెంటులో యూరపియన్ రక్షణ వ్యవస్థ నిర్మాణానికి ఒక పథకాన్ని ప్రవేశపెట్టాడు. తర్వాతి ఐదు నెలలకు 1951 ఫిబ్రవరిలో బెర్లియం, హేలెండు, లక్సెంబర్గ్, ఫ్రాన్సు పశ్చిమ జర్మనీల ప్రతినిధులు ఫారిన్ లో సమావేశమై ఆ పథకం మంచి చెబులను పరిశీలించారు. ఆ సమ్మెలు 1952 మే 27. న యూరపియన్ రక్షణ వ్యవస్థ (ఇజీ ఇ. డి. సి.—యూరపియన్ డిఫెన్స్ కమ్యూనిటీ) ఒప్పందంపై ఆ ఆరు

రాజ్యాల విదేశాంగ మంత్రులు సంతకాలు చేసుకున్నారు. ఈ ఆరు రాజ్యాలలో ఏ ఒకదానిపై దండయాత్ర జరిగినా ఆరు రాజ్యాలమీద జరిగినట్లే భావించాలన్నది ఆ ఒప్పందంలోని ప్రధానాంశం. ఫ్రాన్సు ఒప్పందంపై సంతకమేలే చేసిందిగాని, జర్మనీ అంటే తమకున్న భయాందోళనల కారణంచేత, అతి తరుచుగా మనస్సు మార్చుకొని మాటతప్పడం ప్రారంభించింది. బొన్స్, ఇసును పుష్కలంగా లభ్యమయే సార్వమంశలం భవిష్యత్తును జర్మనీతో ముందు తేల్చుకోవాలని ఫ్రాన్సు పట్టుపట్టింది. సార్వమంశలం తమదేనని ఫ్రాన్సు, కాదు తమదని జర్మనీ కీచులాడుకోవడం మొదలుపెట్టింది. సార్వ సంగతి తేలిస్తేనేగాని యూరప్ రక్షణ వ్యవస్థను తాము భృవపరిచేదలేదని అప్పటి ఫ్రెంచి విదేశాంగ మంత్రి జార్జిబిడాల్ట్ ఫ్రెంచి ఎలవ నెలలో ఖండితంగా ప్రకటించివేశాడు. ఫ్రాన్సు జర్మనీలు తమ స్వర్థాలను సామరస్యంతో భాగస్వాములవలె మెలగాలని బ్రిటిష్ ప్రధాని చర్చిల్ ఎంత లాలనచేసినా, అమెరికన్ సహాయం బండ్ అవుతుందని అమెరికా విదేశాంగమంత్రి జాన్ ఫాస్టర్ డుల్లేస్ ఎంత తీవ్రమైన హెచ్చరిక చేసినా చివరకు మొన్న ఆగస్టు నెలలో యూరప్ రక్షణవ్యవస్థపై ఫ్రాన్సు అనుకున్నంత పని చేసింది. ఆ వ్యవస్థ ఒప్పందాన్ని భృవపరచడానికి ఫ్రెంచి పార్లమెంటు దిగువసభ నిరాకరించింది. యూరప్ రక్షణ వ్యవస్థ మృతప్రాయం కావడంతో ఫ్రెంచి ప్రధాని మొంజెస్ పని అస్తవ్యస్తంగా మారింది. యూరప్ రక్షణకు బ్రిటిష్ అమెరికా, కెనడాలు చేసిన పథకం తొలుతురొప్పయింది. ఉత్తర అట్లాంటిక్ రక్షణ శ్రేణిలో పెన్ గండి కొట్టినట్లయింది. పశ్చిమ జర్మనీ సప్లయచేసే 12 సైనికదళాలు లేకపోతే, కమ్యూనిజంపై భయజమత్తడానికి సాగిస్తున్న వ్యూహరచనలో పశ్చిమ అగ్రరాజ్యాల ఆట కట్టినట్లే.

ఈ ప్రమాదాన్ని గమనించే ఫ్రాన్సును లొంగదీయడానికి, యూరప్ రక్షణవ్యవస్థ స్థానే ప్రత్యామ్నాయ వ్యవస్థను అన్వేషించడానికి మొన్న అక్టోబరు నెల ప్రారంభంలో బ్రిటిష్ విదేశాంగమంత్రి

అంధోనీ ఈడెన్ తొమ్మిదిరాజ్యాల సమావేశాన్ని విర్పాటుచేశాడు. అంధోనీఈడెన్ ఆ సభకు అధ్యక్షత వహించి కార్యక్రమాన్ని జయప్రదంగా నిర్వహించాడు. పశ్చిమ జర్మనీని సైనికంగా పునరుద్ధరించడానికి, దానిపై మూడు అగ్రరాజ్యాల ఆక్రమణాధికారాలను రద్దుచేయడానికి ఈ సభలో ఒప్పందం కుదిరింది. పశ్చిమ యూరప్ సమాఖ్యలోనూ, తద్వారా ఉత్తర అట్లాంటిక్ వ్యవస్థలోనూ పశ్చిమ జర్మనీకి, దానితోపాటు ఇటలీకి కూడా సభ్యత్వం లభ్యమైంది. యూరపియన్ స్వతంత్రరాజ్య శ్రేణిలో పశ్చిమజర్మనీకి తిరిగి పదేళ్లకు నెలవుగా ఈనాటికి స్వస్వతంత్ర ప్రజాస్వామ్య ప్రతిపత్తి విర్పడుతున్నదన్నమాట. చివరవరకూ పేచేలు షెడు తూనేవచ్చిన ప్రాస్టుకూడా లొంగివచ్చి ఈ ఒప్పందాలకు సమ్మతించింది. ప్రధాని మెండెస్ ప్రాస్టుపై తమ విశ్వాసాన్ని ప్రకటించడంద్వారా ఫ్రెంచి పార్లమెంటుకూడా వీటిని ధృవపరిచింది. యూరప్ రక్షణవిషయంలో లోగడ జరిగిన బ్రెస్సెల్స్ ఒప్పందం అమలులోవుండే 50 ఏళ్లపర్యంతం (మితి

మీరిన ఇతర అవసరా లేపి రాకపోతే) యూరప్ ఖండంలో వాల్లు వైనికదళాలను, కొంత విమాన బలాన్ని వుంచడానికి బ్రిటన్ హామీ ఇచ్చింది. ఈ బ్రెస్సెల్స్ ఒప్పందం 1998 వరకూ అమలులో వుంటుంది. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం ఇచ్చిన ఈ హామీ ప్రాస్టుతో సహా మిగతాన్ని యూరపియన్ రాజ్యాలకు విశేష సంతుప్తినీ, ధైర్యాన్ని కలిగించింది.

ఈవిధంగా సైనికంగా పునర్జన్మ ఎత్తుకున్న జర్మనీ తూర్పు పశ్చిమజర్మనీలుగా విభక్తమయ్యే వుంటుందో లేక ఏకమవుతుందో చూడాలి. జర్మనీ ఏకీకరణవిషయంలో రష్యాతో అవసరమైన సంప్రదింపులు జరపడానికి పశ్చిమ బెర్లిన్ ప్రైమాత్రం పశ్చిమ అగ్రరాజ్యాలే ఆధ్వర్యం వహించాలనే మరతుకు కూడా లండన్, పారిస్ సమావేశాలలో ఒప్పందం కుదిరింది. సమితిలో భారతప్రతినిధి శ్రీ వి. కె. కృష్ణమీనన్ నూచనప్రకారం తూర్పు పశ్చిమ జర్మనుల మధ్య ముఖాముఖి చర్చలు జరిగితే, ఆచిరకాలంలోనే జర్మనీ ఏకీకరణపైతం సాధ్యపడవచ్చు.

* పులిసిద్ధప్ప భార్య *

శ్రీ కె. ఎ. ఎన్. రావు

★ ★ ఆఖల భారత పోటీలో తృతీయ బహుమతి నందిన కథ; (శ్రీ) కె. ఎ. ఎన్. రావుగారు ఈ కథను కన్నడభాషలో రచించి పోటీలో పాల్గొన్నారు. కన్నడభాష పోటీలో ఈ కథకు ప్రథమ బహుమతి (రూ. 175 లు) వచ్చింది. అఖల భారతపోటీలో లభించిన బహుమతి రూ. 750 లు.

రావుగారి వయస్సు 42 సం॥ లు; కాశీ హిందూ విశ్వవిద్యాలయంలో, ఎంజినీరింగ్ శాఖలో రీడరుగా పనిచేస్తున్నారు. వీరు కన్నడ సాహిత్యంలో 12 సంవత్సరాలుగా నిర్విరామంగా కృషి చేస్తున్నారు. ఇంతవరకు మూడు నవలలు, మూడు నాటకాలూ, ఆరు ఏకాంకికలూ, 70 కథలూ, 8 హాస్య రచనలూ, అనేక ఖండకావ్యాలూ, ఒక ప్రబంధం రచించారు. అనేక పోటీలలో పాల్గొని బహుమతులు పొందారు. క్రిందటితూరి జరిగిన ప్రపంచ కథానికల పోటీలోకూడా కన్నడభాషలో 'గంగు' అనే వీరి కథకు ప్రథమ బహుమతి వచ్చింది. కాని నిర్మితసమయానికి ముందుగానే ఆ కథ ప్రచురింపబడటంచేత జాతీయ పోటీకి అంగీకరింపబడలేదు. ★ ★

గజదొంగ పులిసిద్ధప్ప హోవద్గర్ తాలూకా లోనేగాక చిత్రదుర్గ జిల్లాజిల్లా పేరు మోగాడు. ఒకసారి హోవద్గర్ కొండల మధ్య నుంచి పోతుండగా ఒక పెద్దపులి అతనికి తారసిల్లింది. సిద్ధప్ప అమాంతం దానిమీద విరుచుకుపడి దాన్ని గొంతుపిసికి చంపేశాడు. అప్పటినుంచి అతన్ని పులి సిద్ధప్ప అనటం మామూలైంది. ఆ ప్రాంతంలో ప్రతి ప్రాణికి అతని పేరువంటే సింహస్వప్నం. గుసగుసలాడుకోవలసిందే తప్ప ఎవ్వరూ అతన్ని గురించి మాట్లాడుకోరు. మనం చిన్నప్పిల్లల్ని భయ పెట్టాలంటే అడుగో బూచా దొస్తున్నాడు పడుకో మంటాం. అక్కడి తిట్లు అడుగో పులిసిద్ధప్ప వచ్చేస్తున్నాడని భయపెడతారు. వాడు చెయ్యని దుండగాలు లేవు; గ్రామాలకు గ్రామాలు తగల జెట్టాడు; ఎందరో స్త్రీలను మానభంగం చేశాడు;

ఎన్ని దోపిడీలు చేశాడో, ఎన్ని హత్యలు చేశాడో లెక్కలేదు. అతని కంటబడ్డ తరవాత బ్రతికి బయట బడ్డవా డొక్కడూలేదు. రహస్యంగానైనా సరే వాణ్ని గురించి పల్లెత్తుకూట యెవడైనా నోరుజారాడంటే వాడు చచ్చాడన్నమాటే. ఇంత చేస్తున్నావాణ్ణి పట్టుకున్న వాడెవడూలేదు. వాడంటే అలాంటి హడలనుకుందామా? లేక పోలీసుల్ని కట్టుకున్నాడేమో ననుకుందామా?

ఉన్నట్టుండి ఒక ప్రభుత్వోద్యోగిని హత్య చేశాడు. అధికారులంతా కుర్చుని ఆలోచించారు. సబ్ ఇన్ స్పెక్టర్ భీమారావును హోవద్గర్ కు పంపించారు. భీమారావు చాలా చురుకైనవాడు, నిష్పలాంటి మనిషి. ఇంతేగాదు: సిద్ధప్పని పట్టి తెచ్చిన వారికిగాని పట్టుకోటానికి తగిన ఆహూతి యిచ్చిన

వారికి గాని ఇరవై వేల రూపాయల బహుమతి నిస్తామని ప్రభుత్వంవారు ప్రకటించారు.

సిద్ధపును పట్టుకోవటానికి రెండు సంవత్సరాల పాటు, భీమారావు నానా తిప్పలూ పడాడు. లాభం లేకపోయింది. డబ్బుమీది ఆకితో, సిద్ధపును పట్టి యిచ్చే ప్రయత్నంలో యిద్దరు అభ్యాసులు ఇప్పటికే హతమరిపోయారు. ఇక ఆ బహుమతికోసం ప్రయత్నించినవాడు మరొకడెవడూ లేడు. భీమారావుకు కూడా కేమేపీ నరాలు సల్పిచ్చిపోతున్నయ్య; ఆత్మ విశ్వాసం సన్నగిలిపోతోంది. ఏ ప్రయత్నాని కుపక్రమించినా దగావడి అద్దకష్టాల్లో చిక్కుకోవడం మనహా లవలేతమైనా ప్రయోజనం కనుపించటం లేదు. ప్రజలకు అంతేకుముందే వాడిలు, అతని కేపాటి పహాయం చేసినా కొంప మునిగిపోతుండనే ఉద్దేశం; పిలిచినా పలకరు. సానుభూతి లేకపోగా పరాధివ పరంపరలో అపహవ్యపాత్రుడౌతున్నాడు. పిటన్నిటిని తలదన్నీ అతన్ని బదిలీ చేసి వేస్తారని కూడా వ్రుకారు బహులుచేరింది.

ఈవార్త ఆదిలో అతనికి కొంత నిరుత్సాహాన్ని కల్గించినా, అతనిలోని పౌరుషాన్ని రెచ్చిగొట్టి కార్యదీక్షను యినుమడింపజేసింది. బ్రాహ్మణ్యం ఆర్ధర వచ్చేలోగా ఎలాగైనా సరే సిద్ధిణ్ణి పట్టితీరాలని కంకణం కట్టుకున్నాడు. ప్రాణానికి తెగించినా పోరాడాలనుకున్నాడు.

ఇలాటి దాడులు లోగడ ఎన్నో చేశాడు. సిద్ధపు యేదో ఒక యింట్లో పొలంలలో మరో సంకేత స్థలంలో వస్తున్నాడని అనుమానించటం, తీరా పరివారంతో పోయి ఆ ప్రదేశాన్ని ముట్టడించితే, వాడు ఏ కాపలానునిసిగానో, ఏ మామూలు సన్నరకం దొంగగానో తేలడం — ఇది తంతు.

ఇలా ఉండగా ఒకనాటి ఉదయం, ఉన్నట్టుండి అతనికి ఒక కబురొచ్చింది.

ఆ క్రితంరాత్రి సిద్ధుడు, రామగిరిపట్నం పాలి మేరలో వున్న ఒక సారాదుకాణంలోకి వచ్చినట్టు తెలిసింది. సిద్ధులలోపలికివచ్చేసరికి దుకాణదారుభార్య ఒక రైవుంది; సిద్ధిణ్ణి గుర్తుబట్టి చూశిలి మూర్ఛపోయింది. సిద్ధుడు బుడిచిద బుడిచి ఇష్టం వచ్చినట్టు తాగేసున్నాడు. ఇంతలో దుకాణదారు ఎక్కణ్ణుంచో లోపలికొచ్చాడు. సిద్ధుడు ఆ వచ్చినవాణ్ణి అమాంతం నోట్లో గుడ్డలు గుక్కి కాళ్ళూ చేతులూ కట్టిపజేతాడు. ఒక సారా సీసా ఎత్తి మూర్ఛపడుస్తూ దాని ముఖాన గుమ్మరించాడు. దానికి కాస్త తెలివొచ్చి

రచయిత

కన్ను విప్పింది. — గల్లాపెట్టె చంక నెట్టుకుని సిద్ధుడు గడపదాటుతున్నాడు. పోతూ పోతూ వెనక్కు తిరిగి 'ఇదిగో! నేను వచ్చేటివట్టు ఎక్కడన్నా నోరు మెదిపావో చచ్చారన్నమాటే! ఈలుంటే కేపే మళ్ళీ వత్తాను' అని దబాయించి మరి పోయాడు.

నిజంగా ఇదంతా బయటికి పొక్కిలే గాదు. కర్మంబాలక ఒకత నెవరో లోపలికి వచ్చి దుకాణదారు కట్టిపజేసివుండటం చూసి గల్లంతు చేశాడు. ఆ వూరి పాడే కొనిస్తేబులు మానుమంతు కొంచెం ధైర్యం చేసి, తనకు నమ్మకమున్న కాన్స్టేబుల్ కు ఒక డికి బిచ్చగాడిచేవం చేసి భీమారావుదగ్గరికి పంపాడు. భీమారావు తన దిబ్బాన్ని తీసుకుని మధ్యాహ్నం నికలూ ఆ ప్రాంతానికి వెళ్లాడు. పొడుగుకదాకా కొండల్లో దాక్కున్నాడు. చీకటిబడ్డాక సారాదుకాణం దగ్గరికి చేరి చాటునుండి తెల్లవాడూ కాపలా గాడూ, భట్టున తెల్లరిపోయింది. సిద్ధుడు మాత్రం ఎక్కడా పత్రా లేడు. ఇల్లాంటి 'డుంకోలు' భీమారావు లోగడ ఎన్నోసార్లు తిన్నాడు. కాళ్ళిచ్చుకుంటూ ఇంటికి తిరిగివచ్చాడు.

ఆ మర్నాడు మధ్యాహ్నం మరో చిత్రం జరిగింది. ఒక బండివాడు భీమారావు దగ్గరికొచ్చాడు. అప్పుడే యేవో భూతాన్ని చూసినవచ్చినవాడిలావుంది

వాడి వాలకం. కాళ్ళింకా గజగజా బులుకుతూనే వున్నయ్. రెండురోజుల క్రితం వాడు వేరుశన కాల్మయమండి తోలుకొని ధావనగిరికి వెళ్ళి రాత్రి వేళ యింటికి తిరిగొస్తున్నాడు. మగ్గి దోవలో నిద్దడు బండిని అటకొయించి ఆపివేశాడు. బండిలో ఎక్కి కూర్చుని, మళ్ళీ వెనుక్కి తిప్పి ధావనగిరికి తోలుకున్నాడు. ఆఘమేఘాలవూడ బోవాలన్నాడు. ఎద్దులు రొమ్ములు గరిసెలు పడేటట్టు తెల్లవార్లు పరు గెత్తుతూనే వున్నయ్. బండి తోలుతున్నంతసేపూ నిద్దడి బాకు బండివాడి చెమ్మ మీదే వుంది. తూలుపు తెలతెలవారుతున్న దవగా బండి తూలహంసి ప్రాంతాన్ని చేరుకుంది. నిద్దడు బండి ఆపమన్నాడు. బండివాడి బొడ్డొపున్న డబ్బూ డిస్కం యావత్తూ దబాయించి లాక్కున్నాడు; సకలమన్న చేలోకి అప్పశ్యమైపోయాడు.

మళ్ళా పక్షురొజులు భీమారావు నిద్దడికోసం నలుముఖాలూ గాలించి నిరాశ చేసుకుని యింటికి తిరిగొచ్చాడు. ఇంటికి కొచ్చేసరికి ట్రాన్సు ఫో ఆర్డర్ వచ్చి నిద్దం గా వుంది. నెలాఖరుకు చాక్లీ ఒప్పగించివెయ్యాలి. ఇక తనకున్న గడువుల్లా రెండు వారాలు. 'అవును ఇక గత్యంతరం లేదు'—భీమారావుకు రెండు రోజులు కంటి మీద కుసుకుబట్టలేదు. మూడోనాడు మళ్ళీ ఒక కొత్తవార్! నిద్దడు తన ముతాను వెంటేసు కొచ్చి హోస్ దుర్గ్ రైలుస్టేషను ప్రాంతంలో బళ్లెను అటకొయించాడు. తుపాకులు పేల్చి జవాన్ని హడల గొట్టాడు. బళ్లెలో వున్న వాళ్ళిందర్నీ చావా చితకొమెడి, నల్లపూసలు మిగలకుండా దోచుకు పోయాడు. అప్పటికే వాతాకుడై ధైర్యసాహసాలు కోల్పోయి వున్న భీమారావు, ఆ విషయం విచారించ బూసి తన క్రింది ఉద్యోగిని పంపి చార్జీ ఒప్పగించ చేయటానికి కాయితాలు నిద్దం చేసుకుంటున్నాడు.

2

కల్లోడ్ దేవాలయ తిరునాళ్ల సంత ప్రారంభమై అప్పటికి రెండురోజులైంది. కల్లోడ్ క్షేత్రం, వేదవతి వొడ్డున హోస్ దుర్గ్ కు అనతిదూరంలో వుంది. తిరునాళ్ళలో అక్కడ బ్రహ్మాండమైన సంత జరుగు తుంది. తాగుదూ, జూదం అసంతంగా సాగిపోతూ వుంటుంది. కొట్లాట లేవీ జరుక్కుండా చూడటానికీ, రైసెమ్మలేని జూడకాలలు నడిచేవార్లను అరెస్టు చేయటానికీ పోలీసులు అక్కడికి వెళ్లే

మామూలు. భీమారావు తన సిబ్బందితో అక్కడికి వెళ్ళాడు.

భీమారావు ఆ సంతలో నలుములలా కలియ దిరుగుతున్నాడు. మొదటిరోజు మామూలుగానే గడచి పోయింది. రెండోనాడు తన డేరాలో కూర్చుని తన పరాజయాన్ని తలుచుకుని మగనగా ఆలోచించు తున్నాడు. హతాత్తుగా తలయెత్తి చూచేసరికి సుపరి చితమైన ముఖం ఒకటి కంటబడ్డది.

భీమారావు డేరాకు యెదురుదగ్గర ఒక బట్టల దుకాణం వుంది. ఆ దుకాణం దగ్గర గుడ్డలు పేసం చేస్తూ చిన్ని కనుపించింది. చిన్ని పులినిద్దప్పు భార్య. భీమారావు అదివరకు దాన్ని చాలాసార్లు చూచాడు గాని, ఇంత పరిశు గా దాన్ని యెప్పుడూ అజబట్ట లేదు. చిన్ని మాపరి — అందగత్తె అనే చెప్పాలి.

ఇరవై సంవత్సరాలవయస్సులో మంచి హుమ్మస్సులో వుంది; పొంకం గా బలమైనవరిషి. చామనచాయగాని స్వరద్రూపి. నిగనిగలాడుతూ చారడేసికట్లు; లేదేలా చకచకా యటూ అటూ చూస్తూ వుంటుంది. నల్లటి జుట్టు నున్న గా దువ్వి నువ్వులనుడి వేసు కుంది. చవుకరకం ఆభరణాలతో వొంటినిండా వున్నయ్. నిద్దప్పుకు అదంటే ఎంగుకంత ప్రాణమో భీమారావుకు అర్థమైంది. అవకాశం దొరికినప్పుడల్లా నిద్దప్పు భార్యదగ్గరికి వచ్చిపోతూవుంటాడు. ఇక చిన్ని సంగతి చెప్పనే అక్కరేమి వాడంటే పంద ప్రాణాలూ విడిచేస్తుంది. వాళ్ళిద్దరినీ అదిలో బళ్లెల సముద్రమే. నిద్దప్పు పులిని గొంతునీసికి చంపాడని విన్నవాటినుంచి దానికి వాడంటే మోజుపుట్టింది. డబ్బున్న కుటుంబాల యువకులే చాలామంది చిన్నిని పెళ్ళి చేసుకుంటామని వచ్చారు. చిన్ని ససేమి వొప్పకోలేదు. నిద్దప్పుని తప్ప మరొక జ్ఞేయణ్ణి చేసు కోసని భీష్మించుకు కూర్చుంది. అప్పటికే నిద్దప్పు ఒకటి రెండు చిన్న చిన్న నెరాలు చేసినట్లు పుకారు వుంది. కాని చిన్ని దిన్ని లెక్కచెయ్యలేదు. తల్లి దండ్రులు బలవంతాన మరొకడికిచ్చి పెళ్ళిచెయ్యటానికి ప్రయత్నించారు. చిన్ని అహంతం నిద్దప్పుతో లేచిపోయింది. అప్పటినుంచి వాళ్ళిద్దరూ కాలేర్లీలో వుంటూవచ్చారు. తరువాత తరువాత, నిద్దడిమీద పోలీసునిపూ మోపైనతరువాత, ఒంటరి బ్రతుకే బ్రతకాలిసి వచ్చింది. కాని నిద్దడు ఎప్పటి కప్పుడు దాని యోగక్షేమాలు కనుక్కుంటూ, దానికి కావలసిన యేర్పాట్లన్నీ చేస్తూనేవుంటాడు. దాన్ని గురించి మాట్లాడినప్పుడల్లా నిద్దడు 'నారాణి'

అంటూ వుంటాడు. దానికి ఏ విషయం లోనూ ఏ కొరతలేదు—నగలూ నాణాలూ, గుడ్డా గుడుగు విడి కావలసివస్తే అది తెచ్చి పాకేస్తూ వుంటాడు. వాడిది నిలకడలేని మనసు గనుక యిక్కడా అక్కడా ప్రైతిరుగళ్లు తిరిగినా, చిన్నిమాత్రం వాడికి హృదయాగ్రదేవత. చిన్ని వాడికి ఎప్పుటికప్పుడు ఆహూతిలిస్తూ సాయపడుతూ వుంటుందినకాడా అంటారు. వాణ్ణిగురించి ఎక్కడా గొప్పలు చెప్పకోవటం కూడా మానేసింది.

ఎక్కడన్నా ఒక దోపిడీ జరిగిందంటే, అసం తరం ఒకటి రెండు రోజుల్లో ఏ ప్రమాదమూ లేదని తోస్తే సిద్ధకు దానింటికి వస్తాడని భీమరావుకు తెలుసు.

భీమరావు మళ్ళా తలెత్తి చిన్నివంక చూచాడు. అది బేరం పూ ర్తిచేసుకుని బయలుదేరి పోతోంది. భీమరావు ముఖాలో వున్న ఒక కన్నబుల్ ను పిలిచాడు “అనుగో సిద్ధప్ప పెళ్ళాం, చిన్నమ్మ! నేను దాంతో ఒకమాట మాట్లాడాలను కుంటున్నాని చెప్పి తీసుకురా. దేవాలయం వెనక వున్న చింతచెట్టుక్రింద వుంటాను” అని చెప్పి పంపించాడు.

చిన్నమ్మ, మొత్తానికి కొంత జంకుతూనే అక్కడికి వచ్చింది.

భీమరావు చింతచెట్టు మొదట్లో వేరుమీద కూర్చున్నాడు. చిన్నమ్మనుకూడా తన కెదురుగా అలా గడిమీద కూర్చోనున్నాడు. “చిన్నమ్మ! నేను లోగడి నిన్ను చాలాసార్లు చూశానుగాని ఎప్పుడూ ఎక్కువగా మాట్లాడలేదు. ఇప్పుడు ఎలాగూ నేను బ్రాహ్మపురై వెళ్ళిపోతున్నాను గనక కొంచెం నీతో మాట్లాడాలనుకున్నాను” అన్నాడు.

“ఎంటి దొరా?—

ఎలా ఉపకమించాలో భీమరావుకు పాలు పోలేదు. దానిముఖంలోకి చూడటం మానేసి, తల వంచుకుని, ఆ సంతనిగురించి దాన్నిగురించి యీ పిచ్చి మాటా ఆ పిచ్చిమాటా కొంచెంసేపు మాట్లాడాడు. ఒకసాక్షానికి విషయం మార్చి దాని గతి చిర్రతను గురించిన భోగట్లా అడిగి చెప్పించాడు. క్రమంగా ప్రసంగం దాని వర్తమాన జీవితందాకా వచ్చింది. “చిన్నమ్మ! ఇటు చూడు!” అని అందుకు న్నాడు, “నే నొకమాట చెబుతాను, నన్ను అపార్థం చేసుకోవోకు. నువ్వు వాడి భార్యవు—నీకు తెలియం

దేమో లేదు—ఈ పది పన్నెంజేళ్ళలోనూ వాడు ఎంతమందిని హింసలు పెట్టాడో నీకు తెలుసు— ఇది ధర్మమేనా—నువ్వు చెప్పి?”

“అయ్యన్నీ నాం తెలుసు దొరా?”

“నీకు తెలివనబోవో—ఇందులో నీకు క్రియం దేముంది?—సిద్ధప్ప ఏమేమి ఘోరకృత్యాలు చేశాడో యిప్రాంతంలో కట్టు తెరవని పనిపిల్లలకు కూడా తెలుసు. అలా నాకేమీ తెలియ దనబోవో చిట్టితల్లీ! ఇందులో నీకు తెలియం దేవటి?—మొన్నను ఆ గ్రామం గ్రామం అలా తగు బెడ్రపారేశాడే—నీకు తెలియదా? భీమరావు అతిమాగ్రతగా సిద్ధప్పకిరాత కృత్యాల నన్నిటిని ఒకటొకటే ఎకరువు బెడుతు న్నాడు. వింటున్నది గాని ఎక్కడా చలనంలేదు— సబ్బులా కూర్చుని వింటున్నది.

“ఇంతేకాదు ఇంకా అనేకం చేశాడు. ఎలాంటి ఘోర కృత్యాలు! అవన్నీ వింటే నీ గుండెలు తరు క్కుపోతాయి. పనికిందులను బాకులతో వాడి చాడు—దాత్యచేశాడు. ఎందరో ఆడవాళ్ళని మన భంగం జేశాడు—బీదా సాదా అనే విదక్షుల కూడా లేకుండా ఉన్నవాళ్ళని లేపివాళ్ళని అందరినీ దోచాడు. ఎంతమంది హోరన ఏడిచారు—ఆ ఉసురంతా తగల కుండా వుంటుందా—ఈ దురాగతమంతా దేనికి? ఈ ఘోరకృత్యాలన్నీ దేనికి. ఈ...”

చిన్నమ్మ మానంగా కూర్చుని వింటోంది. ఇదంతా నాకేమీ తెలుసునని ఈ పర్యాయం మళ్ళీ అనలేదు.

“నువ్వే ఆలోచించు—అల్లాంటివాణ్ణి సరిదిద్ది మార్గాన పెట్టడం తప్పో? పిల్లా జల్లను ఈ హింసా కాండలోనుంచి బయట పడేయకూడదా?”

“అవునుదొరా! అందుకోసం చెయ్యాలినిం దంతా మీరూ నేనేరూ—లోగ డుండెల్లిన దొరలూ శానాశానా నేనేరూ” అంది.

ఈ మాటలు భీమరావు గుండెల్లో బాకుల్లా పొడుచుకున్నయే. అది తన్ను హేళన చేస్తోందా? ఏదీ నిర్ణయంగా తెలుసుకోలేకపోయాడు. కాని ఆమాటల్ని లెక్కచేయలేదు.

“నువ్వన్నట్టు మేపుకొంతప్రయత్నం చేశాం— మేమంటే ప్రభుత్వం కొంత ప్రయత్నం చేసింది. కాని నేను నీయెడట మర్యాద విడిచి చెప్పేస్తున్నాను విను—మేపుల ఏమీ చెయ్యలేకపోయాం—నేను

ఓడిపోయానని ఒక్కేసుకుంటున్నాను. కాని ప్రతి ప్రసంగ ప్రభుత్వమే చెయ్యాలంటే సాగ్యం కాదు. ప్రజల సాయం లేకపోతే ప్రభుత్వం దమ్ముడికి కొరగాదు ఆ ప్రజల్లో నువ్వుకూడా ఒకదానివి — నువ్వు కూడా...

‘నామొహం, నేం జేసేదేనిటి సామీ ఆడ దాన్నీ? — ఆడు నామాటింటాడా?’

‘ఎందుకు వినకు! — నువ్వు వాడిభార్యవి నువ్వు చెప్పితే వినకేం జేస్తాడు.’

‘ఎందుకొచ్చిన మాటలేవోరా? — ఏ మొగాడు ఏ ఆడదానిమాటింటావుంటాడు?’

ఆది నిజమే మాట్లాడుతోందో, తన్ను వేళా కోశమే ఆడుతోందో, లేక బుక్కాయించుకున్నదో భీమారావుకు అంతుచిక్కలేదు. మల్లా నెమ్మదిగా ఆరంభించాడు. ‘అలా అనబోకు తల్లీ! ఒకసారి మంచెదో చెడేదో నీకు తెలిసినతరువాత, నువ్వు చెయ్యాల ప్రయత్నమంతా చేసి న్యాయం జరిగేలా చూడాలి’ —

‘కొరా! — నాకు తెలిక ఆడుగుతావుంటా గానుండి — ముడిసిని మడిసి పీక్కుతిన బతికే ఈ లోకంలో నాయం ఆన్నాయం చెప్పే నాడు డెవుడు బాబూ!’

‘అబ్బబ్బే! అలా... అలా ఆలోచించకూడదు తల్లీ! అపకారమనేది యెవరికీ జరిగినా ఆది నేరమే, అలాంటివాటిని అరికట్టడానికే, ఈ సంఘమర్యాదలూ, ఈ న్యాయస్థానాలూ, ఈ ప్రభుత్వాలూ, యివ్వన్నీ వున్నయ్యే.’

‘అనుకోంటి మాటలు నాకెందుకు చెబుతాడు లెనుండి — అయన్నీ బలంలేనోళ్ళు బలంగలోళ్ళని, వల్లొ యెసుకునేందుకు పన్నిన పన్నాగాలు’ —

దానిమాటలవింటుంటే భీమారావుకు రచ్చిక్క పుట్టకొస్తోంది. ‘కాని తమాయించుకు మాట్లాడు కున్నాడు:’

‘నువ్వు పొరపాటు పడుతున్నావ్ చిన్నమ్మా! మనవంతా మనుషులం; అందరూ చర్చిగా బతకాలి సింజే. అవతలవాడికికూడా బ్రతకాలనే ఆతా బాగు పడాలనే ఆతా వుంటుందిగాదా మన మన్నట్టుగానే.’

‘అవునుగానీ — ఒక్కమాటడుగుతాను నెప్పండి — బతకటానికి దమ్ములేని యెడవలు — బతక్కపోతే యేమి? అంటూ’ —

‘అని నీ యిల్లు బంగారంగానూ! — ఇల్లాంటి మాటలు నీ కెవరు నేర్పాడు! నువ్వుసుకుంటున్న మాదిరిగానే జరిగితే ఈ భూమిమీద మానవజాతి అనేది మిరులుకుందా? ఇది మానవసంఘమా అదేవి మృగాల అరణ్యమా?’ —

‘అదివి గాక అద్దాన్నం! ఇకేంటుండి! నీదా బిక్కిలి పీక్కుతిన పెట్టున్న గొప్పొళ్ళబాజులు బోరాలలా పెరుగుతుండెయ్యే. ఆళ్ళకి పెట్టు బలం వుంటే నా మగాడికి కండబలం వుంది. ఆనుమాత్రం అట్లా ఎందుకు పీక్కుతినగూడరా అంటే? ఏంటో ఆడది, మానం గీసే అంటా పెద్ద పెద్ద మాటలు నెబతా వుండారే, మీ పట్నాలనిండా ఆరుడినేటి గూడేల మాటేంది బాబూ! ఆళ్ళి యిళ్ళకిపోయే వొళ్ళెవ్వరూ? ఆళ్ళని పోషించుతావుండే వొళ్ళంతా యెవ్వరూ — మీ మర్యాదనులేకందా — మీ గొప్పొళ్ళేకందా? — అట్లాగే నా మగాడూ చేతావుంటాడు, అనేసినీ. ఆళ్ళు ఆళ్ళి యీలు పెకారం చేతావుంటే, ఈను యీడిలు పెకారం జేతావుంటాడు — ఆళ్ళది పెట్టు ముమ్మై నే, యీడిది ఒళ్ళుమదం — అంటే కేడా? ఎనక రాజులూ, రాసోళ్ళూ వుండేవోళ్ళు: ఆళ్ళని నూసి అడిలి సత్రజం పొంగొంగి సలావులెలుజేసేవోళ్ళు — ఇప్పుడు పెట్టున్నోళ్ళకి అదికారులకి జేతుండమాదిరి గానే. ఆళ్ళకిమలేనే నా మగాడూ యీరుకు — ఆళ్ళకి మలేనే యీడూ ఇద్దాలు జేతాడు — మారాజులూ బతుగుతాడు — ఆ రోజుల్లో ఈనుగెనా వుంటే, ఈడుకోడా ఓ కొల గట్టి కొలువుండే వోడు’

‘ఉమ్!’ — భీమారావు వచ్చిన ఆక్కనుసంతా మింగుకున్నాడు. ‘నువ్వు చెప్పిందంతా నిజమే — కావడంలేదు — వస్తుంది, ఆ రోజూ వస్తుంది — రుర్రాల్గుల్ని కూడా — ఆ గొప్పవాళ్ళని కూడా — అగచివేసే రోజు — ప్రజానీకానికి బలం చిక్కినవ్వడు ఆరోజు వస్తుంది.’

‘సరే బాగానేవుండది. సిద్ధపూ అంటేకందా! — ఇంకేం మీకు బలం, దైర్యం వుంటే ఆట్టి అణి చెయ్యవచ్చు — అదేం వొద్దంటలేదే.’

‘అదుగో ఆ ధోరణి వద్దన్నాను. జనాన్ని పీక్కుతిన పెద్ద పెద్దవాళ్ళున్నారనుకో — అందుకు చిన్న చిన్నవాళ్ళుకూడా చెలరేగుతారా? ఆ గొప్పవాళ్ళని అణచటానికి యిప్పటికింకా న్యాయశాసనా లేమీ లేకపోయినా, సిద్ధపూంటి సన్నరకొన్ని అణచి వేయటానికి వున్నయ్యే — అదీ కేడా. అయినా ఒకటి

ఒప్పుకుంటున్నాను. నేను యీ ప్రయత్నంలో సంపూర్ణంగా ఒడిపోయాను. అందుకే నీకు కబురు తెలుసు.

‘ఎందుకూ—నే నెండుకూ—మీరు సెపుతా వుండజేసిటో నాకు తెలిపిందేను?—

‘మరేమీ భయపడకు—నిన్ను నే నేమీ చెయ్యమని బలవంతం చెయ్యబోనటంలేదు. నువ్వు జాగ్రత్తగా నీ యంతటికి నువ్వు యింతా ఆలోచించి, నీదప, నువ్వు యింతాకే చెప్పిన దుర్మార్గులగాంటి వాడేనని తో నే—వాడు పిల్ల జల్లి అలా హంస పెట్టడం సహించరాదని తో నే—నీ యంతటికి నీకు కనికరం కలిగి ఇలాంటి భూంకృత్యాలనిట్టిటి నీ ఎలా గైనా ఆహలని జాలికి లిగి కే—మరి—ఇంకా—నీ యంతటికి నీకు సాయపడాలనే ఉద్దేశం కలిగి కే...’

‘తవురు...తవురు అనే జేవెటి—నన్నా డిటో చెప్పమంటారా?—

‘చెప్పినా వినడని మొదటి చెప్పావుగా’

‘అవును మరి...అవుతే ఇవా మీరు నన్ను జేయమంటావుండజేసిటి?—కంటిగిండుకుంటున్నట్టు అప్పుడే దానిగొంతు కంచు గీసిపట్టు మోగింది.

‘ఏమిం చేస్తే బాగుంటుందో నువ్వే ఆలోచించు—నాకు సంబంధించినంతవరకూ—జెలనేది ఆక్కడ ఒకటుంది.’

‘అంటే, నేను అట్టి మీకు పట్టియ్యాలంటారు—మీరు చెప్పేదేందో యిప్పుడు తెలుస్తావుండది. అది మాత్రం నావల్లగాదు. మీరు మంచి చెడ్డా తెలివిన మారాజులు గనక యేది బడితే అది మాట్లాడొచ్చు గానీండి—కొవాలని కట్టుకున్న ఆదే మొగాణ్ణి అట్లా ఎట్లా చేస్తుంది—మీరు ఏ మొగం చెట్టుకు న న్ని మాట అడుగుతావుండా నావీ!’

‘ఇక నే నేమీ చెప్పదలలేదు—ఇక నువ్వే ఆలోచించు. వాడి చేతుల్లో అలడి తల్లిదండ్రులనున్న నిర్భాగ్యులపట్ల నీకేమైనా జాలి కలిగి కే, ఏది యుక్తమని తోస్తే అలా చెయ్యి. నేను చెప్పదలచిందింటే. వైస వైవమున్నాడు.’

‘అది మాత్రం నావల్ల గాదు సావీ! నవ్వుకోణ్ణి అట్లా గొంతు కొయ్యలేను—చిన్నమ్మ లేచి నిల్చుంది. భీమారావు కూడా లేచాడు. చిన్నమ్మ మళ్ళీ సంకపేపు మళ్ళింది. భీమారావు కాళ్ళిడుపు కుంటూ తన డేరాదగ్గరికి చేరుకున్నాడు.

చిన్నమ్మ ‘కాదు’ అని చెప్పటమొకటే చెప్పింది గాని, దాని మనస్సులో కొంత ఆవేదన బయలుపడింది. గడిచేటట్లా తిరిగి ముఖద్వారం దగ్గరికి వచ్చింది. ఇరుపార్శ్వాలా విచ్చుకొన్నాయి. వాళ్ళలో కళ్లు బోయిన కళ్ళాధి కంచి కనుపించింది. దాని కొంటి మీద వుండే లేపట్టుగా చినికి వాలికలైన ఒక పాతగుడ్డ ముక్క మాత్రమే వుంది. గుమ్ము కొట్టుకున్న చింపిరి జాబ్బ; చేతిలో పగిలిపోయిన ఒక కుంజుబుచ్చ—ఇది కంచి అనతరం. దానినక్క నే దినమొలతో అయి దేళ్ల దాని కొడుకు. సిద్ధిప్పే దాని మొగుడో కాత్య చేసి, దాని యింటికి నిప్పు పెట్టాడు ఆ కారణంగా దాని కాస్తితి పట్టింది. చిన్నమ్మ ఆ వసన నే చూస్తోంది. తిమ్మయ్య కంటబడ్డాడు. వాడి పక్క తెముకలు బయటికి వాడుచుకొచ్చాయి. ముఖంలో అనంతమైన వేదన—దీనంగా, మొంతాలైపోయిన మోచేతులు రెండూ ముందుకు చాచాడు. తిమ్మయ్య పోలీసువాళ్ళకి ఆహూతి యిచ్చాడనే, కోపంతో సిద్ధిప్ప వాణ్ణి ఆవిగంగా శిక్షించాడు. చిన్నమ్మ వాళ్ళని, ఆ ప్రదేశంలో నే, చాలాసార్లు చూసింది. వాళ్ళ దరితంతా కూడా దానికి తెలుసు. కాని ఎప్పుడూ వాళ్ళ అజేవుండేదిగాదు. ఇప్పుడు వాళ్ళనుఖాల్లాకీ జాలిగా చూస్తోంది. చీరకొంగునున్న ముడి విషి యిద్దరికి చెరో ఒక్క రూపాయా యిచ్చింది. తిమ్మడు చిన్నమ్మకళ్ళలో తెరిపారజూచాడు. ‘కంచికొడుకు’ అమ్మాయీ—అద్దూపాయో!’ అని ఉత్సంతో అరిచాడు...‘హా!’ అంటూ అనంద పరవశమైన చేతులతో ఆ నాణాన్ని పట్టిచూసుకుంది: ‘నీ కడుపు దల్లుగా నెయ్యిక్కు వర్దిల్లమ్మా!’ అని దీపించింది. ఆశ్చర్యచకితులైన ఆ విచ్చుకొన్నదరి కళ్ళూ ఒక్కసారి చిన్ని మీదికి ముసరినై. వాళ్ళని తప్పించుకుని చిన్నమ్మ గబగబా గుళ్ళకి వెళ్లిపోయింది.

గడితూజారి జేవుడికివారతిస్తున్నాడు. ఇప్పుడు గుళ్ళో వున్నది కంచు విగ్రహం. పూర్వం వెండి విగ్రహం వుండేది. ఒకసారి చిన్ని తనకు వెండిముగ గులు కొవాలని సిద్ధిథో చెప్పింది. యిప్పుడే సిద్ధిడు గుళ్ళోనుంచి ఆ వెండి విగ్రహాన్ని యెత్తుకొచ్చాడు. మూడోనాటికల్లా చిన్ని ముంతేతులమీద వెండిమురుగులు మెరిసిస్తే, అనంతరం చిన్ని చాలా సార్లు గుళ్ళకి వచ్చింది. ఈ వేళ దాని దృష్టి ఆ విగ్రహం ప్రసరించింది. తన చేతులనున్న గాజులవంక చూసుకుంది. పూజ పూరితయేదాకా నైనా ఆగకుండా వున్న పళ్ళంగా బయటికి వచ్చేసింది.

మైదానంమీదికి వచ్చేసరికి గంగ కనుపించింది. గంగ యిప్పుడు హోస్దుర్గ్ లో పడుపువ్వు తీతో బ్రతుకుతోంది. గంగ మొదట్లో చాలా పరువుగల కుటుంబానికి చెందిన మనిషే. సిద్ధమ దాన్ని ఎటు కొచ్చాడు. మళ్ళీ దాన్ని వాళ్ళ వాళ్ళు చేరసేక

వేరారు. పొట్టపోసుకోవటానికి మరో మార్గం లేక ఒళ్ళ ముక్కు బ్రతుకుతోంది. మామూలుగా అది కను పించినప్పుడే చిన్ని దాన్ని పలకరించి ఆ మాటా యిమాటా చూస్తాడేది. ఈవేళ అది కనుపించగా నే ముఖం తిప్పేసుకుని పట్నం వెళ్ళిపోవడానికి బయలు దేరింది. సంతోషం నుంచి యింతటి వస్తుండగా సంజం డయ్య సెట్టి కనుపించాడు — బీడీ ల ముక్కున్నాడు. సిద్ధమ అతనిపాలబక పూర్వం, సంజం డయ్య నూలు వ్యాపారం చేస్తూ మహారాజులా బ్రతుకుతూవుండే వాడు.

‘ఏం కర్నూ! యిమ్మళ్ళ అంతా యీముదనోచ పోళ్ళే యెదురొత్తుండారే?’ అని విసుక్కుంటూ తొందర తొందరగా నడిచిపోతోంది. ఎట్టివొడ్డుకు చేరేసరికి, ఒక వ్యక్తి చిన్న ముక్కు కలుసుకున్నాడు. ‘నీకోసమే బయలుదేరాను. నయం, నువ్వే యీ కానుపించినా. రేపు నీకేవల కొత్తనని చెప్ప మన్నాడు. ఆ ఇనస్పెక్టరు నాయకుడు బదిలీ అయింది. రేపా యెల్లందో పోతావుండాడు—పీడా యిరగడోడి.’

ఈస ఆలోచనలలో తను మునిగి లేలుతున్న చిన్న ముక్కు తరెత్తి చూచింది. చిక్కడు! చిక్కడు! సిద్ధమే నమ్మిపంటు సిద్ధప పస్తాడన్న మాట; తను మానంగా వెళ్ళిపోవాలి. వెనుకూ వెనుకూ ఒక్కసారి తల పైకెత్తి ఆ సంతవంకా, సంతోలో వున్న డేరా వంకా చూసింది. మళ్ళా తల వంచేసుకుని చక్కచక్కా బయలుదేరింది.

ఇంటికి తిరిగివచ్చింది. ఒక కొత్తచీర బయటికి తీసింది; కాని కట్టుకోలేదు. చేతులనున్న గాజుల వంక చూసుకుంది. వాటిని మెదిల ప్పేసింది. మెల్లో వున్న గొలుసులు లాగి అవతల పారేసింది. గదికిటికి దగ్గరికి పోయి ఆందోళనగా బయటికి చూస్తోంది. అలా ఎంతోసేపు నిల్చునిపోయింది. చీకటిబడిపోయింది. దీపం వెలిగించింది. కూడు ఉడకేసుకుందామని పొయ్యి దగ్గరికిపోయింది; పొయ్యి రాజ్యయ్య బుద్ధి కాలేదు. పొద్దున మిగిలిన చద్దమితుకులే రెండు ముద్దలు నోట్లో వేసుకుని నీళ్ళు తాగింది. దీపం ఆరి పేసి, మంచాన చేరిబడ్డది. నిద్రబట్టక అర్ధరాత్రిదాకా ఇటూ అటూ మెసులుతూనే వుంది.

అక్కడ హోస్దుర్గ్ లో భీమారావు సామానూ జట్రా సర్దేసుకుంటున్నాడు. అతని మంతా భిన్న భిన్న మైపోయింది.

ఆమర్నా సాయంత్రం, భీమారావు సన్నా హాలన్నీ ముగించుకుని ప్రయాణానికి సిద్ధం గావుండగా నౌకరు లోపలికి వచ్చి ‘మీరు రమ్మన్నారట. చిన్న ముక్కు మీకోసం వచ్చింది’ అన్నాడు. భీమారావుకు గుండె ఆగిపోయినంత వస్తేంది. కాని అదేమీ బయటికి కనుపించకుండా తిన్నూ తాను కూడదీసుకుని గబ గబా బయటి వరండాలోకి వచ్చాడు. చిన్న ముక్కుని చూడేటప్పుటికి భీమారావుకు ఎంతో ఆశ్చర్యమేసింది. నిజంగా నిన్న చూసిన ఆ ముఖమేనా అనుకున్నాడు. ఆ ముఖంమీద హతాకారేఖలు అయోమయంగా తాంపించి మతున్నయ్యే.

నౌకరును ఆవతలకు పంపించి ‘ఏం? చిట్టితల్లీ! ఇలా వచ్చావ్?’ అని అడిగాడు. భీమారావు, మంద్ర సాయలో. చిన్న ముక్కు చూటాడలేదు. బోలెడ చీలు నేలరాస్తూ నేలవంక చూస్తోంది. ఆపైని ఏమి చూటా డాలో ఏం చెయ్యాలో భీమారావుకు తోచలేదు. మామూలుధోరణిలో. ‘ఈవేళ రాత్రి ఇక్కడ పట్నంలోవున్న మీ అన్నయ్యగారింటికొక వుండి పోదామని వచ్చావు గామల్నూ’ అన్నాడు. చిన్ని చేతిలో వున్న వ్యాకెట్ చూపించింది—నివో సామా నులు కొనటానికి వచ్చాననే చూచినగా.

సమాధానం యేమీ రాకపోవటంతో, భీమారావు చిన్న పొడిపగ్గ దగ్గి ‘నీకు వాక్కు యేదైనా సాయం కావా?’ అన్నాడు. అడిగాడే గాని అది వట్టి అర్థంలేని వాక్యమని భీమారావుకు తెలుసు. చిన్న ముక్కు లేదన్నట్టు తల పంపించింది.

‘మరి?—’ భీమారావు కంగారుగా అడిగాడు.

‘రేపు... రాత్రి... అడొత్తావుండాడు...’ ఖోభిల్లిపోతున్న చిన్న ముక్కుండెల్లోనించి ఆ రెండు మాటలు ఎంతో బాగా బయటికి పెగులుకు వచ్చినై.

‘!—మీ పిం టీ—రేపా?—రాత్రి!’— అంటూ విశ్రాంతుడైనాడు. ఇలాటిది జరగాలని చిర కాలంగా ఆశించుకున్న యిప్పుడు తన చేతులను తాను నమ్మలేకపోయాడు. చిన్న ముక్కు వెళ్ళిపోవడానికి వెనుక్కు తిరిగి కదిలేదాకా అతనికి స్పృహ రాలేదు. ‘చిట్టితల్లీ! నువ్వు ఎంతో మహత్త్వివి!

ఎంతో మహత్కార్యం చేశావు—ఎంతో దుర్బల మైన త్యాగం—భగవంతుడు నిన్ను రక్షించుతాడు.' భీమరావు మాట్లాడుతూనే వున్నాడు కాని చిన్ని వెనక్కు తిరిగేనామాడలేదు. చిన్నిని సాగనంపుతూ: 'పిల్లలే—నీకు సమ్యక్తమై—నిద్రైనా ఒక గుర్రు— నీకటికదూ—ఆర కిటికీలో లాంతరు చిలే చాలు— మేవుంచేరువలో నే వుంటాం, ఆదిగిరిలో నే ఎక్కడో— తలుపు కూడా కొంచెం—అవుసవును తుపాకి సంగ తోకటి—ఎలాగైనా నువ్వు అన్నివిధాలా సాయ పడాలి— నమస్కారం— మహాత్మిని— ఎంతో మహత్కార్యం— నీ ఉపకారం జన్మజన్మలా మరిచి పోను.'

చిన్నమ్మ ఆ రాత్రి పట్నంలో అన్నగారింట్లో నే వుండిపోయింది. వ్యూహం ఎంతో ఆందోళన పడుతోంది. అవతలవాళ్లు గుచ్చగుచ్చి అడిగితే గాని యే సమాధానమూ చెప్పటంలేదు. ఆ వ్యూహం సాక్షాత్తు ఒక అగ్నిపర్యంతంలా వుంది.

4

మర్నాటి ఉదయమే లేచి చిన్నమ్మ కాల్కేరికి వెలిపోయింది. ఇంటికి వెళ్ళగానే, యిల్లంతా పరిశుభ్రంగా ఉండినీళ్ళు పెరి రంగురంగులుగా రంగవల్లులు తీర్చింది. పొయ్యిదిగ్గరి ఎంతోసేపు కూర్చుని నానారకాల భోజనపదార్థాలూ తయారుచేసింది. కాని భోజనం చెయ్యలేదు. కొంచెంసేపు విశ్రాంతిగా పడుకుని లేచింది. పరిశుభ్రంగా స్నానంచేసి, సంతలో కొనుక్కొచ్చిన ముబ్బరంగు శిల్పచీర కట్టుకుని ఎర్ర రంగుచీనీలు కట్టిన జాకెట్ తొడుక్కుంది. కురులు మన్నగా దువ్వి ముడి వేసుకుంది. ముఖాన కొట్టవచ్చినట్టు ఇంత పెడల్పున కుంకుమబొట్టు పెట్టుకుంది. ఉన్న నగలన్నీ అదంతముందు కూర్చుని ఒళ్లంతా అలంకరించుకుంది. ఈ క్రమేత పూర్తి అయ్యేసరికి అప్పడే కనుచీకటిపడ్డది.

అత్యంత శోభాయమానంగా అలంకరించుచి, కాని ఆముఖాన నిలుపునా వాతబెట్టినట్లు విషువరేఖ.

బాగా చీకటి పడగానే లాంతరు వెలిగించింది. ఎప్పుడూ లేసంత శ్రద్ధగా పక్క పరిచి, మెత్తిగా వుండో లేదో తడవిచూచింది. బుగ్గను వేలువేసుకుని నిరీక్షిస్తూ కూర్చుంది

ఒక చిన్న గులకరాయి కిటికీలోనుంచి పక్కమీద పడ్డది. ఆదరా బాదరా లేచి వెళ్లి తలుపుతీసింది. తుపాకి చేతబుచ్చుకుని, ఆజానుబాహుడు పులిసిద్ధడు,

గుమ్మం తలకు తాక కుండా ముందుకు వంగి లోపల ప్రవేశించాడు. చిన్ని తలుపు వేసి లోపల గడియబిగించింది.

'ఓహోహో! వివిధ ఘమయింపు—యిల్లు యిల్లుతా గుబాళిస్తావుండే!—ఎంత సాగూ ఆలంకారం జేశావ్!' సిద్ధపు చిరునవ్వు సవ్యతూ అన్నాడు. లోపలికి లాంతరు వెలుగులో దాని ముఖంవంక చూసి పట్టరాని ఆనందంతో ఉప్పొంగి పోతూ 'వహ్య! రంబాగుండావ్! యెయ్యి కళు సాలవ్ సాగను నూనేందుకు.' అన్నాడు. చిన్ని ముఖంలో ఒక చెన్నెలరేఖ మొలకెత్తింది. కాని ఆ వెలుగురేఖ మరుగున అనంతమైన వేదన.

'ఇయ్యళినించిరోజూ వత్తావుంటాలే—రేపటితో ఆ బీమరావు పీదాయురగడ్డ పోతావుండాను; బదిలీ అయిందంటు. ఆ యెడవ నన్ను పట్టుకోవాలని పెద్దమొగాడలే ఈజూచ్చిండు. హా! హా! హా!— ఊ సరే—ఆకలేత్తా వుండే!' సిద్ధపు తుపాకి పడక గదిలో మూలచెట్టి, బయటికి పోయి చేరులూ కాళ్ళూ కడుక్కొచ్చాడు. భోజనంముందు కూర్చున్నంతి నేపూ వాడి ముఖం ఆనందంలో మిడిసిపడిపోతోంది: 'వహ్య వివిధ మజాగా వండావ్! రాసోళ్ళయిందులూ గుంది. ఇయ్యాల నా వుట్టిసరోజు పంజగమకుండావాయేంది—యందు నేత్తావుండావ్—అది సరే నువ్వు భోజనానికి కూకోలేదేంది?' చిన్నమ్మ మానంగా కూర్చోటం చూసి ఈమట అడిగాడు. 'మద్దానం' యేళదిప్పి తిన్నాలే—తిన బుద్ధెయ్యడంలేదు' అంది. భోజనం చెసినంతనేపూ వాడు అలా నవ్వుతూ ఈ మాటా ఆ మాటా మాటాడించుతూ నేవున్నాడు. కాని చిన్నమ్మ మాత్రం ఎక్కడి కక్కడ ముక్త సరిగా సమాధానాలు చెబుతోంది. 'ఏం దట్టా మూగ నోమట్టి ముంగిలా కూకుండావ్—ఒంటో బాగా లేదా యేంది' అని నిగ్గడిశాడు. కుంత తల నొచ్చుతావుండేలే' అని సమాధానం చెప్పింది. 'నే నొచ్చాగా ఇక పోద్దిలే' అని నవ్వుతూ భోజనం ముందునుంచి లేచి చెయ్యి కడుక్కునేందుకు బయటికి వెళ్ళాడు. చిన్నమ్మకూడా లేచింది. ప్రాణంలేని యంత్రంలా నడుస్తూ నెమ్మదిగా గదిలోకి వెళ్ళింది. మూలనున్న తుపాకిలోనుంచి తోటాలు తీసేసి మళ్ళాయధానానంబో పెట్టేసింది.

సిద్ధపు మాంచుపాసురుగా వున్నాడు—వకారు నములుతూ పక్కమీద కూర్చున్నాడు. తల్లితల్లీడు తున్న వాడి కళ్ళిల్లో అంతులేని కోరికలు. ఆ సద్దాలో చిన్నమ్మ పాలు పండుకోలేకపోతోంది. దాని

హృదయం ఒక ఊణం నిద్దడివేస్తూ మరుక్షణం మహావైపు కొట్టుకులాడుతోంది. 'ఒహో! రాణి గారికి కోపం వచ్చిందటండా—దెబ్బ తిచ్చేను గానని—యూగో తీసుకో! అంటూ రెండు పచ్చి నోట్లు తీసి అందించాడు. 'మరి—ఇహా నవ్వు— ఏదీ సిరునవ్వు—ఒక్కటి.' మిలమిలా మెరుపు మెరిసిపట్టు ఒక చిరునవ్వు దానిముఖాన మెరిసిపోయింది. మళ్ళీ ఊణంలో వివాదమేమో అదృశ్యమైపోయింది. కాని ఆ మేమాలను నిద్దప్పు గుర్తించలేక పోయాడు. ఆ నోట్లు హోస్ దుర్గ్ దోపిడిబాపతిని చిన్నమ్మకి తెలుసు. ఆ పాపిష్టిదెబ్బ తినచేతో ఎలా పట్టుకుందో దానికే తెలీదు. 'సరే! ఇక పడుందాం' అని పక్కమీద ఒరిగి ఇటూ అటూ దొర్లాడు.

వాడికి మాగన్నుగా నిద్రబట్టింది. చిన్నమ్మ వాడిపక్కనే పడుకుని దిగులుగా యింటి ప్రైవేటు వంక చూస్తోంది. ఒక ఊణానికి లేచి కూర్చుంది. రెండు కళ్ళూ ఇంతింతలుగా చేసుకుని తడకద్దపైగా వాడివంక చూస్తోంది. చెయ్యి చాచి వాడిమీద నెయ్యిబోయింది—మళ్ళా దిగులుగా వెనక్కుతీసుకుంది. లేచి నిలుచింది. కాళ్ళలో సత్తువ దచ్చి గుడ్డపీలికలై పోయినట్లునిపించింది. హృదయం లోలోపల ముక్కు డెక్కలైపోతోంది. నెమ్మదిగా ముందుకు వంగి గజ గజా ఒణికిపోతున్న చేతులతో లాంతరు అందుకుంది—కిటికీలో పెట్టింది. లాంతరు కిటికీకి కొట్టుకుని చిన్న శబ్దమైంది. నిద్దడు కళ్ళు తెరిచి 'ఏటా!' అన్నాడు. చిన్నమ్మకు నరసరాల్సా కంపించిపోయినై. నెమ్మదిగా సంభాళించుకుని 'లాంతరు తగించాలే' అని సమాధానం చెప్పినచ్చి వాడిపక్కనే కుప్పగా కూలింది.

సాయంత్రం నుంచి భీమారావు ఇంతు వరిగడ్డి మీద గవ్వకుని చేరువలో వున్న ఒక కందకంలో, కంట్లా వత్తివేసుకొని కనిపెట్టుకు కూర్చున్నాడు. కూర్చుని కూర్చుని అతనికి ప్రాణం విసికిపోయింది. ఊణాణం రేడియోషయల్ వున్న తన చేతిగడియారం వంక వట్టి మోసమేనా యేమిటి? అనుకుంటున్నాడు. ఆ చీకట్లో నిద్దడువచ్చిన అలజడేమీ కనపించలేదు. అర్ధరాత్రి వాటింది. 'సాంమా! ఇక లాభంలేదు; పోయి తలుపు పగలగొట్టి ఇంట్లో జోరబడదాం పదండి!—ఈ మాటలు ఇంకా సాంతం అతని నోట్లో నుంచి బయటికి రానేలేదు—ఇంతలోనే కిటికీలో దీపం. భీమారావుకు ఎక్కడలేని బలమా వచ్చేసింది. తన పరివారాన్నంతా నెంటబెట్టుకుని ఒక్క ఉరుటున ముందుకు ఉరికాడు.

నిద్దప్పుకు ఇంకా జాగా నిద్రపట్టలేదు. గయ్యంమని కుక్కలు మొరిగేసరికి చివాల్న పక్కలో లేచివచ్చున్నాడు. చిన్నమ్మకూడా కంగారుగా లేచింది.

'ఇంటండావా ఆమోత! అంటూనే చివాల్న పక్కలో నుంచి క్రిందికి దూకి మాలనున్న తుపాకి అందిపుచ్చుకున్నాడు. ఇంతలోనే 'భట్ల' న తలుపు తెరుచుకుంది. 'ఒరి యెదవా నువ్వా! అంటూ గరించి తుపాకి ఎత్తి తలుపు వేపు గురిమాసి మీట నోక్కాడు. క్లీకొమని ఊరుకుంది అంతే.

'ఆసిలుచ్చాయుండా! అని భీదభయం గాగర్తించి—తుపాకి రెండుచేతులా ఎత్తి, చిన్ని నెత్తిన ఒక దెబ్బ పెట్టాడు. చిన్ని నోటివెంట మాటలేకుండా కింద బడిపోయింది. నిద్దడు తుపాకితో సాదనంచేస్తూ వార్షిని ఎదుర్కున్నాడు. ఎటు మెదలటానికి పీలులేని చిన్నగది. సిబ్బంది అందరూ లోపలికి రావటానికి పీలులేకపోయింది ఒకరిద్దరికి దెబ్బలు తగిలాయి. ఒక తన దెబ్బలని కిందపడ్డాడు. ముందు పీటినీ పోరాడు తున్నాడు భీమారావు—అతనికికూడా దెబ్బతగిలింది. భీమారావు ఇక ఉపేక్షించి లాభం లేదనుకున్నాడు. రివాల్యూరుతీసి, నిద్దప్పుతోడమీద గురిమాసి రెండు సార్లు పేల్చాడు. ఆ దెబ్బల తినికూడా నిద్దడు అతని మీద దూకి కలబడ్డాడు. కాని, నిల్వాలేక కుదబడి పోయాడు. నలుగురునుమసులు అనంతం వాడిమీద పడి కాళ్ళకి చేతులకి వేడిలు తగిలించారు. అనంతరం నెత్తురుకారకుండా వాడితోడకు కట్టుగట్టారు.

భీమారావు చిన్నమ్మ పడున్న వేపు పరుగెత్తాడు. బ్రతికేవుంది. నెత్తిమీద బలంగా దెబ్బ తగలటంచేత స్వృశాతిప్పి పడిపోయింది. భీమారావు ఒకతన్ని పిలిచి చిన్నమ్మ తలమీద గాయం కడగటానికి నీళ్ళు తెసున్నాడు. నిద్దప్పు దాన్ని నానా బూతులా తిడుతున్నాడు. భీమారావు వాణ్ణి బయటికి తీసుకుపోయాడు. చిన్నమ్మ నెమ్మదిగా కళ్ళు తెరిచింది. ఒక్క ఊణంవేపు భీమారావు కళ్ళలోకి వెలిచూపుచూచింది. మళ్ళీ మరుక్షణంలో రెండు అరచేతులలోనూ కళ్ళు రెండు మూసేసుకుని, గుబులు గుబులుగా విడిచేస్తోంది. రెండు కళ్ళవెంటా సంతన ధారలుగా కన్నీరు కారిపోతోంది.

'ఎత్తిపెట్టి నీవుచేసిన త్యాగానికి తగిన ప్రత్యుపకారం ఎన్నటికీ చెయ్యలేము. కాని నిన్ను మాత్రం మరిచిపోము. నువ్వు మరేమీ భయపడక్కలేదు.

ఎన్నటి కూడా..." ఎలా అభయమిచ్చుచున్నా? భీమారావుకు తోచలేదు. కాని చిన్నమ్మ యీనాట లేచి వినిపించుకోవటంలేదు. ఇలాంటి ప్రేమిని నాచేతనే చేస్తూ, లేపునచ్చి కలుసుకుంటానని చెప్పి, బయటికి వచ్చాడు.

ఈలోగా, కుక్కలు మొరగటం, రివాల్యరు తొల్పులు వినిపించటం కారణంగా ఇంటిమట్టా జనం మూగారు. సిద్దశిమలా వాళ్ళకి ఈవార్త తెలిసేలోగా భీమారావు ఇక్కడనుంచి హాస్పిటల్ కు జేరిపోవాలి. గబగబా నాలుగుబళ్ళు మాట్లాడుతుంటే బయలుదేరాడు. ఒకబండ్లలో సిద్దశిమలా ఎక్కించుకుని తన కూర్చున్నాడు. మిగతా మూడుబళ్ళల్లానూ సిబ్బంది కూర్చున్నారు.

సిద్దశిమలా కంట్ లో వుంచారు. సిద్దశిమలా పట్టుకున్న కథనంతా వివరించుతూ భీమారావు పెద్ద రిపోర్టు తయారుచేస్తున్నాడు. ఇంకా చిన్నమ్మచేసిన సహాయాన్నీ, అదిపట్ల మానసిక మైనబాసనూ సూచిస్తూగా అభివర్ణించి ప్రభుత్వంవారు ప్రకటించిన బహుమతిని దానికి యిప్పించవలసిందిగా సిఫార్సు చేశాడు. ఖైదీని మరొక ఉద్యోగికి వప్పగించేసి

తాను ఇంటికి వెళ్ళాడు. అతను సంకల్పించిన కార్యం సఫలమైంది. హాయిగా పడుకుని నిద్రపోయాడు.

అతను నిద్రలేచేసరికి ఎనిమిది గంటలైంది. అతన్ని లేపిన నౌకరు: 'ఎవరో ఆడమనిషి ఛెల్లబడి నచ్చిపోయిందిబండి—దాని పేరు చిన్నమ్మట' అన్నాడు.

'నిలిచి? చిన్నమ్మ! ఏ చిన్నమ్మ? సిద్దశిమలారా కాదుగదా?—' భీమారావు కంగారుగా అడిగాడు.

'అవునండీ అదే!—'

భీమారావు చెరువు దగ్గరికి పరుగెత్తేసరికి అక్కడో పెద్ద గుంపు మూగివున్నారు. గుంపుకు ముగ్ధుగా చిన్నమ్మ పడున్నది—కళేబరం! ఒక డాక్టరు పరీక్ష చేసి నీటిలో మునిగిదనిపించింది అన్నాడు. భీమారావుకు తరవాత తెలిసింది: తాను వచ్చేసిన వెంటనే చిన్నమ్మ యిరుగుపారుగు వాళ్ళ నందరినీ ఇల్లకి పంపేసి, యింట్లోకి వెళ్ళి గొడ్డెం పెట్టుకు పడుకుంది. ఊల్లోవాళ్ళ నందరినీ నిద్ర పోనిచ్చి నెమ్మదిగా లేచొచ్చి ఈ అఘాయిత్యం చేసి వుంటుందని ఊహించుకున్నాడు.

అనంతవర్మ చోడగంగదేవుడు

అదపాక తామ్రశాసనము

శ్రీ మండ నరసింహము

ఈ శాసనము అదపాక గ్రామమున ఒక రైతు, గ్రామ సమీపముందలి మెట్టగూమరి దున్నుచుండగ లభించినది. ఇది రాజముడితో సంధింపబడిన కడియగుతో గ్రుచ్చబడి యొడుకేసులు గలిగియున్నది. కేసులన్నిటిపైనను, లిపి కలదు. ముడికపై ఉచ్చేత్తుగా చోటిచోటబడిన సందియు చామరము, నాగలి, నూర్యచంద్రివిగ్రహములు గలవు. ఇవి సాధారణముగ తర్వాతి గంగవంశపు రాజశాసనము లన్నింటియందు గూడ చిన్నవిగనొ పెద్దవిగనొ కన్పట్టుచున్నవి. మొదటిరేకు తొలివైపునను చివరిరేకు చివరివైపునను లిపిలేదు. కేసులు దిశసరిగా చేయబడి లిపి లోతుగా చెక్కబడుటచేత, బహుకాలము శాసనపురేకులు భూగర్భముననున్నను, లిపి యేమాత్రమును చెడక సుస్పష్టముగా నున్నది.

ఒకకుండ కంఠభాగమున నున్న రంగ్రములకుండ నుండబడిన ఒక యినుపకడ్డికి ప్రేలాడదీయబడి దిగువ కుండలో ఊకపోసి ఆందులో నీ శాసనపురేకులంచి పెనిగూడ వేరొకకుండ బోర్చించి రెండుకుండలును పైని జెప్పబడిన యినుపకడ్డివలన సంధింపబడినవి. పైకుండ పగులగొట్టినగాని శాసనములు బయటకు తీయ వీలుపడుటలేదు. కుండలు భద్రముగ పదిలపరుచబడి యున్నవి. ఆ గ్రామముందలి ప్రాథమిక పాఠశాలలోని ప్రధానోపాధ్యాయు డీ శాసనమును నాకు దయతో నొసంగి బ్రచురింపుమని నన్ను గోరిరి.

శాసనమంతయు పురాతన నాగరలిపిలో లిఖింప బడినది. లేఖక దోషములరుదు. ‘స’ అను వర్ణము రెండువిధముల — నాగర, తెలుగులిపుల—ప్రాయ బడినది. ‘వ’ ‘య’ అను అక్షరముల కంతగా భేదము గానరాదు. ఏత్యి ఇత్యములు సంధ్యర్థమువలన నే జరిసి కొనవలెనుగాని లిపిలో భేదమువలన తెలిసికొన వీలులేదు. ‘వ’, ‘బ’ అక్షరములకు భేదములేదు. గ్రంథమంతయు సంస్కృతప్రభావలో రచింపబడినది. ఇది పద్యగద్యాత్మకముగా నున్నది. అనంతవర్మ చోడగంగుని తాత యగు మూడవ వజ్రవాసుని శాసన

మందలి గద్యపద్యములేగాక, తరువాతవచ్చిన రాజగు రాజరాజునుగూర్చిన వివరములు మరి రెండు మూడు స్లోకములలో చెప్పబడినది. ఈ స్లోకరచన నిర్దుష్టమై సరళమై కావ్యైలి నలంకారములతో గూడి హృద్యమై యున్నది. కళింగరాజ్యమందు చక్రవి సంస్కృత కవిత్వము ఆకాలమున చెప్పగలుగు కవులు గలరని యావగమమున్నది.

ఈ శాసనపురేకులు అదపాక అను గ్రామమున దొరకినవి. ఈ చిన్నగ్రామము శ్రీకాకుళం జిల్లా లోని చీపురుపల్లి తాలూకాలోనిది. ఇది శ్రీకాకుళ మునకు దివిదాపు పదిమైళ్ళ దూరమునగలదు. ప్రసిద్ధాంధ్రకవి అడిదము నూరకవి ఈ ప్రాంత మువాడే. అదపాకనుగూర్చి ఈ కవి చెప్పిన కొన్ని పద్యములు ఈ ప్రాంతమందలి జనులు చదువు చుందురు.

“అదపాకా? అత్తవారు, బ్రాహ్మ! పిల్లా?”
“అదపాక మాచిదాసులు చాదువుగ...” ఇట్టి పద్య ములు పామరరంజకత్వమును పొందుచున్నవి. దీని వలన అదపాక పండితుల కావాసమని తెలియు చున్నది.

ఈ రాజశాసనము నూర్యగ్రహణ కాలమున చేయబడిన భూదానాదికములను వివరించుచున్నది. అనంతవర్మ చోడగంగదేవుడు “మాతా పిత్రోరాత్మ నశ్చ పుణ్య యోగోభిసన్ని” కొరకు బ్రాహ్మణులకు దానముచేసినట్లు చెప్పబడినది. ఇతర రాజశాసనముల వలె గాక నిందులో నొక ప్రత్యేకత కనబడుచున్నది. దీనిలో సంధినిగమి అనుజ్ఞ కానరాదు. శాసనము చెక్కినవాని పేరు గానరాదు. వ్యాసగీతములు లేవు. కావ్య కర్త పేరు గానరాదు. దాతయగు చోడగంగు తన పట్టాభిషేక కాలమున దానముచేసిన నూర్య గ్రహణ కాలమునుమాత్రము తెలియజేసెను. గుణ మవర్ణన మహారాజు ఈ తరువాతి గంగవంశపు రాజు లకు మూలపురుషుడు. వీనినుండి ఈ శాసన కర్త

యగు చోడగంగవరకు వంశము సమగ్రముగ, నీయ బడినది. ప్రతియొక్క రాజుపేరును, ఆతడు రాజ్య మేలిన కాలపరిమియు వివరింపబడినది. వీరిలో కొందరు రాజుల భార్యల నామములు వారివారి వంశ ములును విశేషింపబడినవి. అందు కొందరి పట్టాభిషేక కాలముగూడ తిథి వార నక్షత్రలగ్నముల సహిత ముగవివరింపబడినది. శాసనమున చెప్పబడిన విషయన వారి వంశవృక్షము ఈక్రింద బొందుపరుపబడినది.

‘భారతీ’యందును మరియొకటి అంధ్రేతిహాస పత్రిక యం దాంగమునను బ్రకటితము లైనవి. అంతకు పూర్వము చేడివంశమునకు చెందిన షౌరవేల, లేక ఖారవేల అనువాడు కళింగ మేలుమండెను. ఈ షౌరవేలుడు విష్ణుపురాణము అగ్నిపురాణము శ్రీమద్వాగవత పురాణములలో చెప్పబడెను. ఈతని కిలాశాసనము ప్రాకృతభాషను భువనేశ్వరమునకు సమీపమందిలి ఖండగిరియందు ‘హత్తిగుంఢ’ యను

గుణమహార్ణవ మహారాజు

మూలపురుషుడు

వజ్రహస్తదేవ - 44 సం॥ రాజ్యమేలెను

గుండమరాజు - 8 సం॥ కామార్జునదేవ - 25 సం॥ వినయాదిత్య - 8 సం॥

(అనియంశభీమ అనంతవర్మ) వజ్రహస్తదేవ - 35 సం॥

కామార్జున - 1/2 సం॥ గుండమరాజు - 8 సం॥ మధుకామార్జునదేవ - 19 సం॥

వైద్యురబాన్వయ వినయమహాదేవి

వజ్రహస్తదేవ - 83 సం॥

రాజరాజు - 8 సం॥

చోళరాజేంద్రుని కూతురు - రాజ్యసుందరి

అనంతవర్మ చోడగంగదేవ - శాసనకర్త - శాలీవాహనశకము 999 లో పట్టాభిషేకమండెను.

ఇది 999 + 78 = 1077 క్రీస్తు శకమునకు సమానము.

శాసన దానకాలము శాలీవాహనశకము. 1018 అనగా క్రీస్తుశకము 1096 అగును. గంగవంశమునకు పూర్వము కళింగ దేశ మేలినవారు ‘గాంగ’ వంశముని చెప్పకొనుచుండిరి. వీరి మూలపురుషు డెవరో తెలియబడదుకొని, ఈ వంశపురాజులు తమ దానాది కముల చెప్పటలో శాలీవాహన శకమును చెప్పక ‘ప్రవర్తమాన విజయరాజ్య సంవత్సరము’లని చెప్పుచుండిరి. బహుశా వీరు సముద్రగుప్తుని దక్షిణ దిగ్విజయ యాత్రారంభమునుండి తమ రాజ్య సంవత్సరములను లెక్కించుకొనుచుండిరేమో. ఈ గాంగవంశమునకు పూర్వము వాసిష్ఠీవంశపు రాజులు పాలించుచుండిరి. వీరి శాసనములు రెండుమాత్రమే యింత వరకు లభ్యమయ్యెను. ఆరెండు నావలన నొకటి

చోట నొక పెద్దరాతిపై చెక్కించబడియున్నది. ఈతడు జైనమతస్థుడు. ఈతడు క్రీస్తుకు పూర్వము రెండవ శతాబ్దమున నున్నట్లును మగధరాజ్యమును జయించినట్లును ఈ శాసనమున గలదు.

శాసన దానకర్తయగు అనంతవర్మ చోడగంగదేవుడు చిన్న వయసుననే పట్టాభిషిక్తుడై దరిదాపు 70 సం॥ రాజ్యమేలినట్లు శాసనములు జెప్పరున్నవి. ఈతడే ఉత్తర దేశమును గూడ జయించి మహా నదీ తీరమందలి కటకమును రాజధానిగా చేసికొని పాలించెను.

ఈ చోడగంగదేవునికాలమున కళింగము మహాశివుని నందినది. మహానది మొదలు గోదావరివరకు

వీనిరాజ్యము వ్యాపించి యుండును. ఈతడే కళింగ నగరముని పేరొందిన ముఖ్యులమునుండి తన రాజధానిని కటకమునకు మార్చివేసెను. వీనిసంతతి కటకమునుండి బహుకాలము పాలించిరి. ఈ వంశపు వాడే యట ప్రతాపరుద్ర గజపతిదేవ మహారాజు విజయనగరసంస్థాపకాధ్యక్షుడు శ్రీ కృష్ణరాయలచే నోడింపబడి తరువాత వానితో సంధిచేసికొని కటకమున పాలించుచుండెను. ఈ రాజ్యము, తరువాత మహమ్మదీయులపాలనమును ఆ తర్వాత మహారాష్ట్రుల పాలనమునుపొంది తుదకు ఇంగ్లీషువారికి 1760 ప్రాంతమున విశేషమయ్యెను. గంగవంశముగూడ నాటితో నంతరించెను. వారి సంతతివారు తరువాత జమీందారులైరి.

అనంతవర్మ చోడగంగునిగూర్చి యొక విశోధకరచయక గ్రంథ కలదు. అందలి సత్యాసత్యములగూర్చి నిర్ణయించుటకు తగిన యాధారములు విశేషముగ లేవు. కాని వేములవాడ భీమకవికృతములని చెప్పబడు రెండుపద్యములు బహుకాలమునుండియు నాంధ్రదేశమున వ్యాప్తిగలిగి యున్నవి. ఈ రెండుపద్యములలో భీమకవి పేరుండుటచేతను, ఈ భీమకవి శింభువరప్రసాదుడును కాపాసుగ్రహ శిక్షకునగుటచేతను కేవలము తిరస్కరించుట కవకాశము లేదు.

వేములవాడ భీమకవిని గోవావరించుటయు, బ్రాహ్మణుడును, శింభువరప్రసాదలబ్ధుని, కాపాసుగ్రహసమర్థుడు, ఒకసారి తీతడు కళింగరాజ్యమునకు వచ్చి రాజును అనంతవర్మ చోడగంగదేవుని దర్శనార్థము ద్వారపాలకునిచే వార్త బంపెను. రాజప్రభు మిక్కిలి ప్రాంతరక్షణలలో నుండుటవలన “సందడి దీరిన రమ్మ పొమ్ము” అని బ్రతు తీరమంచెను. దర్శనమియ్యకదే దన్ను పొమ్మనుటకు, గినిసి భీమకవి:

“వేములవాడ భీమకవి

వేగమెచూచి కళింగగంగుతా

సామముమాని కోడమున

సందడితీరిన రమ్మ పొమ్మనె

మోమునుజూడ దోసమిక

ముప్పదిరెండుదినంబు లావలక

జామునకర్థమందతని

సంకదశత్రుల పాలుగావుతన్”

అని శిషించెను. ఈ కావ్యపురమోయన ఉత్పల్లవ దేశాధీశుడగు నొక ‘రాయలు’ గొప్ప వైస్యముతో

కళింగముపై దండెత్తినచి చోడగంగునోడించి కళింగ మాక్రమించెను. యుద్ధమును రాజును తన భార్య పుత్రులు చెల్లుచెందెహోము. విధిలేక, నిలువ నీడలేక రాజు దేశమునుండి నల్లలిపోయి మాధుకర వృత్తిని జీవయాత్ర గడుపుచుండెను. ఈ సందర్భములో నొకప్పుడీరాజు వేములవాడ అగ్రహారమును జేరుకొని ఆనాటిరాత్రి బ్రాహ్మణువీధిని మాధుకరము పెట్టుమని యరచుచు నొక బ్రాహ్మణగృహస్థుని యింటిముంగిట కౌలుజారుటచేత నచ్చులనున్న యొక గోతిలో వడెను.

“ఎంత బ్రతుకు బ్రతికితిని. నేటి యీ చీకటిలో కౌలు దివ్యటియు లేకపోయెనే? గోతిలో పడితిని. ఎప్పుటి కెయ్యది ప్రాప్తమనో చెప్పలేముకదా?” అని అప్రయత్నముగ వాని నోటినుండి ఈ మాటలు వెబలినవి ఆ సమయమున నే ఆ యింటి యజమానుడు భోజనమునకు వెబలుటకుముందు పాదప్రసారార్థము జైలుకువచ్చుట తలపించెను. వెంటనే ఒకడు గోతిలో కౌలుజారి పడుటయు, వాని నోటినుండి వెబలిన మాటలు, కనుటయు, వినుటయు తలపించెను. ఆపదలో నున్నవానికి చేయూత నిచ్చి గోతినుండి వెలుపలికి దీసి యరుగుపై గూర్చుండ బెట్టి వాని వృత్తాంతములయు చెప్పుమని యా బ్రాహ్మణుడు కోరెను. తాను పూర్వము కళింగ సామ్రాజ్యమేలు చక్రవర్తినినియు ఒకానొక సమయమున వేములవాడ భీమకవికి అపకృతి చేయుట వలన వాని కాపమునంది తానొక జోగినై తినినియు విశేషపరచెను. అంతట నా బ్రాహ్మణుడు కి ఆ రాత్రి నాత్రిమిచ్చి నేపదీర్చి పంపుటకు నిశ్చయించుకొనెను. జోగియైన యా రాజును, భోజనమునకు సిద్ధపరచి, నాటికి లభించిన యాహారాదికముల నొక పాత్ర సిద్ధపరచి భుజింపుమని వానిగోరెను. రాజు సంశయించి వానికి నాతిభక్తిమిచ్చువాడు బ్రహ్మక్షత్రియునుండైనగాని యన్యకులజాల యింట్ల భుజింప నొల్లకుండెను. అప్పుడా గృహస్థుడు తా బ్రాహ్మణుడనియు తనపేరు వేములవాడ భీమకవి యనియు విన రింపగనే రాజవరిమితానంద వినయ భయ భ్రాంతుడై భోజనపాత్రముందు కూర్చుని భుజింపక మిన్నకుండెను. ఎంత వేసినను తా భుజింపకుండుట కి బెట్టి వాని కోర్కె యెట్టిదో వేడుమనియు దాని దా నీడే రెచ్చదననియు చెప్పెను. తన్నునుగ్రహించి తన దోసమును పైరించి, తిరిగి తన రాజ్యము తనకు వచ్చునట్లాశీర్వదింపుమని యాతడు బ్రాహ్మణుని పాదముల బట్టి విడువకుండెను. భీమకవికి జాతిపుట్టి:

“నేయి గజంబులుండ బది

నేల తురంగములుండ నాజిలో

రాయల గెల్చి నజ్జ సగ

రంబున బట్టముగట్టి కో వడిన్

రాయ కళింగ గంగ! కవి

రాజ భయంకరమూర్తి జూడగా

బోయిన మీనమానమున

బున్న మ వోయిన పవ్వి. నాటికిఁ.”

అని దీరించెను. రాజులుగూడ సంతోషించి భుజించి మరునా డుదయమున దన ప్రయాణము సాగించుచుండెను.

నూతన కళింగరా జత్యానందమున వినోదము లతో రాజ్యపాలనము సాగించుచుండెను. నూతన పట్టాభిషేక మహోత్సవ కార్యకలాపములలో కూచి పూడి భాగవతుల కలాపముకట్టి యేర్పాటు చేయ బడెను. అందుకొరకై కూచిపూడినుండి భాగవతుల మేళ మొకటి కళింగరాజ్యమునకు వచ్చుచుండెను. దారిలో మదైలు మొదలగు నామగ్రామి మోయలు టకు నియమితుడైన కావటి కూలివాడొకడు మరణించుట తటస్థించెను. మార్గము ధ్యమున, కావడిమోయలు కూలి వాని కై భాగవతులు బ్రదుత్పించుచుండగా మధుకర మెత్తుచున్నవాడు వీరికి గోచరించెను. ఈతడు భాగవతుల కావడి మోయుటకును వారు వీనికి అన్నము పెట్టుటకు నిర్ణయముజరిగెను. ఈవిషయము భాగవతుల మేళములో నీరాజుకావటివాడుగ వారితోవచ్చి కళింగరాజధానిని జేరెను. నూతనరాజులుగూడ కూచిపూడి భాగవతులకు తగినబస లేర్పాటుగావించి “కళింగరాజుపై తమ విజయగాథ” ను భాగవతముగ ప్రవర్ణింపవలయునని యాజ్ఞాపించిరి. ప్రదర్శనమునకు కొలదికాలము గడు పియబడెను. ఈ గడువుకాలములో భాగవతులు నూతనకలాపమును రచించి వేషధారులచే వల్లింపజేసి ప్రదర్శనమునకు దాము సిద్ధముగ నుంటిమనియు తగినదిన యేర్పాటు చేయించవలయుననియు రాజును బ్రార్థించిరి. రాజుగూడ నొకదినము నేర్పాటు గావించి ప్రదర్శనమునకు వలయు వసుసామగ్రిని గూడ వేషధారులకు సమకూర్చెను. అందు ప్రధాన వేషధారుడు చోడగంగపాత్ర నభినయింపవలయును. అట్టి రాజపాత్రను ధరించుటకు రాజోచిత వస్త్రములు, కిరీటును, కత్తి, గుర్రము మొదలగు వస్తువులు

కౌవలయును. భాగవతులు అలోపించి వారిలో వచ్చిన కావటివాడే కళింగగంగపాత్రకు తగినవాడని నిర్ణయించి వాడు వినోదికీచేయవలసిన పద్ధతులు, పాటలు, మాటలు మొదలగువి జాగ్రత్తగా వల్లింపు నట్లు జేసిరి. ప్రదర్శనదినమున రాజసాక్షులకు కౌవల సిన గుర్రమును వస్తుబాలమును నూతనరాజులే సమకూర్చిరి.

భాగవతము ఆతివిరోధముగ ప్రవర్ణింపబడు చుండెను నూతనరాజు, మంత్రి పురోహితసేనానులు సభయందుచితాసనముల నాసీనులై భాగవతకలాపము నత్యానందముతో నీక్షింపుచుండిరి సభ్యులందరను ప్రధానపాత్రధారియును కళింగ గంగుకొరకు నిరీక్షించుచుండిరి. అంత తేర యెత్తిబడెను. దీపముల కాంతిలో కళింగగంగు గుర్రపుస్వారిచేయుచు కను పడెను. ప్రజలందరను వాని నిజమున కళింగ గంగే యని భావించుచుండిరి. రాజబృందముగూడ భాగవతుల వేషవైభవని మిక్కిలి కొనియాడిరి. ఇట్లుండ కళింగగంగపాత్రధారి కత్తితో సాముచేయుచు గుర్రముపైనుండి యుద్ధస్వాసము సేయుచు, తనపాత్ర మును ప్రదర్శించుచుండెను. అకస్మాత్తుగా నీపాత్ర ధారి నూతనరాజును సమాపించి కత్తితో వాని శిరమును ఖండించి తనవారగు పూర్వపు మంత్రివరమును బలుకరించి తానే నిజమవరోడగంగదేవుడనని చెప్పి కొని, సింహాసన మధిష్ఠించెను. ఇట్లు అటపాటల చేతనే రాజ్యగుంతయు, తిరిగి వశమయ్యెను. రాజు పనిపోయినవంటనే రాజును పరులు పలాయనమైరి. కొలదికాలములో అనంతవర్మ చోడగంగదేవుడు తగిన ప్రయత్నములుజేసి శత్రురాజుల మూలస్థానమున సజ్జనగరమును (జాజిలూరు) ముట్టడించి శత్రువుల బూర్తిగనోడించి ఉత్కలరాజ్యమెల్ల జయించెను. కళింగరాజ్యములో నీయుత్కలరాజ్య మొక ప్రధాన భాగమయ్యెను. పరిపాలనము బాగుగనాగుటకై అనంతవర్మ తన రాజధానిని కటకమునకు మార్చిచేసెను. నాటినుండియు కళింగమునకు కటకమే రాజధానిగ నుండెను. పై కథ నమృతపోవుటకు కారణ మంతగా కానబడదు. కాని చారిత్రాధారములు గానరావు. అనంతవర్మ ఉత్కళమును జయించుటయు కటకమును నూతన రాజధానిగ మార్చుటయు నిశ్చయములు. ఈ జయము క్రీస్తుశకము 1182 న జరిగెను.

అనంతవర్మ చోడగంగదేవుడు 70 సం॥ పరిపాలనము చేసెను. ఈతడు 20 సం॥ల ప్రాయమున రాజ్యాధిపత్యమును బడసి 90 సం॥ల వయసు జీవించి యుండెనని యూహింపవచ్చును. వీనిని ప్రజలు

చోడగంగని పిలుచుచుండిరి. పట్టాభిషేక కాలమున అనంతవర్మ అను పేరుకూడ చేర్చుకొనెను. చోడ నామము తన తల్లివలన వచ్చినది. ఆమె పేరు రాజ్య సుందరి. ఈమె రాజేంద్రునితోను కూతురు. 'రాజేంద్ర చోడుడు ప్రసిద్ధిపొందిన చోడదేశపు రాజురాజు' కొడుకు. రాజ్యసుందరికి మరియొక సోదరిగలదు. ఆమెయే అమ్మంగదేవి. ఈమె చాలుక్య వంశప్రసిద్ధుడగు రాజరాజనరేంద్రుని భార్య. రాజరాజనరేంద్రుని తల్లియు చోళ రాజరాజుకూతురు. వాని తండ్రి విమలాదిత్యుడు. అందుచేత చాలుక్య రాజరాజనరేంద్రుడును కళింగ రాజురాజున తోటి అల్లుడు. ఆ కాలమున చోళులతో సంబంధము ఘనకార్యముగ నెన్నబడుచుండెను. అందువలననే రాజ్యసుందరి కొడుకు చోడగంగని పిలువబడజొచ్చెను. గంగను పదము తన వంశముగ గంగవంశమును తెలుపుచున్నది ఇక అనంతవర్మ యను పేరు ఈ వంశమువారందరును బిరుదునామముగ తలంచుచుండిరి. వానిపేరులజాలు తొలుదొల్ల నీకళింగము నేలరిని యింతకు ముందే చెప్పబడినది. వారిలో ప్రధానుడు అనంతవర్మ దేవపురము రాజధానిగా నేలెను. వానినుండియు కళింగమేలని రాజులు అందు ముఖ్యముగా తిరువాతి గంగవంశపు రాజులు అనంతవర్మ నామమును బిరుదుగా వహించుచుండిరి.

కళింగరాజ్యము ఉత్తర, మధ్య, దక్షిణకళింగములుగ విభాగింపబడి త్రికలింగమున నొప్పుచుండెను. ఒక్కొక్క రాగ మనేక మండలములుగ విభజింపబడి ఒక్కొక్క మండలము మండలాధీశుల యాజమన్యమున నుండెను. ప్రతిమండలమును ఆ నేక విషయములుగ భాగింపబడెను. వరాహవర్తని, సంవాకోలు వర్తని, కొంగోడు మొదలగునవి విషయములు. విషయాధీశుల పాలనముననుండెను. కొన్ని గ్రామములు కలసి యొక విషయముగ చున్నది. పరిపాలనమునకు గ్రామము ప్రాతిపదిక. ప్రతిగ్రామమునకు ఖచ్చితమైన సరిహద్దు లాన్నవి. ఈ సరిహద్దులు 'సావిత శిల'లవలన నిరూపింపబడుచుండెను. భూములకు కట్టబడి, నీటితీరున మొదలగు పన్నులు విధింపబడుచుండెను.

ఈ శాసనము కళింగనగరమునుండి యొసగబడినది. ఈ కళింగనగరము నేటి ముఖలింగముని నిర్ధారణగ నిరూపింపబడినది. ఈ ముఖలింగము వంశధారానదితీరమున రమ్యమైన ప్రదేశమున నిర్మింపబడినది. ఇచ్చట అనేక దేవాలయములు కళింగాధీశులచే నిర్మింపబడినవి కలవు. ఇది రాజధాని నగరముగ నుండెక పూర్వము 'గాంగ' 'గంగ' వంశపు రాజులకు దంతా

పురము, సింహపురము రాజధానులుగ నుండెను. ఈ రాజులు పరమమాహేశ్వరు లనియు, పరమ భూధారకు లనియు, మహారాజాధిరాజు లనియు, త్రికలింగాధిపతు లనియు చెప్పుకొనుటచేత, వీరి మతము చైవమనియు వీరు చక్రవర్తిపదవి ననుభవించుచుండిరనియు, త్రికలింగముల నేలుచుండిరనియు విశేషముగ చున్నది.

అనంతవర్మ చోడగంగదేవుడు సమస్తామాత్యులను, ప్రముఖ జానపదులను, 'సంవా' విషయమందలి నందిగ్రామమున సమావేశపరచి ఆ సభ్యులకు నిల్లు విశేషము చేసెను:—“గుమ్మడి” గ్రామము, “మాండిలిప్ర” గ్రామము అను వానిని గ్రామముకొరకు సమస్తమైన పన్నులను తొలగించి నూర్మగ్రహణ కాలమున నాయొక్కయు నా తలీదండ్రులయొక్కయు పుణ్య యశోభివృద్ధికొరకు శ్రీవత్సగోత్ర మావిన బంధోపాధ్యాయుని పుత్రులు (1) ఆదిత్యాభ్యు (2) ప్రయపాభ్యు (3) దుర్భర (4) నారాయణ విష్ణుశర్మ (5) గుప్త అను వారికిని, కొండిల్యగోత్ర (6) మావిపాఘ్నునకును ఇవ్వబడినవి. ఈ యూరుగురు బ్రాహ్మణులును అధితీ దేవి శాస్త్రపారంగులు, సద్వర్త నిరతేభ్యులు ఈవాసము శాకాభిములు గిరి, శిశి, వియత్, చంద్ర, సంజలచే తెలుపబడిన కాలమున (గిరి=8, శిశి=1, వియత్=0, చంద్ర=1 అనగా అంకానంతా మతోగతిః అను నూత్రముచేత 1018 అగుచున్నది) శివకపూర్వకముగా నాచేత వాసము చేయుబడినవి”

దానకాలము నూర్మగ్రహణ మగుటచేత శాలివాహనశకము 1018 సంవత్సరమున అనగా 1018 + 78 = 1093 (క్రీ. శ. ఒకసగబడినది.

ప్రతిగ్రహీతలు ఆంధ్రులుగా కనబడరు. వారు మావిన బంధోపాధ్యాయుని కొడుకులు. 'బంధోపాధ్యాయ' అను పేరు వంగదేశీయుడని స్ఫురించుచున్నది. (వంగదేశీయు లీ యాంధ్రదేశమున కందుకు వచ్చిరి? ఎటుల రాజసన్యాసముందిరి? ఎంతకాలము నుండి వారి ప్రాంతమున నివసించుచుండిరి? అను ప్రశ్నలకు సమాధానము చెప్పట కష్టము. బహుశా ప్రతిగ్రహీతలు ఉత్కలీయులైన గావచ్చు నేమో. మొదటి యొడుగునకు తండ్రి మావిన బంధోపాధ్యాయుడు. 'బంధోపాధ్యాయ' అను పదము ఇంటి పేరుగావచ్చును లేదా బిరుదునామము కావచ్చును. 'పేరు మాత్రము 'మావిన', రెండవ పేరు 'మావిప్ర'. ఈ రెండు నామములు తెలుగువారి పేరులేమో అని పదయోమమువలనను, పలుకుబడివలనను, ధ్వనివలనను సంజేహము పొడముచున్నది. విదియు స్పష్టముగా

జెప్ప వీలుపడదు.) 'సంవా' విషయము మాత్రము ప్రస్తుత నరసన్న పేట తాలూకా యగుచున్నది. ఇది శ్రీకాకుళమునకు 12 మైళ్ళ దూరమున నున్నది.

శాసనపురేకులు చీపురుపల్లి తాలూకాలోని అవ పాక గ్రామమున లభించినవి. దానమీయబడిన గ్రామములు నరసన్న పేట తాలూకాలోనివి. ప్రతి గ్రామా తలుగాని వారివంశీకులుగాని నరసన్న పేట తాలూకా విడిచి చీపురుపల్లి తాలూకాచేరి యచ్చట కొంత కాలము నివసించి ఏకారణమునకో ఆంధ్రజేశమును విడిచి వెడలునపు డీ శాసనముల కుండలలో భద్రము చేసి భూస్థాపితము చేసియుండుదురు. లేనియెడల భూస్థాపితము చేయనవసర ముండదు.

శాసనగ్రంథముంతయు 40 పంక్తులలో నిమిడి యున్నది. ఈ గ్రంథ ముయిదు పెడలపై లిఖింపబడినది కాని ఒక్కపంక్తి మాత్రము స్థలము చాలకపోవుట చేత మరియొకరేకున శేషించిన పంక్తి చెక్కబడినది. ఈ పంక్తితో నాలుగురేకులైనవి. అయిదవరేకున లిపి విమియలేదు కాని 'సనీమ' అను మూడక్షరములు మాత్రము చెక్కబడినవి.

|| శి|| నాల్గవశతాబ్దమునుండి గుణమహర్షవ మహారాజువరకు నేలిన రాజవంశము 'గాంగవంశ' మనియు తరువాతిరాజులు 'గంగ' వంశమనియు వాడుచుండిరి. 'గాంగ', 'గంగ' శబ్దములలో భేద మంతగా కానరాదు. ఉభయవంశములకు మహేంద్రగిరిపై బ్రతిష్ఠింపబడిన గోకర్ణ స్వామియే ప్రధాన దైవతము. ఉభయవంశములవారును ఈ దైవతమువలననే "సమాసాదితైక శంఖ, భేరి, పంచమశబ్ద, ధవళచ్చత్ర, హేమచామర, వరవృషభబంధన సముజ్వల సమస్త సామ్రాజ్యమహిమను" పొందినట్లు చెప్పకొనుచుండిరి. కాబట్టి ఈ రెండువంశము లొక్కటే యని పొడగల్గుచున్నది.

ఈవంశములు వేర్వేరుని చెప్పటకుకూడ నాధారములు లేకపోలేదు. మొదటివంశమువారు వంశావళిని చెప్పటలో తండ్రిపేరుగాని ఒకొక్కప్పుడు తండ్రి తాతలగాని చెప్పచుండిరేగాని మూలపురుషునినుండి వర్ణన కనబడిదు. వారు గద్యనేగాని తరువాతివారివలె శ్లోకములచే వంశావళిని వర్ణించుటలేదు. దానకాలమున వివరించుటలో పూర్వపువాడు "ప్రవర్తమాన విజయరాజ్యసంవత్సరములనే వాడుచుండిరిగాని శాలివాహనశకము వాడెరి. తరువాతివంశమువారికి మూలపురుషుడు గుణవర్మ యని చెప్పకొనుచుండ, తొలి వంశమువారికి మూలపురుషు డెవడో తెలియదు. కళింగరాజ్యమున గాంగవంశస్థాపకు డెవడో వారు

చెప్పకొనకపోయినను, కాలగణనముమాత్రము ఆ రాజ్యస్థాపనకాలమునుండి చేయుచుండిరి. దీనినే కళింగప్రవర్తమాన లేక గాంగేయప్రవర్తమాన విజయ రాజ్యసంవత్సరము లనుచుండిరి. ఈ గాంగశకము బహుశా నాల్గవశతాబ్దాంతమున స్థాపితమై యుండవచ్చును.

అనంతవర్మ చోడగంగదేవుడు కళింగనగరమున నేలినరాజులలో ఆఖరువాడును ఉత్కలముందలి కటకమున నేలినరాజులలో మొదటివాడునై యున్నాడు. వీనివంశమువారు క్రమక్రమముగ నుత్కలలపై నేటి ఉత్కలముందలి రాజులకు మూలపురుషులగుచున్నారు. గంగవంశపురేకుపాలనము 1761 లో అంతముండినది.

అనంతవర్మ చోడగంగుని శాసనము లనేకములు బయలుపెడినవి. అందులో శిలాశాసనములు హెచ్చుగా నున్నవి. వీని పూర్వలిచ్చిన తామ్రశాసనములలో అనియొకభీముడను మారుపేరుగల వజ్రహస్తునకు కామార్జవ గుండెమరాజులు కొడుకులనియు వారలు క్రమముగా అర్ధసంవత్సరము, మూడు సంవత్సరములు రాజ్యమేలెరియు, ఆ తరువాత కామార్జవ వినయముచే దేవులకు జనించిన వజ్రహస్తుని రాజ్యమునకు వచ్చెననియు చెప్పబడినది. కాని అనంతవర్మ చోడగంగదేవుని శాసనములలో కామార్జవ గుండెమరాజుల తర్వాత వజ్రహస్తుని సావత్త్రి పుత్రుడగు మధుకామార్జవుడు 19 సంవత్సరములు రాజ్యమేలినట్లు చెప్పబడినది. అందుకు సంబంధించిన శాసనభాగ మిట్లున్నది :-

.. "తతస్తదగ్రనూనః కామణ్ణావదేవోద్దాసమామ్ | తతస్తదనుజో గుణ్ణమహిపతి స్త్రీణివహణీ | తదను తస్య దైవమాతురో మధుకామణ్ణావదిశోననింతతి వహణీ తితః కామణ్ణావాదైవదుం బాన్వయ సముద్భవాయాః వినయమహాదేవ్యాం జాతః శ్రీవజ్రవాస్తదేవో... సత్రయత్రింతత మృతా నవని మపాలయత్ "

ఇట్టి విరోధపాతముల చారిత్ర పారంగతులు విమర్శించి సత్యమును నిరూపింపవలసి యున్నది.

అనంతవర్మ చోడగంగదేవున కనేకమంది భార్యలున్నట్లు శాసనములు చెప్పుచున్నవి. ముఖ్య లింగ దేవాలయముందలి శాసనములలోను, దాక్షిణామ దేవాలయ కుడ్యములపై వాతలలోను, వీని భార్యల నామములు గానబడుచున్నవి. ఈ భార్యలు తమ భర్త త. రాజ్యమందు సంబరించుచుండు సమయమున ప్రసిద్ధదేవాలయముల జూచుటయు దేవునికి

సమర్పించిన ధనకనక వస్తువుల క్రమము శిలాశాసనములు అచ్చటచ్చట వ్రాయించుటయు జరుగుచుండెను. ఇంతవరకు సమకూరిన వారి నాముమిక్రింద జూపబడినవి.

అసంతవర్మ చోడగంగజేవుని భార్యలు: —

1. కస్తూరికొమెదినీ — పట్టమహిషి.
2. ఇందిరాదేవి
3. చంద్రలేఖ.
4. జయంగొండారు
5. వెన్నవదేవి
6. పల్లవమహాదేవి
7. యరకమ్మదేవి
8. లావణి
9. రాజలదేవి
10. పద్మలదేవి
11. శ్రీయాదేవి
12. కల్యాణదేవి
13. చెన్నమహాదేవి
14. మాదమదేవి
15. చోడమహాదేవి.

ఇంక మరెందఱుండిరో తెలియరాకున్నది

అసంతవర్మ చోడగంగజేవునకు ప్రధానమంత్రి పిన్నయధిష్టు. అన్యదేశ వ్యవహారముల జూచు మంత్రి (Minister for foreign affairs) సంధివిగ్రహిపేరు సామ్యులరచన. సేనాపతు లచేటలు గలరు. అల్లన, ఎఱవోర మొదలగువారు. సర్వసేనాని బణపతి. ఈతడు బ్రాహ్మణుడు. వీని భార్య పద్మావతి. ఈతడే ఉత్కల దేశమును జయించుటలో రాజునకు మిగుల తోడ్పడ్డెను. వేములవాడ భీమకవి శాపమున నీ రాజు కలింగదేశమున ఉత్కలాధీశునిచే గోల్పోవుటయు ఆ కవి యనుగ్రహమువలన తన స్వంత రాజ్యమును తిరిగి స్వాధీనపరచుకొనుటయే గాక, కలింగమునకు మూడు రెట్లధికముగా రాబడిగల ఉత్కలదేశమును జయించుటయు జరుగుటచేత చోడగంగు తన

రాజధానిని మహానదీతీరమందలి కటకము రాజధానిగా వేసికొని తన పుత్రుల గొంపరి నీ కలింగ మేలుటకై రాజప్రతినిధులుగ బంపెను.

అసంతవర్మ చోడగంగజేవుడు రాజనీతి నిపుణుడే గాక వినోదప్రియుడు గూడ వైయున్నాడు. ఈతని రాజధాని వంశేధారా నదీతీరమందలి ముఖలింగమును మూడు పేరుగల కలింగనగరము. ఈ నది రాజధాని నుండి 25 మైళ్లు తూర్పుగా పసహించి సముద్రములో కలింగపట్టణ మనుచోట కలియుచున్నది. సముద్రమునకు మూడు మైళ్ళ దూరమున వంశేధారా నదీతీరమున 'వనిత మండల'మును గ్రామము వేటికిని కలదు. రాజీగ్రామ సమీపమున గొప్ప భవనముల నిర్మించెను. అందు తన రాణులనును, వారి చెలికత్తెయలనును, రాజభవనముల గట్టించెను. నాట్యశాలల గూడ నిర్మించెను. నదికి ఆనకట్ట కట్టించి యా జలమును వనిత మండల గ్రామములోనికి దెప్పించి జలక్రీడలకు కుత్రిమతటాకముల నిర్మించెను. వీనియందు రాజుతోగలసే రాణులను వారి చెలికత్తెయలను జలక్రీడల సలుపుచుండిరి. నాట్యశాలలలో నాట్యము లాడుచుండిరి. ఈతడు సంగీతప్రియు డగుటచేత వనిత మండలము ఎల్ల యోధులు వాద్యగ్రాహి కుత్సాహలములతో నేగడుచుండెను. వేదా నాట్యశాలలు, జలక్రీడా తటాకములు, రాణివాస భవనములు, గీత వాయిద్య శాలలు నశించి భూగర్భమున దాగియున్నవి. ఈ గ్రామమున కెదురుగ నది కొవలియొద్దను సాలిహంపమును గ్రామమున, దానికి చేరువను పురాతన బౌద్ధ సంఘారామములు, స్తూపములు, విహారములు గల పర్వత మున్నది. ఇప్పుడీ పర్వతమును పురాతిత్వ శాఖవారు వెలకొలది ధనము వినియోగించి త్రవ్వించుచున్నారు. దీనితోబాటు వనితమండల గ్రామమున గూడ త్రవ్వించిన ఆ కాలపునాటి అసంతవర్మ చోడగంగజేవుని రాజ్యవైభవము వెల్లడి కాగలదు. సాలిహంపమున వెలవరించిన అమూల్యవస్తు సామగ్రితో బాటు వనితమండలమున గూడ మరెట్టి వింతలు బయల్పడునో చూడవలయును.

మూలము—రేకులనుండి యథాస్థకారము

1 వ రేకు ప పెడ

పంక్తులు.

1. ఓం స్వస్తిస్త్రిమతా ముఖిల భువన విసుర సమువినయ దమా (వాన)1 దాక్షిణ్య
2. సత్య శౌచకౌయ్యక హైయ్యాకావి గుణరత్న సవిత్రకాణాం మాత్రేయగో
3. త్రాణాం విమల విచారాచార పుణ్యసలిల ప్రక్షాలిత కలికాలక
4. లృషమషీణాం మహామహేంద్రాదల శిఖరప్రతిస్థితస్య
5. సదరాచర (గు)2నోః సకలభువన నిర్మాతృకాంతక నూత్రధారస్య
6. శతాబ్జ యాదామణే బృహగవతో గోకణ్ణకస్వామిసః ప్రసా
7. దా త్వమాసాదితైక శస్త్రభేరీ పన్నమహాశిబ్ద సవశేచ్ఛత్ర
8. హేమచామర వరవృషధిలాం జ్ఞానసముజ్వల సమస్త సామ్రాజ్య

2 వ రేకు—1 వ పెడ

1. మహిమ్నా మనేక సమరసజ్జులసముపలబ్ధ విజయలక్ష్మీ సమాలి
2. స్థితోత్పల్ల భుజదణ్డ ముద్ధితానాం త్రికలిజ్జమహేభుజాం గణ్ణా
3. నా మన్వయ మలజ్జురిష్టో విశ్వాధివ నిక్రమాకాస్తగరామణ్డలస్య
4. గుణమహాణ్ణక మహారాజస్య పుత్రః॥ శ్రీవజ్రహస్తదేవ శ్చ
5. తుశ్చైవ్యరింశత మబ్రకాక్ష షీతిమరక్షిత తిత్త
6. నయో గుణ్డమరాజా వమకత్రయ మసాలయత్॥ తదను తదనుజః
7. కామాణ్ణకవదేవః పచ్చుత్రింశద్వహాణి | తస్యానుజో వినయా

2 వ రేకు—2 వ పెడ

1. దిత్యః సమాస్త్రిసః॥ తతఃకామాణ్ణకవ తనయో వజ్రహస్తః యో మదిగలి
2. తిగణ్ణాన్ గజాన్ సహస్ర మద్వికభ్యః సమదాత్ సపచ్చుత్రింశత మ
3. బృకాన్॥ తతస్తదగ్రనూనుః కామాణ్ణకవదేవో ధ్వజసమామ్॥ తతస్తదనుజో
4. గుణ్డమహేపతి స్త్రిణివహాణి॥ తదను తస్య ద్వైయమాతురో మధుకామాణ్ణకవ ఏ
5. కోనవింశతి వహాణి | తతః కామాణ్ణకవా ద్వైయమాప్నవయ సము
6. ద్భవాయాః వినయమహాదేవ్యాం జాతః శ్రీవజ్రహస్తదేవో యో దివ
7. స పతస్త మతిభీషణ మశినిం శస్త్రాభిషూస స త్రయత్రిం శ
8. తమవకా నవనీ మసాలయత్॥ తతిస్తుతస్యాత్మధి వోరిమర్దక

3 వ రేకు—1 వ పెడ

1. సన్నరాజరాజ షీతిపః షీతిం సమాః ఆరక్ష ద్భిస్తో వరుణాలయాం
2. బరాన్నిధి ప్పాకలనాన్ని ధేయాన సన్నిధిః॥ తతోరాజేస్యో చోలస్య

3. తనయా రాజసుందరీ. రాజ్య సస్యాగ్రమహిషీ సతీ సుతా మమాయ
4. తా|| కాకాదేవస్త రచ్చగ్రహ గణగణితే కుమ్భసంప్లే ధి నే
5. శే కుక్త పక్షే త్రితీయా యుజ రవిజది నే శవతీ భేన్వయు
6. శ్రృలశ్రృగ్జౌన్వవా యాంబుజవనదనత్రి ద్విశ్వవిశ్వంధరాయా
7. శృక్రం సంరక్షితుం సద్గుణనిధిరధిప శ్చోజగజ్జాభిషిక్త

3 వ రేకు . 2 వ పెడ

1. : || కలిజనగరా త్వరమమా హేశ్వర పరమభట్టారక మహారాజాధిరాజ్యతిక
2. లిక్టాధిపతిః శ్రీమదన నవమృతాహ్లాదగజదేవః కుశలీ సమస్తామత్యప్రము
3. భజనపదా న్నమా హూయ సమాజ్ఞాపయతి విదితిస్తు భవతః సంవా విషయే న
4. నిగ్రామో గుమ్మడివామగ్రామా మూర్ఖి లిప్రాం కాభ్యే గ్రామా గ్రాసేతురు
5. చతుస్సీమవచ్చిన్న సజలస్థలస్సవ్వకపీడావివజ్జితీ న్నామోర్వకపరా
6. గో సృన్వాతాపి తోరాత్మనశ్చ పుణ్యయశోభిన్నద్ధయే శ్రీవత్స
7. గోత్రస్య మావిస భ 3 స్తోపాధ్యాయస్య పు శ్లేభ్యః ఆదిత్యాఖ్యా ప్రయపాఖ్య
8. దుర్గేశ్వర సారాయణ విష్ణుశర్వా రుద్రేభ్యః శాన్తిల్య గోత్రాయమాన
9. పాఖ్యాయద అధిత వేదశాస్త్రేభ్యః సద్దమృకానిర తేభ్యః శాకా

4 వ రేకు . 1 వ పెడ

1. భేషు గిరి శశివియచ్చస్యగణితే షూదకపూర్వకం సంప్రదత్తోస్మాభిరితి||
- N.B. ఈ రేకుపై ఒక్క పంక్తియే కలదు.
- 5 వ రేకు - 1 వ పెడను "సపీయా" అను మూడక్షరములు మాత్రమే కలవు.

- (1) 'దాస' పదమును మొదట చెక్కుట మరచి తరువాత రెండు పంక్తులకు నడుమ చెక్కును.
- (2) 'స' చెక్కుట మరచెను.
- (3) భంజోపాధ్యాయ — కావచ్చును.

* హాస్య రసము *

శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

ప్రాణులందరిలోను మానవుడొక్కడే సవ్యగతిగియున్నాడు. హాస్యరసము మానవునియందే కన్పించుచున్నది. పశువులు, పక్షులు సుఖము ననుభవించగలవు గాని హాస్యము ననుభవించలేవు. సుఖానుభూతిని హాస్యానుభూతికంటె విలక్షణమైనదానినిగా చెప్పవలెను. అన్యవసాయాత్మకమగు బుద్ధికలిగియుండుటచేతనే గాక, హాస్యమును కలిగియుండుటవలనగూడ మానవు డితర ప్రాణులకంటె విలక్షణుడగుచున్నాడు. హాస్యము నీవిధమగు బుద్ధితో నభివృద్ధిమై నట్లు గ్రహింప వీలులేదా?

పశు పక్షులలో ఖోతిక వాంఛలు, ఇంద్రియ భోగము ప్రధానమని చెప్పవచ్చును. అత్తరక్షణ, స్వవంశశృద్ధియును ప్రవృత్తులు ప్రాణులందరియందు కన్పించుచున్నను ఖోతికసుఖములను క్రమక్రమముగా వదిలి సంస్కృతుడగుటయే మానవుని పరమావధియని చెప్పవచ్చును. ఇంద్రియ నిగ్రహము, పశ్చాత్తాపమునందుట అనునవి మానవునియందే కన్పించుచున్నవి. కాగా హాస్యభావన, అన్యవసాయాత్మకమగు బుద్ధి, ఇంద్రియ నిగ్రహము, పశ్చాత్తాపమున నభివృద్ధి కమగు వ్యక్తిత్వము అనునవి అభిన్నార్థకములు కాగలవా? ఇవి అభిన్నార్థకములు కానిచో వీటి కెట్టి అన్యోన్య సంబంధము కలదు?

శృంగారమునుండి హాస్యము జన్మించునని, శృంగారానుకృతియే హాస్యమని, భరతుడు పల్లిన మాటలు “ఫ్రాయిడ్” (Freud) వాదమును స్మరింపజేయగలవు. జన్యజనకములకు తాదాత్మ్యము కొంత వరకైననుండును గనుక శృంగారహాస్యములలో నీవాదముప్రకారము అన్యోన్యతాదాత్మ్యముండి తీరవలెను. శృంగారమున వ్యక్తముగా అనురాగ మనుభూతమగుచున్నది. హాస్యమున నీవిధమగు రాగ

త్వము కన్పడదు. హాస్యమున రతిభావ మణచబడి యుండును. సుప్రముగా గల రతిభావ మిచట స్వస్వ రూపమునుకోల్పోయి రూపాంతరమున కన్పించునని తాత్పర్యము. కాని ఈ రూపాంతరము రతియొక్క రూపమే అనుజ్ఞానమున్నచో హాస్యప్రతీతి ఉండజాలదు. ఏవంవిధమగు జ్ఞానము లేకపోవుటచే మానసిక సుఖప్రాప్తికి కావలసినవిధమునకై మానవుడు యత్నించుచున్నాడు. చీకటిలో వస్తువును వెదకుచున్న ట్లుండునదే యత్నము. కావుననే స్యార్థమును పరిత్యజించినట్లు కన్పడుచున్నను ఆత్మకామ నకు వశుడగుచున్నాడు. కావున శృంగార హాస్యము లన్యోన్యాశ్రితములని చెప్పవలెను.

పరచేస్తానుకరణమువలన హాస ముద్భవించుచున్నదిని భరతుడే అనివాడు. ఇట్టిచో శృంగారానుకృతివలన నేగాక అన్యరసములనకరించుటవలనగూడ హాసము రావలెను. ఇతరులదోషములను గమనించి హేళనచేయుట, అనుకరించుట అను అర్థములే హాస్యమున కిదట చెప్పబడుచున్నవి. వివిధాభివయములు ఈ హేళన కుపకరించుచున్నవి. అభివయములద్వారా అనుకార్యమగువిషయమున వైపర్యము కలదని వ్యక్తమగుచున్నది. వైపరీత్యము, అసందర్భప్రవృత్తి, అకార్యకరణము, ము అనునవి హాస్యమునకు గల విభావములని చెప్పబడుచున్నది. దేశము, కాలము, ప్రకృతి, వయస్సు, అవస్థ అనువానికి అనుచితముగు వికారములేక వైపరీత్య ముండవలెనని భరతుడనివాడు. ఇట్టి వైపరీత్యము కన్పించుటకు తగిన శక్తి ప్రతి రసమున గలదు. ఈ వైపరీత్యమును రాసీయకుండా చూడవలెననిన ప్రతి రసములోను విమరియుండరాదు. అంతర్గతముగాగల హాస్య మెదలెనను అభివ్యక్తము కాగదు. కావుననే సర్వరసములు హాస్యమున సంతర్భూతము లగుచున్నవని అభివచనపు డవగలగినాడు. ప్రతిరసమున హాస్యము కలదని భావము.

ఇట్టి హాస్యము అనుకరణాత్మకము కాజాలదు. పిల్లలు, ఇతరులను చక్కగా అనుకరించగలరు. కోకిల రవమును శ్రావ్యముగా అనుకరించగలరు. ఈ అనుకరణ హాస్యాస్పదముగలది లేదు. మాటిమాటికి కోకిల రవమును అనుకరించినచో మనకు విసుగు పుట్టగలదు. ఇట్లే, ఇతరులనుగూడ తడవ తడవకు అనుకరించిన, ఇదే స్వాభావిక మగు నేమా అనుభయముతో మాన్పించుచున్నాము. మొట్టిమొదట మకోరంజకముగానున్న అనుకరణ బొనుబొను జానపాపహమరుచున్నది. అనుకరణలో ఆకార్యకరణము, అనాచిత్యము గలవని స్పష్టము. అనాచిత్యముకంటె రసభంగపాతం వింతొకటి లేదని ఆనందవర్ధనాదులనినారు. వింత విధమున అనాచిత్యము హాస్యరసమున గలదని చెప్పినచో హాస్యమును రసముగా పరిగణించ వలెను. విభావాద్వైచిత్ర్యమే రసవత్తా ప్రయోజకమని లోచనకారు డనినాడు. డౌచిత్ర్య మనగా రసవిషయకమగు డౌచిత్ర్యమని, రసము లేనిచో డౌచిత్ర్యప్రసక్తియే లేదని గూడ పలికినాడు. హాస్యమును రసముగా నంగీకరింపక తప్పకపోవుటచే వికృత పరవేషాలంకారాలు, పరచేషానుకరణము మొదలగువాని వలన జన్మించి అనాచిత్యము హాస్యమున నుండుజాలదు. అనాచిత్యానుకరణములవలన వికటమగు నవ్వు మాత్రమే రాగలదుగాని హాస్యరసముకాదు. ఇట్టి వికటత్వమును భానుమతి తన స్వప్నమును తెలుపు సందర్భమున వేణీసంహారములో గానసగును. కావున “అనాచిత్య ప్రవృత్తి కృతిమేవహి హాస్యనిభావత్వం” అని చెప్పిన హాస్యమునకు రసత్వమును ప్రతిపాదించుట అసంగతము, అసమంజసము కూడ. ప్రతి రసముయొక్క ఆభాసలోను హాస్యముకలదని కూడ చెప్పదు, సమ ప్రరసములు హాస్యమున సంతర్భాతము లగుచున్నవని అభిసవనపు డనుచున్నాడు. హాస్యమును రసము, వెటకారపు నవ్వు అను రెండర్థములు హాస్యశిబ్బమునకు గలవని, ఈ అర్థములను వేరువేరుగా నుంచవలెనని స్పష్టమగుచున్నది.

సర్వరసములు హాస్యమున సంతర్భాతము లగుచున్నవనగా ప్రతిరసములోను తదజ్జీవన కారణముగా, తదంతర్యాదుగా అనువృత్తమగు ప్రత్యయమే హాస్యమని భావము. రసజగత్తులోని ప్రధానార్థమి హాస్యమున నే కన్పించవలెను. సకలజాతి సులభము, అత్యంత పరిచితము, మృద్యుత్వమును నగునది శృంగారమని పల్కుచు, హాస్యమును తదనుగామి యని అభిసవనపు డనినాడు. కాగా హాస్యము కూడ సకలజాతి

సులభము, అత్యంత పరిచితము, మృద్యుత్వమును నని చెప్పవలెను.

ఒక విషయమునుగూర్చి ఆత్రేయ్యకొని నిరీక్షించుచుండగా నిరాశ కలుగగా వచ్చునది నవ్వు అని “కాంత్” (Kaant) పలికినాడు. కావున నిజమగు హాస్యము మనలను నవ్వించజాలను విషయములను స్వస్వరూప స్వభావములతో వ్యక్తపరచు హాస్యము మన బుద్ధిని వ్యవసానాత్మకము చేయుచున్నది. హాస్యమున జ్ఞానస్వరూపము అవగతిమగుచున్నది. ఒక విషయమును సందర్భ రహితముగా, ఇతర విషయములతో సంబంధము లేనట్లుగా, హాస్యానుభూతిలో గమనించుచున్నాము. ఈ విషయము వస్తుతంత్రముకాగా మన నిజస్వభావ స్వరూపములు మనకే తెలియుచున్నవి. ఇట్లుత్పన్నమగు ఆత్మపరిక్షయే క్రయముగా ఆత్మోపహాసమగుచు విషయవిధేయతలను తీసికొని రాగలుగుచున్నది. కావున నే తత్త్వముకన్న హాస్యావహమైనది వేరొకటి లేదనినారు. వ్యావహారికజగమున వస్తువు అన్యోన్యసంబద్ధములై కన్పించుటచే, సంబంధ రహితముగా వస్తువును గ్రహించుట హాస్యపాతం వగుచున్నది. అసత్యముకన్న సత్యమే మన కపరిచితమైనదిగాదా!

2

“రాబెలే” (Rabelais) చిత్రించిన హాస్యమునంతయు వ్యక్తిత్వము గలను. జీవితమున గల జానపాపవిషయములనున్నింటికీ ఓర్పి ఎట్లు బ్రతుకవలెనో ఇక్కడ గలదు. జీవితముపై ద్వేషము నుంచుకొనరాదని మన కుపదేశమును చేయుచున్నాడు. దోషధూయిష్టమగు జగమును స్వీకరించి, అందు నిద్రించు శిశువులను మేల్కొల్పుచు, ప్రతిజీవితమును హాస్యశక్తియందుటచేత నే ప్రాణము ధరింపబడుచున్నదని తెలుపుచున్నాడు. ప్రజలతో ససంగుడనై తిరిగి, నీమననదిధ్యాసనలకు పామ్మని చెప్పచున్నాడు. అనగా నిజమైనహాస్యగాడు ఇతరులనుమాచి నవ్వలేడు, ఇతరులను హేళనచేయలేడు; జీవితము దుఃఖధూయిష్టమని అనుభవించువాడగుటచే మృచ్ఛకటికమందలి విదూషకునివలె సంధించును. కాని ఇట్టి హాస్యగానికి జగన్నిష్ఠమగు నిజము కొంత అవగతిమగుటచే పూర్తిగా విషాదమున నిమగ్నుడగుట లేదు. నిజమైనహాస్యపురుషుడు నిష్కామకర్మ సలాపుచున్నయొగవలె నుండును. జగమున నతెన్నును, అతనికి జగముతో సంబంధములేదు.

“డికెన్స్” (Dickens) గంభములలో హాస్యము మానవత్వనిష్ఠమై కన్పించుచున్నది. మానవజీవితమును స్ఫీర్తిపరుచుచే పరిశీలించుటచే మన న్యాయవహారికవృత్తులతిమిమ్యములైనవి కావని చెప్పగలుగుచున్నాడు. జీవితమున మన మతిప్రధానములనియెందు ప్రతిదానిని చీల్చిచెందాడి, సర్దుబిడ్డి గలవారే మనలను రక్షించగలరని చెప్పుచున్నాడు. సర్దుబిడ్డి సర్దుదా వివాద సంవతిమై కన్పించును.

అధికారమును, వ్యవహార యోగ్యమును జ్ఞానమును నిరాకరించి పనిపిల్లలను, యోగులను ముందుకు తెచ్చిన “డాస్తొవ్స్కీ” (Dostoevsky) ఆత్మలో గల భగభగభక్తి కేంద్రుల నావిష్కరింపగలిగినాడు. ఇతని పాత్రలు భగవంతుని అంగీకరించినను, భగవంతుని జగమునుమాత్రే మంగీకరించజాలవు. మానవునిలో దేవదానవకేంద్రుల సంఘర్షణ కలదని, తిర్ద్వారా మానవున కాత్మకాంతి ఈజగమున కలుగజాలదని భయావహమును హాస్యమును ప్రపంచించినాడు. జీవితము వివాద సమదృశ్యమని ఈ హాస్యమునగల ముఖ్యసూత్రము

“సెర్వాన్టిస్” (Cervantes) సృష్టించిన నాయకుడు మతిమలను, ప్రభుత్వములను ప్రతిఘటింపగలిగినవాడు. ఈ నాయకు డెవ్వర్లునుగా కన్పడినను ఇతనికున్న తెలివితేట లింకొకరికీ లేవని చెప్పక తప్పదు. శృంగార వీర కరుణరసములనుండి బయలుదేరిన దీతని హాస్యము. వ్యక్తిత్వము లేనిదే ప్రవృత్తి ఉండజాలదని చెప్పి ఈ నాయకునకు దీర్ఘ విద్యాభ్యాసముతోను, అల్ప నిద్రతోను మొదలు పోయినది! ఒక నాయకను తాను ప్రేమించియున్నను ఆ నాయకను అప్పరసగా భావించక మానవత్వముగానే పరిగణింపగలిగినాడు. తన ప్రేయసి ఆత్మంత సౌందర్యవతియని తాను మిక్కిలి దౌర్భాగ్యుడనని చెప్పికొనగలిగినాడు. తిర్ద్వారా ఈ పీఠునిలో గల వీరత్వము స్వతఃస్థితియు కాదని, నాయకులను వారు జగమునలేరని, ప్రతిమానవుడు నాయకుడే అని అభివ్యక్త మగుచున్నది. ఆత్మకలోకనము, ఆత్మ పరిశీలన కలిగినవానికే ఈ ప్రతీతి రాగలదు. మానవత్వముగల మానవుడు మానవుల ప్రవృత్తులను నిరసంపక వాటిలో దివ్యాంశము గ్రహింపజాలియుండును.

మృచ్చకటికములోని రాజశ్రాలుడుగు శిక్కారునకు తన చెయ్యచున్నది తనకే తెలియదు. ముఖకాముడుగు శిక్కారుడు వసంతసేనను వెంటాడినాడు గాని వసంతసేనకు రదనికకుగల శ్లేషమును గ్రహింపజాలక పోయినాడు; తన ప్రేమించానని చెప్పి వసంతసేనను

వంపినానని భావించి, ఆ శిక్కరును నిరర్థకుడై నేసి నాగు. వివాదమయమైన ఇతని జీవితము హాస్యముచే నుజ్జీవికముచున్నది. భవిష్యత్తు గాని పరిసరములు గాని ఇతని బుద్ధి గావ్యములు కాలేకపోయినవి. లౌకిక ప్రవృత్తుల నవగాహన చేసికొనజాలక ఆత్మకామములోనికి దిగి వివాదమయ జీవితమును గడువవలసినవాడైనాడు.

మనగా నే విమాదకులను గుర్తుకు తెచ్చుకొనుట పరిపాటియైనది. విమాదకులు వెలుకారపు నవ్వును తీసికొనిరాగలరే కాని హాస్యమును పోషింపజాలరు. “భాసో హాసః” అను సూక్తిలో హాస్యస్వరూపము కొంచె మవగతము కాగలదు. జగత్తు యొక్క నిజస్వరూపమును గుర్తించి, అం దభివ్యక్తమగు సుఖదుఃఖములను గమనించి, నిష్కామ భావనతో వ్యవహరించువాడు హాస్యపురుషుడు. కావున నే శాంతిమునకు హాస స్థాయిభావమును కొందరర్పింపగలిగినారు. విషయము లనేకవిషయ సంబంధరహితములని, అన్యతములని, సత్యాన్యతముల సంఘర్షణ జీవితమున గలదని హాస్యముద్వారా మన కవగతమునచున్నది.

సృబుద్ధిని వినియోగించి జగమును పరిశీలించువారికి జగ మొక హాస్యరూపకముగను, సంవేదనాత్మకముగా విశ్వము నవగతము చేసికొనువారికి విశ్వము వివాదమయముగను భాసించునని యొక విమర్శకుడనినాడు. నిష్కామభావనతో హాస్యరూపకమందలి పాత్రలను, ద్రవిధూతమును చిత్రిముతో వివాదరూపకములోని పాత్రలను కవి చిత్రించునని భావము. “ఈ సన్నివేశ మింత హాస్యమయముగానిచో దుర్గర వివాదపూరితము కాగలదు” అని కొన్ని సన్నివేశములను వివరింపగలుగుచున్నాము. ఉత్తమహాస్యము కేవలము బుద్ధిగావ్యము. వివేచనాత్మకదృష్టితో లోకములోని దోషములను గుర్తించజాలిన హాస్యము నిర్దయతో పరిశీలించు నేగాని, ద్వేషబుద్ధితో విమర్శించదు. ద్వేషమనునది హాస్యమున ప్రవేశించగానే హాస్యత్వము నశించగలదు. కావున హాస్యము స్వార్థరహితమై, హృదయంగమమును ప్రవర్తనతోనుండి, స్మృతిరూపమున కప్పడుచున్నదని “మెరెడిత్” (Meredith) చెప్పచున్నాడు. మనోవికాసము, హృదయవికాసము, హర్షవివాదములు సమనిర్మితములై హాస్యమున కన్పడుచున్నవని “హోరేస్ వాల్పోల్” (Horace Walpole) “మెరెడిత్” (Meredith) మొదలగువారి వాదము.

హాస్యమున సుఖమభివ్యక్తమగుచున్నదని పలువురిని నాడు. ఈ సుఖమునే ఆత్మకృష్ణ పరస్థభేదమున, స్థితిభేదము ననుసరించి ఈ షడ్భేదములు వచ్చుచున్నవి. ఒకొక్కోక సన్నివేశమున నే వ్యక్తి ఏతియన ప్రవర్తించునో, అట్టి ప్రవృత్తి నాశ్రయించి చెప్పబడిన వీ ఆరువిధముల హాస్యములు. మానవస్వభావమును, ప్రవృత్తిని ఆధారముగా చేసికొని చెప్పబడిన ఈ హాస్య విచారణ జీవితమున కతిసన్నిహితము, పైన వివరించబడిన వాదముకంటె నతి విలక్షణము నైనది. కాని స్త్రీలవిషయమున, నీ ద పాత్రల విషయమున నీ హాస్యము బాగుగా కన్పించుచున్నదని భారతము డనినాడు. ఇతరుల కౌశాభింగము కాని, అపజయము కాని కలుగగా మన మనుభవించు ఆకస్మికముగ ఆధిక్యభావమే హాస్యకారణమని హాబ్స్ (Hobbes) అనినాడు. కాని మన మొక విషయమునుగూర్చి నవ్విసినో ఆ విషయము మనకు సుఖము నొసగుచున్నదా? ఒక విషయమును హేళన చేయుచో నావిషయము సుఖకరమా? మనలను నవ్వింపగల సన్నివేశములు సుఖకరములు గాని, సుఖవంతములు గాని కావు. కాని వాటిని మనము క్రోధించుట లేదు. ఇచ్చటనే హాస్యమునకు రసత్వము సిద్ధించు నవకాళము కలదు.

హాస్యము నొక విజ్ఞానవాదము ననుసరించి వ్యాఖ్యానించిన “షాపెనావేర్ (Schopenhauer), “మెరెడిత్ (Meredith) ప్రభృతులు వైపరీత్యమును, భావసంఘర్షణను, హాస్యమున ప్రధానముగా గ్రహించినారు. విపరీతములు, అసంబద్ధములు నగు భావములకు గల తాత్కాలిక సమ్మేలనము ద్వారా మానసికముగ హాస్యము వచ్చుచున్నదని వీరి వాదము. ఇట్టి హాస్యమున సంచారి భావోద్దీపన ముండలేదు. సంచారిభావము లప్రవృత్తములైన హాస్యప్రతీతి రసప్రతీతి కాజాలదు. కాని చిత్రద్రవీకరణరూపము, వృద్ధయస్సపాదానుగ్రాహితమునకు సంచారి భావ మిచ్చట ఉద్దీపితమగుచున్నదని “మెరెడిత్” చెప్పుచున్నాడు.

ఒక విషయమునకు గాని, వ్యక్తికి గాని కలుగు అభావతనమును గమనించుటచే హాస్యప్రతీతి కలుగుచున్నదని “హాబ్స్”, “బెయ్న్” (Bain), చెప్పుచున్నారు. ఆకాబుద్ధితో నిరీక్షించుచుండగా కలుగు ఆకస్మికముగ ఆకాభింగమే హాస్యమని “కాంట్” (Kant), “లిప్స్” (Lipps), “సల్లీ” (Sully) పలికినారు. అత్యంత వైలక్షణ్యముగల భావముల

సమ్మేళనము, ఆత్మాధిక్యము హాస్యమున గలవని “బాష్” (Bach) వాదము. “హాబ్స్” వాదము నం. కరించుచు, హాస్యవిషయ మసంబద్ధము, అసమంజసము అని చెప్పుచు, ఆత్మాధిక్య ప్రతీతి ఇదిగల గలదని “గ్రూస్” (Groos) వచించినాడు. ఆకావీజము మొలక నీ తినతర్వాత కలుగు నిరాశయే హాస్యమని “కాంట్” వాదమును బలపరచువాడు “కోహ్” (Cohn) “హాబ్స్” “బెయ్న్”, “గ్రూస్” ల వాదములను “ఫోల్కెల్” (Volkelt.) దృఢపరచుచున్నాడు. ఇట్టి వైపరీత్యము హాస్యమున కన్నించుటచే, హాస్యమునకు రసత్వములేదని “లిప్స్” చెప్పియున్నాడు. వీటినిబట్టి కేవలము జ్ఞానాకారముగా హాస్యమును నిర్వచించు వాదములన్నియు చిక్కలలో పడుచున్నవని, ఈ చిక్కలనుండి తప్పించుకొనుటకై హాస్యమును రసముగా దనవలసినవచ్చుచున్నదనియు స్పష్టము.

నరములయందు, కండరములయందు, గ్రంథులయందు అధికముగా స్రవించు శక్తియే హాస్యముగా అభివ్యక్తమగుచున్నదని “స్పెన్సర్” (Spencer) పలికినాడు. మానవజీవితమున నిల్లు స్వాభావికముగ హాస్యము జేమామున కుపకరించునది. బాగుగా నవ్వితే శరీరమునకు స్వస్థత విర్భవగలదు. కాని ఈ స్వాస్థ్యము రూపానికముగూడ యిది మనము విస్మయించుచు. మనఃప్రవృత్తియను హాస్యప్రతీతిని ఘాతకముగా, శారీరకముగా వ్యాఖ్యానించుట అనుచితము.

సాంఘిక జీవనమందలి ప్రయోజనములను నిర్వర్తించుటకు హాస్యముపయోగించునదని “బెర్గ్ సన్” (Bergson) వాదము. మానవత్వములేని ప్రవృత్తులను, అసహ్య సన్నివేశములను చూచి నవ్వుచున్నాము. ప్రతివ్యక్తిని తత్త్వనిరసముల కనుగుణముగా ప్రపంచరీతయింట కుపకరించునది హాస్యము. ఎవడైన మితిమీరి వర్తించుచున్న ఆతనిని దిద్దుట హాస్యరూపకమున గల ప్రయోజనము. సాంఘికాచారములు, వ్యవహారములు, ఆలవాట్లు మొదలగు వాటికి విపరీతముగా ప్రపంచించువానినిగరించినవచ్చుచున్నాము. హాస్యముద్వారా మానవులను ఆయాసంఘముల కనుగుణముగా దిద్దగలుగుచున్నాము. హాస్యము నభివ్యక్తముచేయు పాత్రితోతాదాత్మ్యము నంది, భావనావశ్యమున మనలను మనమే సరిజేసికొనిగలుగుచున్నాము. మానవుడు తన పరిసరములలో సరిగా అతుకుకొనజాలకపోయి, ఒక వస్తువు వరి సంపరించునపుడే ఇట్టి హాస్యము రాగలదని

భావము. ఇట్టి హాస్యప్రతీతిలో శరీరమునకు, మనస్సునకు విక్రాంతి కలుగును. జీవితములోగల ఒడుదుడుకుల ప్రతీతిలో విస్మృతములు, కాగా, సంచారి భావములు అనుద్రక్తములు కాగా, కేవలము భావరూపమున ఆస్వాద్యమునకువి హాస్యము. చేతను డగు వ్యజడపదార్థమువలె భాసిం చుటయే హాస్యమును తెచ్చుచున్నది.

ఈ వాదమున వాస్తవముగా జీవించుచు, ప్రాణముగల వ్యక్తులకు హాస్యముతో సంబంధము లేదు. అస్త్రీత్య రహితములగు వ్యక్తిత్వములనే గమించు ఈ వాదమున వ్యక్తులకు తావులేదు. బాహ్యజగన్నిష్ఠ శక్తుల నెదుర్కొని ప్రవృత్తులగు వ్యక్తుల శక్తి సామర్థ్యములను ఇట్లు పట్టికేరించుట తగదు. హాస్యపురుషులు సచేతసులు. వీరిలో స్వాతంత్ర్యప్రకృతి గలదు. ఈ ప్రవృత్తి ఎట్లు వచ్చుచున్నది? దీనివలన కలుగు ప్రయోజన మేమి? అను ప్రశ్నలను హాస్యరస విచారము సమాధానపరచవలసియున్నది. సమగ్రముగా బుద్ధిగాహ్యములు కాబాలని “ఫాల్ స్టాఫ్” (Falstaff) మొదలగు పాత్రల నీ వాదముతో తెలిసికొనలేము.

సవ్య అనునది ఎరుగని సుఖవంతుడగు పురుషుని గనునించినచో హాస్యస్వరూపము కొంతవరకు అనగతియు కాగలదు. ఇతనికి నవ్యవలసిన అవసరము లేదు. ఇతనికి కేవలము స్మృతి మే కలదు. స్మృతియు సంత్ృప్తిని, విక్రాంతిని, వాత్సల్యమును, విశ్వాసమును, సుఖమును తెలుపున దగుటచే సర్వదా సుందరముగానే కన్పించును. కాని సవ్యలో కొంత అసహ్య స్వరూపము కలదు; దీనినే వికృష్ట స్వాధికముగా భరితుడు వివరించినాడు. వికృష్టమగు నగవుతో హాస్యపురుషుడగు శకూరుని ఎగతాళి చేయజాలము. శకూరులను మనము జ్యేష్ఠింపలేమని మరచిపోరాదు

మనము సవ్యుచున్నాము. ఈ సవ్య ఇతరులను సక్రమమార్గములోనికి దిద్దగలుగుచున్నదనుట విపరీత వాదము. వికృతమునగునగవు ఇతరులను దిద్దుచున్నదని భావించుటకు మించిన అహంకారము వేరుగాలేదు. ఎన్ని దోషములు, ఆశాభంగములు కల్గినను శకూరాది హాస్య పాత్రలు మనచే ద్రుక్తులగుచున్నారని మరువరాదు. వస్తువుల నసహ్యముగా అమర్చినచో మనకు నగవు సామాన్యముగా రాదు. కాని మానవులసహ్యముగా ప్రవర్తించినచో నొకప్పుడు సవ్యుచున్నాము. అనగా నగవు అనునది మానవులకు మాత్రమే సంబంధించినదని, నగవులో మానవత్వమునకు విశిష్టత

నాపాదించు ధర్మముకంటే కలపిని స్పష్టము. మన మెంత నవ్యగలిగినను శకూరునితో మన స్థానపరమ రసమునకు ఒప్పకొనజాలము. హాస్యపాత్రయం దతి తీవ్రమైన దుఃఖ వేగ యుండుటచేతనే ఇట్టి సంభవించును. విషాదము, హృదయసంవాదమువలన అనుభూతిమగు దుఃఖము అనునవి రూపాంతరీతములై హాస్యముగా కన్పించుచున్నవి. “దుఃఖంపకుండా ఉండవలెననియే మానవుని జూచి సవ్యుచున్నాను” అని “బైరన్” (Byron) పలికినాడు. “మానవుడే అతి తీవ్రముగా బాధపడువాడగుటచే నగవును కనుగొనినాడు. అతి విషాదము, దైన్యముగల జీవిత సంతోషముతో కన్పించుచున్నాడు” అని “నీచ్ఛే” (Nietzsche) అనినాడు. ఏమవిధమగు హాస్యమున జీవితమునుండి తప్పించుకొనిపోవలెనను యత్నము కనబడును. కాని హాస్యము మన జీవితముతో సంబంధముండా ఉండలేదు. ఆగాధము, భావగర్భితమునగు జీవితవివరణ ముండుటచేతనే హాస్యము ప్రియతమ మగుచున్నదని మరువరాదు. ఈ జీవితవివరణమువలననే హాస్యమునకు రసత్వము సిద్ధించుచున్నది. ఇట్టి వివరణమును సమగ్రవ్యక్తిత్వము గలవాడే చేయగలుగును. హాస్యపాత్ర దైన్యవిషాదముల ననుభవించి, ఆత్మపరీక్ష చేసికొనినవాడని చెప్పియున్నాము.

విషాదప్రతీతివలన నిర్వేదము, నిష్కామ భావన, వ్యక్తిత్వము రాగలవు. వీటిద్వారా మన వత్సయతో నలరారు స్వభావము, ఆత్మ పరీక్ష, ఆత్మోపహాసము కలుగుచున్నవి. కావుననే తమను తాముపహసించుకొను సందర్భములయందే హాస్య పాత్రలు హాస్యత్వముతో కన్పించుచున్నారు. ఇట్టి ఆత్మోపహాసము వలననే మనమే శకూరులమని భావించలేకున్నాము. ఆత్మోపహాసమున రాగిత్యకూన్యమై, అనానిష్టాత్మకమై ప్రవర్తన గలదు. కాగా ఆత్మోత్కర్ష మాటపడును.

“హాస్యప్రతీతియే లేనిచో నా సన్నివేశమును పరీక్షించజాలియుండికపోదును” అని అనేక పర్యాయములు మనము భావింపగలుగుచున్నాము. దుఃఖ భూయిష్టమగు సన్నివేశమునుండి సంబంధరహితములై బయటపడి, ఆ సన్నివేశము నొక నాటకముగా భావించుట కూడ మన అనుభూతిలో కలదు. సమగ్రమైన నిష్కామభావన యోగులకే సంప్రాప్తమగును. ముందేమి జరుగనున్నదో మనకు తెలియకపోవుట

చేతను, ముందు శుభ్రమే కలుగగలదను ఆశ ఉండుట చేతను, వర్తమానస్థితిని సహింపగలిగియున్నాము. హాస్యపురుషుడు సామాన్య మానవునివలె వర్తమాన దశను మాత్రమే పరిశీలించుచు, యోగివలె నిష్కామ బుద్ధితో ప్రవర్తించుచున్నాడు. ఈ ప్రవర్తనలో అనుభూతి మగు విషయము రూపకవిత్వముగా గాక, వాస్తవముగా భాసించును. భావించబడు సన్నివేశము తాత్త్వికమైనదను జ్ఞానము కలుగగానే నగవు రాదు. అనగా తత్త్వము నవగాహన చేసికొని, ఉత్సాహముతో నుండుట దుర్లభము. సుఖదుఃఖ సమ్యక్తితముగా జీవితము కన్పించుచుండగా, తత్త్వము గుఱి దుఃఖముల కతీతమై కన్పించుటచే విచిత్రమగు మనోవృత్తి కలుగుచున్నది. జీవితములో గల భ్రమలలో తగుల్కొని, తత్త్వమును తెలిసికొని, జీవితమును నిరసింపదలచుట మన చేతగాని పనియగుటచే భ్రమలను భ్రమలని పిలువలేకున్నాము. భ్రమలను వాస్తవములని గూడ ఎంచజాలకున్నాము. మన మర్యాదను మనము కాపాడుకొనవలెననిన రూపకమువలె ప్రతీయమానమగు హాస్యము నవలంబించక తప్పదు. జీవితమునబడు నాలుకములో నతిజాగరూకతతో, శ్రద్ధతో, మనము నటించుచున్నట్లు కన్పడక తప్పదు.

ఏదేని ఒక చేయగూడని పనిని చేయునపు డితిరుల కంటబడినపుడు మన మానసును మనము కాపాడుకొన యత్నించుట గలదు. ఈ మానరక్షణము నుదాత్తమగు నవలంబించగా ఆత్మప్రసాద భావము, నిష్కామబుద్ధి కలుగగలవు. కావుననే హాస్యపాత్ర హాస్యపు వాక్యముల నుచ్చరింపగలిగియుండుటయేగాక, ఇతిరులకు కలుగు హాస్యప్రతీతికే కారకుడగుచున్నాడు. శృంగారమున ననురాగ మెంత సవాజమో, హాస్యమున విరాగిత్వ మంత సవాజమగుటచే హాస్యవాక్యోచ్ఛారణమున, ఆత్మప్రసాద భావమున వైపరీత్యము కన్పించదు. శుద్ధి, బుద్ధి, ముక్తి స్వభావము గలిగి నిష్కామమడగు బ్రహ్మగురూర్షి “తిదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయ” అని ఉపనిషత్తు పలుకుచున్నది. అద్వితీయమగు బ్రహ్మనానాత్వమును వాంఛించనట! ఈ వాంఛ యెట్లు రాగలదు? బాదరాయణుడనినట్లు “లోకవత్తు లిలాకైవల్యం,” జగ మొక హాస్యమయమగు లీల. హాస్యము తత్త్వభివ్యంజకము. హాస్యప్రతీతియే తత్త్వవగతి.

వివేచనాత్మకదృష్టితో తత్త్వమును నిర్దిష్టమని, అసంగమని, నిర్వికారమని తెలిసికొనగలుగు

చున్నాము. ప్రతి యనుభూతిలోను అన్యత్వత్వాంతర్యామిత్వలక్షితమగు ఆధ్యాత్మిక తత్త్వమును అవగతము చేసికొనుచున్నాము. ఈ తత్త్వమునకు విలక్షణమగు విషయములేదని, ఇది సమవాచ్యాది సంబంధములలేదని, చెప్పవచ్చున్నాము. లౌకిక జగమున సత్యవృత్తి మిథునీకరణముగలదు. దీనిని తెలిసికొనజాలని నిష్కామభావమయే హాస్యమున కన్పించుటచే హాస్యప్రతీతిలో ఉత్సాహము, స్థైర్యము అనుభూతిము లగుచున్నవి. స్వాతంత్ర్యము వ్యక్తిత్వము, బాహ్యజగమునుగురించి ఉదాసీనబుద్ధిని జూపగల్గుట తద్వారా సంక్రమించుచున్నవి. విషయముల నాస్తవస్థితిని, నిజస్వభావమును తెలుపు హాస్యమున ఉద్దిష్టార్థప్రాప్తికై ఆకార్యకరణము, అసంబధాన్యేషణ, వైపరీత్యప్రవృత్తి, అసమంజసత్వము, వికృతాచరణము మొదలగునవన్నియు సాధనములుగా కన్పించగలవు. ఈ సాధనములను సాగ్యములుగా గ్రహించరాదు. ఈ సాధనములు లౌకిక జగమునకూడ కన్పించుచు తత్త్వభివ్యంజకము లగుచున్నవని మరువరాదు. కావుననే అరణ్యోక్తుపాసక బ్రహ్మం!

“అర్థోహి కన్యా పరక్షయే వివ”

అని హాస్యపాత్రవలె పలుకగలిగినాడు. దుష్యంతుడు:

“వయం తత్త్వాన్యేషాన్యధుకరమాతా, స్త్వం ఖలుకృతీ” అని పలికినపుడు,

“న జానే భోక్తారం కమిమా సముపస్థాస్యతి విధిః” అని చెప్పి విరచినపుడు హాస్యము లేదనలేము. ఆరవ అంకములోని దుష్యంతిప్రవృత్తిలో హాస్య మును న్యూతిమగా కలదు. అనగా హేళనను విడువకొందులు, రసమగు హాస్యమును ప్రధానపాత్రలు అభివ్యక్తము చేయుచున్నారని స్పష్టము. పురూరవస దుష్యంతులు, ఉత్తరరామచరితలోని రాముడు, మృద్ధుకటికలోని శకారచారుదత్తులు ఉదాత్తమగు హాస్యరసము నంతర్ధీనముగా చేసికొనిన ఆయా రసములను పోషించుచున్నారు.

6

నియమమునకు, దృశ్యమునకు వస్తువునకుగల వైలక్షణ్యము నాత్రయించుకొని హాస్యము వచ్చుచున్నదని కొందరు విమర్శకు లనినారు. “అధర్మ విషయమును ప్రదర్శించుటవలన హాస్యరూపకమున సుఖప్రతీతి కలుగుచున్నది. ధర్మమున కనుగుణమున నియమమున లేక నూత్రిమున సమన్వితమగునట్లు నటించుచు, వాస్తవముగా సమన్వితము కాజాలని విషయము

హాస్యమున నుండుటచే దీని నకర్మవిషయమును చున్నాము. సాంఘికాది నియమములను, ప్రాక్తనానుభూతులను భావస్థిరములగు సంఘములకి తీసికొని రాకుండా విషయములను గమనించునానిక హాస్యమే నోచరించదు" అని "పార్కర్" (Parker) చెప్పుచున్నాడు. ద్రవిడ్భూతముగ చిత్తముతో, హృదయసంవాదవశమున ధర్మవిషయకముగ నియమమును గురించికూడ నవ్యక్తులుగుచున్నామనియు పలుకుచున్నాడు. అనగా ఉదాత్తమున హాస్యము ఆర్థానుభూతిలేక హృదయసంవాద మున ప్రసరిని భావము. ఏవనిధిమగు చిత్తసంవాదము లేనిదో ఎంతోయే కనపడుచున్నది.

ఉత్తామమున హాస్యమున భావనావ్యాపారము, ఉత్తామము కలవు. అసభ్యముగాగాని, విపరీతముగాగాని ప్రవర్తించు పాత్రలు, ఈ పాత్రలతో నన్యోన్యసంబంధముగల తదితర పాత్రలచే దిద్దబడుట, సంస్కరింపబడుట గలదు. ఇచట సాంఘికచార నియమముల ప్రసక్తి కన్పించదు. కావున నే జీవము, కోపము, క్రూరము, మాత్సర్యము, స్వార్థము, మోహము, ఆత్మత్వార్థ అనువానికి హాస్యమున నను ప్రవేశములేదు. వివిధ సంపదములకు, భావములకు యోగ్యమున సమస్యయను కన్పించుచున్నది. పైగా హాస్యమున స్త్రీలగునాడు ప్రసక్తిలేదు. అనురాగ సంవత్తులగు స్త్రీలు, అనురాగహితమును చిత్రింపవాదమున కోర్కలేనివారగుటచే హాస్యజగమున పురుషులే కన్పించుచున్నారు. సహనబుద్ధి, మమకారరాహిత్యము, విశ్రాంతి, సర్వసామ్యము వీరిలో గలదు. భావములు దాచి పెట్టుకొనవలెననిగాని, స్వార్థమునే హాసించవలెననిగాని వీరి ప్రవృత్తులలో కన్పడుదు. ఏదో ఒక విషయమును తీసికొని నే బట్టిన కుండజీకి మూడే కాళ్ళని వీరు వాదించరు. ఇతరులతో సద్గుణనిరూపులు, ఆర్థాంతరీక్షకరణ వీరి కుండుటచే ఉత్తామముతో ప్రవర్తించగలుగుచున్నారు. కావున నే ఉద్విగ్నమానసులు, అనుద్విగ్న మానసులు కలసి ఒకరిపక్క నొకరు హాస్యజగమున నివసించగలుగుచున్నారు. శతకార చారుడత్తులకు చివరకు మైత్రీ కుదిరినపుడే ఇద్దరును సుఖింపగలిగినారు. హాస్యమున గల సౌహార్దము, శృంగారముగల పవిత్రతతో సంవత్తు మగునపుడే హాస్య శృంగారములు రెండును సమగ్రము లగుచున్నవి. వీటిని జేరుచేయులేము.

జ్ఞానాజ్ఞానములకు తాదాత్మ్యము గల జగము
నుంచి వార్తలను తీసికొనివచ్చు హాస్యపాత్రలు పిల్లల

పలెను కృపలపలెను వ్యవహరించుట గలదు. పుష్కత్వ త్కృష్ణాస్థిసమలవలన గాక స్వాభావికముగానే వీరు గీతమున, నృత్యమున కాలహరణము చేయగల్గుచు న్నారు. స్నేహము, భోజనము వీరి కాదరణీయములు. భోజనమునుగూర్చి వీరు పలుకునంతగా వీరు భుజించు వారని చెప్పలేము. వీరిలో కొందరు స్నేహయందు, అన్యాపదేశమున ఆరిలేరని భాషాప్రజ్ఞులు. భాష వీరి అధీనములోనున్నను, ఒక్కొక్కప్పుడు వీరి భాషయొక్క అధీనములోనున్నట్లు కనిపింతురు.

హాస్యపాత్రలకు విశిష్ట నామములు కన్పించవు. అనగా నిరాడంబరుడగు సామాన్య మానవుడే హాస్య పాత్ర యని ఈ సంప్రదాయమున క్లంబన గలదు. విశేషమును మనోముకురము, సమయస్ఫూర్తి, ఇతరులను సుఖించుజేయగలుగుట, తాము సదా సుఖముతో నుండుట, వీరిలో గాననగును. వాత్సల్యపూరిత హృదయములతోనున్న వీరియందు మనస్సు, హృదయము అభిన్నముగా గ్రహ్యక్రిము లగుచున్నవి. అందుచే విరాగానురాగములు, వాత్సల్యోపహాసములు, భావ సంవేదనములు, వివేకోదైకములు, అనునవి హాస్య పాత్రలయందు అన్యోన్యసంబంధితములై కన్పించుచున్నవి. కొందరు హాత్ర లుపహాసీతులగుచువుడు తత్కారకులగువాడన దే తొలమున రంగమున మాపుటచే మన కుపహాసీకులచైన నే ఎక్కువ ఆదరాభిషంకములు కలుగుచున్నవి. భావనాసమున్వేషితమగు ఆదరాభిషంకవశితమున హాస్యపాత్రలయందే మనకు ఆభేద ప్రతిపత్తి కలదు.

హాస్యనిన్ని వేళమున నే కొంచెము మార్పు కలిగి
నను ఈ పన్ని వేళము ఎగతాళితో గాని, వివాదముతో
గాని నిండినది కాగలదు. అభిజ్ఞాన శాకుంతలమున
అదన అంకములో విదూషకుని నాకృత్యములద్వారా
తెన్నయభవనమునుండి పడిపోయిన దువ్యంతునకు
వివాదస్థితి అతి తీక్రమ వచ్చినదని మనకు విదితమే.
ఇట్టి దువ్యంతుని మాచి మనము నవ్వజాలము. పైగా
ఈ దువ్యంతునిలో మన కభిన్నమైన మానవత్వము
ప్రతిఘటించుచున్నది.

హృదయంపం వాదము నాశ్రయించుకొని వచ్చి, హాస్యము నాస్వాదించునపుడు నిధిధానిసాత్త్విక కృత్తి మనకు కలుగుచున్నది. తద్వ్యాఘా హాస్య విషయముతో మన మభిన్నులమను ప్రతీతి వచ్చుచున్నది. వికృతము, విపరీతము, అనుచితము మొదలగు లక్షణ

ములతో హాస్యవిషయము భాసించు ననగా, ఇది లోకజగవిలక్షణముని భావము. అనుచితత్వములు రూపాంతరముగ రసమున పర్యవసితములై అనుచితత్వాది భర్తములను పోగొట్టుకొనుచున్నవి. ఇట్లు అసాధువుగా భాసించు హాస్యము రసజగమున సాధువుగా, హృద్యముగా పరిణమించుచున్నది. నిష్కామ భావనతోవచ్చు ఈ పరిణామమున ఆస్తిహృదయము, నిశితభావన, తత్త్వవగతి కలవు.

పరిణామ రహితముగా భాసించు జగద్విన్యాసమును విశ్లేషించి, విమర్శించి, పరిణామరహితమైన దీ జగము కొదవి, ఈజగము తాత్త్వికమైనది గాదని చెప్పజాలినహాస్యమున అకార్యకరణాది వైపరీత్యము కలదనుచున్నాము. కావున తత్త్వమే హాస్యమున “ఫుల్లర్” (Fuller) నాదము స్వీకార్యమగుచున్నది. హాస్యప్రతితిలో సంచారిభావోద్దీపనము కన్పించకపోవుటచే నిష్కామభావనతో పురుషార్థములను గనునించగలుగుచున్నాము. కాని హాస్యవిషయములకు పురుషార్థములకు సంబంధము పూర్తిగా అభివ్యక్తమగుట లేకపోవుటచే లోకవివేకహరమున హాస్యవిషయమును మన భావనావిషయముతో సమన్వయింప యత్నించుచున్నాము. ఈ రెంటికి సమన్వయమును బుద్ధిన్వారాదుదర్శనలేకపోవుటచే హాస్యవిషయమును వికృతమని, విపరీతమని, అనుచితమని యనుచున్నాము. ఆత్మ

పరిశీలన, ఆత్మపరీక్ష అభివృద్ధియగుకొలది ఈ వైపరీత్యమును వైపరీత్యముగా గ్రహింపలేకున్నాము. హాస్యమున మన కపరిచితములగు ఉత్తమపురుషార్థములే కన్పడుచున్నవని భావము.

ఏవంవిధముగ హాస్య ముత్సాహసంపరితము. హాస్యవిషయమునుగూర్చి నవ్వక, ఆ విషయముతో నభిన్నమై నవ్వగలుగుచున్నామని విస్తరింపరాదు. దార్శనికదృక్పథ మీ హాస్యమున కన్పించుటచే హాస్య ముదాత్తము, మనోరంజకము, ఆత్మ్యాభిప్రేతిము నగుచున్నది. తత్త్వవగతిగల హాస్యమున విషాదము సంకలితమై యున్నది కావుననే అగృహ సాయాత్మకమగుబుద్ధి, ఇంద్రియనిగ్రహము, ఆత్మ్యాభివ్యక్తి, తత్త్వవగతి మొదలుగాగల విన్నియు హాస్యము కన్న విలక్షణములు కావని చెప్పవలెను. జీవకాల ప్రకృతి వయోఽవస్థాదుల కతితమైన హాస్యము భావనాసమున్మీడితమై తత్త్వము ననుగూతిము చేయుచున్నది.

“ప్రాణోఽతామ నృతయే హసాయ
ద్రాక్షీయ ఆయుః ప్రతిరం దధానాః”

“నృత్యహాస్యములకై తూర్పున కేగి జీవితకాలమును పెంచెదముగాక” అని చెదికబుఘం లనినాడు.

* ము క మాల *

౧ కొర్లపాటి శ్రీరామమూరి

—: విద్యానగరం—ఉద్యానవనం—సంధ్యాసమయం :—

ప్రకృతిసుందరి పాణిపల్లవాలతో పద్మరాగాలను నీరాజనవిస్తున్నట్టుగా సాంధ్యరాగాలు చివురాకు చివరల చిందులాడుతున్నాయి...

చిన్నా దేవి కళికాంత శిలావిత్తర్ది పయి విలాససుఖానీనయై మాలికారచన పాగిస్తున్నది.

సమీప సరోవర సంచలత్ తరంగమధుర సంగీత భంగీరవాలకు నికట తట నేనునికుంజవినిర్గతాలవ్రతూ శ్రుతులు గలిపే మధుమత్త గంధవహాలు ఆ సుకుమారి అలిసీలాలకములకు అతిహేలాగతులు నవరిస్తున్నాయి...ఆమె అరవింద నయనాలలో అనుక్షణం ఉత్కంఠ తొంగిచూస్తూ పొంగిపోతువుంది.

ప్రతిక్షణం పరిభ్రమణ సంభ్రమావిష్టభ్రమరగీతి, ప్రావేశకీ ధ్రువగా శ్రీకృష్ణ దేవరాయల ఆగమనం—అతని గంభీర వదనంలో అలఁతి హాసం—

శ్రీకృష్ణ: చిన్నా!

చిన్నా: (ఉలిక్కిపడి చూచింది. అమాంతం సిగ్గుచెల్లవ ఆమెను ముంచెత్తింది. తల వంచుకుని అరకంట మాస్తూ ఆత్మానందంపొందుతూ పువ్వులు గుచ్చడాన్ని మాని వట్టిదారా శ్నే గుచ్చసాగింది.)

కృష్ణ: (ఒక్కడుగు ముందుకు వేసి) చిన్నా!

చిన్నా: (లజ్జాసుకుమారంగా) ప్రభూ!

కృష్ణ: మాలికారచన మాని కూర్చోమి న్నూదితో గ్రుచ్చుతున్నావ్!

చిన్నా: (చూచుకొని మరీ సిగ్గుపడ్డది)

కృష్ణ: సిగ్గుపడకు... (సమీపిస్తూ) చిన్నా!

చిన్నా: (తొలగి) ఈ మల్లెపూవులు ఎలా మురిసిపోతున్నాయో! (అంటూ ముడివేస్తూ ముందుకు వస్తుంది)

కృష్ణ: ప్రణయామృతం పురిసి మరీ!

చిన్నా: (హారాన్ని వేస్తున్న భంగిమలో) విలసవారికి, అందుకే వీరినపూవులతో ఈ విరిదండ — (వేయబోతుండగా)

కృష్ణ: ప్రేమహారంగా వేస్తున్నావ్ రాయల వారికి!

చిన్నా: (హారం వేసి) పాహితీసమరాంగణ సార్వభౌములకు!

కృష్ణ: చిన్నా! నీ సుకుమార సుందరకర కమల సమలంకృతిమయిన ఈ సుమనోమంజరివల్ల నా వత్సస్థలం రత్ని స్ఫటికంలా మారి అనంతకోటి ప్రభల్ని ప్రతిబింబింపజేస్తోంది!

చిన్నా: (నిండుగా నవ్వి) అది నా అదృష్టం.

కృష్ణ: కాదు. అదృష్టం అనేది వట్టి అపభ్రమ!

చిన్నా: ఆ! (ముఖం విన్నదనం వహించింది)

కృష్ణ: అదేం చిన్నా త్వగా నీ ఆర విండవదనంలో మంచు తెర మసలినట్లయింది. నీ చకోర

నయనాలలో కాలజీమూతాలు కరాళవృత్త్యం సాగి
స్తున్నట్లు తోస్తోంది!

చిన్నా: ప్రభూ!...అవేమో మెరుపుతీవలే
నా కళ్ళల్లో కదులుతున్నాయి. కాని

కృష్ణ: కాని?

చిన్నా: కాంతిశేఖల నడుమ కాలతిమిరాంధ
కారం!

కృష్ణ: కారణం?

చిన్నా: ఏమో భయం గా—ఎందుకో హృద
యాంతరాళంలో ఆందోళనగా వుంది ప్రభూ!

కృష్ణ: (భుజంతెట్టి బుజ్జగింపుగా) అందుకే
అబలలన్నారూ ఆడువారిని!

చిన్నా: (పరిచేవనగా) పేదరానివి ప్రభూ!

కృష్ణ: (వారణగా) చిన్నా!

చిన్నా: (పాదాలమీదికి వాలుతూ) మీన
కుటుంబంలో జన్మించిన దాన్నికూడా!

కృష్ణ: చిన్నా! (అంటూ లేచినెత్తాడు. త్రిణం
మానం. దిగవల్లోకనం) అలా చూడు చిన్నా!...ఆ
ప్రకృతి సౌందర్యంలో ఆమృతిం మనకి ఆస్వాద్య
మానం. అవిగో! ఆ తుంగభద్ర తుంగ తరంగాలు
కుప్పిగంతు లిడుతున్న కురంగాలు! మనోరథాన్ని
లాగే మరుత్తరంగాలు!

చిన్నా: ((కమం గా వికాసాన్ని పొంది ఆశా
దృక్పథాలు ప్రసరిస్తూ) నిజంగా?

కృష్ణ: ఇటు మల్లిహాలతుల వల్లి వికుంజాలు
పంపుతున్న ప్రణయసందేశాన్ని, దూతగా కమ్మని
పటిరం....

చిన్నా: తెస్తూ ఈ కుటీరం చూచి కుంచించి
చుకుపోతున్నది.

కృష్ణ: అబ్బే. అభేదాన్ని, చిన్నా! ప్రయోగ
పూర్వకంగా చాటుతోంది. అందుకే, వింధ్యాచల
శృంగాలు విరజిమ్ముతున్న సంధ్యారుణరంగాలకు
రంగవల్లికలుతీర్చి, పల్లకిలుపట్టి, (పేను వల్ల శీ
తం)త్రులు మీదే ఈ చిన్నాదేవీకి వసంతోత్సవక్రి
వెలయిస్తోంది!

చిన్నా: (ఆశ్చర్య సంభ్రమాలతో) దేవి!

కృష్ణ: అవును. స్థిరవిద్యుల్లతాకాంతిశేఖల్లో,
అచలన్నలినీదళ రత్నకంకణ నీరాజనంతో, మన
(పేను పవిత్రమై, పరాకాష్ఠచెంది, పురావైభవ
స్ఫూర్ణక చిరానందంతో నిన్ను ప్ర గా చేస్తుంది.

చిన్నా: ఎటుంటున్నారు ప్రభూ!

కృష్ణ: ఆతిథ్యరహిత అనుభవపూర్వక మహా
వైభవ ప్రాభవ మహాతీ పతనాలు సవరిస్తాం, నిర్మల
నికృత నిస్వనాలు వివరిస్తాం, అని!

చిన్నా: అంతటి సాభాగ్యం నాకే!

కృష్ణ: నీకా?

చిన్నా: నాకుకాదా?

కృష్ణ: కాదు. నా హృదయారాధ్య దేవతకు!

చిన్నా: ఎవరో ఆ అన్వేషవతి?

కృష్ణ: ఎంత ముగ్ధవో! నా హృదయారాధ్య
దేవత ఒక పేదరాలు! మీనకులజ!

చిన్నా: ఆ! (పరమానంద పారవశ్యం)

కృష్ణ: చిన్నా! (చేయి పట్టుకుంటాడు)

చిన్నా: ప్రభూ! (ఒరకంబ మాస్తూ
ఒయ్యగిరిం ఒలికిస్తుంది)

కృష్ణ: (భుజాస్ఫాసన ప్రయత్నం)

[హతాత్మగా ఉరుముల ఉగ్రస్వనులు]

(ఉభయూతా తెల్లబోతారు. చిన్నా దేవి భయ
కంపిత గాత్రియై దూరంగా వెళుతుంది. ఆకాశం
వంక భయంగా మాస్తుంది)

కృష్ణ: (సమీపిస్తూ) కవయిత్రీలా ఏవిఁటా
ప్రకృతి పరిశీలన?

చిన్నా: ఎవరి అద్భుత్యకాస్తం ఆమాయదారి
మబ్బు పింజల్లి విరజిమ్ముచోగానీ మాస్తుంపగానే
అని నల్లికలా చుట్టు ముట్టాయి!

కృష్ణ: అయితే—(అలోచనగా ఆగి మెడలో
హారాన్నితీసి మీఁజేయమీద వేసికొని) చిన్నా!

చిన్నా: ప్రభూ! (ఒకడుగు నుందుకు వేస్తుంది)

[బయటదూరంలో సింహగర్జనలా ఒక పురుష
కంఠం. అమ్మాయ్!]

చిన్నా: (భయంగా) మానాన్న!

కృష్ణ: (విరగ్భయంగా) రానీయ్. భయపడతావేం?
(హారాన్ని ఆమె మెడలో వేస్తాడు)

చిన్నా: (చిరునవ్వు చిందిస్తూ గ్రంథం
చూస్తుంది)

కృష్ణ: (దరహాసంతో దగ్గిరసగా రాబోతాడు)

[మళ్ళీ బయట సమాపంలో అమ్మాయ్!]

చిన్నా: (భయపడిపోయి) ఆమ్మా! - మీద -

కృష్ణ: మరేం భయంలేదు. ఈ చెంత మల్లె
పొదలమాటున—(అంటూ అడుగు కదలిస్తాడు)

చిన్నా : (అటు భయం. ఇటు ఆనందం) అపర

కృష్ణ : (అగి చిన్నా చేనిని చూచి నవ్వుతాడు)

చిన్నా : (మళ్ళీ నవ్వుతుంది)

కృష్ణ : (వామభాగంలోకి నిష్క్రమిస్తాడు)

చిన్నా : (విశ్లేషణగా చివరంటా వెళ్ళి, మళ్ళీ వామభాగంవయపు కొంతదూరం సాగి, మధ్యగా ఆగి. అటూ ఇటూ ఆశగా ఆందోళనగా చూస్తుంటుంది)

[“అమ్మాయ్!” అంటూ స్వామి వస్తాడు. ఆపిలుపుకి “నాన్నా!” అంటూ చిన్నా చేని కుడివైపు తిరిగి భయాన్ని కప్పిపుచ్చుకోడానికి ప్రయత్నిస్తుంది.]

స్వామి : (వామభాగంలోకి తిరగని ప్రసారిస్తూ) అటు చూడమ్మాయ్!

చిన్నా : (భయంగా చూచి) ఏమంటే దక్కడ నాన్నా?

స్వామి : ప్రకృతి!

చిన్నా : (ధైర్యం కలిగి) అవును.

స్వామి : అవును కాదు. అమ్మాయ్! ప్రకృతి విడుస్తోంది!

చిన్నా : ఎందుకూ?

స్వామి : మనవంటి దరిద్ర మీన దీన కులఘట ఆశాఆకాశసాధాలు చూచి!

చిన్నా : (వారిణగా) నాన్నా!

స్వామి : ఆకాశానికి ధూమికీ, అమ్మాయ్!, సంకెళ్ళి వేస్తున్నావ్!

చిన్నా : (అయోమయంగా) ఏమిటి నాన్నా!

స్వామి : (ఉద్వేగంతో) పర్యవేక్షకుల పనిపడి పట్టా కడుతున్నావ్.

చిన్నా : (భయంగా) నాన్నా!

స్వామి : (ఉద్వేగంగా) అంతే కాదమ్మాయ్! మలినధూయిస్తూ మైన మిణిని పుటం పెట్టక మానరు!

చిన్నా : (భయవిమోచనంతో) ఇదంతా ఏమిటి నాన్నా

స్వామి : (ఖండితంగా) జరుగుతున్న చరిత్ర!

చిన్నా : (అమాయకంగా) ఏమయింది?

స్వామి : (తీవ్రంగా) జరుగుతున్న చరిత్ర గ్రంథంలో ఎగురుతున్న పుటలపై ఎర్రని శిల్పాత్మ

రాలు వ్రాయడానికి ఎవరో కృతార్థమనే సంశయ రక్తమనే రంగులో మంచి ఎదురుచూస్తున్నారు!

చిన్నా : మీ బాధ ఏమిటో నాకు బోధపడటం లేదు.

స్వామి : (తీవ్రంగానే) అమ్మాయ్! మన మెవరు?

చిన్నా : మనుష్యులం!

స్వామి : (వికటంగా నవ్వుతూ) అహ్లాహ్లా! మనుష్యులం!—సిచ్చిసిల్లా! మనుష్యుల దృష్టిలో మనుష్యులమయిన మనం మనుష్యులం కాము. (తీవ్రంగా) అమ్మాయ్! మీ అమ్మనరో తెలుసా?

చిన్నా : (మెల్లగా) చేదదాసి అని విన్నాను.

స్వామి : వినడంకాదు నిజమే!

చిన్నా : (అమాయకంగా) మరి—

స్వామి : అదా నీ అనుమానం? మా యిద్దరి విలోమ వివాహాన్నీ నాటి సమాజం సమాధిచేసింది.

చిన్నా : కారణం?

స్వామి : సిచ్చిసిల్లా! ఆచార వ్యవహారాల అధిక బలీయమైన అధికారం!

చిన్నా : నాన్నా! ఇవాళ ఈ మాల అంతః పురంలో ఇవ్వరా?

స్వామి : (హేళనగా) అంతఃపురంలో! విజయ నగర సార్వభౌములవారి వినిర్మలాంతఃపురంలో!—హూం, గ్రుడ్డివిమృతం వున్నంతికాలం మన అమృతం సాగుతుంది.

చిన్నా : గుడ్డి నమృతమా?

స్వామి : కాదా? వేయకళ్ళతో ప్రజల్ని పాలించడానికి పట్టాభిషిక్తుడైన ప్రభువు కృష్ణదేవ రాయలు; రాజాంతఃపుర పుష్పమాలావిశేష ఇచ్చే వాడిన పూలదండను మన్నించడం మనవిది గుడ్డి నమృతంవల్ల కాదా?

చిన్నా : (అలోచనగా) వాడిన పూలదండ!

స్వామి : అమ్మాయ్! ప్రభువులతో పరిహాసం కాలసర్పంతో చెలగాటం! ఇక ప్రణయమా? పులి గోళ్ళతో కురులు దువ్వకోవడమే అవుతుంది.

చిన్నా : అలాగవద్దు నాన్నా! (తన్మయ ముద్రలో) నేనంటే ప్రభువువారి కెంతో మనస్సు!

స్వామి : అసన్నీ అధరాలపైని అమృతధారలే! అమ్మాయ్! నేను కర్మశివసమాజంతో కత్తి కలిపిన వాణ్ణి. కదనరంగంలో నాకు తాత్కాలిక విజయమే లభించింది. నీ తల్లి బలీఅయింది. నాకు వెలి అయింది!

అయినా జీవచ్ఛవంలా వున్నానంటే కారణం, నా, ఆ విజయం నీకు గృహిణీత్వం సిద్ధించగానే చరితార్థ మవుతుందని! అదే నా ఆశ. నువ్వు గృహిణివి అన్నావ్రి! అందుకే ఈ శేషజీవితంలో నా కంఠశోష. నా మాట విని ప్రభువుమీది ప్రణయద్వైపి మరల్చుకో!

[ఉరుముల ఉగ్రస్వనులు]

చిన్నా : (వెరికేకగా) నాన్నా!

స్వామి : ఆలస్యమయింది. అంతఃపురానికి వెళ్ళాలి. ఏదా మాలిక?

చిన్నా : (యాంత్రికంగా హారం తీసి అందిస్తుంది)

స్వామి : (వెళ్ళతూ) నా మాట విని ప్రభువు మీది ప్రణయద్వైపి మరల్చుకో! (వెళ్ళిపోతాడు)

చిన్నా : (తెల్లబోయి చూస్తుంటుంది.)

[ఉరుముల ఉగ్రస్వనులు]

(తెరలో స్వామికంఠం : — “నా మాట విని ప్రభువుమీది ప్రణయద్వైపి మరల్చుకో” అని)

చిన్నా : (భరించలేక) అమ్మా! (అని బావురు మంటుంది)

(గంభీరగమనంతో శ్రీకృష్ణదేవరాయల ఆగమనం)

చిన్నా!

చిన్నా : (చూచి, ఆశగా మోమెత్తి-నిస్పృహ పాపమి, చివాల్ని మోము వాల్చుకొంటుంది)

కృష్ణ : చిన్నా! (అందోళనగా సమీపిస్తాడు)

చిన్నా : (దీనంగా నీరసంగా) ప్రభూ! (కళ్ళ వెంబడి నీళ్ళు పనిస్తాయి)

కృష్ణ : (చిన్నా దేవి చిరుకం పట్టి మోమునెత్తి ఆమె కపోలాలపై జూలే కన్నీటికణాలు చూచి ఉద్విగ్నుడై చిన్నా! (చిరుకం వదిలేస్తాడు)

చిన్నా : (క్రమంగా ఆశగా చూచి) ప్రభూ!

కృష్ణ : (గంభీరంగా) ఎంత దురవస్థ!

చిన్నా : (తేలగా) దురవస్థా?

కృష్ణ : కాదులే! (ప్రక్క మొహం పెడతాడు)

చిన్నా : (వికలంగా) వివిఁ బడి ప్రభూ? (సమీపించుకోతుంది)

కృష్ణ : (దురంగా సాగి) వివిఁ లేదు.

చిన్నా : (సమీపిస్తూ) చెప్పరూ నాకు : — దాపరికమా? (అతని భుజంమీద వాలిపోతుంది)

కృష్ణ : (తేపిస్తూ) దా పరిక మెందుకు? (అంటూ తిరిగి చిన్నా దేవిభుజాలు పట్టుకొని కళ్ళలోకి చూస్తూ) ఇవాళీ మనం, చిన్నా! చేయకూడని రెండు అపచారాలు చేశాం.

చిన్నా : అపచారాలా?

కృష్ణ : అవును. ప్రభువునైన నేను ప్రణయ భీరువునై మల్లెపాదలమాటున... శ్రీకృష్ణదేవరాయల పట్టుమహిషిని, కూర్చునేవేరినీ, కామన, నీవు కాటుకరేకలు కరిగిపోయేలా కన్నీరు నిండడం అపచారాలు కావా?

చిన్నా : (తేలగా) ప్రభూ!

కృష్ణ : విన్నాను చిన్నా! మీ నాన్నగారి మీమాంస! సమయోచితం కాదనిగాని... సరే... చిన్నా! ఇవాళీ మన వివాహానికి —

చిన్నా : (ఆనందాశ్చర్యాలతో) ఆఁ! వివిఁ!

కృష్ణ : (చిరువత్సవంతో) ఏర్పాట్లు! (చిన్నా దేవి చిరుకంమీద చిటికే వేసి) మరింక నెలవా?

చిన్నా : (బాధతో — ఆశగా) చెళతారా?

[ఉరుముల ఉగ్రస్వనులు — తిమ్మరుసు ప్రవేశం]

కృష్ణ : (చూడక) చిన్నా!

చిన్నా : (తన భోరణిలో) ప్రభూ!

(పరస్పరం సన్నిధికి వస్తుంటారు)

తిమ్మరుసు : (దగ్గతాడు)

కృష్ణ :

చిన్నా : } (వినరు)

తిమ్మరుసు : (గట్టిగా మళ్ళీ దగ్గతాడు)

కృష్ణ :

చిన్నా : } (విన - చూచి - తొట్టుపాటు)

కృష్ణ : (తిమ్మరుసుని చూచి) అమాత్యశ్రీ!

తిమ్మరుసు : ప్రభూ!

కృష్ణ : అభివందనాలు!

తిమ్మరుసు : శుభావాప్తిరస్తు.

(వెనకవాటుగా చిన్నా దేవి వెళ్ళిపోతుంది)

[అధికంగా ఉరుముల ఉగ్రస్వనులు]

తిమ్మరుసు : పరికిస్తున్నారా ప్రభూ! ప్రపంచాన్ని కబళించమన్న ప్రళయాన్ని తీరణం ప్రణయాన్ని మరచి? — నిన్న మొన్నటవరకూ అనావృష్టి! ఇక అలివృష్టి అని దైవజ్ఞుల హెచ్చరిక! అందుకు సాక్షి భూతంగా అప్పుడే కారుమబ్బలు కొండ్రు కొండ్రు మంటున్నాయి. వాపం, ప్రజలు —

కృష్ణ: అనుత్యక్తి! అనుగానించడ మెందుకు? అనుత్యక్తి, మన అభిమతాన్ని ప్రజలకు ప్రకటించండి. ఎంతటి ప్రభయం సంభవించినా ప్రజల ఆవాస ఆహార సౌఖ్యాలనిమిత్తం ఏర్పాట్లు ఆలోచించండి. అవసరమయితే సుంకాలు తగ్గించడానికీ సుముఖులమే అవుదాం.

తిమ్మ: అబ్బ! ఏమి పరిపాలనాదక్షిణ! మాటాడితే పన్నులు తగ్గించివేద్దాం, ప్రజలకు వసతులు కల్పించేదాం అనేగాని ఇతిరాలోచన ఏమీ అక్కరలేదు!

కృష్ణ: అప్పాజీ!

తిమ్మ: అబ్బాయ్!

కృష్ణ: అలా ఆకాశంవంకమాడండి (మాస్తా) తిమ్మ: ఏం? (మాచి) ఆరాదకంగా మనల్నా ప్రభుత్వంలా వుంది.

కృష్ణ: కాదప్పాటి! అదొక దివ్యసందేశాన్ని అందిస్తోంది నాకు.

తిమ్మ: సందేశమా?

కృష్ణ: సందేహ మేవీరలేదు. దివ్యసందేశమే! అటుమాడండి. నిర్మలావ్యక్తమధురభావం గంభీరమయిన సముద్రజలకణాల్ని మేఘమాలా రూపంలో విశాలవిశ్వానికి దివ్యాధరణంలా దిద్దితీర్చి, నూర్యరశ్మి, పునః, కృతజ్ఞతాపూర్వకంగా అవిసాభావం గల ఆ సముద్రానికి భంగ్యంతరంలో సమర్పిస్తోంది! సత్కర్మిస్తోంది!

తిమ్మ: అది ప్రకృతిసృష్టమే నాయనా!

కృష్ణ: ప్రకృతిపరంగా దివ్యత్వాన్ని ఆపాదిస్తాం.

తిమ్మ: ఆపాదించవచ్చు.

కృష్ణ: ప్రకృతికి మానవస్వభావం ప్రతిబింబం. నూర్యరశ్మికి విశాలవిశ్వానికి పున్న సంబంధం మానవులస్వభావం సంబంధమయితే—

తిమ్మ: (తేలికగా) అయితే?

కృష్ణ: కౌవ్యత్వాన్ని ఆపాదించాలని!

తిమ్మ: కాంక్షిస్తున్నావ్! ... అర్థమయిందీ నీ అన్యాసదేశం. అది అసంభవం.

కృష్ణ: (తొట్టుపడి) అసంభవమా?

తిమ్మ: విజయనగర సామ్రాజ్యాధీశ్వరులకు ఒక సామాన్యపుష్పమాలావిశ్రేతపుత్రికతో పాత్రపాసగదు.

కృష్ణ: అప్పా

తిమ్మ: (అధికారస్వరంతో) ప్రభూ!

కృష్ణ: అంటే అమాత్యశ్రీగాకూడా అజేనామీ అనుకాసనం?

తిమ్మ: హీనదీనకులసంపర్క సాంగత్యాలు ప్రభుమర్యాదకు భంగకరం!

కృష్ణ: మంత్రిపుంగవులు తిమ్మదనయ్యకి పుత్రకుల్యుడైన ఈ కృష్ణదేవరాయల మనవి. మా హృదయవసంతారానుభవసితములై వికసితములైన ప్రణయ లతలు—

తిమ్మ: (నిరసనగా) ప్రణయం! (నవ్వి) చెరివాడా! ఆ ప్రణయంత్రాలూ ప్రణవమంత్రాలూ సోమరిపోతులకూ సోమయాజులగార్లకూను!

కృష్ణ: పౌరబహుతున్నారు అప్పాటి!

తిమ్మ: నేను పౌరబహుద్యు. కాని చిరంజీవి శ్రీ కృష్ణదేవరాయలకు చిన్న మేద్యురీ! శక్తిమంతములైన శాస్త్రవాక్యాలకూ, దీప్తిమంతములైన రాజమర్యాదలకూ నిబంధనపాలనం అనే ఉక్కుతొడుగు వినాట్నుంచో ఉండటంవల్ల పౌరభాటు అనే ఊదపురుగు నాటి నేమీ చెయ్యలేదు.

కృష్ణ: ఒక సంగతి. మిరన్నట్లు చిన్నాడేవి, శరీరానికి కులభ్రష్టత! దిరిద్రత!...ఆమెమనస్సుకవి లేవు. కాక, కర్మచండాలత గర్హణీయం కాని జాతిచండాలత గర్హణీయమని శాస్త్రాబ్ధిశం కానేకాదు.

తిమ్మ: ప్రతి ప్రియుడికి మానసవిహాయసభ్రాంతివిహారమూ, అప్రమఖశాస్త్రనియమబలవదన సంధానమూ నాందీ ప్రస్తావనలే!

కృష్ణ: మాశ్రేయ హృదయాల కోరికల విలువ నాజెపుముద్రల్లో నాట్యమాడేదికాదు. యోగమూపులతో ముగ్ధమోహనమై, స్నిగ్ధసుందరమై, హృదయకాన్యానికి భావ్యం చెప్పగల ఏకైక వస్తువు! ఆ పుష్ప హృదయాలకే తెలుసు మా శ్రేయవిలువ! అందుచేతి నే చిన్నాడేమిటి పుష్పమాలతో నన్నలంకరించడమే శ్రేయపూజ! — మా శ్రేయపూజలు, అమాత్యశ్రీ! కఠినశిలానిలయాల్లో కాదు. అప్పాటి! మృదుమధుర మానసాలయాల్లో!

తిమ్మ: ప్రాధం గానే ప్రారంభమయిందీ ప్రథమాంకం!

కృష్ణ: కనుక నే, పూజార్థం వినియోగించినప్పటికీ ఆ మాలా ఈ మాలాచేర్చి చిన్నాడేమి అంతఃపురానికి పంపిస్తోంది! అది నేను గమనించే స్వీకరిస్తున్నా

తిమ్మ: (తీవ్రంగా) ఏమిలే

కృష్ణ : చిన్నాడేవితండ్రి స్వామి ప్రతి నిత్యమూ అంతఃపురానికి పూవులు లేవడం ఆతని పూదోటలు అన్యాయకౌంతమలయినప్పటికీ ఆచారంగా నిలిచిపోయింది. ఆతనికి ప్రస్తుతం ఉన్నది ఒక మల్లికార్జున, మరొకమూలతీరుంజం! అవి నిత్యమూ ఎన్ని మూలలని ప్రసాదించేను?

తిమ్మ : అందుకని ఉచ్చిష్టాన్ని ఉద్ధరిస్తున్నావా?

కృష్ణ : నన్నుచ్చించిన పూలదండను చిన్నాడేవి తండ్రికి అజ్ఞాతంగానే కాబోలు తలిమా సరాలతో కలిపి అందించేయిస్తాంది!

తిమ్మ : అంతటి సంగనాచి కనుకనే ఇంతటి ప్రభువును—

కృష్ణ : అప్పాజీ!

తిమ్మ : (ఉగ్రుడవుతూ) అది నీచకృత్యం కాదా? ఒక పుష్పలావిక అవిగంగా ఒకసారి ఉపయోగించిన విరిదండను అంతఃపురానికి పంపించడం అనేది ప్రభుత్వ జాగరూకతను కించపరచడమే! అది కఠిన శిక్షార్హమైన రాజ్యదోహం!

కృష్ణ : (స్మితశీతో) స్వపక్ష సమర్థనకు శబరి చరిత్ర విన

తిమ్మ : అది భ

కృష్ణ : ఇది ప్రేమ!

తిమ్మ : సహస్రధా స్రం! అంతే కాదు. అప్రశంసం.

కృష్ణ : అయినా స్వయంసముజ్వలములయిన సమున్నత హిమవన్న గౌరీశంకరశిఖరాలే అని!

తిమ్మ : సరిపడని సాదృశ్యం.

కృష్ణ : ప్రత్యేకతగల ప్రేమాభిక్తి అదై భావాన్ని అందుకోన్నదే! ప్రేమలో భిక్తి! భిక్తిలో ప్రేమ! అదే పరమార్థరహస్యం! అప్పుడే నిష్క్రమితి!

తిమ్మ : బాగుం దీ అభినవమైన ఆహ్వానం!

కృష్ణ : మా ప్రేమ వివాహానికి, అప్పాజీ! మీ అనుమతి అపేక్షా సుసాధ్యం!

తిమ్మ : అది కేవలం స్వప్న సందర్భం!

కృష్ణ : అప్పాజీ!

తిమ్మ : అసంభవం నా అంగీకారం!

కృష్ణ : నిశ్చితపూర్వమా?

తిమ్మ : ప్రభువులకు పరిచారికాత్మ ల్యతో వివాహప్రసక్తి మేం వినకూడదు. అలా జరగడానికి వీలేదు.

కృష్ణ : వీలేదా?

తిమ్మ : (నిష్కర్షగా) ముమ్మాటికి!

కృష్ణ : అయితే చిన్నాడేవి పట్టపుడే వేరికానిదే నేను పరిపాలించడమూ నిరవకాళమే!

తిమ్మ : నిరవకాళమా?

కృష్ణ : మరోసారి లేదని చెప్పడాని విచారిస్తున్నా.

తిమ్మ : మంత్రిగా నేను మరోసారి మనవి చేస్తున్నా.

కృష్ణ : (తీవ్రంగా) ప్రభువుగా చెప్పేది అంత రంగికవిషయాల్లో అమాత్యుల అభినివేశం అతి క్రమణమే అవుతుందని.

తిమ్మ : అభిమానధనులకు అభివాదపరంపర!

(ఒక్కడుగు ముందుకు కదుపుతాడు)

కృష్ణ : (వ్యాకులప్రసారిత తర్జన ప్రకంపిస్తుంది)

తిమ్మ : (ఆగి) విజయనగరసామ్రాజ్య వీర పౌరునిగా విజృంభి. ప్రభూ! విశాల విసీల విహాయన వీధిలో వీరివిహారం చేసే విజయనగరసామ్రాజ్య మహాపతాకను రాత్రింబగళ్లు రక్షించుకోవలసిన ప్రజలపక్షాన ప్రభుకార్యంపట్ల ఇదే అసన్నుతి ప్రకటన!

కృష్ణ : మంచిది. ప్రజాచైముఖ్యాన్ని సహించని ఈ ప్రభువిక ప్రభుత్వాన్ని నిర్వహించడం తప్పక నిరవకాళమే!

తిమ్మ : కనుకనే చిన్నమ్మను రాణిని చెయ్యాలన్న భీష్మప్రతిజ్ఞ మానండి.

కృష్ణ : (సవ్యుతూ) భీష్మప్రతిజ్ఞాప్రతిమానం చేత సాఫల్య కృతార్థుడను!

తిమ్మ : విషయాంతరవిన్యాసంవల్లనా ఫలప్రతి?—తిమకు సత్వరాచరణీయం చిన్నాడేవిని విడిచిపెట్టడమే!

కృష్ణ : చిన్నాడేవిగా? విడిచిపెట్టడమా? అసంభవం.

తిమ్మ : మరి గత్యంతరం?

కృష్ణ : పవిత్రప్రణయలతాలవిత్రమయిన పదవిని పరిత్యజించడమే! మధురమనోజ్ఞమంజులమైన సుందర ప్రకృతి స్పృశించడమే!

తిమ్మ : నిశ్చయమా?

కృష్ణ : దృఢనిశ్చయం

తిమ్మ : సంతోషం! వెల్! (నిష్క్రమిస్తాడు)

కృష్ణ: (తీవ్రాలోచనతో పడి క్రమంగా వికాసాన్ని పొంది మందహాసం చేస్తుండగా —

(చిన్నాడేమి వస్తుంది)

చిన్నా: ప్రభూ!

కృష్ణ: చిన్నా! నీ ప్రేమబహుమానానికి కావ్యత్వాన్ని కల్పించి చిరస్థాయిగా చిత్రించడానికి సంకల్పించాను.

చిన్నా: వినిటి ప్రభూ?

కృష్ణ: అపూర్వంగా!... కావ్యత్వంలోనే దివ్యత్వం! దివ్యత్వంలోనే కావ్యత్వం!

చిన్నా: అద్భుతం!

కృష్ణ: చిన్నా! నీ సుకుమార పవిత్రహృదయ పూజాద్రవ్యమైన ముక్తమాల కావ్యత్వాన్నింది ఆముక్తమాల్యద అవుతుంది.

చిన్నా: (ఆశ్చర్యంగా) ఆముక్తమాల్యద!

కృష్ణ: (గ్రువీకరణగా) ఆ!... ప్రబంధ రాజం!... అందులో ఒక భిక్షురాలు తన ప్రేమ హృదయాన్ని భగవంతుడికి అర్పించి తాదాత్మ్యం పొందుతుంది. ఆ మానవ కన్యాభగవానుల తాదాత్మ్యమే దివ్యత్వం. నా హృదయంలోని చిన్నాడేమి నా హృదయగతి మహాకావ్యంలో గోదాడేమి!

చిన్నా: (విస్మయానందాలతో) ఎంతమటు!

కృష్ణ: మేరు సవృతమేనా?

(తిమ్మరసు తిరిగి వస్తాడు)

చిన్నా: (చూడలేదు. తన శోరణిలో తనవయస్కు భావంతో) నేనంటే ఏలినవారికి ఎంత ప్రేమ! ఈస్థిలో ఏ ప్రేమదూ ఏ ప్రేమనీకీ ఇవ్వని మహా తీర కాశివీతి కవితాస్థానాన్ని నాకు సమకూరుస్తున్నారా?

కృష్ణ: అనిదంపూర్వంగా అంతర్వాహినిలో!

చిన్నా: (తాదాత్మ్యంతో) ధన్యురాలిని ప్రభూ! (ఆనందంపట్టలేక పోతూ) మరా మహా కావ్యంలో మీ పాత్ర?

తిమ్మ: భగవద్భక్తులు భగవత్ప్రేమాపురేగా!

చిన్నా, కృష్ణ: (చూస్తారు)

తిమ్మ: శ్రీ కృష్ణ డేవరాయలవారే విష్ణుస్వరూపులు!

చిన్నా: (సనివయంగా నిష్క్రమించబోతుంది)

తిమ్మ: ఆగ్నేసాభాగ్యవతీ!

చిన్నా: (ఆగి) మహామంతులకు సతతస్థనమిస్తుంది!

తిమ్మ: సుమంగళీదేవ!

కృష్ణ: తమిందండి అప్పాజీ!

తిమ్మ: ఎందుకు?

కృష్ణ: నా చిన్నాడేమి ప్రేమనుపురస్కరించుకొని మీ నిర్ణయాన్ని తిరస్కరించినందుకు —

చిన్నా: వినిటి ప్రభూ! అమాత్య శేఖరుల ఆజ్ఞానికి మీ తిరస్కారమా?

తిమ్మ: (చిన్నాడేమిని) ఉచితజ్ఞురాలివి!

కృష్ణ: చిన్నా! —

తిమ్మ: (అడ్డుకొని) సాభాగ్యవతీ! నీమీది ప్రేమ వదులుకోలేక —

చిన్నా: (వివక్షయై) నామీది ప్రేమ వదులుకోడమా?

(స్వామి వస్తాడు)

కృష్ణ: అప్పాజీ!

తిమ్మ: (వినితూడా అలక్ష్యంగా చిన్నాడేమితో) ప్రభుత్వనర్తకలూ, మతసంప్రదాయాలూ మరీ కులాంతరవివాహాన్ని సమ్మతించవద్దూ సాభాగ్యవతీ!

చిన్నా: నిజనే!

స్వామి: అహ్మయ!

చిన్నా: నాన్నా!

స్వామి: ఏనాడో నేను చెప్పలేదా? — మను ఘ్యుల దృష్టిలో మనుష్యులమైన మనం మనుష్యులం కాముక్తయే!

తిమ్మ: సాభాగ్యవతీ! విజయనగర సామ్రాజ్య విభవశ్రీ స్మరించేనా నీవు డేవరవారిపై ప్రేమ మరలించుకోవాలి.

చిన్నా: (నిర్ధాంతపోయి) ఆ!

కృష్ణ: (చౌదృశికగా) అప్పాజీ!

తిమ్మ: (కర్కశంగా) అడుగుతున్నది నిన్ను కాదబ్బాయ్! (మృదులంగా) ఏవంటావమ్మా?

చిన్నా: నా ప్రణయమూ రీతై ఆశే మరలించుకోవాలా మంత్రిగారూ?

తిమ్మ: యావ ద్విజయనగరసామ్రాజ్యశాంతి భద్రతల దృష్ట్యా — అవతల మహమ్మదీయులు విజృంభిస్తున్నారు. ఇలాంటి విషమసంధితో సుషమ పూజ

అతో కృష్ణ దేవరాయలవంటి వీరుడు ప్రణయినీ ప్రసవ
దోలికగ్గా మెమరచివుంటే సమరసన్నాహం సాగుడు.
సామ్రాజ్యసుస్థిరత అసాగ్యం! జయభేరి వివాదాలు
దిక్కులు పిక్కుటిల్లడానికి, శత్రు శిబిరాలు శృంఖన
స్థాపనలు కాదానికి, ప్రభుత్వరథాన్ని అధిష్టించి
చలనీంది ప్రభువే!

చిన్నా: అయితే నే నెందుకు—

స్వామి: విలోమవివాహవ్యవస్థని సమాజం
సహధి చేస్తుందమ్మయ్య!

చిన్నా: నాన్నారూ!

తిమ్మ: సాభాగ్యవతి! సంప్రదాయం మీ
సంబంధాన్ని సమృద్ధిచేస్తుంది. తద్విస్తంగా వ్యవహార
రిస్తే ప్రభుత్వముదలకు తిలోదక్కు లివ్వాలి. అందు
కని నీమీది ప్రేమాతిశయంతో నా కృష్ణదేవరాయలు
పదవీపరిత్యాగం చేశాడు.

చిన్నా: పదవీ ప

తిమ్మ: నీవుకారణంగా!—ఇంతటి సృష్ట
స్థితిలో ఎలాంటి పరిణామం సంభవిస్తుందో ఆలో
చించు. విజయనగరసామ్రాజ్య విభవసంపత్తి నాణే
వివాశోన్ముఖత—అబ్బా!—అపశ్రుతి!

కృష్ణ: చిన్నా! ఇంద్రుడా ఇంద్రుడాల! ఇంద్రు
ధనుస్సులా ఈయన చిత్రవిచిత్రమైన రంగుల్ని ఎక
ముద్రవేసి గులాబీ ముళ్ళతో కంచకట్టి నిన్ను వివశము
చేస్తున్నాడు. ఈయన మాటలు విశ్వసించకు.

చిన్నా: నిజమేనా ప్రభూ! మీ పదవీపరి
రగం?

కృష్ణ: నిజమే!

చిన్నా: అదేమిటి ప్రభూ! త్యాగమంత అల్ప
మైనది మరొకటి లేదు.

స్వామి: అమ్మయ్య!

కృష్ణ: కాదు చిన్నా! మహాత్మరమైనది!

చిన్నా: అంత మహాత్మరమా ప్రభూ?

కృష్ణ: అనంతవిభవోపేతం.

చిన్నా: అయితే ప్రభూ! ఈ ప్రియురాలు
మీకు మానసికంగా అర్థాంగికరమా? మరలాంటి మహా
త్మర వస్తువులో అర్థభాగాన్ని ప్రసాదించమా?

చిన్నా: ఏమిటి చిన్నా!

స్వామి: మువ్వ గృహిణివి అమ్మయ్య.

చిన్నా: నాన్నా!—(తలదీసి) ప్రభూ!
మీవకే నేను త్యాగం చేస్తున్నాను. అసంఖ్యాక
ప్రజల ఆత్మస్వాతంత్ర్యపాపవార్ధం నా స్వార్థ
చేసును—

స్వామి: అమ్మయ్య!

కృష్ణ: మతిభ్రమణమూ ఇది చిన్నాదే!

తిమ్మ: కాదు. త్యాగవీరుడు కృష్ణదేవరాయ
లకు తగిన సతి! త్యాగవతి!

కృష్ణ: మాటాడేది మంత్రిగారేనా?

తిమ్మ: (మందగంభీరహాసంతో) కాదు ప్రభూ!
మీ అప్పజే!

స్వామి: అమ్మయ్య! నీకు మతిపోయింది. నా
తుదిశారీరక సర్వనాశనం చేశావ్. అమ్మయ్య!

చిన్నా: నాన్నా! ఇది భారతగృహిణీపరమ
ధర్మం.

స్వామి: నా కర్మం!

కృష్ణ: అప్పజే! పెంచి, చదివించి, సింహాసన
మెక్కించి, ఈనాడు కుమారుని మనశ్శాంతిపల్ల ఈ
విధంగా ఇంత కర్మశత్రవం ప్రకటించడం,
(వ్యంగ్యంగా) నా పూర్వజన్మ సుకృతం కాబోలు!

చిన్నా: ప్రభూ!

కృష్ణ: ఏం చిన్నా! ఎంతలో ఎంత పిచ్చివాని
వైపోయేవ్!

స్వామి: మంత్రిగారి మహాప్రసాదం!

తిమ్మ: (మందస్మితం)

కృష్ణ: చిన్నా!

చిన్నా: తక్షణమే మీరు విజయనగర సింహా
సనం అధిష్టించవలసినదిగా ఈ ప్రేమత్యాగిని
ఆశ్రయం. ఈపక్షపార్శ్వం భవదీయ దరణదాసి అంతిమ
నివేదన.

తిమ్మ: ఆ చేదన కూడా!

కృష్ణ: చిన్నా!—ఎంతపని చేశారు అప్పజే!

స్వామి: మడిగుండాల్లో నా కుమారుత్యం?

కృష్ణ: ఎంత నాకచక్రవర్తి! ఏమి తాత్కలంగా
ఈ పవిత్రవ్యాహాన్ని సన్నెరు!—నువ్వంతి జేల్
చిన్నా! ఇట్టే వీరినిమాచి భయపడిపోయేవ్! నీతోసం

నిత్యమాత్మ వసంతాలు మనస్సీమలో సృష్టిం చు
కొంటున్న నాలో ఇక శర శ్శ్రమా లేనా? శిరామాతా

తిమ్మ: అహహా!

కృష్ణ: అహ్ నా అంతరంగంలో సముద్ర
మథనం సాగించారు. ఏమి సాధించారు?

స్వామి: సనాతన మతసారాన్ని!

కృష్ణ: అదిగో! ప్రపంచజ్వాలికలు ప్రళయ
జిహ్వకల్పప్రే నిలిపి సహస్రభజాలు విప్పిన శేషాహి!
అవీగో! హోహల భుగభుగలు శూన్యాకాశంలోకి
విరజిముత్యమోడి!

తిమ్మ: అబ్బాయ్! హోహలం పుట్టింతర్వాత
అమృతకలశమే గా ఆవిర్భవిస్తుంది.

చిన్నా: అవును. ఇక ప్రజలకు లభించేది
స్వస్థందామృతమే గా!

తిమ్మ: మరాఘజన్మ మహ్వా ఒక వానివే గా!
అంచేత నీకూ లభించాలి ఆ అమృతం.

స్వామి: మంత్రమిహాశి గా! శివమె తిన మీకు
ఇంతి విదంత గినా ఇంకా దాహం తీరలేదటయ్యా!
ఇంకా వించేదామని మా అమ్మాయిని?

తిమ్మ: తొందరపడకయ్యా! ఈమె నీకు
అమ్మాయిలా నే, ఈ ప్రభువు నాకు అమ్మాయి.

కృష్ణ: ఇదేనా మీ పితృకృతయం?

తిమ్మ: అంత తొందరెందుకోయ్?

స్వామి: అనుభవించక!

తిమ్మ: (నిర్మలంగా) ఆ—అబ్బాయ్!—
సాభాగ్యవతీ!—మీ ఆత్మ సంబంధమైన అనుబంధం
నాకు ఆనందాన్ని కలిగించింది. ఇక మీరు
వేద్యుగా?

కృష్ణ, చిన్నా: (ఒకేసారి) వేద్యుగా?

స్వామి: ప్రేమపక్షులై ఆకాశానికెగరమని,
పాపం, మహామంత్రులు గారు వరమిస్తారు.

తిమ్మ: (నవ్వి) ప్రేమస్వరూపిణి—కొడు—
త్యాగస్వరూపిణి ఈ చిన్నాదేవి రాణి కావడానికి
ఇదేనా సంపూర్ణమోషం!

కృష్ణ, చిన్నా: (దకితులై పరస్పరవిలోకనం.)

స్వామి: (తెప్పిల్చుతున్నా) చూడమయి రాణా?
మహారాణా?

కృష్ణ: (దిరన్మితప్రకటన)

చిన్నా: (లజ్జాసంక్రమిత నూతన తేజఃప్రఫుల్ల
వదనశ్రీ) వంచుతుంది)

తిమ్మ: ఇక చిన్నాదేవి రాయలవారికి రాణ్ణి
శిరోమణియే!

స్వామి: (తెల్లబోయి) మరి మీ శాస్త్రాలో?

తిమ్మ: అనా? వియ్యంకుడు గారూ! శాస్త్రాలు
మానవనిర్మితాలై మానవపద్ధతుల్ని నిర్వహిస్తున్న చూట
నిజమే! కాని, శాస్త్రనిజ్ఞానంకంటే ఆత్మనికాసమే
ఉన్నతమైనదీ! ఉత్కృష్టమైనదీ! — ఆత్మనికాస
పరీక్షకు త్యాగ మొకటే నికమోపలం. చూడండి
ప్రణయభలం ఆవిధంగా పరిపక్వం కానిదే అమృత
రసాన్ని చిందగలదంటారా?

స్వామి: (సంతోషంతో) సెభాష్! మంత్ర
వియ్యంకుడు గారూ! నిజంగా మీరు యుక్తి యుగం
ధరులే! చాకచక్యానికి చాగవ్యులే!

[చాతాత్పంభూత సహస్రసాదామనీ కాంతి
శ్శ్శ్శ్శ్ చిన్నాదేవి శ్రీకృష్ణ దేవరాయల దేహాద్వీపము
వెల్లివిరుస్తాయి. వల్లివనజాస్వలు వెదజల్లిన పువ్వు
హృదయాల పులకరిస్తాయి...]

ఆ ర ర సా య న శా ల
ము క్త్య ల, కృష్ణ

ఫా పి త ము 1925.

ప్రశస్తాయుర్వేదోషధములకు
నిలయము. ఏమందుకావల
సినను మాకు వ్రాయుడు.
నమ్మకమైనవి లభింపగలవు

ఆయుర్వేదభూషణ

వేటూరి శంకరశాస్త్రి,

ఎ. ఎం. ఏ. సి.

Consulting Physician

కుప్పా ★ బొల్లి వగైరా మేవా
మచ్చలు, సెగ,
సవ్యాయి వ్యాధు
లకు గ్యారంటీ చికిత్స!

ప్రతి సం॥ రము పేడాడి ప్రజలకు
పూర్ణాంగ్యమును, నవజీవమును
ప్రసాదించుచున్నవి.

హిందూదేశముంతట, ఆఫ్రికా, బర్మా,
మలయా విదేశములలోను ప్రఖ్యాతి
గాంచి విరివిగా వాడబడుచున్నవి

మా ఔషధరాజములే!

నేడి మా ఉచిత సలహాకు,
క్యాటలాగుకు వ్రాయండి.

జి. వి. రెడ్డి & కో

(రిజిస్టర్డ్)

“భాస్కరాశ్రమము”

గోపాలపురం : తూ. గో. జిల్లా.

శ్రీ మ దాంధ్ర
మహాభారతం

ఉద్యోగపర్వము

వెల ఒకరూపాయి

శ్రీ మ ద్భగవద్గీత

(కా. నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు)

వెల 4-0-0

ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర

వెల 2-0-0

ఆంధ్రగ్రంథమాల,

పోస్టుబాక్సు నెం. 212 మదరాసు-1.

లోకప్రసిద్ధిపొందిన

పి. వి. రాజన్

అండ్ కంపెనివారి

శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం
R.S. సుగంధ ముక్కుపొడి
అన్నిటిలో సాటిలేనిది.

ధర వివరములకు వ్రాయుడు.

తయారుచేయువారు:—

పి. వి. రాజన్ & కంపెని,

అర్కణం, Arkonam, N. A. Dt.

* సాతవాహనులెవరు *

శ్రీ చీమకుర్తి శేషగిరిరావు

ప్రాచీన భారతదేశమున, ఒక చిశాలరాజ్యమును అతి దీర్ఘ కాలము పరిపాలించిన రాజవంశము లలో మౌర్యులతో సాటిగ నెన్నదగినది సాతవాహనవంశము. ఈ వంశమున జన్మించినాగు దాదాపు యుప్పదియందొకటి సంవత్సరముల కాలము పరిపాలించినటులు మత్స్యపురాణమువలన దెలియుచున్నది. కాని ఈ సాతవాహనుల గురించిన సమగ్రమగు చరిత్ర నేటివరకు లభింపజలేదు. విరాంధులేనా? వీరు రాజ్యమునెల్లకు స్థాపించిరి? ఆంధ్రదేశ చరిత్రయందు వీరికిగల స్థాన మెట్టిది? అను ప్రశ్నలకు పండితులు నేటికిని స్పష్టములగు సమాధానముల నీయజాలకున్నారు.

సాతవాహనుల కాలపు శాసనములును, నాణెములును కొన్ని మనకు లభించినవి. పండితులు కృషిచేసి, వానిని పరిశోధించి అందిలి విషయముల వెలికి దీయగలిగిరి. కాని ఆ శాసనముల, నాణెముల సంఖ్య అత్యల్పము. ఉన్న వానియందైన వాని కాలమును నూచిందు లేదీ లేవియులేవు. పురాణములన్ననో, ఒక్కొక్కటిగ సాతవాహనుల వేగుల జలీయజేయుచున్నవి. అసమగ్రము, పరస్పర విభిన్నములగు నిట్టి ప్రమాణములపై యాధారపడి, ఒక్కొక్క పండితుడొక్కొక నిర్ణయమునకు వచ్చి, సమస్యను క్లిష్టతరమొనర్చిరి.

లిఖితచరిత్ర లేవియు లభించని ప్రాచీన దేశముల చరిత్రను కూర్చుటకు ప్రాచీనభవనములు, నాణెములు, శాసనములు యొక్కతగ తోడ్పడుననుట నిర్వివాదాంశము. ఇట్టి సాధనములవలననే ఈజప్తు దేశ ప్రాచీన చరిత్రను ఐతిహాసిక పరిశోధకులు సమకూర్చగలిగిరి. కాని ఈజప్తుదేశమున దొరికినంత విరివిగ యీ ప్రాచీన సాధనములు భారతదేశమున లభించుటలేదు. అయినను ఈజప్తుదేశమున లేని, పేరు విధమున సాధనసామగ్రి భారతదేశమున కలదు.

ఈజప్తు, మధ్యప్రాచ్యదేశముల చరిత్ర, భారతదేశపు చరిత్రవలె ప్రాచీనమేయైనను, ఆ దేశముల నీనాడు నివసించు ప్రజల కా ప్రాచీన నాగరికతతో పెట్టి సంబంధములేదు. వెలుపలినుండి వచ్చిన

చారిత్రకశక్తులు బలవత్తరములై, ఆ ప్రాచీననాగరికతల నిర్మూలించి, వాని స్థానమున నూత్న వ్యవస్థల వేర్పరచినవి భారతదేశమున బరిస్థితి యింగుల కద్దుముగ విగద్ధము. భారతదేశమున ప్రాచీన కాలమున నుండిన వ్యవస్థయే క్రమపరిణామమొంది యీనాటి రూపమును పొందినది. వ్యవస్థయందు మార్పులు రాలేదని యింగుల కర్తవ్యముగాదు. కలిగిన మార్పులు క్రమానుగతముగ కలిగినవి, వెలుపలినుండి వచ్చిన సంస్కృతీ ప్రవాహములవలన నీ మహావృక్షము కూలిపోలేదు. ఆ వెలుపల ఉద్భృతముల తగ్గి కుడుబుబడిసెదగివాత వానిచే క్షేత్రమింకను సారవంతమై యీ భారత జాతీయ వ్యవస్థావృక్షము యింకను యేపుగ పెరిగినది.

నేటి భారతదేశమున నగుపడు కులములకు, భావలకు, ఆచారములకు బీజ మా ప్రాచీన వ్యవస్థలోనే కలదు. వివిధఘట్టములలో, భారతదేశపు ఇతిహాసగతిలో, గలిగిన సంఘర్షణల, విపర్యయముల చిహ్నము లీ యాచారములలో, భావలలో, సాంఘిక వ్యవస్థలో, నెచ్చులనో యొకచోట ముడితియులై యుండును. ఆ చిహ్నముల గుర్తించి, చరిత్ర రచనయందు రుపయోగించుకొను అవకాశము భారత ఐతిహాసిక పరిశోధకునకు గలదు. ఈజప్తువంటి దేశములయందు దీ సాధనసంపద శూన్యము.

ఈవిధముగ భారత భాష, సమాజ, సంస్కృతీ క్రమపరిణామమును శోధించి చరిత్రరచనలో సుపయోగించుకొనుటకు, ఐతిహాసిక పరిశోధకు తెవరును పూనుకొనకుండుట తోచనియ్యదు.

సాతవాహనులెవరు? అను ప్రశ్నకు పండితులెవరును సరియగు సమాధానము నీయకున్నారు. సాతవాహనుల ఆంధ్రులుకారనియు, వీరు బళ్ళారి ప్రాంతమున నుండిన ఒక రాజవంశమువారని నుక్తంకరు పండితుడనెను. తక్కిన పండితులలో నశేకులు విరాంధులే యని తలంచిరి. కాని వీరుగాని, నుక్తంకరుపండితుడుగాని, వీరికి సాతవాహనులను పేరేల కలిగినో వివరింపజాలకపోయిరి.

సాతవాహనులను గురించిన, వివిధపండితుల ఆభిప్రాయములచర్చించి 1941 లో శ్రీ గోపాలాచారి గారు 'Early History of Andhra Country' అను గ్రంథమును రచించిరి. అందు వారు:

"Satavahana is a family or a dynastic name while Andhra is a tribal name" (ఆంధ్ర యనునది వీరి జాతి పేరు, సాతవాహన అనునది వీరి కుటుంబము లేదా రాజవంశము పేరు.)

—Page 21 పై గ్రంథమున

"The meaning of Satavahana is as obscure as those of Chalukya, Pallava, and others" (చాళుక్యుల, పల్లవుల, ఇత్యాదిపదముల యర్థమువలె నే 'సాతవాహన' అనుదానియర్థము కూడ దురవగాహముగ నున్నది.)

శ్రీ. 29 పై గ్రంథమే.

ఈ యభిప్రాయమే నేడు సయితము పండితులలో ననేకుల కంగీకృతమైనది. 1949 సంవత్సరము ఏప్రిల్ మాసపు 'జర్నల్ ఆఫ్ ఇండియన్ హిస్టరీ'లో The date of the foundation of Andhra dynasty by Simuka (శిముకుడు ఆంధ్రరాజ వంశమును స్థాపించిన కాలము) అను తమ వ్యాసమున ప్రాధేనరు గుర్తి వెంకటరావు గారు:

"The dynasty which is known by its tribal name Andhra in the Puranas, and by its family name Satavahana in inscriptions" (పురాణములలో ఆంధ్రయని జాతినామమునను, శాసనములందు 'సాతవాహన' అను వంశనామమునను వ్యవహరింపబడిన రాజవంశము) అని పేర్కొనిరి.

ప్రైవారందరు యీ నిర్ణయమునకు వచ్చుటకు సాయపడిన శాసనములు రెండు కలవు. ఇందులో మొదటిది సాతవాహనవంశమున రెండవవాడగు కణ్వునికి సంబంధించినది. ఇందు 'సాతవాహనకలే కణ్వు' అని కలదు. రెండవది గౌతమీపుత్ర సాతకర్ణిని గురించిన ప్రత్యక్ష శాసనము. ఇందు 'సాతవాహన కుల యస్సతిథావన' అని కలదు.

ఈ రెండు శాసనములలో గల 'కుల' అను పదమునకు వంశముని యర్థము జెప్పకొని యీ పండితులు సంతృప్తి జెందెరి. కాని 'కుల' అను పదము యీనాడు మనము వాడుకీతిగ నే వాడబడినదని నా ఆభిప్రాయము.

క్రీస్తుశకమునకు పూర్వము దక్షిణాపథమున వర్ణ విభజన జరిగియుండెదనటు నజమే. కాని వృత్తినిబట్టి కులము లంతకు చాలకాలము పూర్వమునే నేర్పడియుండెనవి. తరువాత వర్ణవిభజన అమలులోనికి వచ్చినది. ఈనాడును మనము ఒకే వరమున ననేక కులముల జూచుచున్నాము.

వృత్తిననుసరించి యేర్పడిన యిట్టి కులములలో పెక్కింటి పేరులు అమరావతీ, జగ్గయ్య పేట సాంచీస్తూపములయందలి శాసనములలో మనకు కనబడుచున్నవి. లూడెరుగ్ నేకరించిన యీ శాసనావళిలో నెం 1188 నందు కులారిక (కుమ్మరి); నెం 1151 లో గోళిక, 1121 లో హలక్సీయ (నేడ్యం), నెం 1149 లో 'లేఖక' (వ్రాయసం), నెం 1188 లో కోళిక (నేతివని) అను కులముల పేర్లు కనబడుచున్నవి. ఇట్టి కులములలో నే 'సార్థవాహ' అను కులముకంటే ఆనాడుండెనని లూడెరుగ్ లిస్టులోని నెం 80 రు శాసనమువలన దెలియుచున్నది.

'సార్థవాహ' లనగా బిడారువ రక్తము చేయు వారు. దేశదేశాంతరములకు సామగ్రుల నెత్తించుకొని పోయి, విక్రయించి, అచ్చట దొరకు వస్తువులగొని తక్కిన కేశములలో నమ్మించుండెడివారు. ఒక్కొక్క బిడారు కదలినయెడల ఒక పట్టణము కదలినటులండెడిది. దుర్గమారణ్యములలోను, ఎడారులలోను, కొండలలోను, దారిద్ర్యపుకుండ వీనిని సార్థవాహులు నడిపించెడివారు. ఇట్టి సార్థము (బిడారు) ను గురించిన ప్రసక్తి మహాభారతమున పెక్కు సందర్భముల గలదు.

"దమయంతి సార్థవాహం జూచి యిమ్ముహా గహనంబున నిట్టి జనసంకులంబయిన సార్థము గానంబడియెడు నెట్టి పుణ్యంబాహ్" —ఆంధ్రమహా భారతము. ఆరణ్యపర్వము. ద్వితీయాశ్వాసము.

ఈ సార్థవాహపదమే వికృతిజెంది 'సాతవాహ' అని యైనది. సాశీభాషయం దిట్టిపదములకు 'స' పుస్త్యయముచేరుట సర్వసాధారణము.

ఉదా: — 'గాహపతిసో'... (Archaeological Survey of Southern India. The Buddhist Stūpas of Amaravati and Jaggayyapet by Burgess. శాసనం నెం. 51 బ)

'సార్థ'మునకు వికృతియగు 'సాతో' అనుపదము తెలుగున 'సాతు' అని మారినది.

"నాతులోనివరికి, జనముల నున్నదలీల నేలఁబెట్టి"

—ఆంధ్రమహాభారతము. శాంతి. తృతీ. 471.

“జేహారంబు వెంట నొక్క సాతుంగూడి పర
దేశంబున కరుగుచోటి”

—చైదానియందే. 480.

కావున ఆనాటి ఆంధ్రదేశమున ‘సాతువాహ
రులు’ విరివిగా నుండి, ‘సాతవాహన’ కులముకటి
యుండెడిదని మన మూహించవచ్చును. అంతయు
కాదు.

పూర్వపు శమాజ పరిస్థితులగురించిన భోగటూ
చాలవరకు ఆనాటి సామెతలలో యిమిడియున్నది.
కులమున కొకసామెతకు తక్కువ తేవడం నుండెడిదని
మనము చెప్పవచ్చును. పెక్కిరింపునకై గానిండు,
పొగడ్తకై కానిండు, ఇట్టి సామెత లుద్భవించి ప్రచార
ములోనికి వచ్చుచుండెడివి. ఆనాటి సామెత లిప్పు
టికి చాలవరకు నశించినవి. ఆచారములయందును,
పదముల వాడుకయందును, కలిగినమార్పుచే ఉన్న
సామెతలలో కొన్ని యర్థముగలులేదు. ప్రాతకాలపు
సామెతలలో నధికభాగము పూర్వకవుల ప్రయోగముల
వలనమాత్రమే నేడు నిలిచియున్నవి.

ప్రాచీనాంధ్రమున, ఒకవ్యక్తుడు పేదప్రతిష్ఠల
నార్జించిన, యీ ‘సాతు’ వ్యాపారులనుగురించియు,
నానాడు కొన్ని సామెత లుద్భవించియుండును. సాతు
వ్యాపారము నశించుటచే, ఈ సామెతల స్వరూపము
గూడ మారియుండును. కాని తిక్కనామాత్యుని
పుణ్యనూ యని ఒక సామెతమాత్రము మనకు
దక్కినది.

“అనుజులకు నడ్డపడి యే

మిని, జేయంగనీమి జూచి మెచ్చితిగా కీ

వును సాదురేగ నేని

న్వీను తలపాలమునఁ గాని నిలువను నుమ్మా”

—ఆంధ్ర మహాభారతం. ఉద్యో. ద్వి. 18

ఇందలి ‘సాదు’, ‘సాతు’నకు రూపాంతరము.
‘కత’ అను శబ్దము ‘కద’ గా మారినటులు నే యీమార్పు
సంభవించినది.

కాని, ‘సాదు’ పదమున కర్తము క్రమముగ
నాంధ్రుల స్మృతిపథమునుండి తప్పిపోవుటతో యీ
పద్యమునందలి సామెత కర్తము దుర్బోవామైనది.

ఈ సామెతకు సరియగు నర్థము నాలోచితము.
‘సాదు’ అనగా ‘సాతు’. ఈసాతు బహు జనాకీర్ణము,
వివిధములగు శకటములను, బరువులు మోయు జంతువు
లును యిందు పెక్కుండుట సహజము. ఇట్టి సార్థము
యొచ్చుటచే నర్థము మకాముచేయుటకు ఏలుం
డదు. ఏ రాగుటకై, ఆనాటి ప్రభువు లీ వర్తకమును

ప్రాత్యహించుటకై విస్తరచినవి కానిండు, లేదా
ఇట్టి వర్తకసంఘములు యెగ్గరచుకొనినవి కానిండు,
కొన్ని మజలీ లానాడుండెడివి. నైలుబండ్ల కీనాడు
స్థేమను లెట్టివో, విడారులకు ఆ మజలీ లుట్టివి. ఈ
మజలీలు తృణకా౯ జలసమృద్ధి గలిగి, వ్యాపారస్థుల
ములకు సమీపమున నుండెడివి. ఇట్టి మజలీ నే తెలుగు
వారు ‘పాలము’ అని ఆనాడు వ్యవహరించెడివాడు.
తలపాలము అనగా ప్రక్కభూమి, అతలి
ప్రదేశము అని అర్థము. ఇట్టి మజలీలలో ఒక
దానినుండి బయలుదేరిన ‘సాతు’ హుటాహుటి
నడకలతో రెండవ మజలీకి చేరువరకు నాగెడిది
కాదు. అందువలన ‘సాదు లేచినయెడల ప్రక్క
మజలీ చేరువరకు నాగదు’ అను నర్థముగల పై సామెత
ప్రచారములోనికి రాగల్గెను.

కాని ‘సాదు’ అర్థమును విస్మరించిన నిఘంటు
కారుడు తిక్కనగారి పద్యమునగల పై సామెత కీ
డిగున అర్థమును వ్రాసెను.

“సాధువగు నెద్దు చెలరేగినచో ఊరి చివర
భాగమునఁగాని యాగదు” — (నూర్వ రాయాంధ్ర
నిఘంటువు) ‘తలపాలము’ అను శీర్షిక క్రింద—ఈ
యెద్దు ఊరి చివరభాగమున మాత్రమే ఎందు కాగ
వలెనే నిఘంటుకారుడు మనకు చెప్పలేదు!

ఈ దురవస్థ మన యీ నిఘంటుకారునికే
కాదు. 18 వ శతాబ్దియందు సింగళి నూరన్నకుపైతము
కల్గినది. ఆయనకీ సామెత యర్థము కాలేదు. తన
కర్తము కాకపోవుట తిక్కనామాత్యుని తప్పగనే
భావించి, ఆ సామెతను సరిదిద్దే భారమును కొని
తెచ్చుకొని మీదవైచుకొని, యీ విధముగా ప్రయో
గించినాడు.

“సాదురేగినఁ దలపాలాన నిలువదను మాట నిజ
మయ్యె నేడటందు”

—కళాపూర్ణోదయం. తృతీ. 87.

తిక్కనామాత్యుని సామెత ‘సాదు రేగిన తల
పాలముననే నిలుచును’ అనుదానికి వ్యతిరేకముగ
‘సాదురేగిన తలపాలాన నిలువదు’ అని నూరన్న సరి
చేసెను!

ఇక నీ నూరన్నగారి సామెతకు నిఘంటుకారు
డీ విధముగ నర్థ మొసంగెను.

‘సాధువగు నెద్దు చెలరేగినచో ఊరి చివరభాగ
మునఁగూడ నిలువదు’. (నూ. రా. నిఘంటువు. ‘తల
పాలము’ అను శీర్షిక క్రింద) ఓని భావమేమో జేత్రుని
కలుక!

ఈ ఆచారవక యర్థములకు కారణము 'సాతవాహనుల'తో పాటుగ, 'సాదు'నుగూడ మనము మరచిపోవుటయే.

'సాతు' పదముతో బయలుదేరిన మనము భాషా ప్రపంచములోనికి చాచుదూరము పోవలసి వచ్చినది. ఇది అనివార్యము. కొన్ని చారిత్రక పదములు ఎటుల తారుమారైనవో, అందువలన సత్యమెంత మటుగవడి పోయినదో తెలుసుకొనుట కది యావశ్యకము.

ఇక, నీ సాతవాహనులము, ఆరాజ్యముతో పాటుగనే నశించి, ఊరు పేరు లేకుండపోయినదా? అను విషయమును మన మాలోచించవలసియున్నది. ఆ కులమున, రాజ్యపరిపాలనజేసిన కుటుంబ మొకటి యుండి, రాజ్యనాశనముతో నాశనమున నశించి యుండిన యుండినట్లున్నది. కాని కులముంతయు నాశనముయ్యుండే నేరగుగదా! అటులగాక, నీకులము వారు క్రమముగ నింకొకకులమువారిలో కలిసిపోయి రనుటయును నమృతగు విషయము కాదు. మనజాతి యందు కులముల పట్టుదల యెక్కువ. అందులో చారిత్రక ప్రళి నీనిగాంచిన 'సాతవాహ'ల కులము, నుభయముగ నితరకులములతో కలిసిపోయి ఆత్మవిధ్వంస మొనర్చుకొన్నదనుట అవిశ్వసనీయము. ఆంధ్ర జాతీయందు గల పెక్కు కులములలో నిదియు నీనాటికి యుండిక తప్పదు పరిశోధనాఫలితముగ అనాటి సాతవాహనులే నెటి సాదువాండ్లు, లేదా, సాదు పెట్టని లేలుచున్నది.

నామసామ్య మాత్రముననే నేనీ నిర్ణయమునకు రాలేదు... ఈ సాదువాండ్లు సాదు పెట్టిన పేర ఉత్కర్షణ ఆర్కాటు, చెంగల్పట్టు జిల్లాలలోను, చెన్నపట్నమునను, మైసూరున కోలారు, బళ్ళారి జిల్లాలలోను కలరు. ఇంకొక కాఖువారు, సాదు వాండ్లు, పెరికరాజులు అను పేరులతో వికాఖ పట్నం జిల్లాలో కలరు. తమిళదేశమున నుండినందు, కర్ణాటదేశమున నుండినందు; పీఠికీ తెలుగో మాతృభాష. వ్యాపారమే పీఠికీ వృత్తి.

'సాదువాండ్లు' అనువారిని గురించి ధర్మస్తోతన 'Castes and Tribes of South India' (దక్షిణభారతమునందలి కులములు, జాతులు) అను తన గ్రంథమున నీ విధముగ వ్రాసియున్నాడు. "సాదువాండ్లు, వర్తక సమాహమ లేక ప్రయాణీకులు అను నర్థమున 'జనపల' కొక పర్యాయపదముగ వాడబడుచున్నది."

సరియే, యీ 'జనప' లెవరు? 'చనుప' లేక 'చన్న' అనునవి సాతునకు సమానార్థముగల దేశ్య పదములు

"దనుయంతి... 'మందట' నొక్క చనుపంగని దాని జొచ్చునపు డెందలి జనంబులు." — ఆంధ్రముహాభారతం. ఆర. ద్వి. 101

"ఇచ్చన్నంత" జని యిచ్చనకైకేముఁ దలఁగుడు." — ప్రై గంధమున. 118.

కావున 'సాదు' నకు పర్యాయపదములు 'చన్న', 'చనుప' లు కూడ వాడబడి, చనుపకు అర్థము మరుగుపడి పోయినదిగాతే నది 'జనప' గా మారి సాదు పెట్టు జనప పెట్టులైరి.

1951 వ సంవత్సరమున, చెన్న పురిలోని సాదు పెట్టి మహాజనసభివారు తమ కులదగ్గిరిను తెలియజేయుటకై 'సాగు పెట్టు' అను గ్రంథమును బ్రచురించిరి. అనగింజంత సత్యమును గుమ్మడికాయంత పుక్కిటి పురాణముతో కప్పిపెట్టు భట్టాజుల కథల నాధారముగా గొని వీరు దీనిని రచించిరి. కాని రచయితకే యీ గ్రంథము సంత్సృప్తి నొసగ లేదు. 'సాతు', 'చనుప' పదముల ప్రసక్తియే విరెట్టుకొని లేదు. సాదు ప్రవర్తన గలవారగుటచే సాగు పెట్టులుగా నైతిమనియు, జనపనార గోతాల వ్యాపారగు చేయుటచే 'జనప'ల మైతిమనియు సరిపుచ్చుకొని వీరు తమ ధ్వజముపై జనపచెట్టు, ఆకు, పువ్వును చిత్రించుకొనిరి.

కవిధముగ సాదు పెట్టి, సాదు పెట్టి యగుటతో, 'చనుప' జనపగా మారి, పూవులు పూచి, కాయలు గాచి, కెండామీద ఎక్కి కూచున్నది.

ఈ సాదు పెట్టు తాము పృథ్వీకు డను రాజు సంతతివార మనియు, కావవశమున వ్యాపారవృత్తికి దిగితి మనియు చెప్పకొందురు. వికాఖజిల్లాయందలి సాదువాండ్లు తాము సాతువ్యాపారులుగ నుండి, దను యంతిదేవిని కప్పదశలో ఆడుకొని రక్షించినందులకు ప్రతిఫలముగ నలమహారాజు తమకు నీ దేశమునకు దెచ్చెననియు, తాము రాజులుగ కొంతకాలముండి, పరకురాముని దండయాత్రకు భయపడి పరుగుత్తుటచే, పీఠికీ రాజులు, లేదా పీఠిక రాజులు, రాజ పీఠికలు అను పేరులను పొందితిమని చెప్పకొందురు. ఈ విషయములన్నియు ధర్మస్తోతన గారి Castes and Tribes of South India' అను గ్రంథమున చూచునను.

'సాతవాహనులు రాజరికము నెరపిన సంగతి యీ ఉదంతములం దెటుల గర్భిత మైయున్నవో వివరించ నవసరములేదు.

అయినను, చారిత్రకపరిశోధకుడు వైజ్ఞానిక పరిశోధకున కెందును తీసిపోడు. సహేతుకత, సరి

యగు ప్రామాణికత, స్వయముగ గన్పించనిదే ఆతడేదియు సంగీకరింపజాలకు. నామమాత్ర సామ్యమును, ఆ నామమునందలి పదములకు క్రమానుగతముగ వచ్చిన యర్థమును, ఆ కులమునకు సంబంధించిన పురాణ గాథలను మాత్రమే యధార్థముగ గ్రహించి 'సాతవాహన' కుల మీ 'సాగువాంఠ' కులమేయని యంగీకరింపకు సాతవాహనులు సార్థవాహులే యగునెడల సాతవాహన పదమున కిట్టి యర్థముకలదని యాకాలపు వారి వ్రాతలలో లేదేమి? అని యతడు ప్రశ్నించక మానడు. దీనికి సమాధాన మాలోచింతిము.

సార్థమునగా ప్రయాణికుల సంఘము లేదా వర్తకుల సంఘము అని నైఘంటికు లాసగు అర్థము. ఇట్టి జనసమూహమును, లేదా వర్తకసమూహమును జాతిత్వమున సరిగా నెఱిగించువాడు సార్థవాహుడు. సాతవాహన పదమునకు కూడ ఇట్టి అర్థమే ఆనాడు ప్రచారమున నుండెడిది. ఆనాడే కాదు క్రీ. శ. 7 వ శతాబ్దిలోకూడ యీ పదమున కి యర్థము ప్రచారమున గలదని మనకు విస్వప్రముగ తెలియవచ్చుచున్నది.

క్రీ. త. 7 వ శతాబ్దిలో వైనీయ యాత్రికుడు హుయన్ త్సాంగ్ భారతదేశమున పర్యటించెను ఇతడు సంస్కృతి, పాశ్చాత్యులందు పండితుడు. ఆ భాషలలోగల పాద్యులత గ్రంథముల నెన్నింటినో వైవాచికలోని కనుపఠించెను. హిమాలయము మొదలుకొని కాంచీపట్టణమువరకు నడిచి సంచారముజేసి తన యాత్రావివరముల గ్రంథము మొనరించెను. అంగు దక్షిణకోసలమునందలి విశేషముల దెల్పుచు నాతడీ క్రిందివిధముగ వ్రాసెను.

'Near to the south of the city (that is apparently, the Capital) was an old monastery, with an Asoka Tope, where Buddha had vanquished Thairthikas, by the exhibition of super-natural powers, and in which Nagarjuna Pusa had afterwards lodged. Contemporary with this Pusa, was the King styled Sha-to-pho-ho or 'Leading - right' (Yin-cheng), who treated Nagarjuna with ceremonious respect, and kept guard at his residence. (మఖ్యపట్టణమే యని భావించదగు) నా పట్టణమునకు దక్షిణప్రాంతమున అశోకస్తూపము గల నొక ప్రాచీనవిహారము కలదు. తన దివ్యమహిమల బ్రదర్శించి బుద్ధుడేవు

డిచట త్రైపుల నోడించెను. తగువాత నిట ఆచార్యునా గార్డునుకు వసించెను. ఆ ఆచార్యునికి సమకాలినుడై, శా-తో-ఫో-హో, లేదా, 'సరిగా నగుపువాడు' అను ఉపనామము గల రాజాక డుండెను. ఆ రాజు ఆచార్యుని భూజ్యభావమున నాదరించి, అతని నివాసమునద్ద రక్షణ కేర్పఱుటజేసెను.) (From 'On Yuan-Chwang's Travels' by Thomas Watters. P. 200.)

పై ఉల్లేఖమునందలి శా-తో-ఫో-హో, సాతవాహనుడే యని పండితులెల్ల రంగీకరించిరి. కాని 'సాతవాహ' పదమునకు హుయన్ త్సాంగ్ యిచ్చిన 'సరిగా నగుపువాడు' అను అనువాదము మాత్రము తప్పుని యిది.

పై గ్రంథమును ప్రదురించిన 'వాటర్సు' ఆ గ్రంథముననే 207 వ పుటలో, పై ఉల్లేఖము పై వ్యాఖ్యానించుచు యిటుల వ్రాసియున్నాడు.

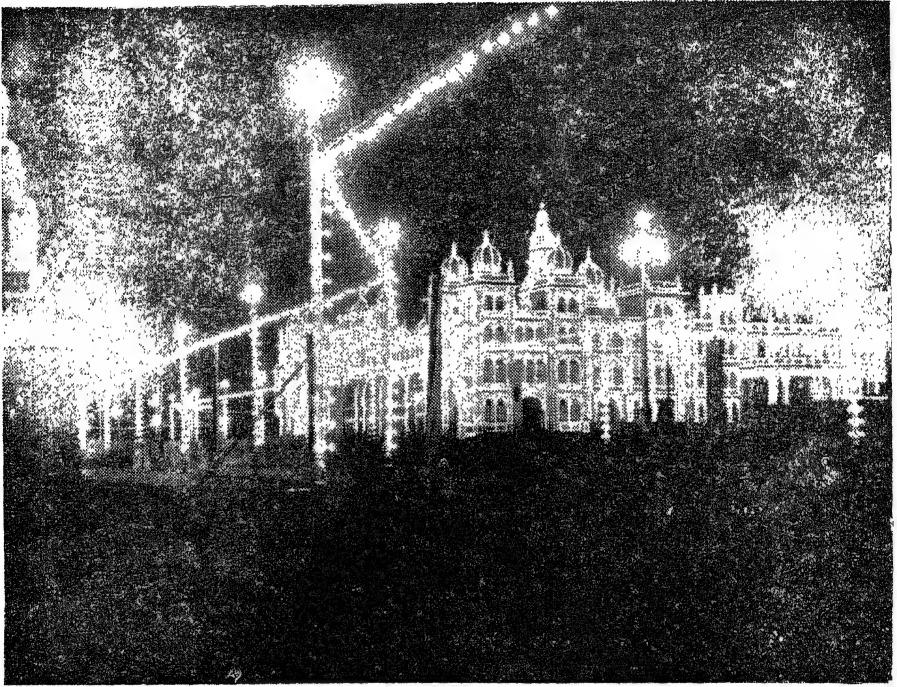
"The pilgrim's transcription apparently represents, as has been suggested, a form Satavaha, the translation being incorrect" (ఇతికల్పార్యమే నాచింపబడిన రీతిగ, నీ యాత్రికుని వ్రాత, 'సాతవాహ' అను పదముపమునే తెలియజేయును. ఆ పదమున కిచ్చిన అనువాదము మాత్రము తప్పు)

వాటర్సు చెప్పినదానినే తక్కిన పండితులనుసరించిరి. వీరందఱు, వైవాచికాత్రికుని అనువాదము తప్పుని చెప్పిరేకాని తాముమాత్రము 'సాతవాహన' పదమునకు వేరర్థము చెప్పజాలకపోయిరి. ఇందు మూలమున, నీ విధముగ, యీ పండితుల దయవలన 'సాతవాహన' పదమునకు త్రింకపస్వర్గము లభించెను.

'సాతవాహనులు' సార్థవాహులే యని గ్రహించువారికి, హుయన్ త్సాంగ్ అనువాదమున తిష్ఠిమియును కనుబడు. ప్రజాసంఘమును త్రోవన 'సరిగా నెఱిగించువాడే' గదా సార్థవాహుడు.

సాతవాహనులు సార్థవాహులే, అనగా సాదు వాండ్లకులమువారే యని గ్రహించుటకు యంతకన్న బలవత్తరసాక్ష్యమేమి కావలెను?

దేశపాలకులగు సాతవాహను లాంధ్రులేనా? వర్తకులగు వీరు రాజ్య మెటుల స్థాపించిరి? సాతకర్ణి యన నర్థమేమి? ఆయావిషయములు ఇటుపైని వివారణీయములు.

విద్యుత్తాలికలు
దసరా మహోత్సవాలలో మైసూరు రాజభవనం
ఫోటో : "గోపాల్"

* గడచిపోయిన గాథలు

శ్రీ బలివాడ కాంతరావు

ఎగురుచూడున్న భర్త గుర్రంలో కాలు పెట్టగానే ఆమె చెప్పాలనుకున్నది వెంటనే చెప్పింది. వెంకటేశ్వరరావు బట్టలు మార్చి సోఫామీద చూరబడ్డాడు. ఈ చెప్పిన విషయంబట్టి తను చూసించిన ఆసక్తిలో సంతోషంకేనా, భర్త కనపడకపోవటం, ప్రవీల కేమీ ఎచ్చలేదు. మళ్ళీ ఆ విషయమే యే.

“ఇంకాగూ యేముంది” అన్నాడు భర్త.

“లేదూ? వీధిలో నేకాదు, పొరంతా చెప్పుకుంటున్నాను!”

“నువ్వేకదా విన్నావు?” చివ్, నవ్వుతో అంటే...

“అబ్బా! ఆ అమ్మాయి చాలా అందకత్తే... చదువుకుంది”...

“అంచేత తనకు నచ్చిన మొగుడ్ని చూసుకొంది. ఇంకాగూ గొప్పేం వుంది? తప్పేం వుంది?”

“అలా జాతీ, నీతీ లేకండా లేచిపోవడమే!”

వెంకటేశ్వరరావు చిన్ననవ్వునవ్వాడు: బాత్ రూమ్ కి వెళ్తుంటే ప్రవీల చిరాకుగా “మీ కెన్ని సార్లు చెప్పాలి, చెప్పల్సే వేసుకువెళ్లిండ్డి!” ఈసారి దరహాసం చేసి చెప్పల్సే వేసుకొన్నాడు.

డ్రైనింగ్ టేబిల్ దగ్గర కూర్చునే టప్పుడు కూడా ప్రవీల మళ్ళీ యీ విషయం యే త్రికండా వుండలేకపోయింది. భర్త యిద్దో మామూలు విషయంగా తీసుకోవటం ఆమెకేమీ నచ్చలేదు. లేచి పోయేముందు, “పోనీ నాడి అందంచూసేనా లేచి పోయిందంటే, అదీకాదు—అట్టే బావుండవలె!” అన్న భార్య వేపు మాసి మళ్ళీ చిన్ననవ్వునవ్వాడు గానీ వ్యాఖ్యానించలేదు.

మరుసటిరోజు పనిమనిషి ద్వారా మరికొన్ని విషయాలు తెలుసుకుంది. ఈ పనిమనిషి లేచిపోయిన ఆమ్మాయి తండ్రి యిద్దో కూడా పనిచేసేంది.

కబుర్లు, వ్యాఖ్యానాలతో సహా వస్తున్నయే— “నూజమ్మా! మొగాళ్లని నమ్మకేం! ఆడదాని కంటిలోని యొక్క డికంపె అక్కడుంటే, నమిలి మింకేసి నట్లు నూస్తాను! నాకు యాదిలోంచి తలెత్తుకొని యెల్లదానికే భయం,” అన్నది.

ప్రవీలకు యీ మాటలు మోటుగా అనిపించినా పక్కన నవ్వింది. “వియ్యూ నవ్వుతన్నావంది” పనిమనిషి. ఏమీలేదులే అంటూ గదిలోనికి వచ్చి పక్కకొనవ్వుతొన్న ప్రవీలను, భర్త, పనిమనిషి వేసి ప్రశ్నే వేశాడు. “మీరూ దానిలానే అతిగాగు? మీ పనిమనిషి వీధిలోనించి తలెత్తుకు వెళ్ళటానికి భయమట—అందగాళ్లంతా నమిలి మింకేస్తారట!”

భర్త మాటాడకండా పక్కగదిలోకి వెళ్ళిపోయాడు. ప్రవీలకిడేమీ నచ్చలేదు. ఈ నల్లటి కొరివి దెయ్యంలా వున్న పనిమనిషి కోతలకి భర్త కూడా నవ్వుతీరాలని పక్కగదిలోకి వెళ్ళి, భర్త ముఖం వేపు చూసి నవ్వుతోంది. వెంకటేశ్వరరావు ముఖం గంభీరంగావుంది. జరిగింది—దగ్గరగా జరిగింది. ముఖంలో ముఖం పెట్టి ‘నవ్వురూ!’ అంది.

నవ్వాడు. ఆమె కదే తృప్తి—మళ్ళీ పెరటికి వెళ్ళింది. వెళ్ళండగా ఆమెవేపు చూశాడు. ఆ నవ్వే మనసులో నవ్వుకున్నాడు.

భర్త మాటాడు సైకిలుమీద ఆఫీసుకు వెళ్ళిపోయాడు. షేక్సియర్, డిక్సన్ యేనాడో పూర్తి చేసింది. హాం ట్రైబరల్లో పుస్తకంకోసం వెతికి, ఒకటి తీసి మళ్ళీ యింకొకటి...చివరకు చదువుమీద మనసు పోలేదు. అద్దంముందు కాస్తేపు కూర్చోవాలనిపించింది. చివరికే రక్తం వస్తుంది...తప్పుడు... గొంతుకనుంచి నీరు దిగితే కనిపిస్తుంది! సంస్కారం ప్రతీ అందమైన కళలోనూ, నిండిపోయిందని వున్న పాతూ, గిరిగిరా తిరుగుతూ, చప్పున నిల్చుని, భర్త గురించి రోజూ గర్వపడేటట్లే, పడుతూ; ఆవేశ

ఉదయం—పనిమిషి...తను నవ్వకపోవటం...తనే నవ్వించటం...అంతా తలుచుకుని, ఆలోచించింది. “నవ్వను నేవరకూ, నవ్వగు కాదుకదా? యివేళ సాయంత్రం కానేవు యేషిస్తాను ఎప్పుంది యేషిం టూనిక? యేమన్నా చులకనగానే తీసుకుంటారే? సరేన ఉపాయం ఆలోచించాలి?”

ఆలోచించింది సాయంత్రం యెగురుమాస్తున్న భర్త వచ్చాడు. “మీ సంగతి తెలిసిందిలే?” అంది. భర్త ఒకసారిమాని మళ్ళీ ముఖం తిప్పేశాడే గాని, జవాబిచ్చలేదు. నాలుగైదు సార్లు నవ్వుతూ పనేపదే రెట్టినే రెట్టినే “కాపరానికి వచ్చి సంతోషం మైనా, నా సంగతి యివేళ కా తెలుసుకున్నా” వన్నాడు. దీనికి వెంటనే జవాబు దొరక్క గింజు కుని, ఆ మరుగుటిగొజు అప్పసుకు వచ్చేయగు మూల వరసకి “మీ సంగతి పూర్తిగా తెలిసిందండి.”

“ఆ సంగతేదో చెప్పాలనివుంటే చెప్పు” అన్నాడు.

“ఏమీ లేదు...”

“ఏమీ లేకుండా యిత గొడవ చేసా వెందుకు?”

“ఉంది...మీకూ ..”

“ఉ! చెప్ప! సంగతి ఆపటం చేసిక?”

“మీకూ ... పనిమిషికి ...” అంటూ నే ఘక్కు న నవ్వేసింది.

నెంక టేవర్దరావు ముఖం తిప్పాడు. నవ్వండి అంది. నవ్వలేదు. “నవ్వుతారా లేదా?” రెట్టిం చింది. బట్టలు వేసుకున్న భర్త వెళ్ళిపోతూంటే— “నిజం చెప్పినా? కనుకున్నా లెండి!” ఈసారేనా నవ్వుతూ “నీకేం మతిపోయిందా” అని భర్త అంటా డని అనుకుంది. ఆగిందర్థి యేమటా అడలేదు. నవ్వకండా ప్రహుల “మాండే! నాదగ్గర దాపరికం చేస్తారా? నిజం చెప్తారా లేదా?”

భర్త వెళ్ళిపోతూ “నిజం” అన్నాడు.

గదిలో కూర్చుని మొదటిరాత్రి జరిగిన సంఘ టన జ్ఞప్తికి తెచ్చుకుంది. భర్త గురించి తలుచుకున్నపు డల్లా, మిగతా మగవాళ్ళు యేదో లోటున్నవాళ్ళ గానే కన్పిస్తారు. “ముప్పయ్యేశ్వరకూ పెళ్ళి చేసు కోకండా, పవిత్రంగా ఉండే మొగా స్త్రీగొజుల్లో యేదీ? ఇంత అందిగాడివిద బలేకథ సృష్టించానే— యికాకా? ఏదీ వెంటబడిన శ్రే మొగాళ్ళు నమిలి మింక స్తారా? — చెప్పకోడానికైనా నీగ్గు పడిందికాదే? ఏ ఆఫ్రికా అడివిలోనో తిరగవలసిన మనిషి—పోసి

అందం లేదూ అంటే, ముఖానికి పొడలేనా రాస్తుందా? నగలుగానీ ఒక మంచిబట్టగానీ వుందా?—సంస్తారం యేకోకానానేని యీ అడివిమృగంవిద కథ బాగా అల్లానే! ఆయన నిజం అని వప్పకోవటంకూడా బాగానేవుంది బలే అబద్ధాలకడి నన్ను యేషించా లని మాస్తున్నాను. ఇంత చగువూ చదివి, యిహత్రం తెలుసుకోలేనా? తనకంటే మెచ్చు కాంతిం మాపించగలను.”

సాయంత్రం భర్త కాస్త ఆలస్యం కావచ్చాడు. డైనింగ్ టేబిల్ దగ్గర “ఉదయం వెలివాయేల్వడూ విున్నారండి” అంది.

“నిజం అన్నాను.”

“మీ అబద్ధం నిజం చేయగలను”

“నే అబద్ధంకడే అనసంది ఎమింది?”

“అయినే దానికి మీకు నిజం గాఉంటారా?”

“అంతవరం గా నీవగర యెందుకు అబద్ధం ఆడాలి? నువ్వకి కావు...నిజం చెప్పడం నాధి!”

ప్రహుల ఆయనవైపు ఒక్కసారిమాని ముఖం దించుతూ “మీకు నిజం చెప్పకపోతే.....” నెంక టేవర్దరావు సగంలా అక్కతూ “నిజం, నిజం... మున్నూటికి నిజం!...”

ఉక్కోలతో ప్రహులకన్నుమంది...“అబద్ధం... అబద్ధం! భర్త మాటాడలేదు. తెలిపినా లేదు చిప్పన లేచి నిల్చుని, “నిజం చెప్పారా లేదా?” భర్త మాటాడ లేదు. దగిర కావచ్చి భర్తను కుదుపుతూ “నన్నేడి పించకండి! నిజం చెప్పండి!”

“నిన్నేడిపించడానే నిజం చెప్పానుకదా? ఆమెకూ నాకు వుండేది. అదీ ఒక్కసారే!” ప్రహుల కళ్ళలో గిరిగిరా నీరు తిరిగింది. చిప్పన కుర్చీవిద కూర్చుంటూ, డైనింగ్ టేబిల్ విద తల ఆన్చి, నెక్కి నెక్కి యేమస్తోంది. భర్త అలా మీదికి మాస్తున్నాడు. ఒక పావుగంటవరకు మాటాడని మొగుడు, యింకా భార్య యేవటంమానీ? చగువు కున్నా వేమో? యిహత్రం యెదుటివాళ్ళ హృద యాన్ని అర్థం చేసుకోలేదా?” అన్నాడు. తలెత్తింది కాని భర్త వేపు మాడలేదు.

“అనా, అర్థం చేసుకోబానికి ప్రయత్న మైనా చెయ్యరా?” అని ప్రశ్నించాడు.

ప్రహుల చెయ్యించింది. “నా చేతిలో చెయ్యి వేసి యింత అని నిజం అని చెప్పండి” అంది.

“నేను నిజమే చెప్పాను. దీనివల్ల నీకు పూరి నమ్మకం కలుగుతుందంటే వేస్తాను. లేదా అంటే అనవసరం!”

ఆమె తలవూసింది. “ఇదంతా నిజం” అంటూ ఆమె చెయ్యివీధి చెయ్యి వేళాడు—ఇంకా ఆ చేతిని అలా వుంచాడు. ఆమె తినచేతిని చిప్పన విసిరి, పడకాదిలోకి పడుకొంది.

తెల్లనారింది. ముఖం పారిపోయినా, చూపు తీక్షణంగా వుంది ఆ గది కదలేదు. భర్త మామూలుగా లేచాడు. కాఫీకి హాబులుకి వెళ్ళాడు. ఫ్లాస్కులో కాఫీ తేచ్చి భార్యయెగురుగా పెట్టి టూత్ బ్రష్, షేవు అండ్ బ్రష్ గాడు. ప్రవీల ముఖం యెత్తలేదు. తీసుకోమంటే, అక్కడినుంచి లేచి వెళ్ళిపోయింది ఆవేశ ఆగ్నేసుకి వెళ్ళటం ఆలస్యం అయింది. తను హాబులో భోంచేశాక, కేరీయర్ మోసుకవచ్చి, యింగ్లీ పెట్టి, చెప్పి మరి వెళ్ళాడు. ప్రవీల పెరిటినుంచి గదిలోకి వచ్చేసరికి తీగవా తెలుపులు బాదగా తెరిచివున్నాయ్. అందులో పుస్తకాలు తనపేపు చూస్తున్నట్లనిపించింది. ఇందుమందు ఆ పుస్తకం లన్నిటినోను తనకు పరిచయంవుంది. కొన్ని పుస్తకాలు రెండు మూడుసార్లుకూడా చదివింది భర్త యెందుకిలా తెలుపు తెచ్చానో వూహించుకుంది. ఇందులో సగమేనా చదివిలేనా తను, ఆమెను యెత్తిపాడవలసింది? ఆకలేస్తున్నా కాఫీతాగోను. —కూర్చో బుద్ధివుట్టలేదు. —ఒక్కక్షణం అంతా తెల్లకుని యెడవాలనిపించింది. మరోక్షణం కన్నవారింటికి వెళ్ళిపోదామని—కొంతసేపయ్యాక మొగుడితో యిక మాటలే ఆడని—కొంతసేపు విసుక్కొంటూ, పరువుమీద పడుతూ లేస్తూ, కూర్చోలేక నిల్చోలేక, బాధపడుతూ వుంటే, పనిమనిషి వచ్చి “ఏం అమ్మగారూ—అలాగున్నారు?”

ప్రవీల తీక్షణంగా చూసింది. “ఈ జాకెట్టు లేని ఆడివినున్న—దానిమీదా ఆయనికి మోహం.?” మళ్ళీ ఆ మొరటుమనిషి మోటుగా ప్రశ్నించింది. ప్రవీల వినలేక “పో” అని గసిరింది. ఫోతావ లేదా అన్న యజమానురాలిపేపు వింతగా చూస్తూనే కదిలలేక కదలింది. తెలుపువెసి పరువుమీదపడి “యింతి మోసం చేస్తూ రనుకోలేదు—ఆయన్ని యింక యెప్పుడూ, యెవడయింలానూ నమ్మకపాడదు.”!

తను తెచ్చిన కేరీయర్, అలా నిండుగా అక్కడే వుంటుంది సాయంత్రం వచ్చిన భర్త మాని, అప్పట్లో యేం అనలేదుకాని, ఆరాత్రి హాబులు

నుంచి తెచ్చిన కేరీయర్, డైనింగ్ టేబులుమీద పెట్టి భార్యను రమ్మనమన్నాడు. ఆమె మాటాడలేదు.

“తిండిమనిలే ఆలోచించే అనుకూలం వుండ” దన్న భర్తకు గట్టి జవాబు యివ్వాలనుకొన్నా మాటాడటం యిట్టం లేక ఊరుకుంది. ఆయన భోజనం చేస్తున్నా తొంగి చూడలేదు. పడుకునేసమయానికి అన్నాడు. “ఇంకా అర్థం చేసుకోలేదా?”

కొరకొర ఒకసారి చూసి అక్కడనుంచి లేచి వెళ్ళిపోయింది. ఆమెకు వినిపించేట్లు అన్నాడు. “నేనే అబద్ధం చెప్పంటే?....

ఈ ప్రశ్న వేశాక రాత్రి వేడుకున్న పరువుమీద మళ్ళీ మేనువార్చిని దివోయాడు. ఒంటింటి రాత్రికి ఒకసారి తెలివించేసరికి చూశాడు. ప్రవీల ప్రక్క గదిలో అలానే ఒంటిగా సోఫామీద కూర్చుంది. దగ్గరగా టేబిల్ మీద లైటు వెలుగుతోంది. ఆమె ఏదో ఆలోచించుకున్నట్లున్నా భర్త దగ్గరగా రావటం గుర్త పట్టక పోలేదు. కిటికీ తెలుపు తీశాడు. ‘రా’ అని చెయ్యి పట్టుకున్నాడు. ఆమె చెయ్యి చిరాకుగా విడిపించుకుంది. కాస్తేపు యెగురుగా టేబిల్ కు ఆనుకొని నిల్చున్నాడు. ఎదరగా కిటికీ గుండా వీధిలైటు వెలుగులో యెవరో నిల్చున్నట్లనిపించింది. ఎవరు? లెక్చరర్ ప్రసాదరావా? కిటికీ దగ్గరనున్న చూశాడు—ఆయన కొడు—రెండో అట సినిమాకు వెళ్లిన యెదురింటాయన—వాళ్ళయింటి తెలుపు తేల్చున్నాడు.

ఇంతలోనే ప్రవీల ప్రక్క గదిలోకి వెళ్ళి, పరువుమీద బోర్లగా పడుకుంది. వెళ్ళి ప్రక్కన కూర్చున్నాడు. ఆమె మరి కాస్త దూరంగా జరిగి పోయింది. చాలాసేపటివరకు మోసంగావున్న భర్త ఆమెనీవుమీద చెయ్యి వేశాడు ప్రవీల ఎదున్నానే ఆపుకోదానికి ప్రయత్నిస్తోంది. ఆమె యెడుపు పూర్తిగా ఆకేవరకు ఊరుకుని, “ఇంకా నన్ను అర్థం చేసుకోలేదా?” అన్నాడు.

“చేసుకున్నాను. పూర్తిగా! ఉత్తి నీతిలేని...” ఆమె గొంతుక పట్టేసింది.

వెంకటేశ్వరరావు అక్కడనుంచి లేచి తన మంచంమీదకి వెళ్ళిపోయాడు. ప్రయత్నించినా నిద్రింపట్టలేదు. ఏదో మాటాడాలని అనుకున్నా, మాటాడక లేచి, టేబిల్ మీద లైటు వెలిగించి, కొంతసేపు యెవో రాసుకున్నాడు. రాసుకొన్నది పైకి దిద్దవటం మొదలు పెట్టాడు. “నాకు ఒకనితో పరిచయం వుంది. తల్లి రిండ్రీ, నా అన్నవాళ్ళు లేక

కష్టపడి, నలుగురు దయాదాక్షిణ్యాలకు పాత్రుడై పెద్ద నాడయ్యాడు. ఒక కంపెనీలో గుమాస్తాగా చేరి, స్వయంకృషివల్ల కొద్దికాలంలో అనిష్టెంటు మేనేజర్ అయ్యాడు. డబ్బుగరించి బాధపడ్డాడు గాబట్టి డబ్బు విలువ ఆయనకు తెలుసు. కష్టాలు అనుభవించిన మనసు—తను సుఖపడేటప్పుడైనా, యెగుటిరాళ్ళ కష్టాలు వూహించడమే కాదు, తను అనుభవిస్తున్నట్లు బాధపడుచుంది. ఇంకా కొద్ది నెలలో తను మేనేజర్ వుతాడు. ఇప్పుటికింకా తను ఒక ఆర్థిక అంతస్తులో వుండలేదు. మానేజర్ యాక్ వెల్లి చేసుకొంటే ఆర్థికంగా చిక్కు పడకుండా వుంటాడు. ఈ బ్రహ్మచారి వెంట కొందరు అడవాళ్ళు పడ్డారు. నిగ్రహం చూపించాడు. మరే వుడేకతో కాదు. వచ్చే భార్యదగ్గర తను చేర

స్తుడుగా ఉండగూడదని, ఒక నాడు—అతను గడిపిన పదివేల రోజుల్లో ఒక రోజు అది.—తన జీవితంలో జరిగిపోయిన గాథల్లో ఒక గాథ. తెల్లారి కళ్ళు విప్పేసరికి రోజూ వచ్చే పనిమనిషి ముసలమ్మ కాదు—మనుమరాలు వచ్చింది. కలలో నైనా ఆమెను తాకుతా ననుకోలేదు. కానీ ఆమె యిదివరకు చాలా సార్లు చూసిన మాపుగరించి, ఆలోచించాడు. ఆ బాధపడే మనసును అర్థం చేసుకొన్నాడు. చింత చేత అవకాశం లేదు కానీ, సామధుతి చూపించకుండా వుండలేకపోయాడు! ఆ జాక్వెట్టు లేని మొరటుమనిషి—గది వూడగూడం లేదు—అడవిలో ఆ నిమనం—ఆమె ఒక దేవతాస్త్రీలా కనిపించింది!—నరాలు వుట్టి తల్లిబ్బయ్యాయి.—అంతే తరవాతి చాలా విచారించినా, మళ్ళీ యెండుకో మనసు తృప్తి చేసుకొన్నాడు! ఈ సంఘటనే ఆ కొద్దిరోజుల్లో పెళ్లి ప్రయత్నాలు చేయించింది.”

చదివాక మళ్ళీ యింకొకసారి, మెల్లగా ఆగి ఆగి చదివి, “అయనగూర్చి చెప్పుతూ నాగురించి చెప్పుకున్నా ననిపిస్తోంది” అన్నాడు.

నిశ్శబ్దం. ఆలస్యంగా నిద్రపోయినా, మామూలుగానే తెలివ వచ్చింది. అఫీసుకు వెళ్ళేసరికి ఆ మెలో యేమైనా మార్పు వచ్చిందేమో అని చూశాడు. నీతిని పరిపూర్ణంగా గౌరవించే భార్యలో మార్పు లేకపోవటంతో, ఆమె కూర్చున్న గదిలోనే యెదరగా వున్న టేబిల్ దగ్గర కూర్చుని కాగితం కలం తీశాడు.

వ్రాసిన కాగితంమీద వెయిట్ పెట్టి పేజీ పోయాడు. వెళ్ళాక యెంప్రాసాకో మాద్రాసుకున్నా, ఒళ్ళుమండి చూడలేదు. ఇంతలో భర్త శరీయర్ మోసుకువచ్చి, మామూలుగానే గొంతుక

మారకుండా, భోజనం చేసేతీరాలి అని చెప్పి, అఫీసుకు వెళ్ళిపోయాడు. భోజనం చేసింది. ఇది ఆ మెలో మార్పును చూచినదట కాదు. ఆగిలే వేస్తోంది. ఈ భోజనం చేసేముందు, వూళ్ళోవున్న కన్నువారింటికి వెళ్ళిపోదామని అనుకున్నా, తను యింతగా అలంకరించిన యిల్లా—యీ సోఫాలు—యీ అద్దం—వున్న నేల—యీ బోలు—యీ జోళ్లు—తను కదిలిన మరుక్షణంలో అన్నీ చిందిరవంది రైపోతాయ్! ఇంతి అందుగాడు—కెడ్డం పెంచుతాడు—ఇప్పుడో—అను బలవంతించేస్తే—నూలు వెయ్యడం—నెక్ టై కట్టడం—అం—టిండి—తను లేకపోతే, అఫీసుకు బరియన్ తోనైనా పోతాడు!—

చాలాసేపు ఆలోచించి చే భోజనం చేసింది భోజనం చేసేటప్పుడు “ఉ! పెద్ద మనోబలం! హోబలుమంచి నడిగొన్నామిద.. నిగ్రహమా! శరీయర్ మోసుకొని...” భోజనం చేస్తుంటే నేలూ అనిష్టించుకొంటూనే వుంది. తరువాతి చాలాసేపు తర్కించుకుని యెంప్రాసాకో అని గొంగిరాసింది! “ఇంతసేపు వ్రాసింది యింకే—అంతా నటన! నాకంటే హెచ్చు చదువుకోలేదు! తెలివిలేదంతో నన్ను మోసపుచ్చుదా మనుకుంటున్నారేమో?”

మళ్ళీ ఒకసారి ఉత్తరంవేపు చూచి ప్రతి అక్షరం చదివింది!

ప్రియమైన—

కొంద రాడవాళ్ళు బలే తనమాగా వుంటారు!

ఏం? మొగల్లో? అడవాళ్ళేనా? తనమాగా వుండేది? కనిపిస్తోందిగా? భర్త వచ్చేవరకూ, జరిగింది నెమరు పేసుకొని, జరగబోయేది వూహించుకొంది.— నెయ్యివిధాలుగా ఆలోచించింది .....

భర్త వచ్చాడు. నీవు త్రిరం మానే అవసరం నాకులేదని, ఆమె అనుకున్నట్లు, అతనికి తెలియాలని, ఆయన రాకముందే, ఆ గదిలోంచి వెళ్ళిపోయింది. వెంకటేశ్వరరావు వచ్చిరావటంతో, ఉత్తరంవేపుచూసి, తను అనుకున్నట్లుగా, భార్య వ్రాయకపోవటంతో, కలం తీశాడు. ఒట్టలమార్పు బాత్ రూమ్ కి వెళ్ళాడు. ప్రవీల ఆకారంగా మళ్ళీ యెంప్రాసాకో అని వచ్చిచూసింది. వ్రాసిన ఒక వాక్యం ఆయన కొట్టేశాడు! నిజంగా.. తన ఆలోచనలన్నిటిమీద (కానీ మర్కటం పడాయ్!...

గదిలో కొలుపెట్టిన భర్త, “పనిమనిషివున్నా కాఫీ యెదరగావచ్చేది” అన్నాడు. భార్యకు దివి

ఒళ్ళు మండిపోయింది. అంతలో వూరుకోక, చిరు నవ్వుతో భార్య యెదురుగావెళ్ళి, “మంచివాళ్ళను కొనే ప్రతివాళ్ళలోనూ, వాళ్ళకు కనిపించని చెడుగు వుండి తీరుతుంది. ఆ చెడుగు తెలుసుకొని, సరిదిద్దుకోకపోతే, వాళ్ళ మంచితనాన్ని ఆ చెడుగు వేగంగా కబళిస్తుంది!”—“ఔరీల్ మీద పుస్తకంవిప్పి చదువుతున్నట్లుగా, యీమాటలు జార్చాడు! ప్రయోగం తెలుసు, యిది భర్తకూర్చని—ఆమెకంటే తన తెలివైనవాడినని నిరూపించాలనా తన వుడూబం! తనకంటే ఆమె హెచ్చు చదువుకుంది.—ఆమె పుట్టి పెరిగింది పెద్దయిందో—ఆమె విసుక్కున్నా చూసి ఆనందించినవాళ్ళు కాతేజీలోనే కాదు—బయట యెందరుంజేవారు?—

భర్త ఉబలాటానికి మనసులోనే అసహ్యించు కొంది. వెంకటేశ్వరరావు, ఆరాత్రి పుస్తకం పట్టుకుని కూర్చున్నాడు. ఉండిఉండి తలెత్తి ప్రక్క గదివేపు చూస్తున్నాడు! రాత్రి పడైంది. వెన్నెల రాత్రేమే, వీధిలైలు ఆర్చేవారు. వస్తున్న మలయ మారుతం తన నేనో చలింపజేసింది. మెల్లగా లేచాడు. తన కిరీం పట్టుతీసి, ఆమె దరిచేరుకున్నట్లని పించింది. కానీ మళ్ళీ మనోనిగ్రహం తెచ్చుకొనే ప్రయత్నంలో కూర్చున్నా—“ప్రమా!” అని పిలవకండా వుండలేకపోయాడు. జబాబు లేకపోవడంతో మనసు చివుక్కుమన్నా, తమాయందుకొని లేచాడు. ఆ గదిలోకివెళ్ళి, ఆమె ప్రక్కనకూర్చుని, “ఇంకా యెంతకాలం యీ కలహం!” అన్నాడు.

జవాబులేదు—

“కన్నవారిట్లా నేవుంటే, నాకింతగా బాధ వుండేదిగాదు!”

ఈమాటలు అన్నాక తన అనిశ్చలత స్ఫురించి, అక్కడనుంచి లేచిపోయాడు. ఆగది విడిచిపెట్టి మళ్ళీ మొదటిస్థలంలోకూర్చుని భార్య వస్తుండేమోనని చూశాడు. —

ద్రండుగంటలయింది—రాత్రును! ఆగదిలో ఆస్వపు దీపం ఆరింది. ఈగదిలోనూ దీపం ఆర్చేవాడు. తెల్లారిలేచాక యెర్రగావున్నకళ్ళను మరింత యెరుపుచేద్దామనుకున్నా, ఒక అరిగంట పోయాక, తన సహవాన్ని విడిచి, పొరపాటు చేస్తున్నానని బాధ పడ్డాడు.

మళ్ళీ భార్యను చూచుటగా పలకరించాడు—కాఫీ తెచ్చాడు. కేరియర్ తెచ్చి భోజనం చెయ్య

మన్నాడు. అట్టినుకు వెళ్ళేముందు ఉత్తరంకూడా వ్రాసేడు! ఆమె చదివింది!—

ప్రియమైన—

నాకు చాలా అందమైన భార్య వుంది. నాకు యీ విషయంలో గర్వం లేదు.—కాతేజీ చదువు—కావలసినంత ప్రపంచజ్ఞానం, అన్ని హంసలున్నా, యీమె నిజం చెప్పిన భర్త నిజాయితీని, అర్థం చేసుకుంటుందనుకున్నాను. కానీ యీమెతో నాకున్న సంవత్సరం పరిచయంతోనూ, ఒక విషయం నిర్ధారణగా కలిపిపోయింది. ఏ అనుభూతివైనా అర్థం చేసుకుని అనుభవించలేదు...

చదువుతూ చప్పున ఆగి “అతి తెలివీ!!” అని వికటం గా నవ్వుకుంటూ మళ్ళీ వృత్తివారిచ్చింది.

“నా గడచిపోయిన గాథనుగుంచి, యింత రాధాంతం చేస్తోంది! ఆమె గడచిపోయిన గాథ నాకు తెలియ దనుకుంటుండేమో!

ఇంక చదివలేదు. చదవటానికి యింకేమీలేదు. నిష్క నిమిష నిమిషానికి రాజుకపోతోంది. భర్త యింటికి వచ్చేసరికి మంటలు మీదికొచ్చాయో?

“ఏం తెలుసు? నీలానే నేను నీతిలేకుండా, యెవరితోనూ పోలేడే? ఎందుకీలా రాశా?”

భర్త మాతాత్మగా అడ్డి “పోయేవని యెవరన్నా” రన్నాడు.

“ఎవరా? ఏం రాశాలో చూడండి!”

“నేనేం అబద్ధం రాయలేడే?”

“నిజమా? మీకింతతా నిజమా?” అంటూ అరుచూనే ఆ వుత్తరాన్ని ముక్కులు ముక్కులుచేసి నేల నేసికొట్టింది. అక్కడనుంచి, చంద్రున కదిలి పరుపు మీదపడి నేక్కి వెక్కి యేడుస్తోంది.

వెంకటేశ్వరరావు, మంతే మంటలో ఆజ్యం పోయ్యనిల్చుకోలేదు. మాన జలంతో మంట నార్చుతున్నాడు. ఆ రాత్రి ఇద్దరూ భోజనం చెయ్యలేదు. ఆయన చిగిరిన వుత్తరాన్ని మళ్ళీ ఒక కాగితంమీద అంటించి జీవం పోశాడు. ఆ వుత్తరాన్నే ఆరాత్రి పొడిగించాడు!

“అవును. ఉత్తరం చించేయటం సులభం—మళ్ళీ అతికటం కష్టం—అతికినా దాని అసలు రూపుపోయింది! త్వరితపడి ఒక నిమిషంలో చూపించిన పొరువం, వల్లవచ్చిన, ఫలితాలు జీవితం మీద, యిలాంటి ప్రభావాన్నే చూపిస్తాయ!

కాని ప్రపంచంలో ఆందరూ ఆల్ఫులైవుండరు. మానవులలో కొందరు ఉన్నత దృక్పథంతో వున్నారు కాబట్టి, యిలా చీరిగిన జీవితాలను ఆమె కుకూ, యీ ప్రపంచాన్ని నడిపిస్తున్నారు. వాళ్ళ మొదడు, అందరి మొదలులా, ఆ పుణ్యాలలోనే యిమిడి వున్నా, అది ప్రపంచమంత వికాలంగా వుంటుంది. ఆ వికాలతలో, అవినీతికీ వాటి బంధువర్గానికీ, కూడా ఆ శ్రయందొరికి, నాటంతటికీ అవే, మారిపోటానికి అవకాశం యిస్తుంది.

ఆ వికాలతే, యంత చగువుకున్న నా భార్యకు లేదని విచారిస్తుంటాను! ఆమె వచ్చిన యీ యేడాదిలో, యెడటివాళ్ళ ఒక తిప్పని విడిచిపెట్టకండా, భూతద్వంలో పెట్టిదూచింది. ప్రపంచం బ్రహ్మలైపోతున్నట్లు అనిచింది—బాపవడ్డి—ఈ లోకంలో యే మానవుడు యే కాలంలోనూ, పరిపూర్ణుడు కాలేడు. మంచి చెడ్డల కలయికే మానవుడు. వ్యక్తిలో చెడ్డనే తీసుకొని ఆటహాసం చెయ్యటం, సంస్కారం గల వాళ్ళ లక్షణం కాదు. దగాపడిన మానవుల తిప్పలను యెత్తి గగ్గోలు చెయ్యటం కంటే, వాళ్ళ బాపలకు సానుభూతి చూపించి, వాళ్ళ తిప్పలను మన్నించాలి. ఇలా చెయ్యటానికి మనిషి ప్రేమమయుడుగా వుండాలి!

నా భార్యకు, నాకంటే మేల్పు చిదువు కున్నాననే గర్వం వుంది. ఆమెకంటే నేను గొప్ప వాడనని నిరూపించాలని, నేను ప్రయత్నిస్తుంటానని, ఆమెకు అనుమానం వుందని; నాకు తెలుసు! నాకొ ప్రయత్నించేదు! కాని చగువుకున్నంత మాత్రాన, సంస్కారం అబ్బిపోదు. మనసు వికసించిన వాళ్ళ సహవాసంవల్ల మనిషికి, అసలైన సంస్కారం అబ్బుతుంది. నా కలువంటివాళ్ళ సహవాసం అబ్బిందంటే గొప్ప చెప్పకోవటం కాదు!

ఇప్పుడు యంతకీ జరిగిందేమిటి? నా గడిచిపోయిన గాథను వివరించాను. నేను ఆబద్ధం అడితే నా భార్య మనసులో యిదివరలా “అందమైన ఉత్తముడు నా మొగుడు” అనే భావనగా వెలిగిపోతాను. నేను ఆబద్ధం అడి దూదిలా యెగిరిపోతాను. నిజం చెప్పాను. నా నిజాయితీలో చెయ్యవలసిన

అలోచించినట్లులేదు. ఆ గడిచిపోయిన గాథనుంచి నేను నీతిని నేర్చుకున్నాను. వెంటనే చెల్లిచేసుకొన్నాను. లెక్కరలు ప్రసాదరావు ప్రేమగాథ యీమధ్య నాకు తెలిసింది. ఆయన యీనాటికి యీమె ముఖమైనా చూడాలనే ప్రయత్నిస్తో, యీ వీధివెంట రాత్రినక పగనక తిరుగుతుంటాడు. ఆయనతో పరిచయం చేసుకున్నాను. సంస్కారం గల పెద్దమనిషి! ఆయన చేసినది ఒకే ఒక తిప్ప—అంనాని, చూశాడేగాని ఆత్మని చూడలేదు. ఒక హృదయంలేని బొమ్మను ఆరాధించాడు—యిదివరకు యీయనగురించి నాభార్యతో యెన్ని సార్లూ చెప్పాను—కాని ఒక్కసారైనా ఒక సానుభూతి వాక్యం పలకలేదు!

ఈ గడిచిపోయిన ఆమె గాథనుంచి ఆమె నేర్చుకున్నది యేమిలేదు. మానవులమనసులో రేగిన కల్లోలాన్ని అర్థం చేసుకొంటే కన్నీరు కార్చకపోయినా, అప్పుడా ఒక సానుభూతివాక్యమైనా పలుకుతాం! ప్రసాదరావు ఆరాటాన్ని—ఈనాటివరకు బ్రహ్మచారిగా—బహుశా జీవితంలో అలా వుండిపోతాడేమో—? ఆ మనసుయొక్క మహా ంఖోభాన్ని కొద్దిగా నైనా వూహిస్తే—ఆమె ఆయనను భర్తలా చూడమనికాదు—అయ్యో పాపం—ఇంత బాధ పడుతున్నాడే—యిదివరలా ఆరవకండా... “క్షమించండి—మీ బాధ అర్థం చేసుకోన్నాను. కాని యీజన్మలో సానుభూతి తిప్పించి యింకేమీ చెయ్యలేనని” చెప్పగలిగేది. —ఆ గాథనుంచి యీమె యేమీ నేర్చుకోలేదు. —నేర్చుకోనేవుంటే యీ నాలుగురోజుల్లో జరిగిన గాథను యింత పెద్ద కలహం చెయ్యకండా యిట్టే పరిష్కారం చేసివుండును. పనిమనిషి యీమెలా అందక తై కాకపోవచ్చు—కాని తనలాంటి ఆడది. ప్రమిలనుచూస్తే నే మగవాళ్ళు పిచ్చెత్తుతారు—అంచేత ఆమెకు మగవాళ్ళగురించి అలోచనబాధలేదు—కానీ ఆమెకు—మగవాడి తలపేయెంతో హాయినిస్తుంది! అందులో ఒక అందగాడు అతని తొలివలపు తనమీద కురిపించాడంటే—ఆమె హృదయంలో శాశ్వతకాలం వెలిగి ఓపం, ఆత్మగం వెలిగింపబడ్డది! అదే తిలయకొని ఆమె బ్రతికి

సంతకాలం సంతోషిస్తుంది! ఈమాత్రం బాధపడుతున్న తోడ్పిచ్చివీధి సానుభూతి నాభార్యకు లేకపోయింది—

గడచిపోయిన గాథలనుంచి నేర్చుకొని, మనిషి తన భవిష్యత్తును నిర్మించుకోవాలే, మనిషికి పతనం తప్పదు—అలా నే జరిగిన చరిత్రను మరచినకేళం, ప్రపంచం—పతనంకాక తప్పదు! సంఘజీవులైన మానవులు చావుని జయించలేరు—అంచేత వారు చనిపోయేటప్పుడు యేదో ఒకశక్తికి, యీ భూమిమీద గడిపిన యితికాలంలో చేసిన మంచి చెడ్డలు విన్నవించమని వుంటుంది. ఆశక్తి నే దేవుడందాం! ఆదేవుడు నా భార్యను చనిపోయేటప్పుడు “నువ్వు బతికివెళుకాలం యేంచేశావ్” అని అడిగితే నా భార్యకు చెప్పటానికి “నాయిలు, నామొగుడూ, నాపిల్లలు,—నాసోఫాలు—నాబాక్టర్ల చీరీలూ—నా నెక్ లేకులూ” అంతా నేను... నేను...” అని తిప్పించి ఒకరికోక మేలు చేశాను, ఒకరి బాపలను పంచుకున్నాను” అని చెప్పగలదా?

ఈచోళనే నేనొక జబ్బుపడి, లేక ఏదో మహామ్యూర్తికి లోనై అసహ్యంగా తయారైతే, ప్రసాదరావు గతే నాకూ పట్టందని నాకు తెలుసు! నేను కాంక్షించింది నా భార్యదగ్గర లేదు! నీ—”

ఉత్తరం పూరి చేసేసరికి రాత్రి రెండు గంట

లయింది. ఉత్తరం మొదట్లో “ప్రియమైన” తరవాత “ప్రమీ” అని చెప్పాడు.

ఆ మరుసటిరోజు మానం చాల్చాడు. ఆ పుత్తరం ఆఫీసుకు వెళ్ళాక ప్రహల చదివింది—మళ్ళీ మళ్ళీ చదివింది. రెండు రోజులైనా నెంక పే శ్వరరావు మానంగానే వున్నాడు. ఆమెకు ఆ ఉత్తరం కంఠస్థమైంది!

ఆమె పరిశీతిలో మార్పు లేనట్టే వుంది.—భర్తను అర్థంచేసుకున్నట్లు అనుపించలేదు. ఎదుపూలేగు—నవ్వు లేదు—అలాంటి వింకేరీ లేవు. ఉత్తరం రాసిన చూడో రాత్రి పదికొండు గంటలయింది.—నెంక పే శ్వరరావు పుస్తకం మూసి పక్కగదిలోకి వెళ్ళాడు. ప్రహల తెలిపతోనే వుంది. గడచిన చూడు రాత్రులనుంచి ఆమె నిద్దర సరిగా పోలేదు—భర్త ఆమెదగ్గరగా వస్తాడని అనుకోలేదు. వచ్చాడు ఆయనతాకగానే ఆమె శరీరమంతా ఒక్కసారి వణికింది. ఎత్తిన ముఖానికి భర్త చిరునవ్వు అవుపించటంతో, కళ్ళల్లో నీళ్లు గిరుగు తిరిగాయ్. ప్రక్కన కూర్చుని దగ్గరగా ఆమెను చేర్చుకుంటూంటే, పెల్లుబిగిన గుఱంతో భర్త భుజంమీద వాలి, వెక్కి వెక్కి యేడ్చింది!

అతని హృదయం మాట్లాడటం విన్నది. ఇప్పుడు ఆమె కొగిలిలో వున్నది అతని శ్వాతిక శరీరమే కాదు—మహాత్తరమైన మరి యింకేదో!

మరల ఎండోకొమ్ము వచ్చింది!

... బిల్లెలొచ్చా బిగ్గగాను, మనములోను నున్నట్లు ఉందా?

ప్రతిదినము మీరు మలినము
లోని క్రిములనుండి అంటు
రోగమును పొందే ప్రమాద
మున్నది

రై ఫ్ బాయ్ తో ఈ క్రిములను
కడిగివేసి మిమ్ములను మీరు
ప్రతిదినము కాపాడుకొనండి

రై ఫ్ బాయ్
స బు బ్

ప్రతిదిన మలినములోని క్రిముల
నుండి మిమ్ములను కాపాడును

రై ఫ్ బాయ్ తో
“రక్షక సురగ” మీ
ఆరోగ్యమును
కాపాడును

* నేటి సాహిత్యము *

అపభ్రంశప్రయోగములు

శ్రీ కురుగంటి సీతారామయ్య

నేటి సాహిత్యమున గా దాని ఎల్లచేవి? ఇవతల ఎల్ల తెలుసు గా నే యున్నది. అది ఈదినము వెనుకటి ఎల్లయేది? గతచిని అర్థశతాబ్ది అగునూ? వీలులేదు. దానాపు 1940 సంవత్సరమువరకు సాహిత్య మొక మార్గమున న చింది తోచుచు అది మార్గము కాదనియు, యావత్ప్రజానీకమునకు సులభముగా తెలిసి, దేశాభ్యుదయమునకు తోడ్పడును, ప్రజలయొక్క కష్ట నిష్ఠురములను చిత్రించుకొనియు కావలయునను నభిప్రాయము బలవ తిర మెనది. దీని నే అభ్యుదయ సాహిత్యమనిరి. అప్పటినుంచి యిప్పటివరకా మార్గము ప్రచారములో నున్నది. సాహిత్యశిక్షకుణ్ణి నాగభైరవ శివరామకృష్ణయ్యగారు తిత్సాహిత్యస్వరూపమును నిర్ణయించిరి. తిరునాళ్ల ఆ నిర్వచనము నెవ్వరును కొదవలేదు. దానిని అనువదించుట ప్రస్తుతిము. “అభ్యుదయ రచన” అనుగ్రంథమున వారిట్లనినారు.

“పద్యలక్షణాన్ని గాని, కావ్యలక్షణాన్ని గాని, రసపుష్పిని గాని, విస్తరించి యుద్ధిచ్చగా కావ్యరచన కొనసాగించుచు నా ఆశయంకాదు. లక్షణాలూ, నియమాలూ, పూర్వకాలాన్నించీ మనదేశంలో వున్న వే! కాని భాషలోనూ, భావాల్లోనూ, రచనా పద్ధతిలోనూ, మాత్రమే నూతనపంథా అభ్యుదయ

రామ్యులైన సామాన్య ప్రజలకుకూడా సాకల్యంగా తెలియజేయాలంటే సంస్కృత భూయిష్టమైన కవిత్వం, సమాసాలు మొదలైనవి పొండి త్యక్తప్రకరణ వ్యక్తపరిచేవిధానం పనికిరాదు. సులభంగా సామాన్యజనులకు సహితము అర్థమయ్యే భాషలో వ్రాయబడి ఉండాలి. అంటే సరళ భాషలో చిన్న పదాలతో బద్ధికమైన భావవిమిషి, సామాన్య ప్రజా ఉద్యమానికి, సామాన్య ప్రజాభివృద్ధికి, అవసరమయ్యే కవిత్వాన్ని కవితల జలంతా వ్రాయాలి. సంస్క

జనులకు తెలిసే వ్యాకరణికభాషలో సమాస రహితమైన తెలియు, గానాని కనుకూలమైన కేయాగ్లో, ప్రజలకు కర్తవ్యజ్ఞానం విషయవివేచనం బోధించే పద్ధతిలో కవిత్వముండాలె. దీనినే అభ్యుదయ రచన అనండి.” ఇట్టిదికే అభ్యుదయరచనయొక్క నిర్వచనమైనది. ఇట్టిది నేటి సాహిత్యము. ఇంతింకం పె మించి నిర్వచన మింతవరకు వెలువడలేదని నా ఆశయము. వ్యాకరణిక కాండ్రుహాభారత కర్తకూడ యావిధముగా అన్నారు.

“మార్కుస్ చెప్పినమేరకి సంపదమాత్రమే కాదు మన విజ్ఞానం, వాఙ్మయం, కూడా బహుళ జనప్రాప్తం కావాలి. అది వ్యాకరణిక భాషవల్లనే సాధ్యపడుతుంది.” కాబట్టి రెండు పై అనువాదముల వలన నేటి సాహిత్యములో వాడబడుచున్న వ్యాకరణిక భాష మనకు ప్రస్తుతము క్షయము. ఈ భాషలో నున్న అపభ్రంశ ప్రయోగములు ప్రస్తుత దర్పనీయాంశము.

ఈ సాహిత్యభావవస్తువులతో మనకు నిమిత్తము లేదు. అపభ్రంశమునగా “అశశిబ్బము” అనగా లాక్షణికులని చ్యుతే సంస్కారము, అసగా వ్యాకరణ దూష్యమైన ప్రయోగము. ఈ సందిర్భమున యిరువురు రచయితల అభిప్రాయముల ననువదించుట అవసరము. ఏలన విషయము వ్యాకరణమునకు సంబంధించినది. వారిరువురను వ్యాకరణముపై తమ అభిప్రాయమును తెలిపిరి. “మన్వేష్టంలో రెబోరేబరీ” అను గీతమున

“వావేదనలో జన్మించిన ఊహించులు
తోడగదానికి వ్యాకరణనూత్రితు
రేడిమీడే దుగులు లేక
దిసములలో ఉరుకుకూన్నాయి లోకాపవడి.
దండించనా!”—అని నాడు కవి.

సరస్వతీభక్తులూ అనే గీతంలో:

తైత్తిల లక్షణాలున్నాయి కోటాక్కటి;
వీనిలో వ్యాకరణంకూడా ఒక్కటి;
మీకు దాని మాత్రలే సరస్వత్యం;
గొంతుకు బోసుకుని వేలాడి సతితం,
చేస్తారు ఆక్రందన; అంటారు కవిత్వం;
తైత్తిల వ్యాకరణమే పరమావధి కాదు
అసలే కాదన్నాడు దాశరథి.

ఈ దాశరథి ఇంటికి వెనుక, ఆ ఇంట్లో
బులు క్కులతో కట్టి నెగూకరణేసగాది ఉన్న
దిట. (మన్మథంలో లెహరిటరీ)

మా రచనలో వ్యాకరణం మాత్రమేలేదు;
మీ రచనంతో వ్యాకరణం; మరేమీ కాదు.

మీ రెండు వచనపద్యాలలో మొట్టమొదట
రచనాదృక్పథంతో అయినవి కలగు. రెండవ
దానిలో తిప్పి, ఆక్రందన తిప్పి మరేమియులేదు.
అది నా కన్నీరలేదు ఇప్పుడు వ్యాకరణమే మనకు
ప్రస్తుతిము. ఇద్దరిలో మొదటికి తన ఊహలు
వ్యాకరణంలో యివ్వవలెనాడు. రెండవది కైత్తిల
వ్యాకరణము పరమావధి కాదని దాశరథిగారితో
వికసించినాడు. కాబట్టి వీరు బుద్ధివ్యాకరణంగా
వ్యాకరణ ములంఘించి, ఆ ఉలంఘనలను
గొప్పగా చెప్పుకొనినాడు. నేటి అభ్యుదయ కవుల
లోనే మేటియైన వారి చిత్తవృత్తి గాని. ఇతరుల
మాట లీకే చెప్పేసేలే కావున ఈ విషయముపై
ప్రసంగించుట గొంతలో తినుదు వెంకటకలు
లెక్కించుటవంటిది. కాని విమర్శకుడు క్కు
చేయక విమర్శించుట విధి.

వీరికి వ్యాకరణాధికభాష ఉపాసేయము
ఈ వ్యాకరణాధిక భాషావాదమునకు కీ. తే. గిడుగు
వారు తిండి. ఆయన శిష్యవ్యవహారము నందరిచేతి
ఒప్పించినారు. ఈ తరమునకు వెనుకటి నవ్యకవులు
కూడా వ్యాకరణాధికభాష నంగీకరించినారు.
సేనుకూడ దాని నంగీకరించి గ్రంథములను వ్రాసి
నాను. రామరామ వ్యాకరణాధిక భాషాప్రయోగము
చేయు కవులు తద్వ్యాదమునకు తిండియైన శ్రీ గిడుగు
నాగేశ మనస్తాపము కలిగించినారు. శ్రీ మల్లాదివారి
మాటలు విపండి. “ఆసూనిలు పెక్కుండ్రు వ్రాసిన
చిన్న చిన్న గ్రంథములు చదివి పంతులుగారు ఒకటి
రెండు సందర్శనలలో, ఇంత లెగబడి వ్రాయవలె
నని నా ఉద్దేశ్యముకాదు. అయితే అప్పుడెవరిని
నిర్బంధించగలము. ఇది సందేహము. అని నాతో

(అనగా మల్లాది మార్యనారాయణ శాస్త్రిగారితో)
చెప్పేమున్నాను” అప్పుడే యిట్లున్న యిప్పుడున్న
పరిస్థితులనుమాచి పంతులుగారెంత విలపించి
యందుకో! ప్రకృతిమునకు వక్రము.

ఇప్పుడీ అప్రధిక ప్రయోగములు రెండు
భాగములుగా నున్నవి ఒకటి సంస్కృతమునందలివి.
రెండు తెలుగునందలివి. వ్యాకరణాధికముగా మార్చి
నపుడు గచ్చివ్యాకరణము తెలుగులోని పదములను
మాగ్గుట రచయితల యిష్టముకొని సంస్కృత పదము
లను మాగ్గుటకు రచయితల కేమి యధికారము కలదు?
కాబట్టి తిప్పివ్రాయుట నటుంచి తిప్పివ్రాయుట మన్నవాని
రూపమునట్లు వాడుట రచయితల విధి. తెలిసి
బుద్ధివ్యాకరణము కొంత, కొంత భాషాజ్ఞాన కూడ్యత
వలనను ఇది కల్గుచున్నది. కొన్ని ఉదాహరణములు

“అభివ్యం” అని ఒక రచయిత వాడినాడు.
“అభివ్య భాషా అభివ్యం” అని వ్రుత్తివ్రుత్తి “ఇత్య”
మార్పుగా మార్పు ముందుగాను నుండిన “స”
కారముకొని “ఇ”కారము కాదు. “పరిక్ష”కు
“పరిక్ష” అని వాడుచున్నాడు. “ఉపాసా” అను
గీతిములో రచయిత “అని వ్రాసినాడు “అ”
“ప”గా యెప్పుడు మార్చినో యితినికీ తెలియలేదు.
ఇతను వేదభాషను సంస్కరించినాడు. “హే ఉపా,
హే ఉపా” యని యనేకమార్లు వాడినాడు. సకా
రాంతి నపుంసకలింగ శబ్దమునకు సంబంధన యెటుం
డునో యితినికీ తెలియదు ఉపాసానున్న “పి
ఉపాసా” అని వాడవచ్చునే. “కక్షీనంకు”ను
బుప్పిని “కక్షీనంతుని”గా చేసినాడు. “కక్షీనంతం
యక్షేజం” అనివ్రుత్తి. ఈ రచయితయే “కృషియంప”
అని వ్రాసినాడు. “అవల” అను గీతిములో రచయిత
“ప్రతివ వరివ రైనలే” అన్నాడు. “అహస్” శబ్ద
రూప మితినికి తెలియదు. “నలరాట్టు” అను గీత
ములో కర్త “అబ్బవోస్థము” అని వాడి కవుని హాస్య
మాడించినాడు. “బతుకు కిటుకు” అనుదానిలో
“రక్తపాత్య శార్దూలం” అనివాడు రచయిత. “సర్వా
జననా”లో “శ్రమాభిస” విశ్వమల స్తుతి శ్లేష
యూరివారి వియత్రైల నువశాలాక్షి అర్ధగ్రహాదయ పిక్ష
ణలై” అనినాడు కవి. ఇది ఆయన వ్యాకరణాధికము.
ఇది పాఠములకే వదులుచున్నాను. ఈ గీతిములో
యిట్టి భాషారత్నము లనేకము లున్నవి. “సముద్ర
ఘోష”లో “దుర గగనారామసంపర వారివా
హము” అని కవి వ్రాసినాడు.

“సందరించుచున్న మేఘము” అనుట నెట్లు
తెలుపనలెనో యితినికి తెలియదు. “నాన్యక పంథా”

అనుగీతములో “జనతాగళి” అని యున్నది. “ద్వీప సమాసము” చేసి నాడనుకొందును కవి. “పీఠశైలింగం” అను గీతములో “మానవమాత్మకు” అని నాడు రచయిత. “మాత్రుకు” అని కాబోలు కవివృద్ధియును. స్థాతిపులక వ్యాయముగా మాత్రమే కొన్ని చూపినాను. ఇట్టివి పరస్పరాప్రముగా నున్నవి. మనకు సాక్షువని నిశ్చయముగా తెలియని శబ్దమునుగాని, అర్థము నిశ్చయముగా తెలియని శబ్దమునుగాని వాడుట మంచిదిగాదు. ఆ శబ్దమును గుఱముగా వాడుటచేత ఉద్దేశితభావము రాకపోవుటయేగాక, ప్రతికూర్త్యము కూడ ఏర్పడును. సంస్కృత శబ్దముల గతి యిది. మిశ్రమనమాసములను కూర్చి రెండుమాటలను చెప్పుదును ఇవి మన కలవాడైన నెనుకటివానివలెనే వీనిని గూడ సహించగలమని యొక వాదము. “ఉగ్రాద్వయ” మనకు బహులకూడ “త్రోడద్వయ” మని యెంగులకు వాడకూడదని యొక మిత్రుడు పన్ను ప్రశ్నించి నాడు. “బహుమంచి” మొదలగునవి వాడుకలో నున్నవి. కాని తప్పవాడుకును మన మెంగుకు గ్రహింపవలెను? ఈ క్రింది కొన్ని యట్టిసమాసములను చూడుడు.

“కరత్ నెన్నెల” “విగతం తరణమత్ర చైతరణి” అనుగీతమున; శీర్షికయే అయోమయము. “నెగపిండాలు” “మృతసందేశము” అనుగీతమున.

“అగ్నిపిండాలు” అనవచ్చునే.

“వివక్తతైర” — “హిర్యాపిహ” అను గీతములో

“తనబరువు” “నవధవనం” అను గీతములో.

ఇవియు మచ్చునకు చూపినాను. ఇట్టివి పరశ్చితము లాన్నివి. ద్వంద్వసహస విషయమున “త్రీతీ తండులు” (విశ్వగీతి) గమనింపవలసిన ప్రయోగము. ఇక తెనుగునకు వత్తును. తెనుగుభాషలోని అపభ్రంశ ప్రయోగముల నీ క్రిందివిషయముగా వర్గరణము చేయవచ్చును. అవ్యాప్తి అతివ్యాప్తి దోషములన్ని ను మొత్తముపై నీవర్గరణము సరిపోవునని నా ఆశయము.

(1) నామవిధి క్రిత్యయములు (2) క్రియా విధి క్రిత్యయములు (3) శబ్దస్వరూపములు (4) (కావడి (5) అవ్యయములు (6) సర్వనామములు (7) వ్యతిరేకార్థకములు (8) దుస్సంగులు (9) అసహజములు. వీనిలో కొన్ని యుదాహరణల నిత్తును. ప్రథమావిధి క్రిత్యయము “ము” వీరికి కంటకము. అట్టివానినన్నిటిని “ం”తో నంతమొందించుట వీరి పరిపాటి. “డెళెం, మధురం, భీదత్సం, లోకం,

సమభావం, పరం” ఇట్టివి కొట్టు. ఏప్రభునైనను చూడుడు. ఇట్టివి అగుము 10 యొసను కన్పట్టును. “ము” ప్రత్యయమును చేర్చిన సామాన్య ప్రజలకు తెలియదనియో లేక తప్పనియో వీరి యధిప్రాయము.

ఉచ్చారణసౌలభ్యమని అపభ్రంశమును వాడుట తరచునా? మరియు మనది యజంతిభాష. ఇచ్చట నొక ప్రశ్న వచ్చును. వ్యాకరణము నుల్లంఘించి యుచ్చారణవైవిధ్యము వోవుదనా? లేక యుచ్చారణము వ్యాకరణమునదీర్చు కొంపోవుదనా? ఒకవేళ “కవి” చెప్పినట్లు తమ భావములకీ వ్యాకరణ మధ్య వచ్చిన గాడుల మరియొకమాట. ఎప్పుటను అట్టి యడుగు రాదనియే చెప్పవచ్చును. వ్యాకరణ గుర్తుసమాసములు విపరీతార్థముల నియ్యవా? అప్పుడు ద్వేషిత బాప మెట్లు వ్యక్తమైందీ? ఇక ద్వితీయావిధి క్రి. “ఉమనికాంచ” అని నాడు. ఉపోభాకర్త. ఆకారముతీర్వాత ఉత్సమున కున్న సహజత్వము “ఇత్వమునకు లేదు.” రచయితను ఉచ్చారణమున తన “యాస్యప్రయత్నమును” దర్పణమున చూచుకొనుమని మనవి. “మానవుడు” “శేపుణ్ణి” అని వాడుట పరిపాటి అయిపోయినది. “జ్ఞి” లో లాఘవమున్నదో “ని” లో లాఘవమున్నదో రచయితలను ప్రశ్నించుచున్నాను. వ్యాకరణి కాంక్షమహాభారతకర్త యీ ద్వితీయరూపముల ససంఖ్యాకములుగా వాడినాడు. “ధ్వాన్యని” అని నాడిన కొంపమునిగినదా? వక్షినిధి క్రి వచ్చి నప్పుడు మిక్కిలి విచారము కలుగును. “నీపాటి” (ఇన్ ఫ్లిబాబ్ అనేగీతంలో); “పేడివాళ్లకీ” (ఒక్కటి ఓ చెలిమిలో); “అనుగడుక్కి” (కిరణశకలంలో); “ఉత్తరకీ” (వ్యాకరణి కాంక్షమహాభారతము); “రాజుకీ” (దానిలోనే); “భీష్మద్వాణులికీ” “కర్త దుర్గోపనులికీ” (దానిలోనే). ఇట్టివి రెక్కొంతు మిక్కిలిగా నున్నవి... పై వానిలో “భీష్మద్వాణులికీ; “కర్త దుర్గోపనులికీ” అను ప్రయోగములంతటివి విచిత్రములు. “కి” వక్షి ప్రాయములైన నెనుకటి వర్తమునను ఇత్యాంతమును చేసినాడు రచయిత. దీనిని అపభ్రంశాపభ్రంశ మనదగును. బుద్ధిపూర్వకముగా ఒక తిప్పనకు రెండు తిప్పలను చేయుట తగదు. “లకు” అని వ్రాసిన “బహుళ జనప్రాప్తము” కాదా? సప్రమాదిధిక్షగతికూడ యిట్లేయున్నది. “మంటలో” (“బగువు బండిలో” రచయిత). “మంటలలో” సనీశ కొంపమునగునా? బహువచనమున “ండు”కు మారుగా “ణు” ఉపయోగించుచున్నారు. “కణ్ణు” మొదలైనవి. “నీళ్లు”కు బదులుగా “నీరు” సులభము “కాదా? క్రియా విధి క్రిత్యయములనుకూడ స్మృశించును. వర్తమాన కాలమున “తోంది” “నూంది” “స్తోంది” “హూంది”

మొదలైనవి వాడుచున్నారు. ఒకే వివిధరూపములను వాడుట కద్దు. “కున్నది” “కున్నది” అని వాడుట మలభిము కాదా? మరియే ఏదియో యొక్క రూపము నందిదును వాడుట లభువము కదా? శిబ్రస్వరూపముల పాడుచేయుటను చూపించును.

‘దెయ్యాల’ (మక్కియంలో లేబాకబరీ); “ఉన్నది” (దానిలో నే); “అహా” (వ్యా. మహా భారతిము); “పెందిలేడే” (గోవావరి పొంగింది); “అలకిండు” (పాముపాలు); “అవక” (చెణుకులు); “కుమ్మరవామ” (నీవు నేనా కలిసి); “కాస్తా” (తొమ్మిదితో కుమ్మరు); “బైలేరారు” (వ్యా. ఆం. మహా భారతిము); “బయలేరిలే” (దానిలో నే గమనించదగినది). ఈ విధముగా లెక్కలేదు. దయ్యము, ఉన్నది, అవక, పెందిల కడి, అలకించు, కాక, కుమ్మర అవము, కొంచెము లేక కాస్త, బయలుదేరి, మొదలైనవి బహుళజన ప్రాప్తము కావా? వీరి భావముల నిమగ్నమైన లేవా? దుష్ప్రయోగములే వీరి భావములకు తగునా? వ్యాకరణమును మాత్రమే వదిలి యిది యుపయోగములా? ఇక క్రాంతి యున్నచోట పెట్టకుండుట. “పక్కలో, రాస్తే, మాయలేని, బతికేమే, తాగే, కుంకేసింది; కిందికి” మొదలైనవి అసంఖ్యాకములు. మరల నీ శిబ్రములే కొన్ని స్థలములలో క్రాంతితో నుపయోగింపబడినవి. “వినకండా, తినకండా, లేకండా, తెలిసి” మొదలైన వ్యతిరేకార్థములు, “చూడవోయ్, నమ్మకాన్, పెత్తినదార్” మొదలైన ఆధ్యాత్మికరూపములు, “సునికీ” “స్వీ, లా, లాగా, లాగు, మొదలైన అన్యాయములు”. వినిపిస్తూ వున్నవి, ఘోషిస్తున్నవి, కళ్ళిముందు ఎప్పుడు, లేములు ఎక్కడివి, మొదలైన అసహజ విసంధులు, “ఓటాక్కటి, దింపడనా” మొదలైన దుస్సంగులు, ఇవి అవి యేమి, యిట్టి యుపభ్రంశములు లెక్కంపరానివి యున్నవి. భూర్బుట్టి మొదలైన మహాకవులు కొందిరు వాడినా రిట్టి ప్రయోగములను. కాని యిది సాగుగా బుద్ధిపూర్వకముగా నెల్లచోట్ల నప్రభంశము

లను వ్రాయట తగదు. అసభంశములను వ్రాసినారే గాని సామాన్యజనులకు సులభమైన వ్యాకరణమును వ్రాసినారా? కొన్ని కేయము లన్యదాగులకే కష్టమును కలుగజేయును. వ్యాకరణాంశముని దుష్ప్రయోగములను చేయుట పాడిగాను. మాండలికము లన్నియు భాషలోనికి రావలసినవి! కాని వాటి నన్నిటిని సార్వభౌమముగా చేయుట యత్నించదగినది. వ్యాకరణ సూత్రముల ప్రయోగముల ప్రకారము మా భాషను లిమిట కిది సమయములో లిమిటనున్న వనుట సాహసము. అతిశయోక్తి. వ్యాకరణము లెప్పు అన్నియు మారదనలో ఉన్నవనుట దుష్ప్రయోగము. ఉవాచిభావమును దుర్బాహుళ్యము చేపట్టటం రాజును గాడిదమీద ఊరేగించుట వంటిది. సంస్కృతాంగములు రాని ప్రజానీకమున కిది యుక్తమేమిట పడవు. ఈ గీతిములుకూడ తమ తృప్తికిని మిత్రుల మన్ననలకును, విద్యార్థుల చెప్పట్లకును వ్రాసినట్లు కనపడును. ‘ఇది వ్యాకరణాంశం With vengeance గా ఉండు’, అని నా దొక మిత్రుడు. దానివలన సాధించిన ప్రయోజనమును కొనరాదు. తుది కొక అనువాదముతో దీనిని ముగింతును:

“The care of the language, is at all times a sacred trust and the most important privilege of the members of a society. Every man of Education should make it object of his unceasing concern to preserve his language, pure and simple, to speak it so far as in his power in all its beauty and perfection. A nation whose language becomes rude and barbarous, must be on the brink of barbarism in regard to everything else. A nation which allows her language to ruin is parting with the best half of her intellectual independence and testifies her willingness to cease to exist.”

* అస్తిపంజరం *

శ్రీ మంథా వెంకటరమణారావు

: రంగం 1 :

డాక్టర్ రామారావు ఇల్లు; డ్రాయింగు రూము; గది నాలుగు మూలలూ నాలుగు సోఫాలు—సోఫాలకి తెల్లటిగుడ్డలు వైన; మధ్యని గుండ్రటి టేబులు—దాని మీద తెల్లటిగుడ్డ; ప్రతి సోఫాదగ్గర చిన్న ‘స్తూలు’, మీదని తెల్లగుడ్డ—‘ఆప్ టే’; గది కింకే అలంకారం లేదు—కిటికీలకి తెల్లటి కర్టెన్లు - కర్టెన్లు ప్రక్కకి లాగిఉన్నాయి. గోడలకి ఏ పటాలూ లేవు - గదిలో చెప్పుకోదగ్గ వస్తువు లింకేమీ లేవు. కాని ఒక్కటి—గది కుడిమూలను ఆరడుగుల ఎత్తున ఒక కర్రకేసు. కేసురంగు నలుపు; ముందు అద్దపు తలుపు. తలుపుగుండా కానవస్తూ ఒక మానవునికి అస్తిపంజరం.

తెర లేచేసరికి గదిలో యెవ్వరూ లేరు.

[డాక్టర్ వెంకటాచలం ప్రవేశం; వయస్సు వాదాపు ముప్పై ఉండొచ్చు. బూడిదరంగు ‘స్టూటు’—ఎర్ర ‘షెక్ టై’—పసుక నింకా కొంత మంది ఉన్నట్టు గోల వినిపిస్తూఉంటుంది]

వెంకటాచలం : (ప్రవేశిస్తూనే ఉలిక్కిపడి వెనుక తొక అడుగు వేసి) బా! పే!!

[ప్రవేశం: డాక్టర్ సుధాకర్—వయస్సు 80 సం||; డాక్టర్ కృష్ణమూర్తి—వయస్సు 92 సం||; డాక్టర్ రామలింగం—వయస్సు 50 సం||]

సుగ్గురూ : { మైగాడ్!
ఒ!
ఇశేమిటి!

(సుగ్గురూ చివర్ను తిగి, తిరిగి సర్దుకొని గదిలో ప్రవేశిస్తారు)

రామలింగం: అస్తిపంజరం!

(సర్దుకొని చూచుతూ) జోను— అస్తిపంజరం.

సుధాకర్: ఇదెందు కిక్కడుంది?

కృష్ణ: అది రామారావు నే అడగండి—

రామలింగం: నాకు చాలా వింతగా వుంది. డ్రాయింగ్ రూమ్లో వెక్కిరిస్తున్నట్టు ఇదేమిటి? (నవ్వుతాడు)

వెంక: డ్రాయింగ్ రూమ్ కాదు—పోనీ హాస్పిటల్లో నన్నా దీని అవసరం ఏముందీ అని?

సుధాకర్: ఇలా కాలంపెట్టగానే గుండెమీద ఒక్క పేసు వేసినట్టుంది.

కృష్ణ: ఏమిటి డాక్టర్! భయమే? (పకపక నవ్వుతాడు)

సుధా: అస్తిపంజరం చూసి భయమేమిటి? ఇప్పటికప్పుడే డెజను ‘హాస్ మారమ్’ లన్నా చేసి ఉంటాను సర్వీసులో ప్రవేశించేక—కాని, అనుభో కుండా, ఉండరానివోట ఒక వికారమైన వస్తువు ఉండడం నిజంగా ఒక హుకులాటికే—

(నలుగురూ వెళ్లి సోఫాలలో కూర్చుంటారు)

వెంక: ఇంతికి రామలింగం గారే ధైర్యవంతులు! ఆయనా ఒక అడుగు వెనక్కి వేసి నా దాన్ని చూసి ఒక చిరునవ్వు పారేశారు—

రా. లిం: నే నేందుకున్న మాట అనకపోవాలి? నే నే పరీక్షలూ పాస్ కాలేదు! బాజస్కు ఒక్కటే పరీక్ష పాడయేను. అది కాంపౌండర్ పరీక్ష. అది మూడోసారి వెలి, చెయ్యవలసిన బందోబస్తులన్నీ చేశాక మరీను...

కృష్ణ: మీ రన్నట్లు గవర్న మెంటులో కొన్నాళ్ళు పనిచేసేరుకుంటాను?

రా. లిం: ఏదో అలాటిదే—బోర్డు సర్వీసు—కొండ్లగోకి తోనే పేరు... ఆ పరీక్ష తో సమనే అందులో అలా పడగావులు పడిఉండెడిం అయింది.

కృష్ణ: కాంపౌండర్ పాస్ అవకుండానే ఉద్యోగం దొరికింది మీకు?

రా. లిం: పాస్ అయితే ఆ కొండ్ల, అందులో బోర్డునాకరీ పింకర్నకి కొంత అనుభవం ఉండేది ఒక ప్రయత్నము దాక్టర్ క్రింద—వాళ్ళకి ఎరెజ్ కు మనిషి కాంపౌండర్ ను పేరుతో ఆ కొండ్లగోకి వెళ్ళే చాలన్న టుగా ఉండేవారు... అదే అదృష్టం అనుకోండి—నాలుగైదోయక అనుభవం ఉంది, పరీక్షకి వెళ్ళొచ్చున్నారు. అన్నట్లు అనుభవం ఉన్నా మూడుసార్లు వెళ్ళేకొని నెగ్గలేదు... అలా అని చేతకాక కాదు! ఈ పరీక్షలు, చెత్తా, నాకు పడవ.

వెంక: మీరు కొన్నాళ్ళు మన రామరావు తండ్రి గారి దగ్గర పనిచేసేరుకదా?

రా. లిం: అయ్యో! అదే గొప్ప అనుభవం! మళ్ళీ పనిచేసింది నాలుగేళ్ళే. పరీక్ష ఎలానో గట్టెక్కితే ఆ కొండ్లలో నాకరీ కొక దండం పెట్టి ఇక్కడి కొచ్చిచేరేను... ఆయన నిజంగా దేవుడే అనుకుంటే. ఎంతదయ... ఎంత దైవభక్తి!! పూజలో కూర్చుంటే ఉదయం రెండుగంటలు, సాయంత్రం రెండుగంటలు... అలా ఆ భగవంతుడిలో లీనం అయిపోయేవారు...

సుధా: ఇంతకీ ఏదో చెప్పబోయేరు...

రా. లిం: అదే ఒప్పున్నా... ఆ నాలుగేళ్ళూ అయిపోయేక శుభ్రంగా ప్రాక్టీసు పెట్టేశాను... అది నిజంగా తెగిం చేసుకోండి! చెప్పే దేమంటే... నేను ఏమీ ఆపరేషన్లు చెయ్యలేదు, పాస్ పూంట్లు అంతకన్నా చెయ్యలేదు... మీరా అసిస్టంజరాన్ని చూసి వెనక్కి తిగ్గింటే నాకు నిజంగా నవ్వు పోయింది...

వెంక: మీరేమన్నా అనుభవజ్ఞులు... ఇక మా మాటంటారా... నిన్ను తొక మొన్న కళ్ళు విప్పకున్నాం!

రా. లిం: (నవ్వుతూ) ఏమిటో ఈ ముసలాడ్ని మానే మీకు నవ్వులాటగా వుంటుంది!... అనుభవం అంటారా... నిజమే... నేను చూసినన్ని రకాల కేసులు... మికింకో బిజ్నెస్, పకెట్లొక్కటూ... ఒక కేసు... నాకు బాగా జ్ఞాపకం... ఆ కొండ్లగోకి...

సుధా: ఇంతకీ మన్నందర్ని బెడగొడవమని పెట్టినట్లుంది ఈ డాక్టర్ నివస్ని డ్రాయింగు రూములో...

కృష్ణ: ఇంతకీ రామారావు ఏడీ?... అందర్ని ట్రోకి రమ్మని, బాయి ఎక్కడ వాగున్నాడు... ఏదన్నా కేంటూ పోయాడా?.... ఏం మనిషా! ఇప్పటికీ నాకు బోంబు పడలేదని భారణి...

[నాకరు ప్రవేశం]

నాకరు: బాబుగారు బటలేసుకుంటున్నారు... విడుదలమైతే వచ్చేస్తామని చెప్పమన్నారు...

(నాకరు వెళ్ళాడు)

కృష్ణ: సరే... విడుదల కాదు ఇరవైనిముషాలన్నా ఉండాలి... ఒచ్చేక మరీ పోగలమా? కొత్త ఇంట్లోనే దిగింది... మరేమన్నా కానీంది... టే! ఇస్తున్నాడు అది ముఖ్యం మనకి!

వెంక: నేను మాత్రం మరో అరగంటకన్నా ఎక్కువ ఉండలేను...

కృష్ణ: ఏం ప్రాక్టీసే?

వెంక: స్వప్న నిజంగా అదృష్టవంతుడని. చెప్పకోబడదా? గోజల్లా తీరిక... ఒచ్చిన అయిదుగురో, ఆరుగురో 'పేషెంట్లు' ఒకంట పని...

కృష్ణ: అదృష్టం! చాలా గొప్ప అదృష్టం... నలుగురు పిల్లలు... పెళ్ళాం... ఒక ముసలితండ్రి... కాంపౌండర్ రోకడు... ఒక నాకరు... కిళ్ళుకాక చాకలాడు... మంగలాడు... చిళ్ళుతానూ... చిళ్ళందర్ని పోషించాలి... అవతలి 'కామర్స్'కి చెప్పలేకుండా చూసుకోవాలి... అంటే మార్కెట్ పడినకుండా చూడాలి... పరీక్షమలను ప్రాక్టీసింపించాలి...

వెంక: ఏమిటిదంతా? చాలా పెద్దమాటలు పయ్యోగిస్తున్నావ్!

కృష్ణ: కామామరి? పెళ్ళానికొక షేర్ హౌస్ డబ్బా—తలకి నూనె—నాకు టూత్ పేస్టు—బోడుకి పాలిష్—మరి బట్టలాడు, బట్టలు కొనకపోతే ఊరుకుంటాడా? నెలకి ఒక జరిన్నా తియ్యాలి? సినిమా కొక నాలుగుసార్లు అభిమం

నెక్కపోతే ఆ కళని మరలా పోషించడం? ఇవన్నీ వచ్చే రెండునందలానూ సరిపెటాతి.

రామ: (ఆశ్చర్యపోయి) రెండునందలేనా?!!

నెంక: (నమ్మలేక) ఏం డాక్టర్ రెండునంద లేనా ప్రాకీసు!!!

డాక్టర్... నే నమ్మును!

కృష్ణ: ఊరక నే కూర్చోడం అద్భుతం అని నువ్వే అన్నావ్ చలం.

నెంక: ఉత్తినే అన్నాకాని ఇంత తక్కువగా మాదగ్గర దాస్తున్నావేమో; ఎంత తక్కువనా దిను వందలికి తగ్గ దేవ్యడికి... అందులో ఈ మరేయో బాగాలో....

కృష్ణ: చెప్పేది విను... మీరూ నాకూ డబ్బు అర్జునా... ఎంతైతే ఉందో, అర్జునచేవిదానంగా కూడా అంతియే ఉంది... విశ్రాంతి అంటే నాకు మొదట నుంచీ ఇదే...

నెంక: మాకున్నా తిం ఇష్టంలేదు! సాగుతం నాలుగునంద, రాత్రి, మధ్యాహ్నం ఇంతా విశ్రాంతికానా? ఈ సమయంలో పీకలమీదకేసు వచ్చినా కడల్లమే!

కృష్ణ: అనుగో! అదే నాజీవం లేదు. ఒక కేసు పట్టేక రాత్రికాదు, పగలుకాదు నేను అత్యంత చెయ్యను... కాని నేను విశ్రాంతిపొందుకో... కనీసం పగలు ఆరుగంటల 'రెస్టు' రాత్రి 'స్లిప్రిజెన్సు' ఉండడం చూపా, ఇది ఉంటే చాలా... అందుకే సీరియస్ కేసులు మొదటికే నేను పట్టను... అలాటి కేసులు నా దగ్గరికి రావు కూడా... ప్రేమ నా పేమెంటు తేలివైనవాళ్లు... చాలా తేలివైనవాళ్లు...

సుధా: ఏమిటో ఆ సర్టిఫికేటు!

నెంక: మొదటనుంచి డాక్టర్ సర్టిఫికేటు... డబ్బు పుచ్చుకోకుండా పారేస్తున్నావ్... ఇలానే రావల్సి డబ్బురాదు... (నవ్వుతాడు)

కృష్ణ: తెలివైన వాళ్లలా అంటారా? నన్ను చూస్తే వాళ్ల కా తెలివి వస్తుందేమో మరి! పోనీ అలా ఎందుకనాలి... ఇప్పుడు మీరు... జ్వరం వచ్చిందంటే డ్రాప్టిక్ మిక్స్‌గో, క్విన్‌సెన్ మిక్స్‌గో, ఆల్ కలైన్ మిక్స్‌గో ఇస్తాను... మీరు ఒద్దిసేవరికూ పేమెంటు పుచ్చుకోవాలి... డోసుకి బేదా పరకా ముక్కుపిండి పుచ్చుకుంటారు...

హోం! హోం! మధ్యాహ్నం కేసు అయ్యేవ కాని మమ్మల్ని మాత్రం నింపచెయ్యరు!

కృష్ణ: మిమ్మల్నేమీ అనలేదేమో తండ్రి! అలా విరుచుకుపడు... మిగతే బేదా పరకా కాని, నేను మూడెంబాలు పుచ్చుకుంటాను డోసుకి...

సుధా: అయితే మరింకే? తగువే లేదు.

కృష్ణ: అదే చెప్పబోతున్నాను. పెద్ద పెద్ద సంస్థలు—మే ఎండ్ బేకర్, బెంగాల్ ఫార్మోటెక్స్, గ్లాస్‌గో లేబోరేటరీస్, ఇవన్నీ అందరి కోసం అమోఘమైన మందులు చేసిఉండుతే నున మిక్స్‌రెండుకు? కొందరం జలుబు, చిన్న తలనొప్పి అయితే ఎనాసిన్... జ్వరం ఒస్తే వజ్రంలాటి మందులున్నాయి... అన్నీ మాత్రం... ఎంట్రబిక్... కాక పోతే క్వివాక్స్ నేనుకో... డిసెంట్రి అయితే సబ్‌వోసెడెన్... ల్యూకార్‌సెక్, ఎంబెక్‌సెన్... కాగ్నోరెన్ క్వివాల్ ఏవో ఒకటి కొనుక్కొని మింగి... ఇంకా క్రానిక్ అయితే 'ఎమెటిక్' తెచ్చుకో, ఇంక జక్తన్లు వాడి చేస్తాను... గాస్టిక్ నొప్పి అయితే అల్ట్రాక్స్ ఉంది, ఏమూ పెప్టిన్ ఉంది... టైఫాయిడ్ అయితే క్లోగ్‌మిప్టిన్ కొనేసి వేసేసుకోవండి... ఇంక బలంలేదు అంటే ఏవిటిమినో రాస్తే బజారుకొరకొ కొనుక్కొన్నాడమే తరవాదు... ఇంత సగుహయం ఉంటూఉంటే నేను మిక్స్‌రెండుకలపడం ఎప్పుడు? ఎలా? చిన్నస్లిప్స్ తీసి మందు పేరు రాసి ఇచ్చేస్తాను...

రా. లిం: కృష్ణమూర్తి గారూ! మీరులే అమాయకుల్లా ఉన్నారు... నాది పాతికేళ్ళ అనుభవం... మీరు చెప్తున్నాను వినిండి!

కృష్ణ: నేను చెప్పేది వినిండి మొదట... ఒకటి రెండునాళ్లు నాదగ్గర కొచ్చిన పేమెంటు మూడో సారి మరి రాదు...

నెంక: ఏం? అదంతా నీ ప్రావీణ్యతే! (నవ్వుతాడు) అంత హడల గొట్టేస్తావన్నమాట!

కృష్ణ: చూడాలి కాదు, వాళ్లంతా తెలివైన వాళ్లని చెప్పేనుగా... ఇప్పుడు నీకే గాస్టిక్ కంప్లెంటు ఉందనుకో... నాదగ్గర కొచ్చేవ్... 'అల్ట్రాక్స్' అని రాసిఇస్తాను... మర్నా ఇంకో సారి వస్తావ్ అనొప్పికే... అదే రెండునాళ్లు నీపాలు వాడండి అని అంటాను... వాడతావ్... తగ్గిపోతుంది.

మళ్లా ఆరునెలల తరవాత, నీ అవత్తింపల్ల అదే రకం నొప్పివస్తే నా దగ్గరకు నువ్వొండుకు రావటం? బజా కలెక్టర్... నాకు అందుకే ఎడిన మందు కొనేసుకుంటావ్... తగ్గిపోయింది. నీ జబ్బు నీకు

తెల్పు...దానిమందు నీకు తెల్పు...సరిపోయిందా? అలా!

సుధా: ఇలా అయితే ప్రాక్టీసు వెలిగినట్లే! విక్టర్ను కొకపోయినా, 'కన్సల్టింగ్'కన్నా ఫీజు ప్రయ్యకుంటున్నావా?

కృష్ణ: అది ఈ ప్రాంతంలో నేను ప్రవేశ పట్టాలి కొత్తగా...అదే అయితే ఉన్న చేయూ, ఈ పాటి ప్రాక్టీసు కూడా ఉండవు!

రా. లిం: నాది పాతికేళ్ళ అనుభవం! ఇందాక చెప్పేను...ఇప్పుడు చెప్తున్నాను...వినండి! మనలో మన మాటల కొబ్బరి ముక్కకి నూటిగా ఉన్నదన్నట్టు చెప్తున్నాను... ఇది మీ కొక విధంగా సలహాకిందే వస్తుంది..... ఇంద్రజాలికుడూ, డాక్టర్లూ ఒకే తరగతిలో కొందరు...ఇంద్రజాలికుణ్ణి చూసి మనం ఎంత ఆశ్చర్యపడతాం? కలలోకూడా నమ్మలేని గమ్యములన్నీ చెయ్యాలనుకుంటున్నాం. మనిషిని నరకం, నాటిక కోసివేస్తా... నీటిలో నిప్పు పుట్టించడం...ఇలాటివన్నీ...మన కంటికి కనిపించేది నమ్మతాం...అది మానవ నైజం. ఏం? కాదుంటాగా...అయితే ఈ ఇంద్రజాలికుడు... నీటిలో నిప్పు పుట్టినానంటాడు...పుట్టిస్తాడు..... వాడు అనడం—మనం చూడడం జరుగుతాయి... నిప్పెలా పుట్టిందో వాడు చెప్పడు...మనకి తెలీదు.. అదే తెలుస్తే దానికి విలువ లేదు! అలానే మన వృత్తి కూడా. ఇలా అంటున్నానని ఏమీ అనుకోకండి... ఎవరికన్నా ఆశ్చర్యం ఉంటే చెప్పండి...నా సలహా మానేస్తాను...

కృష్ణ: మనం అంత ఇక్కడున్న వాళ్ళం డాక్టర్లమేగా...కానీండి...

రా. లిం: ఇప్పుడు బాగా కడుపునొప్పితో ఒక మనిషే ఒచ్చే డెనుకోండి. అతనికి కొవల్సం చేమిటి? ఆ నొప్పి పోవడం. నేనంటాను...మినోస్పి పోతుంది...ఇది మింగండి—అని. అతను మింగుతాడు...నొప్పి పోతుంది...కాని మనం ఇచ్చింది బూడిదో, మందో కూడా అతని కక్కలేదు ఇంద్రజాలం...మీరంత ప్రయ్యకుంటారో నేనూ అంతే ప్రయ్యకుంటాను...మీ మందు లెంత పని చేసాయో, నా మందులూ అంతే పనిచేస్తాయి. మీకన్నా నాకొచ్చే ఆదాయం ఎక్కువ!

కృష్ణ: ఏదో మీ మందు లంటున్నా మీరు మందులు ఇంట్లోకాని తియ్యచున్నారా ఏం?

వెంక: ఏవన్నా సైదులో మందులు వాడతారా?

సుధా: ఏదో మాకూ చెప్పవచ్చు... మేం కూడా...

రా. లిం: చెప్పేసేక మీ కెవరికీ నా విధానం వచ్చిన సరే...వినండి..... నేను మూడు రకాల మందులతో వైద్యం చేస్తాను...హోమోపతి, ఎలోపతి, డీప్ థియరీ మందులు...

ముగ్గురూ: (ఆశ్చర్యంగా) ఏమిటి!!

రామ: అంతలా ఆశ్చర్యపడకండి...ఈ డీప్ థియరీ మందులు అమోఘంగా పనిచేస్తున్నాయి. చవక—నా ప్రాక్టీసు చాలామందికి అది ఉత్తమం... తేనెతో కాచి, పాలతో కాచి కలిపి...బవ్. ఆయిపోయింది! నేను డోసుకి బేడా పరకా ప్రయ్యకుంటాను...ఇంకా లాంగుదూ అంటే అప్పుడు మన క్లినికా అరీ ఎలానూ ఉన్నాయి...నాకు తెలుసు ఎంత ప్రాక్టీసులో మీరు ఊహించారో?

వెంక: మీరు చెప్పే విధానమే మీకు అయిదు వందలకి తగ్గుదు...

సుధా: మీరంతగా ఏదో వింతగా ఆ ప్రశ్న మామీద విసిరేరు కొబ్బరి ఆరు వందలకి తగ్గుదు, ఎద్దును...

కృష్ణ: మీదగ్గరి కొచ్చిన పేషెంట్లంతా మేకల మందయిఉంటారు. బుర్రలు ఉపయోగించకుండా...మీరే గమ్యములు చెప్తున్నారో కూడా వాళ్ళ కక్కలేదు...డబ్బున్న వాళ్ళంతా అలాటి పేషెంట్లే...చదువు సంస్కారం లేనివాళ్ళలా అలాటి వాళ్ళే... ఎటుకొచ్చి, డబ్బులేని, కాస్త చదువుకొని ఉన్న వాడే తెలిసినవాడు...వచ్చేసారి ఈ ఖర్చు లేకుండా చేసుకుందామన్న ఆలోచనమీద ఉంటాడు..... తక్కిన వాళ్ళంతా మేకలమంద...

వెంక: వోయి డాక్టర్!

సుధా: డాక్టర్! ఆయన్ని....

రా. లిం: ఫరవాలేదు—కానీయండి...

కృష్ణ: అందుకు మీ ప్రాక్టీసు వయ్యి రూపాయిలు ఏవరేజీని వేసినను...ఏమంటారు?

వెంక: వయ్యి రూపాయలు!

సుధా: మీ ప్రాక్టీసా...ఇంపాసిబిల్!

రా. లిం: సరిగ్గా చెప్పేరు కృష్ణ గారూ! సరే మీ అందరికీ ఆశ్చర్యంగా ఉంటుంది. నేనూ

మీలానే విశ్రాంతిస్థియుడే! మనం అంతా సాయింత్రం టెన్సిన్ కి పాతాంకదా... నాలుగునంచీ అది—నా నిద్రకుంభకర్ముడి నిద్ర... రాత్రి నిద్ర పోతే పేమెంటుచ్చి తలుపు లింక్నొటిసంత పని చేసినా, ఇంటిమీద రాళ్లు రువ్వినా తెలివిరారు... తక్కినవాళ్ళకి తెలివొచ్చినా లేపకూడదని నా ఆర్గ్యు... ఇంక ఉదయం ఎనిమిదికి వెళ్తాను హాస్పిటల్ కి... పదకొండునంచీ రెండు వరకూ విశ్రాంతి... ఏకేమూసినా ఈమ్యుసే... ఎలా ఉండంబాట?

సుధా: మీరూటలు నేను నమ్మలనుకుంటాను... కానీ నాకు నిజంగా చాలా ఆశ్చర్యం వేసింది... నాకు గవర్న మెంటువారు మాడువందలు పారేస్తారు. పూర్తిగా దానిమీదనే బతికలేం కద!... ఇది సర్వీసులో ఉన్న అందరం చేస్తున్నా... లేకపోతే ఇద్దరు పిల్లలదగువు... ఇద్దరూ మెడిసిన్ దగవుతూంటు... ఇంట్లో ఖర్చు ఇంతంతా ఎలా సెగ్గకొస్తున్నాను... ఎంత కష్టపడ్డా అది రెండువందలకి మించదు... పై ప్రాక్టీసు... గవర్న మెంటు నాకర్థంతా మేడికలో సర్టిఫికేట్ కి నా దగ్గరికే రావాలనుకొండి... ఎన్ని మానుకున్నా...

రా. లిం: నేనూ కాంపౌండర్ గా పనిచేసేను కాబట్టి, మీ రింకోలా అనుకోకపోతే... మందులకి మికంత ఖర్చు ఉండదనుకుంటాను... కొన్ని కొన్ని ఇంజక్షన్లు... ముఖ్యమైన పాడెల్లు ఇవ్వన్నీ వాళ్లే...

సుధా: (కొంచెం ముఖం చిన్నదిచేసుకొని చికాకుగా) ఆ... ఆ రోజులు పోయాయి... వాళ్ళూ ఏమీ ముఖ్యమైన మందులు సప్లయ చెయ్యటం లేదు...

రా. లిం: అదికాకుండా డైట్ బిల్లులో బాగా నొక్కెయ్యి... అది అందరికీ తెల్సిందే... ఇంకోలా అనుకోకండి!

వెంక: మీ రసాధుల్ని న్నారండోయి రామలింగంగారూ!

రా. లిం: ఏమన్నా మీకన్న అనుభవం ఉండం బూరూ లేదంటారా? లేకపోతే కాంపౌండరుగా పని చేసి ఈస్టిలి కలా ఒచ్చేను...

సుధా: ఆ... అంతా అనుకోమే... అంతా కలుపుకొని మాడువందలకి మించదు మరెండుకు దాచాలి...

వెంక: నా దంతయినా ఎనిమిది అంకెకి ఎచ్చరు... బిరుకీ తిగ్గరు... పైకి నాది డాబువాస్తీ...

ఉన్న డబ్బంతా ఊడ్చి ఆమె కట్టించి, ఊరుకోక ఆ కొడుకీ తగలేసేను... దాని ఫలితం... ఇన్ కంట్ బాక్సు పీక మొయ్యూ పడిపోయింది... చచ్చిపట్టు, నోరు మూసుకు కట్టేసేనుమరి... లోగుట్టు ఎవరికీ తెలియ... ఈ ముగ్గురి డోసు మాడతాలు చేద్దామూ అని తలపటాయించేను... కానీ భయం... ఉన్నదానికే మోసం వస్తుందేమోనని... యుద్ధంలో జుల్నో క్వి నైన్ దొంక సప్లకు డోసు ఖరీదు ఎక్కువచేసేం... ఇవ్వకు అదే ఉంటోందంటే అందుకే సంవోషించాలేమో! కానీ రామలింగంగారూ... మీకేం కర్బండ్రి? అదై కొంప... డొమ్మకారు... దానిశబ్దంబట్టి చెప్పేయొచ్చు చైలుదురంబో మీరున్నారనగానే... మీ డ్రయివరుడూ డా ఎప్పడూ నల్లమయ... భాయిలా ఉంటాను!

రా. లిం: (సవ్యకూ) నామందనకండామట! మృడమరుమందునకి! ఇంక నాకాకుసంతా... కొత్తిడికొని లాభం ఏమిటి? మీరు కాకుకొని, ఇల్లు కట్టి ఏం బాగుపడతా? ఇన్ కంట్ బాక్సు! అదికాక నాదంతా ప్రయివేటు ప్రాక్టీసన్నంగుకు చాలా ప్రయివేటుగా అయిపోతుంది... అలా ఉండనిదురా... నాకు అప్పుడప్పుడు కొకారు కొనాలనే ఉంటుంది... కొంటామూడూ... నేను తిల్చుకుంటే నిమిషంలో పని... కాస్త సాయింత్రం టెన్సిన్, మధ్యాహ్నం నిద్ర తిగించి పనిలో కూర్చుంటే, మీరు ఊమిస్తే, — మీ ప్రాక్టీసు కొంత నాచేతికింది కొచ్చేయదానికి ఆటంకం ఉండకేమో!

వెంక: నా పేమెంటు నాకు నీకరం. ఇంకెవరి దగ్గరికీ వెళ్లరు... అంతగా అయితే డోసు ఖరీదు తిగించేవాను...

రా. లి. తిగింపుకి మీకన్న నా కెక్కువ అవకాశంఉంది... మందులు మొదటికే బ్రెయిన్ చిటికలాటిని... చవక!

కృష్ణ: కొంచెం ఆగండి... మీలో మీకంత ఘర్షణపడ్డ... (సవ్యకూ) నేను తలచుకుంటే మీ అందరి ప్రాక్టీసూ పడిపోబట్టగలను... ఒక్క రామానిది తప్పించి.

రా. లిం: మాఅందరి ప్రాక్టీసూనా? అసంభవం కృష్ణ: ఈజాలో అందరికీ తెల్లు... నేను కేసు మొదటికీ పట్టుగోసని... పట్టుకుంటే రాత్రి పగలు అవకుండా పనిచేస్తానని... కానీ అలా పనిచేయడం నా కిష్టంలేదు... నేనే దాని కిష్టపడితే మీ దగ్గరి కెదడోనాదు?

వెంక: ఎందుకీ పొలుగుబలన్నీ... ఆ సంగతి మరెత్తకండి. ఇప్పుడు రామలింగంగారికి విశ్రాంతి అక్కర్లేదా—కాలంకూడా మళ్ళింది... నీ కక్కలేదా... అసలే నీకు గుండె జబ్బు!

కృష్ణ: (బాధగానూ, విచారంగానూ ముఖం పెట్టి) ఔను! గుండె జబ్బు!

రా. లిం. మీకు గుండె జబ్బు!

సుధా: ఏమిటి డాక్టర్! ఆశ్చర్యం!

వెంక: ఔను పాపం—కృష్ణయ్యార్ని గుండె జబ్బు. రామారావు ట్రీట్ చేస్తున్నాడు...

రామ: } నిజంగా?

సుధా: }

కృష్ణ: (చిన్న గంతుతో) ఔను! నిజమే!

వెం: ఇప్పుడు చేసిన పనికన్న ఎక్కువ పని చేసినా, అనవసరంగా ఉండేకపద్ధా ఒక సంవత్సరం కన్న లాభం లేదన్నాడు. పాపం...

సుధా: నమ్మండి! నా కిప్పటివరకూ తెలిసే! అసలు మీరంకూ... నా కనుమనం వేసేది..

రామ: అయ్యయ్యో! ఎంతవని! నే నప్పుడే అనునాన పద్ధాను కొంచెం ఇలాటిదే ఏదో డాలి.. అదగదానికి క్రాస్త జంకే ననే చెప్పాలి... ఒక సంవత్సరంకూడా చాలా జాగ్రత్తగానే ఉండాలంటే...

కృష్ణ: మీ కందరికీ దయఉంది... నిజమే... జాలిపడగలరు... ఈమాత్రం విశ్రాంతి ఉంటే నాలుగేళ్ళవరకూ బాధలేదన్నాడు రామం!

రామ: అయితే ఇంకేం? రామారావుగారు ఇందులో స్పెషలిస్టు... అయినమాటకీ తిరుగులేదు...

వెం: అయితే ఇంకేమోయి! ఏ బెంగాలేకుండా చూయిగా ఉండు.

సుధా: మరికొక బాధలేదు... నాలుగేళ్లమాట...

ఔను—నాలుగేళ్లమాట — బాగానే ఉంది. ఒక ప్రశ్న వేస్తాను చెప్పండి. నేను పోయేక నా పెళ్ళాం, పిల్లలూ ఒక్క దమ్మడి కూడా లేకుండా ఉండిపోతారు. నేను చిల్లిగవ్వకూడా నిల నెయ్యలేదు... కారణం, ఇప్పుడు చేస్తున్న పనికన్న ఎక్కువ పని చెయ్యడానికి అవకాశంలేక—ఈ గుండె జబ్బువల్ల! మీరంతా ఎంతో కొంత నిలవేనే ఉంటారు... రామారావు తప్పకుండా ఒప్పుకుంటాడు... మీరంతా చందా ఎత్తినా సంపారం నిలబెట్టాలి నేను పోయేక—

వెంక: చందా ఎత్తా? అవేం మాటలు కృష్ణయ్యార్!

రా. లిం: అవేం మాటలూ!

సుధా: హరిబుత్! ఏం మాటలు!

కృష్ణ: చెప్పేది విసిండి—చందా ఇస్తే చాలు! నాకేం చిన్నతనం లేదు—పరిస్థితి అలా వచ్చింది మీరంతా రెండేసి నెలలమీద మీ ప్రాక్టీసుకోచ్చేదబ్బు, నాసంసారానికిస్తే అంతకన్న నేను కోరుకొనే దింకోటిలేదు. ఆ డబ్బుతో నా పిల్లలు పెద్దవాళ్ళే ఏదో ఉపాధి సంపాదించుకో నేందుకు సరిపోతుంది. ఏం?

రా. లిం: (మెల్లిగా) నా రెండు నెలల ప్రాక్టీసు.. అంటే రెండు వేలు!

వెంక: నిజమే కాని... నాలుగేళ్ళ మాట కదా!

సుధా: ఈమధ్యని ఏమన్నా కూడెయ్యడానికి అవకాశం ఉంటుందేమో!

కృష్ణ: నేను నాలుగేళ్లు బతికాలంటే లేదు. ఇప్పుడే నేను నిర్మయించుకోవాల్సి ఏమంటాను? ఒప్పుకుంటే ఇప్పుడు మీ రెండు నెలకి ఆర్జిస్తున్నానో, రెండు నెలలది, లేదా వా భార్యపైర బ్యాంక్లో వేసే నాకింక ఏమిటా ఉండదు!

రామ: కాని కృష్ణయ్యార్ గారూ...

వెంక: నువ్వేదో ఊరికే ఎక్కుయింటిపోకు... ఒంటికీ మంచిదికాదు... ఆ ఆలోచనే మానెయ్యి.

కృష్ణ: (నిలూర్చి) సరే—మీ అభిప్రాయం బోధపడ్డా... అయితే నేనింక ఇవాళనించీ గాత్రీ పగలు పనిచేస్తాను... మీ ప్రాక్టీసు చాలామట్టుకు నా కొనుంది. వాకు తెలుసు. ఒక్క సంవత్సరమే బతికాలి మరి. నెలకి రెండు వేలు చొప్పున సంవత్సరంపాటు—సగం ఖర్చులకి పోయినా... ఓ ధరవాలేదు. నా పెళ్ళాం పిల్లలకీ పూచీ ఉండదు! తరువాత ఇంక నిశ్చింతగా కళ్ళు మూసెయ్యొచ్చు!

[రామారావు ప్రవేశం—వయస్సు 80 సం|| కాని మనిషి పాతికేళ్ళకన్నా ఎక్కువ ఉన్నట్లు కనిపించదు. చామనచాయ — బలమైన శరీరం — చురుకైన కళ్ళు ముఖాన్ని ఆకర్షణీయంగా చేశాయి—నూది ముక్కు—ఒంటిమీద ఇప్పుడున్న బట్టలు తెల్లటివి—]

రామారావు: (ప్రవేశస్తూనే) నమస్తే! అంధరికీ. ఆలస్యం అయింది క్షమించాలి...

అంతా లేచి: కంక్రేమలేవన్నీ!

వెంక: కొత్త ఇంట్లో దిగివస్తున్నా...

రా. లిం: కొత్త హాస్పిటలు—కొత్త ఇల్లు... అంతకన్న ఇంకేం అవ్వట్టెం కావాలి!

రామారావు: (సంతోషంతో) నాకు చాలా సంతోషం గావుంది—మాట తీయ్యకుండా అంతా వచ్చిందనుకు. పని వదిలేసి మిరి...

వెంక: మరేమీ ఘనవాల్లేదు... పన్న కేవలం ఎప్పుడూ వుండేది—

రా. లిం: ఒక గంట మాత్రానికి ఏమంత బెంగ... ఏ కేసన్నా ఆపాటిసేపు వెచికిండ్లగులు...

సుధా: నా కివాళ్ళ మధ్యాహ్నం సెలవ్. తీరు బాటే.

కృష్ణ: నా కిప్పటివరకూ తీరుబాటే కాని మరిక లేదు. నువ్వు నన్ను తమించాలి రామం! నే నింకొక పది నిమిషాలకన్న ఎక్కువ ఉండలేను.

రామారావు: (కృష్ణ మూర్తి ప్రక్కన కూర్చుంటూ) అంటే? నాకేం అర్థం కావటం లేదు.

వెంక: ఊరక నే ఎక్స్ ప్రెయిమోతున్నాడు మనిషి ఇంకాకట్టిందీ! నువ్వున్నా శిశు బాబూ!

రా. లిం: ఊరక నే అలా బెంగ పెట్టుకుని ఆరోగ్యంపాడుచేసుకోకండి కృష్ణ మూర్తి గారూ!

రామారావు: ఏమిటిదంతా కృష్ణ మూర్తి! బెంగ చేసికీ నీగుండెరుగించేనా? నీకు నాలుగళ్ళవరకూ ఘనవాల్లేదీయి, ఈమాత్రం విశ్రాంతిఉంటే!

కృష్ణ: లాభంలేదు రామం. అంతా దయ చూపెట్టేవాళ్లేకాని... నిజానికి...

రామ: ఇప్పుడేమవుచింది?

కృష్ణ: ఈమాత్రం విశ్రాంతి తీసుకుంటే నాకు సెలవికే రెండవదిలకన్న ఎక్కువ వారు ఖర్చువగా ఇక్కడా, అక్కడా అప్పుకూడా అవుతోంది. నాలుగళ్ళవరకాతే నేనుపోయాక నా పెళ్ళాం పిల్లలకలి?

రామారావు: మేంవంతా ఏమయేమంటావ్?

కృష్ణ: అదే నేనూ అన్నాను. మీరంతా ఉన్నారు... నాకిప్పుడు మాటలవల్ల లాభం లేదు.

సెలవికీ మిగిలినదీ! స్పెషల్ గా నా భార్య పేర బ్యాంక్ లో వస్తే నాకు నిశ్చితంగా

ఉంటుంది... అదే ఇంకాక అన్నాను. కాని దయ, మాటలతో ఆగిపోయింది.

రామారావు: తప్పకుండా కృష్ణ మూర్తి! అంతా సాయంచేస్తాం... నీకా బెంగ వద్దు.

వెంక: కాని రామారావ్ ఊరక నే అతనలా ఎక్స్ ప్రెయిమోతు ఉంటే నువ్వు మరింత ప్రోత్సహించేయ్యకు. నేను చెప్తున్నాను కృష్ణ మూర్తి పదేపదే బ్రతుకుతాడు!

రా. లిం: సరిగా చెప్పేరు చలంగారూ! నే నింకో ఐదేళ్లకు వస్తాను. పదిహేనేళ్లవరకూ మీకు బానేను కృష్ణ మూర్తి గారూ! ఇంకా మీరు కుర్రాల్లు. ఏగుండెబుట్టు మిమ్మల్నడుంబండి?

సుధా: నేనైతే మీకు గాల్లరంటే రానిస్తాను. ధైర్యంగా ఉండండి! అంతే చాలు.

రామారావు: (మెట్టిగా) మరాసంగతి ఎత్తకు. అంతా వెళ్లిపోయే మాట్లాడుకుందాం. (చైకి గట్టిగా) నేనూ పారపాటుపడితే పడుండొచ్చు. ఘనవాల్లేదీయి గుండెబుట్టుతో తొంభైయేళ్లు బతికినవాళ్లున్నారు. ఏ నిమిషమో అనుకుంటూ—మరాసంగతే మరిచిపో—

(నోకరు ప్రవేశం, (చైతో; (చైలో స్టేట్లు—వాటిలో కేసుముక్కలు, బిస్కట్లు—ఎవరి స్టేట్లు వాళ్ళ కందించి వెళ్లిపోతాడు)

వెంక: ఇంకా కొన్ని ఇళ్లు కట్టించాలని నా కోరిక...

(లింబాడు)

రా. లిం: రామారావుగారి ఆయుష్యకోసం తూ! డాక్టరుకోర దదే! నేనుకోర దదే! ప్రతిబిక్కడికీ—కాని ఆరోగ్యం మాట మాత్రం ఎత్తను... అందరూ ఆరోగ్యంగా ఉంటే మరి మనం ఎందుకు?

(లింబాడు)

సుధా: (వేదాంతిలా) మనం అనుకున్నంత మాత్రాన ఏదీ అయిపోదు!

(లింబాడు)

కృష్ణ: అన్నివిధాలా నీ అభివృద్ధిని కోరుతూ.

(లింబాడు—నోకరు మరొక (చైతో) ప్రవేశిస్తాడు—(చైలో 'టీ' కప్పలు—అందరికీ 'టీ' అందించి వెళ్తాడు)

రా. లిం: గది ప్రవేశించగానే మీ అస్థిపంజరాన్ని చూసి ఒక్క అడుగు వెనక్కి వే

రామారావు: నా అస్తిపంజరమా!!

రా. లిం: అంటే...అనుకో ఆ కేస్ లోడి...

(కేస్ వేపు చూపిస్తాడు)

సుధా: డాక్టర్! మీరు ముక్కల్నుండి రైడర్ కొడిచామని చెట్టిపట్టుంది గదిలో...అసలు దీని అవసరం మీకేముంది?

రామారావు: కొత్తఇంటికి అనోక వస్తువులాటిది. హాస్పిటల్ కి దానికి సంబంధంలేదు. వారిం రోజులై వచ్చింది...బరువంబలయింది ఇంటికొచ్చే

వెంక: అయినవందలే! ఎందుకయ్యా ఖచ్చితం అవసరం గా? కొత్తఇంటికి ఇంకా పియానో తెప్పించుకుంటే బాగుండును! వాయిదబలం రాకపోయినా గదినిండుగా ఉండును.

రా. లిం: వెక్కిరిస్తున్నట్టు అది ఎదురుగా ఉంటే రామారావు గారూ! ఇక్కణ్ణించి పారిపోవాలని ఉంది!

సుధా: నే నోక మాట చెప్తాను రామారావు గారూ! మన వృత్తి, నన్ను క్షమిస్తే, అసహ్యమై నది.

రా. లిం: డాక్టర్! మన వృత్తిమీదే మీరు నింద వేస్తున్నారా అవసరం గా!

వెంక: చెప్పనీండి రామలింగం గారూ! చెప్పి. ఆత డెప్పంతమాత్రాన నష్టంలేదు.

సుధా: నేను నిందించడం లేదు. మనం డ్యూటీలో ఉన్నప్పుడు చెయ్యవలసిన పనులు మనస్సుకి సంతోషం, ఆనందం కలిగి పనులు చెయ్యాలి—మనీషి చేస్తూ అసహ్యించుకుంటాడో, ఏది అక్కర్లేదని అహోరాత్రాలూ కోరుకుంటాడో, పాటుపడతాడో ఆ వ్యాధి—పతి నిమిషం దానిలోనే వుండాలి మనం. అది మన కుండకపోయినా దానిలో మునిగిలేలతాం. మనీషి ఆనందానికి అడ్డొచ్చిన ఆ అసహ్యకరమైన శక్తిలాన్ని పొగొట్టడానికి ప్రయత్నిస్తాం. దానితోనే మమఘ్నలు మనదగ్గరొస్తారు. మన బ్రతుకుతా, ఈ వృత్తిచేస్తున్నంతకాలం అంటే ఒక భాస్వర్తామి చేస్తే నాకు రెండు రోజులవరకూ తిండి సయించదు. ఎంత అలవాటైనా మనస్సుకి ఆ పర్వేశమ, ఆ బరువు చాలదా? ఇంక మన విశ్రాంతి సమయం పోయిగా, సంతోషంగా, తేలిగా గడిచేద్దామని ఎంతో కోరుకుంటాం. అలాటి సమయం గడిచే ప్రదేశం డ్రాయింగ్ రూమ్ ఒకటి—కానీ ఈ అస్తి పంజరం ఎదురుగా ఉంటే తిరిగి మనీషి,

ఎముకలు, వ్యాధులు గుండెలో జొరబడతాయి. సంతోషం కొస్తా చచ్చి పోతుంటుంది...అదీ నేననేది.

వెంక: బాగా చెప్పేవ్ సుధాకర్! అయినా ఎందుకయ్యా ఈ ఎముకలగూను, ఎదురుగా?

రామారావు: (ఎవ్వి) మిమ్మల్నుంతుగా బాధ పెడుతోందా అదీ?

సుధా: మామూలు మనీషి బాధపడతాడో లేదో కానీ, మానవ శుంఠ్రం పనివల్లం మనం. అది ఆ మరలనే జ్ఞాపకానికి తెస్తుంది, ముగద్దా మనుకుంటే చికాకుగా ఉంటుంది, మరల లేను కానీ.

రామారావు: అది నాకు ఆత్మబలాన్నిస్తుంది!

రా. లిం: అది పోతుండేమో అని, నేను ధియ పడుతున్నాను. దాని చూడడంలేదు.

వెంక: ఏమి అనిపించినా అనిపించకపోయినా దాని అవసరం ఇక్కడ లేదు.

రామారావు: నన్ను మీరంతా క్షమిస్తానంటే ఒక్క మాట అంటాను.

వెంక: తప్పకుండా చెప్పవోయి! అందులో నీ కొత్త స్వంత ఇంట్లో!

రామారావు: మీకు మీ వృత్తిమీద ఉండవల్సివంత అభిమానం, శ్రద్ధా లేవేమో! ఇది కూడా ఒక కళ లాటిదే...ఆ కళమీద అసక్తిలేదేమో.

రా. లిం: మెగాడో! ఏమిటా కొట్టి పోతేనున్నారా రామారావ్ గారూ? నన్నొదిలేయండి ఘరవా లేదు—కానీ వారంతా మీ అంతిమివారే.

సుధా: మీ రెలా చెప్పాలరు!

రామ: ఎలా చెప్పగలనా? నాకూ అందులో శ్రద్ధలేకుండా కాబట్టే నాకూ దానిమీద అభిమానంలేదు కాబట్టే...నాకూ అదంటే ఉత్సాహంలేదు.

కృష్ణ: ఎందుకులేను రామం? వీళ్లందరికన్నా నీకు శ్రేణిఉంది. అందులో ఆసక్తి తప్పకుండాఉంది. తిండి, నిద్ర లేకుండా మేం ఎవరునున్నా పనిచేస్తున్నామా? రాత్రి ఒంటిగుంటకి ఈ డాక్టర్లవరన్నా కదిలేకేమో అడుగు? రాత్రిళ్లు, పగలూ రోగుల దగ్గర వీళ్లవరన్నా కూర్చున్నారేమో అడుగు? నా సంగతి ఒదిలి—నేను అలాటి కనులు పట్టేవట్లు... నీ దగ్గరికి పంపించేస్తాను.

రామ: నవ్వలా ఆవేశపడకు కృష్ణయ్యారీ!

వెంక: ఏమోయి! నువ్వెక్కడకాలం బతికాలని మేం కోరినందుకు కోపంలా ఉంది?

సుధా: అలా ఊరికి నే ఆనేకపడకండి! మీ క్కావల్సిన సాయం మేం చెయ్యమన్నామా?

కృష్ణ: (సుధాకర్ వేపు కసిగాచూసి యుఖం దిందుకుంటాడు.)

రా. లిం: తిప్పకుండా కృష్ణమూరిగారూ! రేపంలే రేపే కానుకాని...ఈ నాలుకళ్ళతోనూ ఎప్పుడన్నా తిప్పకుండా సాయంచేస్తాను.

రామా: ప్రతి డాక్టర్ కీ సుధాకర్ అన్నట్టే ఉంటుంది. అతను చెప్పినట్లు వికారమైన నేనిదిగర కైనా ఎవరికి వల్లాలని ఉంటుంది చెప్పండి? కాని అది మనోబలమిదా ఆధారపడి ఉంటుంది. ఆసక్తి, ఆ వికారాన్ని బోగొడుతుంది. అందులో శ్రద్ధ కలుగ లేస్తుంది. నాకు మనోబలం తక్కువ...అందమైనవి, సంతోషాన్ని, ఆనందాన్ని ఇచ్చే వస్తువులకోసం నే నొకప్పుడు ప్రాకులాడేను. కాని నాకవి అంద కుండా పోయేయి. అందుకే ఈ వృత్తి. కాని ఆ అందమైనవాటివేపు అప్పుడప్పుడు మనస్సుపోతుంది. అదే నా మనోదోర్బల్యం. సంసారంచేసా జీవితంలో అన్నివిధాలా ఆనందం అనుభవిస్తూ ఈవృత్తికి పూర్తి శ్రద్ధ వినియోగించినవాళ్ళున్నారు. ఇందులో పరిశోధ నలుచేసిన గొప్పవారంతా అందం అంటే ఏమిటో తెలియనివారు కారు. కాని నాకాశక్తి లేదు. అందుకనే ఈ అస్థిపంజరం—ప్రతినిమిషం ఇది నాకర్తవ్యాన్ని గుర్తు తెస్తుంది. రోగాల్ని, మనుష్యుడిబాధని జ్ఞాపకానికి తెస్తుంది. ఆ వికారమైనవాటిని గుర్తు తెస్తుంది. పోయినబలాన్ని నామనస్సుకి తిరిగి ఇస్తుంది.

సుధా: మీరు కేవలం డబ్బుగురించి ఈ వృత్తిని అవలంబించినట్లు మాట్లాడుతున్నారు. మేంకూడా కొంతవరకు అం చేసనుకోండి. కాని మీరు మా అందరి కన్న ప్రాక్షీనెక్కువే అనుకుంటాను.

రామారావు: కేవలం డబ్బుగురించేకాదు. నా కిందులో మొదటినుంచీ ఆసక్తి ఉంది. కాని డబ్బు లేకుండా ఏదీ లాభం లేదు. పదిహేనువందలు నా వివరణ. మీరంతా పుచ్చుకో నేబట్టు పుచ్చుకుంటే నాకు మూడువేలవరకూ వస్తాయి.

రా. లిం: ఏం? మీరు తక్కువ వస్తువుకుంటారా?

రామారావు: కొంచెం—అక్కోకంటే కాదు. డబ్బున్నవాళ్లంతా ఇచ్చేస్తారు. కొంతమంది అందు ఇస్తారు. కొందరు రెండుమూడు వాయిదాలుగా ఇస్తారు. కొందరు ఇవ్వనేలేరు. అలాఅని ఇంకో సారి వచ్చినప్పుడు డబ్బు ఇచ్చాక రండి అండా

మనుకుంటూ అనలేను. అస్థిపంజరం జ్ఞాపకాని కొస్తుంది. చిన్నవేదాంతంలా మనస్సులో బయల్ పడేరుంది. ఊం! దానికి డబ్బుతో సంబంధం లేదు. ప్రతివాళ్లీ వదురు. డబ్బున్నవాడికీ లేనివాడికి... దానికి స్నేహితుడూ శత్రువు అని లేదు. ఒకప్పు డనిపిస్తుంది. ఈ మనిషి రోగంతో నాదిగరికొచ్చేడు. ఇతను నాకు డబ్బువ్వాలి. అప్పుడు అస్థిపంజరం జ్ఞాపకానికొస్తుంది. ఒక మానవశరీరం నీదగ్గరికొచ్చింది. రక్తం, మాంసం, ఎముకలతో కూడుకున్న ఒక శరీరం. అది రోగంతో బాధపడుతోంది. పాపపుతోంది. సువురు దానిని మర్రామత్తు చెయ్యగలవో. అది నీకర్తవ్యం—ఆకాస్త్రంలోనే శ్రద్ధఉంటే, అదెం దుకు తెలుసుకున్నావో ఆపని నెరవేర్చు అనిపిస్తుంది... కేవలం డబ్బు పుచ్చుకోకుండా చేదాం అంటే లాభం లేదు—

వెంక: అందుకే నీరు పేషెంట్లైక్కువారు న్నారు. ఎందుకా అనుకో నేవాడ్ని. డబ్బు పుచ్చు కోడం పూర్తిగా మానేస్తే, ఊరంతా నీ దగ్గరికే ఒస్తారు. మేం అంతా మకాం ఎలేయవదు!

రామారావు: అలాటి చేమాలేదు. నాకు డబ్బు కావాలి. కాని నాకొక రోగిఉంది. అదింత వేగం కాదు—కాని, నే ననుకున్న డబ్బు జతపడ్డాక— అది ముసలితనంలోనే కావొచ్చు. నాడబ్బు, మరి కొన్ని చందాలు వనూలుచేసి ఒక సేనిటోరియం కట్టించాలని ఉంది, బీదవాళ్ళకి అందుబాటులో ఉండేలా—చాలాకాలం పడుతుంది. నే నొక్కణ్ణి ఇప్పటికే ఉన్న పేషెంట్లతో నెగ్గురావడం కష్టంగా ఉంది...తగ్గిందుకోవాలనిపిస్తోంది. మీరు భయపడనక్కర్లేదు—

రా. లిం: ఆమాత్రం ధైర్యం ఇస్తే చాలు— మిలాంటి పెద్దభావాలూ, ఉదారస్వభావం మాకు ఉన్నయ్యి. కాని మాకు పెళ్లాం, పిల్లలు, సంసారం, పిల్లల చదువులు అన్నీ చుట్టుకున్నాయి—మీ కెవ్వరూ లేరు—మీరు పెళ్ళి చేసుకోరనికూడా విన్నాం. మీరు మీ ఆదర్శాలు అమలులో పెట్టినా సబబుంది.

(మాంసం)

కృష్ణ: (ప్రసంగం మార్చి) ఏమండీ సుధాకర్! నాధం గారు మీకు తెల్సనా?

సుధా: విశ్వనాథంగారు?

కృష్ణ: ఔను—మరిచిపోయినట్లుంది మీరు. ఆయనపేరు తెలియనివాళ్ళ ప్రాంతంలో ఉండరను

కుంటాను—డబ్బున్న రోజులలో ఆ య న అడిగిన వారికి లేదనకుండా ఇచ్చి ఆఖరుకు ఘోరయ్యెను—

సుధా: జోహాను! విశ్వనాథంగారు—రెం (కింద...)

కృష్ణ: మీ గవర్నమెంటు హాస్పిటల్ లో పోయేరు...

సుధా: (చికాకుగా) ఆయనసంతతి ఇప్పు డెందుకు?

కృష్ణ: ఆయన్నొకసారి తెలుచుకుంటే పుణ్యమే గాని పాపం కాదుగదా!

రామారావు: పాపం ఆయన పోయినప్పుడు నే నిక్కడలేను—కలరా వచ్చిపోయేదట— నేనూ తప్పకుండా సహాయపడి ఉండును వీలైనంతమట్టుకు—చాలా బాధపడ్డా రాఖిరోజులలో—

కృష్ణ: రామం అప్పుడే ఉంటే ఆయన తప్పకుండా బ్రతికిఉండు నేమో అనిపిస్తుంది!

సుధా: చెయ్యవల్సిందంతా చేసేం. రామారావు గారున్నా అంతకన్న మరేం చేసివుండలేక పోయేవారేమో!

రామ: అంతే అంతే! పాపం...ఆయన్ని తెలుచుంటే—

కృష్ణ: ఆయన పోయేక పుకార్లు చాలా చాలా పుట్టేయి లెండి.

రామ: నేనూ విన్నానేవో! అవన్నీ వట్టివి కృష్ణమూర్తి! సుధాకర్ పాపం చెయ్యవల్సిందంతా చేసేరు - అంతకన్న...

కృష్ణ: విశ్వనాథంగారిని ఈ హాస్పిటల్ లో పడేసేరంటే, పూర్వం విశ్వనాథంగారు కారుకదూ? డబ్బున్న రోజులలో మనిషికారు...

సుధా: మీ రవదల్చుకున్న దేదో నూటిగా అనండి!

కృష్ణ: పుకార్లు సుమండీ! ఎంతమట్టుకు నిజమో మరి మీకే తెలియాలి. మీరు ఆయనవిషయంలో తీసుకోవల్సినంత శ్రద్ధ తీసుకోలేదని...

రామ: కృష్ణమూర్తి! అజేమూటలు!

వెంక: నేనూ ఏవో విన్నానుకాని అవి వట్టి మాటలు—

సుధా: వాటి కెంత విలువఉన్నా కృష్ణమూర్తి గారు మాత్రం నమ్మినట్లుంది

కృష్ణ: మనంకూడా మనుష్యులమే చూడండి—కోరిక, అనూయ, లోభితత్వం ఇవి ముఖ్యంగా మనిషి కుండవల్సిన గుణాలు—పోతాయా? వాటికి వేటి కన్నా, డాక్టర్ కానీ? లాంగేడంటే అంత ఆశ్చర్యపడల్సిన సంగతికాదు.

సుధా: అంటే? నే నశ్రద్ధ చేసేనంటారా?

కృష్ణ: నే ననను. పుకారు చెప్తున్నాను. రోగం కాస్త దారిలోకి వచ్చి, రాత్రి పదిలో ఎప్పు టిలో మళ్ళా తిరగేసిందన్నాడు—అప్పుడు మీ ఇంటికి వెళ్ళి, తిలుపు విరక్కొట్టినంత పనిచేసినా లేవ లేవని అంటారు...అంతలా నిద్రపోయే మనుష్యులంటారా అనిపిస్తుంది—

రామ: నే నలా నిద్రపోతానండోయి— ఇందాక చెప్పేనుకదూ—కుంభకర్ణుడి నిద్ర—

సుధా: విదన్నా పుకారు పుడిలే మనుష్యులు చాలా సులభంగా అది నమ్మేస్తారు...కాని నిజం తెలుసుకునేందుకు ప్రయత్నించు

కృష్ణ: నిజం ఏమిటో!

సుధా: నే నింట్లోలేను—మరొక కేసుమీద వెళ్లేను...

కృష్ణ: అదీ నేను విన్నాలెండి. ప్రయత్నించండి ప్రాజ్ఞానా?

సుధా: కృష్ణమూర్తి! మీరు నన్నవననంగా అపార్థం చేసుకుంటున్నారు—అప్పుడు మీరంతా ఏమయ్యెరు?

కృష్ణ: నాకప్పుడు గుండెనొప్పి వచ్చింది. లేక పోలే నేనె...కాకపోయినా ఒక కేసు మీ దగ్గర కొచ్చినప్పుడు పూర్తి బాధ్యత మీదేనేమో!

సుధా: ఆ బాధ్యత నెరవేర్చలేదంటారా?

కృష్ణ: ఏమోమరి—ఉన్న నిజం ఏమిటంటే మీరు రాత్రి రెండుకి వెళ్లేదని...అప్పటి కప్పుడే ఆయన ఆఖరి ఘడియలలో ఉన్నాడని.

సుధా: నేను రెండుకి వెళ్లడం నిజమే! కాని అప్పటివరకు ఇంకొక కేసు చూడాలన్నాన్ని... తిరుగుముఖం పట్టించదునున్నది, తిరగేస్తుందని ఎవ రనుకోగలరు?

కృష్ణ: పోనీ ఆ కేసులోనన్నా సక్సేడియ్యారా?

సుధా: జోను—అయ్యోను.

కృష్ణ: పడిన కష్టం వృధాపోదంటారు. ఫలితం లేకుండా పోయిఉండదు!

సుధా : కృష్ణమూర్తిగారూ ! మీరు అవననంగా నామీద ఒక నింద మోపుతున్నారు ! మీకు మర్యాదకాదు.

రామా : కృష్ణమూర్తి ! నీకు పిచ్చికాని ఎంతిండా !? ఊరుకో !

నెంక : నాకు తెలుసుంది, తెన్నెనకి—పద సుధాకర్ ! 'ఉత్తినే వెర్రివాడిలా ఎక్ నైటయిపోతూ ఉంటాను ! ఆ మాటలు పట్టించుకోకు...

రా. లిం : (లేస్తూ) అలా ఉండకపడితే గుండెకి మంచిదికాదు కృష్ణమూర్తిగారూ ! అలా అయితే ఒక్క సంవత్సరం కూడా నా కనుమానమే ! మీకు సహాయం విషయం లేపే కాకపోయినా ఆలోచిద్దాం లేండి !

సుధా : మీరు నాకు 'ఎపోలాజీ' ఇచ్చుకో వాలి కృష్ణమూర్తిగారూ !

రామా : దాని కంతగా పట్టించుకోకండి సుధాకర్ ! మనం అంతా స్నేహితులం—ఒకే వృత్తివాళ్ళం !

సుధా : (లేస్తూ) ఆ రకంగా అయితే...మీరు చెప్తున్నారు కాబట్టి నేనంతగా పట్టించుకోను... కాని అది మనస్సు కెంత బాకలిగిస్తుంది !

(అంతా లేచి నిల్చుంటారు)

కృష్ణ : ఏమిటి డాక్టర్ గారూ ? ఎపోలాజీ అన్నది : నిమిషాలమీద అంతా ఋజూ చెయ్యగలను—మీరు ఎవరిని 'ట్రీట్' చేసింది, ఎంత వుప్పు కున్నదీ...నలుగురి నాక్ష్యం చాలదా ?

రామా రావు : కృష్ణమూర్తి ! నీకివాళ్ళ...

నెంక : పద సుధాకర్ ! అతనితో మనకేమిటి...

కృష్ణ : ఇంక మీ ఎవ్వరిసాయం నా కక్కలేదు...మీ అందరిదియకీ చాలాసంతోషం...ఒక్క సంవత్సరమే చాలు...నాలుకల్లెంగుకి వెగవలతుకు... ఏడాదిలోనూ నా సంసారానికి నేనుపోయేక వివాదా వాళ్ళకుండుకుండా చెయ్యగలను...

రా. లిం : అంత ఆవేశం వస్తు డాక్టర్ ! మంచిది కాదు గుండెకి!...పదండి...పద సుధాకర్...మళ్ళా కలుసుకుందాం రామారావుగారూ...(అస్థిపంజరాన్ని చూసి ధైర్యంగా, కుట్రాసా ఆ? (పకపక నవ్వుతాడు)

నెంక : మళ్ళా కలుస్తామయి రామం. పద సుధాకర్...తెన్నెనకి బయలుపండి !

(ముగ్గురూ నెళ్ళిపోతారు)

రామారావు : అలా ఎందుకు ప్రవర్తించేవో కృష్ణమూర్తి...అత నెంతగా నొచ్చుకుని ఉంటాడు !

కృష్ణ : నే నన్నదానో అబద్ధం విమోచదు... ఎపోలాజీ కానాలిట!...ఎపోలాజీ...!

రామారావు : ను వ్వలా ఆయ న్నవడం నా కిద్దం లేదు సుమా !

కృష్ణ : (నాచీ మాసుకొని) నా కిక తైము లేదు. నే పోతాను. ఇవాళనుంచీ ఒక నిమిషమన్నా విశ్రాంతికి. అవకాశంలేదు...పూర్వంలా కాదు... ఒక సంవత్సరమే తైము ఇచ్చేవో మరీ నువ్వు !

రామారావు : నాలుగు సంవత్సరాలు !

కృష్ణ : విశ్రాంతి తీసుకుంటేగా.

రామారావు : విశ్రాంతి తీసుకో.

కృష్ణ : నా వెళ్లంపిల్లలమాట—తెలిసి నువ్వెందు కలా అంటావో ? ఒక డిమిట్టడీకూడా నేను నిలవ చెయ్యలేదు. నేను కళ్ళుమూస్తే వాళ్ళంతా కట్టుగుడ్డలతో నిలబడిపోవల్సిందే...

రామా : మేమంతా ఎక్కడ పోయామంటావో ? మనో పడేళ్ళు బ్రతుకుతావని ఎందు కనుక్కోరాదు ? గుండె జబ్బుతో, చెప్పేయకదూ ముసలితనం చూసిన వాళ్ళున్నారు...

కృష్ణ : నాకు బతకడానికి ధైర్యంలేదు. నాలుగేళ్ళూ నా కనుమానమే ... నొప్పొచ్చిన ప్రతిసారి కొన్నేళ్ళు తరిగిపోతున్నట్టుంటుంది !

రామా : మేం అంతా ఉన్నాం నీకు భయం ఎందుకు ?

కృష్ణ : మానేకదూ మనస్సే హితులభోరణి... డబ్బుసాయం వచ్చేసరికి నాకింకో పడేళ్ళ ఆయుర్దాయం ఇచ్చినేరు ! లాభంలేదు రామం ! రాత్రి పగలు కష్టపడి వీళ్ళందరి ప్రాణ్ణియూ పడగొడతాను .. నా కర్తవ్యం వెళ్లం పిల్లలకి...

రామా...ఇలా రా...హుర్షి...

(ఇద్దరూ కూర్చుంటారు)

సువ్రాస్థా నేనూ చిన్నప్పట్నుంచీ స్నేహితులం... ఆరోజులు జ్ఞాపకమున్నాయో ? చిన్నప్పటి రోజులు ?

(మానం)

కృష్ణ : జ్ఞాపకం తెచ్చుకుంటున్నట్టు బోను. సముద్రబాడ్డన ఇసుకతో గూళ్ళుకట్టి ఆడుకొనే వాళ్ళం...

రామా : ...కాసులో నువ్వు మొదటివాడవుగా ఉండేవాడివి ... నీతో నాకు తిరిగడానికి ఎంతో గర్వంగా ఉండేది !

కృష్ణ: నువ్వు చాలా పొటిగా ఉండేవాడివి. కాని అందరితోకన్న నీతో తిరుగుతామంటే నాకేదో సర్దుగా ఉండేది...

రామా: సినిమాలకీ, హాటల్ తిళ్లకీ నువ్వే డబ్బు తెచ్చేవాడివి. ఇద్దరం ఇష్టమొచ్చినట్లు ఖర్చు పెట్టేవాళ్లం. మానాన్నగారు ఒక ఏమ్యూజీకూడా ఇచ్చేవారుకారు ఇలాంటి ఖర్చుకీ.

కృష్ణ: ముఖం ముడుచుకుంటే చాలు అమ్మ కావల్సిందేబబ్బలిచ్చేది... నేనంటే ఎంత యధుగా చూసేది...

రామా: మెడిసిన్లోకూడా నువ్వే షర్సు. నేను సీతరవాణ్ణి...

కృష్ణ: ఆలా అనకు—నీకున్న పట్టుదల—అందులో శ్రద్ధ నాకు లేవు.

రామా: గుండెబబ్బు నీ కడ్డొచ్చింది...లేక పోలే నువ్వు

కృష్ణ: ఈ వృత్తిలో అంతగా ముంగుకు రాలేక పోయాననికాని, నాకు గుండెబబ్బుందనికాని నా కెప్పుడూ విచారంలేదు. బ్రతుకులో ఎంత ఆనందిం అనుభవించాలో అది అనుభవించేను. కాని ఇప్పుడు ఒక్కటే విచారం. ఎవరివల్ల అంత ఆనందిం, సుఖం పొందినో వాళ్ళకి ఏమీలేకుండా చేసిపోతానేమో అని...

రామా: నువ్వు ఆ విచారం పెట్టుకోకు—(ఊరు కొని) నేను సాయంచేస్తాను—సరా? రేపే మీ ఆవిడవేర, ఆరువేలు బ్యాంక్లో వేసుకో—నా దగ్గర తీసుకో డబ్బు.

కృష్ణ: (నమ్మలేక) ఏమిటి రామం?

రామా: అంతలా ఆశ్చర్యపోకు...

కృష్ణ: నిజంగానా?

రామా: నీకన్నా నాకు దగ్గరన్నీమీతు లెవరున్నారో నువ్వు మనస్సు స్థిరపరచుకో! సరా?

కృష్ణ: నేను నమ్మలేకుండా ఉన్నాను రామం!

రామా: నాలో నీకు నమ్మకంలేదా?

కృష్ణ: ఎందుకు లేదు?

రామా: మా తండ్రి వదిలిన డబ్బు, నే నాస్తిం చిన డబ్బు ఏం చెయ్యగలగా... నేనిటోరియమ్ కట్టాలనిఉంది...అయినా ఈమాత్రం తగ్గిందెవల్లదానికి నడవలేను...

కృష్ణ: నువ్వు నీ పెళ్లిసంగతి మరి ఆలోచించ దలచుకోలేదా?

రామా: పెళ్లిచేసుకుంటే ఈ వృత్తి మానె య్యాలి.

కృష్ణ: ఎందుకు?

రామా: ఈసరి అలాటిది—పెళ్ళి, ఈ వృత్తి రెండూ నడవలేవు—పెళ్ళిచేసుకొని లాభం ఏముంది? పెళ్ళానికి సుఖం ఉండదు...నాకూ అందులో సంతోషం ఉండదు...నాసంగతి సునా—గాత్ర పగలు అనకుండా వేపెంటుపట్ట శ్రద్ధ తీసుకోవాలి. పెళ్ళాంబుట మరిచిపోవాలి... ఆ సంతోషమే కావాలంటే ఈ వృత్తిని అశ్రద్ధచెయ్యాలి... ఏదో ఒకటే ఉంచుకోవాలి...అందుకే అనుకున్నాను... కొన్నాళ్లు ఈ వృత్తిచేసి మానీనేక పెళ్ళిచేసుకుందామని...

కృష్ణ: ఇప్పుడు నీకేమయింది! మా నేయి ఈ పని. డబ్బుకేం బాగులేదుగా? ఎందుకు పెళ్ళిచేసుకోకుండా?

రామా: వాకా ఉద్దేశం మరి లేదు—ఇందాక చెప్పేను కదూ. అంది, సంతోషం నా దగ్గరికి రాలేవు.

కృష్ణ: పాతసంగతులు మరిచిపోవాలి రామం. మళ్ళా కొత్తగా మొదలెట్టు.

రామా: మరిచిపోయేను. కాని మరికొత్తగా మొదలెట్టలేను—

కృష్ణ: ఎలాఅయింది అదంతా? విశ్వనాథం గారికి నీ ఉద్దేశం తెలీదా?

రామా: తొందరలేదనుకున్నాను.—కమలకూడా అలానే అంది. డాక్టర్ దిరువు పూర్తిఅయ్యేవరకు బాగాలేదనుకున్నాను—ఇందులో నాకు మొదట్నుంచీ శ్రద్ధఉండేది. చిన్నప్పట్నుంచీ డాక్టర్ అవుదామని ఉండేది. వీలుంటే రెండుమూడేళ్లు ప్రాక్టీస్ చేసి మానీనేక, కాదూ అంటే ప్రాక్టీస్ చెయ్యకుండానే పెళ్ళిచేసుకుందా మనుకున్నాను.

కృష్ణ: మరిలా?

రామా: ఇంటరూక కమలకీ చదవాలనే ఉండేది—అప్పటికే వాళ్ళ పరిస్థితి బాగులేదుట—నాకిదంతా తెలీదు—నుద్రాసు పెళ్ళిపోయేక ఆరేళ్ల వరకు మరి ఇంటిముఖం చూడలేను. ఇక్కడి స్థితి తెలీందికాదు. కమలన్నా రాసిందికాదు. తిరిగి వచ్చేసరికి కమల పెళ్ళిఅయిపోయింది—

కృష్ణ: కమల ఎలా ఒప్పుకుందో నా కాళ్ళ పైకి

రామ: తిరిగివచ్చేక మరి ఆ ఇంటికి వెళ్ళలేదు — కమల దివ్యుడు ఏ ఊరోకూడా తెలియదు... బాగా డబ్బున్నవాళ్ళ సంబంధమేమిటి అయిఉండాలి. నాళ్ళు చాలా సాయం చేసేదని అంటారు. అదంతా ఆలోచించే కమల ఒప్పుకొనిఉంటుంది.

కృష్ణ: నీకు తెలిస్తే నువ్వాపాటి సాయం చెయ్యలేకపోయావా?

రామ: నేను సాయంచెయ్యడం ఆమె కిష్టం లేదేమో? తన స్థితి తెలియజెయ్యడం ఇష్టంలేక అయ్యిఉంటుంది. లేనా మా నాన్న గారు బతికేఉండే వాంట్నటికి... ఇలాటి సాయానికి ఆయన ఇష్టపడదని ఊహకుందో వివిటో? ఏదీ నాకు సరిగ్గా తెలియ కుండాపోయింది. ఒక్క ముక్కన్నా ఎవ్వరన్నా అప్పుడు తెలియజేసిఉంటే కమలని దిక్కుండుకుం దును!

కృష్ణ: అయిపోయినదానిగురించి మరింక విచారితే ఏం లాభముంది? నీ మనస్సు మార్చుకునేందుకు ప్రయత్నించు.

రామ: అది లాభంలేని పని.

[హాసం]

కృష్ణ: చెప్పకేం— నువ్వంటే నా కొంఠించెం అనూయగా కూడా ఉం కమల విషయంలో, ఆ రోజుల్లో.

రామ: మరింక ఆ అనూయ నీ కక్కలేదు. (నవ్వుతాడు)

కృష్ణ: కానీ, ఇది గమ్యత్తుగా లేదూ? మా ఆవిడకి కమలకి ఎంతదగ్గరి పోలిక! ఇద్దరూ కలపిల్లలా అనిపిస్తుంది. నేను ఆ సంబంధానికి ఇచ్చపడిం దందుకే. కల్నం గిల్నం ఏమీ లేకుండా పెళ్ళిచేసుకున్నాను.

రామ: మొదటిసారిగా మీ ఆవిడ్ని చూసి నవ్వుడు నేను ఉలిక్కిపడ్డాను. నమ్మలేకపోయేను. కమల ఇక్కడి కెలా వచ్చిందా అని...

కృష్ణ: నేనంటే దానికి ప్రాణం. (ఆ మాట అన్నందుకు సిగ్గుపడుతూ) అంటే, ఈ గుండెజబ్బుం దని బెంగ పెట్టుకుంది. నువ్వలా లైము కూడా ఇచ్చే వని చెప్తే నాకన్నా అదే ముందు దారి తీస్తుందేమో అని పిస్తుంది.

రామ: ఆ పనిమూత్రం చెయ్యబోకు. ఏమీ ఫర వాలేదన్నానని ఆవిడతో చెప్ప. నువ్వైనా మరి మన

స్వంగా ఏ ఆలోచనా ఉండుగోకు. నిశ్చింతగా ఉండు. విశ్రాంతి తీసుకో అంటే... ఈ ఆరు నేలూ కేపు బదిలీ చేయస్తాను.

కృష్ణ: తొందరలేదు రామం— నీ మాటంటే అదే చాలు.

రామ: మాట ఒక్కటే లాభంలేదు. ఇలా అయితే నీకు పూర్తిగా ధైర్యం ఉంటుంది—

[నౌకరు ప్రవేశం]

నౌకరు తిమిని కల్సుకో నేందు కెనరో వచ్చేదు.

రామ: పేరు చెప్పలేదా?

నౌకరు: లేదు. తిమిని అర్థంటుగా చూడాలి!

రామ: సరే— రమ్మను.

నౌకరు: చిత్తం.

[నౌకరు నిష్క్రమణం]

రామ: ఏదో కేసయి ఉంటుంది.

కృష్ణ: నీకు మరి నెలవంటూ ఏ నాడూ ఉండ లేమో!

రామ: ఉన్నా ఏం చెయ్యాలి?

కృష్ణ: సరే నేను వెళ్ళున్నాను. కేపుసాయంత్రం నువ్వు మా ఇంటికి 'ట్రీ'కి తిప్పకుండా రావాలి. క్రిందటివారం పనితొందర్లో రాలేకపోయేవ్. నువ్వు సరదాగా మాటాడతావని మా ఆవిడ అంటుంది.

రామ: తిప్పకుండా ఒస్తాను. కానీ ఒక్క మాట. ఈడబ్బునంగతి తెలియనివ్వకు ఇచ్చడవ్వజే...

కృష్ణ: ఏం?

రామ: తొందరలేదుమాడూ? ఈ జాగ్రత్త అదీమానే ఆవిడకి అనుమానం చెయ్యవచ్చు. నీవిషయంలోమాత్రం ఏ బెంకగా ఆవిడ కుండకూడదు.

కృష్ణ: అలానే కానీ... కేపుసాయంత్రం మరిచి పోకు. వెళ్ళు...

[కృష్ణమూరి గదిని వదులాడు. రామారావు చేతులు వెనక్కి కట్టుకొని గదిలో పచారుచేస్తూ చేస్తూ అష్టిపంజరంముందు ఆగుతాడు — ఇంతలో ఏదైవిళ్ళ ఒకవ్యక్తి ప్రవేశం. మనిషి దృఢకాయుడు. పైకి దువ్వినకాపు. జాత్తు చాలాభాగం నెరసేంది. కనుగుడ్డు, వినిమిదం పైకి రోసుకొనామో అన్నట్టున్నాయి. మాపులలో నిశ్చయం, పట్టుదల, కొంత ప్రారత్వం ఇవిడి ఉన్నాయి. నొక్కే సినట్టున్న ముక్కు, దళిసరి పెదవులు, మెలికలు తిరిగిన, పెద్ద

మీసాలు, మనిషి కట్టుకున్నది ఒక తెల్లటి లుంగీ, తెల్లటి లాల్మీ; ఒంటిమీద భుజంమీద బట్టితువ్వలు ఎర్రఅంచులవి. చేతికి చేతివిలు కైంపీనును జ్ఞాపకం తెచ్చు వాచీ—)

వ్యక్తి: అస్తిపంజరాన్ని చూసి ఒక్క అడుగు వెనక్కి వెనీ, సబ్బరొని బొంపురుగుతుతో) రామా రావు గారు మీరేనా?

రామా: (అటు తిరిగి వ్యక్తిని పరీక్షించిచూసి) బోద్దమానే ఉంటారు.

వ్యక్తి: చూసేనెండి—ఇంట్లో మీ రొక్కరే ఉంటారని ఎక్కడాలేదుగా... ఎందరెందరో ఉంటారు—అందులో రామరా వెనడో—తమింద చాలి, రామరావు గారెవరో?

[ప్రభావేపు వెళ్ళేడు కూర్చోవేందుకు]

రామా: కూర్చోండి—

వ్యక్తి: (కూర్చుంటూ) అదే అనుకుంటున్నాను — సరే... నేను మీకు కొంచెం మోటుగా బోపించొచ్చు. తమిందచాలి...

రామా: (కూర్చుంటూ) మీరే పనిమీద వచ్చేరో తెలుసుకోవచ్చా?

వ్యక్తి: దాని కథ్యంతరం ఏముంది? అందుకే నేను రావడం. అయినా ఇది కొంచెం రహస్యం లెండి.

రామా: నే నొక్కళ్లే ఉన్నానిక్కడ, ఫరవాలేదు.

వ్యక్తి: అలా అనకండి — మనిషికి మామూలు సంగతు లొకలాగ, రహస్యం ఒకలాగ చెప్పాలి... మనిషిలోపల, మనిషి, రాక్షసి ఇద్దరూ ఉంటారు రహస్యాలన్నీ రాక్షసి వివాలని నా ఉద్దేశం.

రామా: (చిరునవ్వుతో) మనిషిమీద మీకెందుకు సమృద్ధి లేదు?

వ్యక్తి: నాకులేదు—రాక్షసి, అది విన్నసంగతి మరింకొకరికి తెలియనివ్వను—తెలియకుండా చేస్తుంది పనులు—రహస్యాలన్నీ, రాక్షసి చెయ్యి వల్లనే పనులే—

రామా: సరే—అదేమిటో చెప్పండి...

వ్యక్తి: నా పేరడగలేదు మీరు!

రామా: అడుగులే నే కాని మీరు చెప్పరా?

వ్యక్తి: అడపకండా చెప్పే. పొగుడు పంటున్న ననుకుంటారేమో అని

రామా: సరే—మీ పేరు?

వ్యక్తి: మీకు తెచ్చేఉంటుంది (నొక్కుతూ) సర్దార్ నంకట ప్రసాదశర్మ.

రామా: తమిందచాలి నే నెప్పుడూ మీ పేరు విసలేదు.

సర్దార్: నన్ను తెలిసిన చాలామంది సర్దార్ అని పిలుస్తారు. మరికొందరు రాడీ నెంకన్న అని అంటారు. అలా పిచ్చేవాళ్లు మా గ్రామం వాళ్లుకాదు లెండి. గిట్టనివాళ్లు పిలుస్తారలా.

రామా: (జ్ఞాపకం తెచ్చుకుంటున్నట్టు) సర్దార్ ...ర!

సర్దార్: తెలికపోతే జ్ఞాపకం రాదులెండి. సర్దారన్న బిగుదు మా ఊరివాళ్ళిచ్చేరు నాకు— (మీసాలు మెలిచేస్తాడు)

రామా: అలానా! మీ దేశానో...

సర్దార్: ఇక్కడికి పదిమైళ్ళవారి లెండి... నాటుదారి... విష్ణుపురం

రామా: విష్ణుపురం, చిన్నప్పట్నీంటే వివసమే కాని ఎప్పుడూ చక్కలేను. అక్కడున్న భూములన్నీ కొత్తపట్నం మొఖానాదారుని కమా?

సర్దార్: (పశ్చాత్తాపంతో) బోను...

రామా: ఆయన పేరు మరిచిపోయేను—

సర్దార్: ఏం? ఆయన మీకెవరూ?

రామా: ఎప్పుడో చిన్నప్పుడు... నాకు సరిగా జ్ఞాపకంలేదు...

సర్దార్: మీ తండ్రిగారిదగ్గరి కెప్పుడన్నా వచ్చిఉంటారు...

రామా: బోనాను... అదే చెప్పావున్నాను...

సర్దార్: వర్షాకాలం... నాయిత్రం వెళ్ళే...

రామా: (జ్ఞాపకం తెచ్చుకుంటున్నట్టు) వర్షాకాలం.... బోను! వర్షం పడుతూఉంది... ఒక గుర్రబుగ్గి వచ్చి అగింది...

సర్దార్: తరవాతేమిటయిందో జ్ఞాపకం ఉందా?

రామా: నేనప్పుడు ఏం జరిగింది చూడలేదు — వీధి గుమ్మంలో ఉండిపోయేను, గుర్రబుగ్గిని చూస్తూ— ఒక అరగంటయూక ఆయన తిరిగివచ్చేరు... ఆయన కోపంగా ఉన్నట్టు జ్ఞాపకం.

సర్దార్: ఎందుకో మీకు తెల్సనా?

రామా: తరవాత తెలిసింది. కొన్నేళ్ళ తరవాత అతని భార్యకి చాలా సుస్తిగా ఉండేది... అందుకని ఆయన ఘానాన్నగారికోసమని వచ్చేరు.

సర్దార్ : మీ తండ్రిగారు వెళ్ళిఉండరు...

రామా: ఆయన పూజాసమయం అది. పూజ అయిపోయాక ఎంత రాత్రయినా, ఎంత దూరమైనా ఆయనకు వెళ్లేందుకు అభ్యంతరం ఉండేదికాదు... కాని ఉదయం రెండుగంటలు, సాయంత్రం రెండు గంటలు పూజ... ఆయన కనొక పట్టు... పూజలో కూర్చుంటే పీక పోయినా లేచేవారుకాదు...

సర్దార్ : (ఆలోచనగా) పూజ!

రామా: ఒక్కొక్కరి కొక్కొక్క నమ్మకం— మనిషిగూ— ఆయన రాకపోయేసరికి మొఖాసా దారుగారు కోపంతో నెల్లిపోయేరు. ఇంకొక డాక్టర్ ఎవరో వెళ్లేసరి విన్నాను... కాని ఆయన భార్య పోయింది— ఈయన నెల్లికపోవడంవల్లనే అది జరిగిందని అతిసంబాధ... నేనూ వినడమే... మా నాన్న గారిమీద ఆయన పగపట్టిఉండేవారని... ఆయనివ్వకు లేదు, ఏ పగకైనా—

సర్దార్ : మీ తండ్రిగారు లేకపోయినా మీ మీద పగ ఉండవచ్చు నాయనకి...

రామా: పగ, మనిషికి మనిషికి విరోధం అంటే నాకు నవ్వొస్తుంది... నా వృత్తిలో నాకు స్నేహితుడు, శతృవు అని లేదు— ఉండకూడదు. ఈ వృత్తి మనస్సు అలా దిట్టం చేసుకొనిపో...

బర్దా: ఆయనోచ్చి ఇవ్వకు మిమ్మల్ని పిలుస్తే వెళ్తారా?

రామా: నా వృత్తి సంబంధించిన పనిమీద అయితే తప్పకుండా వెళ్తాను... వెళ్ళాలి... అది నా కర్తవ్యం...

సర్దార్ : అయితే మీరు విదన్నా కిసుమీద నెల్లి వలసినదే, కర్తవ్యం కనక వెళ్తారా... లేదా ఆమనిషి పడే బాధని చూసి దయ కలిగి వెళ్తారా? మీ విషయంలో నే నీది అడుగుతున్నాను... మీ గురించి విన్నాను కాబట్టి— ఎప్పుడెన్నా ఎక్కడికన్నా, ఎవడెన్నా రోగంతో బాధపడుతూ, కలురు వస్తే వెళ్తారని విన్నా కాబట్టి.

రామా: అది నామీదకు నాకే తెలీను... తెల్సుకో నేండుకు ప్రయత్నించలేను కూడా. ఈ వృత్తిలో నా కోకవిగమైన ఆసక్తి ఉంది— అందుకే ఇది ఎంచుకున్నాను. దయ, అన్నది నా కష్టమే కలగలేకపో అనుకుంటాను... కేవలం మరలా ఒక పని చేసుకోవాలే నేనా... మర నడవడాని 'పెట్రోలు' వాళ్ళు డబ్బురూపేణా ఇస్తా... అంతే...

సర్దార్ : అలానే మీ రంటారా?

రామా: దయ అన్నదే ఎప్పుడన్నా కలిగి పనులు నాచేత చేయస్తే, నేనీలా ఉండకపోయే వాడి నేనా. దయ అన్నది మనస్సుకి, ఆత్మకి సంబంధించినది. దయ, జాలి మనస్సులో ఉంచుకొని రోగిని చికిత్స చేస్తే ఫలితం సరిగ్గా ఉండకపో... ఆత్మీయమైన జాలి కలుగుతుంది... అలా కలగడంవల్ల లాభం ఏమీ ఉండదు... ఆ అనుభూతి కలిగితే ఆ రోగాన్ని చూస్తే నాకే భయం వేసును... ఆ భయం ఎప్పుడైతే నాలో పుడుతుందో రోగాన్ని నాలదుపులో పెట్టుకోలేను.

సర్దార్ : అంతే?

రామా : ఒక పెద్ద హాస్పిటల్ లో ఒక సర్జన్ సంగతి చెప్పాను వినండి. ఆయన పెద్ద స్పెషలిస్టు తన కుమార్తెకే ఆపరేషన్ కండ్లక్ చేయొల్పొచ్చింది. ఆపరేట్ చేసి గర్భం లోంచి శిశువుని తీసుకొచ్చి... అతనితోటి స్టర్లిన్ అతన్ని ఆపనికి పూనుకోవద్దన్నాడు. తను కండ్లక్ చేస్తానన్నాడు. కాని ఈయన ఒక్కోరోలేదు. ఏ ఫీలింగు లేకుండా ఉండగలనన్న డ్రైస్టం ఆయనకుండేది... కాని ఆపరేషన్ నడుస్తున్నప్పుడు... సగంలో... ఆ ఆమెకు తలెత్తి వచ్చేస్తోందేమో అని అనుమానం తలెత్తడంతో ఆమెకు, భయం రెండూ వెంటనే కలిగిఉంటాయి. వెంటనే కోర్లో ఫారంటీసి మరొకసారి, కొద్దిగా ఎక్కువ కాలం ఇచ్చేడు... దానితో ఆమె ప్రాణాలు పోయాయి... ఆ పెర్సనల్ ఫీలింగుంటే లాభంలేదు... జాలి ప్రజ్ఞ నవ్వకు అది ఒకపని...

సర్దార్ : మీరు పట్టినకేసులలో మీరు చాలా వాటిలో నెగ్గకొస్తున్నారనుకుంటాను...

రామా: ఎందు కడుగుతున్నారు...

సర్దార్ : నావనికీ దానికీ సంబంధం ఉంది కాబట్టి.

రామా: దీనికన్నా హామీ ఇవ్వలేంమాడండీ... నాకు సాధ్యమైనంతవరకు చేస్తాను... ఫలితం నేను చెప్పలేను...

సర్దార్ : ... నే నడిగిన ప్రశ్నకి చెప్పండి...

రామా: (మితంగా చూసి) ఏం? అంత ఖండిస్తున్నారా?

సర్దార్ : నాగొంతు అలానే ఉంటుందీలెండి...

రామా: మీగొంతులో మార్పు కనిపిస్తోంది...

సర్దార్ : నేను చెప్పవలసిన రహస్యం ఇంక చెప్పాను కాబట్టి

రామ: నాలో రాక్షసుణ్ణి సంబోధిస్తున్నా రనుకోవాలా?

సర్పార్: ఎలా అనుకున్నా బాధలేదు, మీరను కున్నా లేకపోయినా వాడు వినక చూసాడు, వాడు దాన్ని దాచుకుంటాడు...

రామ: సరే...అదేమిటో చెప్పండి...

సర్పార్: ముందు నా ప్రశ్నకి జవాబివ్వండి

రామ: నూటికి తొంభైకేసులు సెగ్గొస్తున్నాను...

సర్పార్: నూటికి తొంభైకి పడేకదూ భేదం?

రామ: అది మీరు నన్ను డిగక్కర్లేదు.

సర్పార్: పది, అట్టే పెద్దభేదంకాదు...(గొంతు సవరించుకొని) సరే వినండి... కొత్తపట్నంలో కలరా ఉంది...

రామ: కలరా ఆ? ఉంటే ఉండొచ్చు. ఇది దాని ఋతువే మరి...అరోగ్యకాఖవాల్లేమీ జాగ్రత్త తీసుకోలేదా?

సర్పార్: ఊళ్ళో అందరినరించి నేను రాలేదు. వాళ్ళేమైతే నాకేం...

రామ: మీకు సంబంధించినవారి కనరీ కన్నా...

సర్పార్: అది చెప్పేముందు నా సంగతి కొంచెం చెప్పుకోవాలి...కొత్తపట్నం మొఖాసాదా రని ఇప్పుడెవరినంటున్నారో ఆయన ఏమీకాదు...

రామ: ఆయన మొఖాసాదాకాదా?

సర్పార్: ఆయన కొడుకు మొఖాసాదారు... తండ్రి కేవలం పార్వతీశమే.

రామ: ఔనాను...పార్వతీశం...ఇప్పుడు జ్ఞాపకం వచ్చింది పేరు...ఏం? పార్వతీశంగాదు కాదా మొఖాసాదారు?

సర్పార్: కాదు...

రామ: ఏం? ఎలా?

సర్పార్...అదే చెప్పబోయేది...పార్వతీశం తమ్ముడే నేను...

రామ: నిజంగా?

సర్పార్: అబద్ధం అయితే బాగుంటు...తగునే ఉండకపోను...

రామ: ఇప్పుడొచ్చిన తగునేమిటి?

సర్పార్...తగునేమీలేదు. ఈ ఆస్తి పార్వతీశం అర్జించింది కాదు...మా తండ్రి అర్జించింది...మా

తండ్రికి మేం ఇద్దరమే కొడుకులం...మా తాతనించి మా తండ్రికి వచ్చినది చాలా తక్కువ...కొంచెం భూములు...వాటిలో నే నాకు సగం వాటా ఒచ్చింది...మాకు పెళ్లి కాకముందునుంచి మా తండ్రి, మొదటి మనుమడికి ఆస్థంతా రానేస్తానని అంటూ ఉంజే వాడు...మేం ఇద్దరం పెళ్లిచేసుకున్నాం...మా అన్న అదృష్టం బాగుంది...కొడుకు పుట్టే నాకుమాత్రం పుట్టింది ఒకమామగ...మా తండ్రి స్వార్జితం ఆస్తి...ఎలా పడితే అలా రానుకోవచ్చు...అనుకున్నంతా చేసి చచ్చేడు మా తండ్రి...ఆ మనుమడికి అంత ఆస్తి వెళ్లింది...అంటే మా అన్నకి వెళ్లివచ్చే తెలు...అది, నా దురదృష్టం అనుకోవాలో ఏమో నాకు తెలిదు...

రామ: అతని అదృష్టం అనుకోండి...

సర్పార్: ఆ పీటలో చిన్న కిటుకుంది...ఒక వేళ ఆ మనుమడు ఏ కారణంవల్లయినా పిల్లలు లేకుండాపోవటం తట్టిస్తే, కొంతభాగం, అది చాలా తక్కువరెండి, ఆ మనుమడి భార్యకి పోను మిగిలినదింతా మా ఇద్దరిమధ్యా పంపకం జరగాలి...

రామ: ఇప్పుడు మీ కింకేం లార్థం

సర్పార్: ఇప్పుడు అదృష్టం నావేపు తిరిగింది..

రామ: ఎలా?

సర్పార్: ఇక్కడే ఉంది నే చెప్పబోయే రహస్యం...మా తండ్రిహయేక అట్టేకాలం నే నా ఇంట్లో ఉండలేదు...మా అన్నకి నాకు పడలేదు...

రామ: అది ఊహించుకోవచ్చు...

సర్పార్: దీనికన్నా స్వాయంఉంది చూడండి. ఆ కుర్రాడికి తూయ...

రామ: తూయ? అతని వయస్సెంత ఉంటుంది...

సర్పార్: ఇరవైతొమ్మిది సంవత్సరాలే రెండి..

రామ: ఉం.

సర్పార్: సరే వినండి...నేను చాలా మోటు మనిషిని. నన్ను కాడి అని పిలవడంలో ఆర్థం లేక పోలేదు. తిల్చుకుంటే ఏదన్నా చెయ్యగలనను కోండి...బుద్ధి పుట్టినంతవరకే...

రామ: (వీలెగా చూసి) అదంతా ఇప్పుడెందుకు? కలరా సంగతిలో చెప్పబోయారు...

సర్పార్: అదికూడా అవసరం కనుక నే...ఇంకా గంటలో మీ కళ్ళపై మీ ఇంటికొస్తాడు

రామా: శత్రువా !!

సర్దార్: అంటే మీ తండ్రిమీద పగపట్టిన పార్వతీశం, మొఖాపాదారు తండ్రి...

రామా: పార్వతీశం గారా? నా శత్రువా?

సర్దార్: తండ్రిమీద కోపం, కొడుకుమీద కూడా ఉండకపోదు...

రామా: కాని నే నలాటిది పట్టించుకోను... ఇండాక మీకు చెప్పేను... (ఊరుకొని) నా శత్రువు అనకపోతే మీ శత్రువు అనరాదా?

సర్దార్: ఎందుకనకూడదా? తప్పకుండా అనొచ్చు—అనండి...

రామా: (చిరాకుగా) నాకా అవసరంలేదు... మీరే అనండి... సరే... ఆయన వస్తే...

సర్దార్: (మీసం దువ్వుతూ, అలవాటు ప్రకారం) వచ్చి మిమ్మల్ని పిలుస్తాడు కొత్త పట్నం...

రామా: దేనికి?

సర్దార్: మీ తండ్రి కాలంలో భార్యకి సుస్తీ చేసింది... ఇప్పుడు కొడుక్కు...

రామా: అతని కొడుకా? మీ రన్న తుయవల్ల కాని...

సర్దార్: కాదు. కలరా.

రామా: కలరా!!

సర్దార్: ఔను. ఊళ్ళో అక్కడక్కడుంది... వాటితో నాకు సంబంధం లేదు. కాని ఇది... (ఊరు కొని) ఇవాళ ఉదయం ఆరంభమయింది... ఆ సంగతి తెలిసి నేనా ఊరు వెళ్ళేను. ఆ ఇంటికి వెళ్ళలేదనుకోండి.

రామా: ఇవాళ ఉదయం... కలరా! ఆలోచించండి... ఎంత ప్రమాదమో... ఇప్పుడు దొస్తున్నారాయన డాక్టర్ కోసం...

సర్దార్: చాలా సేపు ఏదో అజీర్తి అనుకున్నట్లుంది...

రామా: నా కొకండుకు చాలా విచారంగా ఉంటుంది... ఈ పేషెంట్లని చూస్తూ ఉంటే... రోగం ఏదన్నా బాగా ముదిరితే నేనాని బైటపడరు. అప్పుడు బాగుచేయాలి... అటువంటి సందర్భంలో సెగ్గుకురావడం ఎంత కష్టం!

సర్దార్: మిమ్మల్ని డాక్టర్ గా ఎంచుకోదానికి తటఫటాయిస్తున్నాడు దుదయించి... మీరు తప్ప ఇంకెవరూ సరైన డాక్టర్ ఊళ్ళో... మీ తండ్రిమీద

కోపం .. ఈ రెండింటి మధ్యా సందిగ్ధంలో పడ్డాడని విన్నాను... ఇప్పుడు లేకపోయినా తప్పదు... మీదగ్గరికే నిశ్చయంగా వస్తాడని నా నమ్మకం...

రామా: నేనే అని ఎందుకు? అటువంటివాళ్ళ కోసం ఈ ఊళ్ళో ఏ డాక్టర్ న్నా కష్టపడతాడు...

సర్దార్: పిల్లే పస అందిరికి తెలుసు... అతగాడు మీదగ్గరికి రావడం తప్పదు... నేనొక ప్రశ్న వేస్తాను చెప్పండి...

రామా: వెయ్యండి...

సర్దార్: ఇంత ఆఖరిదశలో, మీ రీ ఏడు మైళ్ళు వెళ్ళడంలో లాభం ఏముంది?

రామా: (విమర్శగా చూసి) లాభం ఉన్నా లేక పోయినా ప్రయత్నం చెయ్యడంలో ఏం నష్టం లేదనుకుంటాను...

సర్దార్: ప్రయత్నిస్తే ఏమన్నా ఆశ ఉందంటారా?

రామా: ఉండొచ్చు...

సర్దార్: మీరు వెళ్ళడంలో నష్టం కూడా ఉండొచ్చు నేమి...

రామా: మీ రలా అనుకుంటున్నారా? నామట్టుకేం నష్టం కనుపించలేదు...

సర్దార్: నష్టం ఉందంటాను...

రామా: (చిరాకుగా) మీకా?

సర్దార్: (కొంచెం తృప్తిపడి) మీకు కూడా...

రామా: (ఆశ్చర్యంగా) ఎలానో సెలవిస్తారా?

సర్దార్: (ఆలోచనగా లేచి) మీరు వెళ్ళడం భాయం. మీ మాటలనిబట్టి తెలుస్తోంది... కాని మీరే సెగినట్లుంటే మీకు నష్టం...

రామా: (లేచి) మీరు నన్ను...

సర్దార్: బెదిరించలేదు... మీకొక మంచి అవకాశం ఇస్తున్నాను... అది పోకుండా చూసుకోండి....

రామా: అదేమిటో! ఎందుకంతదయ నామీద?

సర్దార్: స్వలాభం ఉంది కాబట్టి... (ఊరుకొని) మీరే ఇందులో సెగ్గుకు రాలేకపోతే... అంటే నా మోటుమాటలో చెప్పాలంటే .... మీ పేషెంట్లు బ్రతక్కపోతే....

రామా: మీకు వంతొస్తుందికదా పీటప్రకారం?

సర్దార్: నిజం చెప్పేరు ... చూసేరా ఎంత లాభం ఉందో!

రామా: మీకు...

స్థూర్ : మాకుమాడా...

రామా : ఒక్క అవజయంకప్పు నాకింకేదీ ఉండదు...

స్థూర్ : పోయే పదిహెక్కు ఇదొకటవుతుంది పది మీరలానూ మార్చిన ఇచ్చేవేరు... తొంభైకి, నూటికి అట్టే భేదంలేదని ఇందాక అన్నానుకదూ? మీపేరుకేం చెబ్బరాదు

రామా : అదే అయితే, మరి అలా అనుక్కోనే తృప్తిపడాలి.

స్థూర్ : ఈసారి అలా క్కాదులెండి...పది మందిలోనూ ఇత నొక్కడైతే నాకు లక్ష రూపాయిల లాభం. అంతకు తక్కువలేదు.

రామా : (అనుమానంగా మాస్తూ) అదే అనుకున్నాను.

స్థూర్ : అందులోది మీకు పదివేలు.

రామా : పది వేలు!! నాకు!! (కోరుకొని) మీ మాటల్నిబట్టి అదే విధానం అనుకున్నానెండి...

స్థూర్ : కాని మీ రొక టాలోచించాలి...ఈ పదివేలూ నే నురక నే ఇస్తున్నట్లు లెఖ్కే—అంటే చాలా తక్కువ సాయానికి వదులుకుంటున్నాను.

రామా : మొదట్నుంచీ మీ అభిప్రాయం నాకు తెలుస్తూనే ఉండలేండి.

స్థూర్ : మీరు పట్టిన వంద కేసులకీ, తొంభై వాటిలో మీ రెలా పెగ్గకొన్నారో...మీ రెలా చూచారో ఇచ్చేరో...అలానే ఈ కేసులో తొంభై పాళ్లు నాకు నిబ్బరం...మీరు కాదు, బ్రహ్మాదిగి వచ్చినా సరే మీ పదిలోనూ ఇత నొకడొకాడని... మిగిలిన పది పాళ్లూ కూడా బకాయిఉందని నా కిష్టం లేదు. ఇలాటి అవకాశం మరి రాదు కనక... ఆ పది పాళ్లు కూడా పూర్తిచెయ్యడానికి మీకు పది వేలు.

రామా : (ఆవేశం అణుకుంటూ) ఉం.

స్థూర్ : కొంచెం అక్రమ—అది చాలా. నూటికి నూరుపాళ్లు నాకు నిబ్బరం...డబ్బు మీరు తిరిగి ఇంటికి వెళ్ళేటప్పుడు మీకు నే నిస్తాను రెండో కంటివాడికి తెలిసేండా. మీకు అపనమ్మకం అక్కర్లేదు. డబ్బు సిద్ధం గా ఉంది...నా దొకటే మాట—

రామా : అతను నా తొంభైలోనూ ఒకడైతే?

స్థూర్ : అలా అవదు. తొంభై పాళ్లు నాకు నిబ్బరం. ఆ పదిపాళ్ళలోనూ అయితే అందుకు మీరు బాధ్యులు...

రామా : అలానే అనుకోండి...

స్థూర్ : అలా కాదు. జరగదు. అందుకే మీలోని రాక్షసుడికి రహస్యం చెప్పేను. అత నలా ప్రితు...

రామా : నాలో అలాటి రాక్షసు డెవ్వడూ లేడు. ఉన్నా నాలోని మనిషిని జయించలేడు.

స్థూర్ : పదివేలు ఆటంబాంబులాటిది వాడికి. (నవ్వుతాడు)

రామా : అది వాడికి అందకుండా చేస్తే?

స్థూర్ : అందుకు మీరు ప్రయత్నం చెయ్యరనుకుంటాను...ఎలానూ వాడికి చెవికి వెళ్ళింది కదా వార్. అది కొంచెం నిబ్బరం. ఆలోచించండి. ఇంగులో ఎవ్వరూ అనుమానించవల్సిన విషయం ఏమీఉండదు.

రామా : సరే—మీరు చెప్పవల్సిన విషయం అయిపోయింది కదూ? మీరు ఒక డబ్బెడికూడా ఖర్చుపెట్టడం నా కిష్టంలేదు..

స్థూర్ : (కొంచెం సంతోషంతో) అంతే?

రామా : పదివేలు! చూడండి...అంతి డబ్బు మీరు నష్టపోవడం నా కిష్టంలేదు...నా నురుంచి.

స్థూర్ : ఏమీ పుచ్చుకోకుండా సాయపడతానంటారా? రామారావుగారూ! అలా నా కిష్టంలేదు...ఇంకా సంతోషం అయితే పోలేపోయింది మరో అయిదువేలు మీ కిస్తాను...

రామా : ఎందుకు? ఏమీ వద్దు.

స్థూర్ : నిజంగా!

రామా : నిజంగానే. తొంభైపాళ్లు నిబ్బరంతో మీరు గెలవరి నే నెలా చెప్పగలను? నాకు గుండెడికి అందులోనూ ఉదయం మొదలైన కలరా...తొంభై కాదు—తొంభైతోమిక్కిలిపాళ్లు మీరు నిబ్బరంతో ఉండొద్దు...

స్థూర్ : (సంతోషంతో) నిజంగా! ఏదీ...మీ చెయ్యి ఇలా ఇవ్వండి...

రామా : కాని ఆ మిగిలిన ఒక్కపాలూ నేను నాలో ఉన్నశక్తి, జ్ఞానం అంతా వినియోగించి ప్రయత్నిస్తాను...మీ తొంభైతోమిక్కిలిపాళ్ళ నిబ్బరాన్ని నాశనం చెయ్యడానికి...

స్థూర్ : (ఆశ్చర్యపోయి, నమ్మలేక) ఏమిటి! ఏమిటి!

రామా: నేను డాక్టర్ని—ఒక రోగాన్ని పోగొట్టడానికి చెయ్యవల్సిందంతా నేను చెయ్యాలి...చేసాను—

సర్దార్: ఆలోచించే మీ రంటున్నారా ఈ మాట?

రామా: ఆలోచించడం అన్న ప్రశ్నలేదు... ఇలాటివి నే నాలోచించను...ఆ శక్తి నాకులేదు...

సర్దార్: సరే. అయితే మీకు కలిగే సప్తం ఆలోచించరా?

రామా: మీ ప్రకారం పదివేలు—

సర్దార్: అడకాదు—మీరు తిరిగి ఇంటికి రాలేదు...

రామా: (కొద్దిసేపు ఊరుకొని) డబ్బెప్పడైతే చూపించేరో బెదిరింపుకూడా ఉంటుందని నాకు తెలుసు...

సర్దార్: ఇది ఉత్త బెదిరింపుకాదు. జరుగుతుంది. నాసంగతి మీకింకా తెలీదు...

రామా: సర్దార్ గారూ!...మీ ధైర్యం ఏపాటో నాకు తెల్సై—మీ లేపాటి అపకారం చెయ్యగలరో నాకు తెల్సు—

సర్దార్: చెయ్యలేననుకుంటున్నాను. ఏమిటి మీ ధైర్యం?

రామా: నేను మీతో చెప్పను—కాని మీ ధైర్యం తెలుసు—మీరింక వెళ్ళండి—

సర్దార్: అయితే కాసుగోండి—మీరింకా వయస్సులో చిన్నివారు—వెళ్ళి కూడా కాలేదు—

రామా: అది మంచిదేకదూ కామతో దానికి— ఎవ్వరూ ఏడిచేవారుకూడా లేరు—

సర్దార్: పూణం అంటే అంత చురుకైనగా చూస్తారా? సరే— నేను వెళ్ళున్నాను—మీగురించి విచారం గాఉండి..పోలీసుల్ని తెస్తారేమో— అదేం బాధంలేదు— ఎక్కడా ఋజువులేకుండా అంతా అయిపోతుంది— నాసంగతి మీకింకా తెలీదు...

రామా: సరే తెల్సుకుంటాను— వెళ్ళండి!

సర్దార్: ఆలోచించి మనస్సు చూర్చుకున్నట్లయితే— అంటే నే ననుకున్నదే అయితే మీకు బాధలేదు—

రామా: నేను ఆలోచించేను—

సర్దార్: వెళ్ళున్నాను. కాని ఇది తెల్సుకోండి— అతను బ్రతుకుతే మీరు తిరిగిరారు— అతను పోయినా అది మీ ఇష్టానికి వ్యతిరేకంగా జరిగినట్టే లెట— అప్పుడు మీకు కలిగే సప్తం ఒక్క పదివేలే—

రామా: మళ్ళీ నన్ను ఆశపెట్టి లొంగుతీర్చాం అనుకుంటున్నాడు— బాధంలేదు— వెళ్ళండి—

[సర్దార్ ఇంకా నిల్చుంటాడు]
నే నాలోచించటం లేదు!

సర్దార్: (కోపంగా) అయితే కాసుగోండి!!

[గది వరుల్తాడు సర్దార్— రామారావు వెళ్ళి అన్విపంజరం ముందు నిల్చుంటాడు దానిని చూస్తూ— అలా దానిముందు రెండుమూడు నిమిషాలు నిల్చుంటాడు— అతినేదో ఆ పొంగుతున్నట్టు అతని ముఖం జేపురించుతుంది. ఆఖరికి ఒక నిట్టూర్పువదిలి, వెళ్ళి సోఫాలో కూర్చుంటాడు, ఆలోచిస్తూ]

[తెర]

[స కే ష ము]

* పెద్దన: మనుచరిత్ర *

శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావు

అల్లసానివారి కీర్తి కృష్ణరాయలవారి కీర్తితో
అల్లిక జిగిబిగియైనది.

విజయనగ రాష్ట్రానమున కృష్ణరాయల కాల
మున వెలసిన కృతులలో రాయలు స్వయముగా
సరించి యంకితముగొన్న దొక్క మనుచరిత్ర
మాత్రమే.

మనుచరిత్రతోపాటు హరికథాసారమును,
శేత్రాక కృతిని లక్షణము లుదాహరించి నారు.
పాల్గివు వెంకటరమణకవి లక్షణ శిరోమణి! యను
లక్షణ గ్రంథములో పెద్దన సత్యవహుపరిణయములోని
దని యీ క్రిందిపద్యము నుదాహరించి యున్నాడు:

కనువిందై యభిషిక్తుడైన విభు నా
జ్ఞం గొల్పులో నీత యు
చ్చిన ముక్తామణిహార మెవ్వడు ధరిం
చెన్ మేరు కూటంబుఁ జ
ట్టిన మిన్నేఱనఁగా మెడంబెడగుఁ బు
ట్టింపంగ నయ్యంజనే
యు నజేయున్ కరుణావిధేయు నిరపా
యుం గొల్ప వాంఛారతిన్.

‘ప్రపంచ దర్పణము’ అను సంస్కృత సంకలన
గ్రంథమున ‘అల్లసాని పెద్దనాశ్రేణ విరచిత సత్య
వహుపరిణమే’ అని యుదాహృతమైనది. ఇది
రాయలవారి సంస్కృత కృతులలో నొకటిగదా.
వారి సంస్కృత సకల కథాసార సంగ్రహము ననుస
రించి యెలకూచి రామభద్రకవి సకల కథాసార
సంగ్రహము తెనుగున రచించెను. అట్లే పెద్దనయు
సత్యవహుప్రీణనము ననుసరించి యీ కృతిని
రచించి యుండవచ్చును. రాయలవారిది ప్రీణనము
పెద్దనది పరిణమము. సత్యవహు ప్రీణనమునకు
తెనుగు పారిజాతాపహరణమున్నది గదా. రాయల
వాడు రచించిన కృతులకు ఆస్థాన కవులు రచించిన
కృతులకు గల వాంతరంగిక సంబంధ మింకను పరి
శోధింపదగియున్నది.

మనుచరిత్రప్రశంస, ప్రశస్తి చాటువులలో
కూడ వెక్కిరినది. వెలుగోటివారి చాటువులలో
క్రి. శ. 1600 ప్రాంతముల విలసిల్లిన మహాసూరుడు
యాచమనాయని గూర్చి చెప్పిన చాటువులు గలవు.
వానిలో నొకదానియం దిట్లు గలదు:

నీ. ధర నేలు నీ ప్రభుత్వము యయాతి చరిత్ర
వరికిరీ రాజశేఖర చరిత్ర

వెలయు నీశౌర్యంబు విక్రమార్క చరిత్ర
ఘనమైన నీతి యా మనుచరిత్ర

ధూళి నీహరిభక్తి రుక్మాంగద చరిత్ర
పొవగు నీ నిలయంబు వసుచరిత్ర

నిత్యంబు నీ బుద్ధి సత్యధర్మ చరిత్ర
చెలగు నీ రూపంబు నలచరిత్ర

గీ. ఇన్ని చరితలు సీయందె యున్న విపుడు
వసుధ నీ భాగ్యమెన్న నెవ్వారితరము
పద్మనాయక వంశాద్ధి భవ్యసోమ
రంగ ఘన యాచధీర విక్రమవిహార.

పై కృతులన్నియు తెనుగు ప్రబంధములే.
సత్యధర్మచరిత్ర అనగా హరిశ్చంద్ర చరిత్ర—
ఇందు శ్రేష్ఠసంబంధింపబడియు క్రి. శ. 1600 ప్రాంత
మునకు ముందుగా రచితములు.

మనుచరిత్ర రచనమునలన పెద్దన కవిత్వయుము
వారితో నుదియైనాడని చెప్పాలంటే వేంకటపతి
యిట్లు చెప్పినాడు—

1. ఈ గ్రంథ ముద్రితము—ఇది యొక విపుల
మైన లక్షణగ్రంథము. క్రి. శ. 17 వ శతాబ్దివాటిది;
మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున,
ఆంధ్రప్రాసాహిత్యపరిమత్తులో దీని ప్రతులు గలవు.

ఇద్దరు జోడు నన్నకవి

యెఱ్ఱన, తిక్కన సోమయాజి దా
నుద్దగువారికిన్, ముగరి

కొక్కండె దీటగు నల్లసాని మా

పెద్దన, వారితోడు తమ

పేరు వహించిన శ్రీ కణాదముం

పెద్దన సోమయాజి నినుఁ

పెద్దనఁబోలుఁ గవిత్వసంపదన్.

మనుచరిత్ర, వసుచరిత్ర, రాఘవ పాండ
వీమును, శృంగారనైషధము, ఆత్మా క్రమాల్యద అను
నాంధ్ర పంచకావ్యములలో మొదటిది మనుచరిత్ర.
ఒకించుక భాషా పాండి యన్న చదివి యానందింప
దగినది. వసుచరిత్ర చదివి యానందించుటకు భాషా
పాండిత్యమే గాక శాస్త్రీయసంప్రదాయ పరిజ్ఞా
నము చాలగా నవసరము. మనువు గట్టి పవీనగదా
వసువునై బ్రాంతి. మనువు వసువు గట్టి పడినవెనుక,
రామా! కృష్ణా! యని రాఘవ పాండివీయమును
జతించి, కలి విప్రసంసకమగు నైషధ చివ్వదవృత్తమును
సేవించి యాత్మా క్రమాల్యము ధరించుటకు నాంధ్ర
సాహిత్య స్వాతికరణమును—ఆంధ్ర సాహిత్య
సాధమునకు మొదటి సోపానము మనుచరిత్ర.

మనుచరిత్రకు తొలుత టీక లేదు—ఆచార్య
కతయు లేదు. భాషాధారకులు శ్రామణిరవారు
1832 లో ఆస్థానమల్లి నాథుడైన అప్పయపంతుల
వారిచే టీకాతాత్పర్యము వ్రాయించినారు.
ఈ టీకలో నిది క్రి. శ. 1851 లో ముద్రితమైనది.
మనుచరిత్ర మొదటిముద్రణ భాగ్యమందినది యీ
వత్సరమునందే. పాండిత్యము పుష్కలమై, శబ్దార్థపరి
జ్ఞానమువలనగాని కలుగదు. శ్రామణిరవారి మను
చరిత్రకు 1839 లో నొక శబ్దమాచివిహిత వ్రాయించి
నారు. కాని పాశ్చాత్యవిమర్శనపద్ధతుల పరి
పాటియే ప్రధానముగా నున్న నేడు, ఆ శబ్దమాచి
మొగమైన జూచువారులేరు. ఈ తరువాతి సుద్రణము
లందైననది చేర్చబడలేదు.

సాహిత్య విమర్శనకు శబ్దార్థపరిజ్ఞానము సువి
శిత పరిశీలనము, అత్యంత శక్తికములు. దానికి సాధు
పాఠ సంస్కరణముతో కూడిన గ్రంథ మార్ధారము.
ఈ యభిప్రాయముతోనే, కీర్తి శేషులు ప్రభాకర
శాస్త్రీగారు బహుళ ప్రాచుర్యముగల మనుచరిత్ర

మను పెక్కు ప్రశస్త పాఠములను వెల్లడించినారు.
ఆనందముద్రణాలయమువారి ప్రతిభో విని గాన
నగును. మఱియు నీ పరిశోధన మూలమున నెఱుగ
బడిన సూతనవిషయములను తత్పరిష్కర్తలగు
శ్రీయత బులుసు వెంకట రమణయ్యగారు రెండు
సెలకొల్పినారు. అయినను కవిచరిత్రయందును
వ్యాఖ్యానమునందును చేర్చదగిన యంశములు కొన్నిం
టిని తెలుపుచున్నాను.

పెద్దన మాలికా కవిత్వరచన :

ప్రబంధరచనకు మార్గదర్శకులు కాకపోయినను
పెద్దనగారు మాలికా కవిత్వరచనకు మార్గదర్శకులు.

“పూత మెఱుంగులున్ పసరు

పూప బెడంగులు... సారెసారెకున్”

తుఱంగలంపగా ముప్పది చరణములుగల యుత్పల
మాలికను రాయలవారి యాస్థానములో, అష్టదిగ్గజముల
సమక్షమున నీ రచనకు పెద్దనగారు శ్రీకారము దుట్టి
నారు. నాలుగు పాదముల పరిమితిగల సమవృత్త
ములు చంపకోత్పలములు, శార్వాల మక్షేధములు మొద
లగు వృత్తములు, ఆ పరిమితిని మించరాదని లాక్షణిక
మతము.

అట్లు మీరి వృత్తరచన యసంఖ్యాకముగా
సాగించిననదిమతాద్వందస్సంఘటితములైన, ద్విపద,
రగడ మున్నగువానివలె, ఏకధారగానుండి చదువరు
లకు వినువు గలిగించి, కావ్యోపయోగికములు కాజా
లవు. ఈ యుద్దేశముచేతనే ఆనంతుడు ధంబోదర్పణ
మున ఇట్టి వృత్తములలో నొక్క పాదము మాత్రమే
‘హెచ్చుగా వాడవచ్చుననియు చెప్పి, దానికి ‘పంచ
పాద’ అని పేరు పెట్టినాడు. అది యుత్పలమాలయే.

పెద్దన గా రా నియమును వీడి, సంస్కృతాంధ్ర
సమపదపాళ్యముగా నీ మాలికను రచించినారు. దీనికి
సింహాచలకోనోత్పలమాలిక అని పేరు. అనగా చివర
పదములు సారెసారెకున్ అను వానితో మొదటిడిన,
సారెసారెకున్, పూత మెఱుంగులున్ పసరు పూప
బెడంగులు జూపునట్టి వాకైతలు, అను సమన్వయము
కుదురుచున్నది. సూతనముగా నిట్టి పథకమును
ద్రోక్కినందుకు, రాయలవారు పెద్దనకు కవిగండ
పెండ్లరము నొసంగుట సమంజసమే.

ఆ సభలోనే పెద్దన వెనుక భట్టమూర్తియు
మఱియొక మాలికను చెప్పియున్నాడు. ఇదియు
నుత్పలమాలయే.

పెద్దనగారి వెనుక నీ మాలికాకవిత్వరచన వ్యాప్తమైనది. మహాబాక్షణిమహాన గణపవరపు వెంకటకవి 'పెద్దశిగిరి విజయము' 1 అను పేర, నాలుగు మాత్రకలను రచించియున్నాడు. తూర్పుమాత్రక, దక్షిణపుమాత్రక, పడమటి మాత్రక, ఉత్తరమాత్రక అని వాని పేర్లు. ఏకోజీరాజు తంజావూరునుపై శ్రీ శ. 1674 లో దండెత్తినట్టి, పెద్దశిగిరిచే పరాజితుడైన వృత్తాంతమిందు వర్ణితమైనది. ఇందు 414 ఉత్పలమాలికా చరణములు గలవు. ఈతఁడే 'అంధ్రకాముని' 2 అను పేర వేయి చరణములుగల సీసమాత్రక రచించియున్నాడు. అదియు ముద్రితమైనది.

దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున నీ మాలికారచన ప్రవేశ పెట్టినది విజయరాఘవనాయకుడు. ప్రహ్లాదచరిత్ర యక్షగానమున మొదట నొక సీసమాత్రకలో నాతడు రచించిన గ్రంథములను చెప్పియున్నాడు.

పురుక్కోటలో నుదురుపాటి వెంకనకవి ఆతని మనుమడు సాంబశివకవి, 'తొండమాక వంశావళి' 3 అను పేర సీసమాత్రకలను రచించియున్నాడు. అవి రెండును కలిసి 500 చరణము లున్నవి. ఇవి రెండును ముద్రితములు.

ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలలో 'వికవోత్పలమాల' అనునొక యుత్పలమాలికారచన గలదు. అది యంతయు 'ర'కార ప్రాసము.

(శ్రీ) రమణీమణి కుచకు

శేషయ కోశల నత్పటీర కా

శ్రీర నిశా కురంగమద

మిత్రత కుంకుమసాంద్ర చంద్రసీ

హారపయోఘమంఘమ ఘమ

మాయితవత్సు, సుధాభికుండమం

దారతుపారపారద సు

ధాకరహారతారతారడిం

డీరశరద్బలాహకప

టీరసీతాంబుజతారహారగో

క్షీరసురాపగావిమల

శీర్షివళత్సు, విదూరకంసచాణూర...

అని మొదలిడి యించుమించుగ 1980 చరణములలో

. చుని

శేఖరుడైన ప్రచేతసాత్మజం

డారసికూర్చినట్టి యిత

హానము సంకుచితంబుగాఁగఁ దా

నేరిచినట్లు శ్రీహరిని

నమ్మనమందుఁ దలంచి మ్రొక్కి మం

దారమరందగుంభిత సు

ధామయశబ్దవిచిత్రచాటు వా

గ్ధోరణిమీఱ వత్సముని

గోత్రలలాముఁడుగొడ్ల వర్తి వి

స్తారకులాభిపూర్ణ హిమ

ధాముఁడు.....

వేంకనమంత్రి చంద్రుఁ డిం

పార రచించినట్టివిక

వోత్పలమాల....

ఈగొడ్లవర్తి వెంకనమంత్రి కవినిర్మితమున కీవల కవరిచితుఁడు.

కడచినశతాబ్దిలో నుద్బంధ కవిపండితుఁడు శిష్టాకృష్ణమూర్తికాశ్రీ పెద్దనగా లొక్కటి సంస్కృతాంధ్రములలోనే చెప్పగా, నట్టిమాత్రకలను రెండింటిని చెప్పిరి. ఒకమాత్రకలో విశేష మేమనగా నందు సగము తెలుగు సంస్కృతపదములు, సగము ఆరబ్బి ఛారసీ మొదలగు నన్యదేశీయములు.

మాలికాకవిత్వమునకు పితామహుఁ డనదగిన మహావ్యక్తి మండిపాళ పార్వతీశ్వరకాశ్రీగారు. వీరు 1883-1897 ప్రాంతముల విలసిల్లిరి. అసమాన ధారా ధోరణితో రసము చిప్పిలు నల్లుగా నే వృత్తిముతో

1. ఈ గ్రంథమంతయు పూర్తిగా ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారము బుల్లెట్ 5 వ సంపుటము. 2 సంఘికలో 47 - 68 పుటలలో ముద్రితమైనది.

2. అంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు-కాకినాడ.

3. అంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులో - 2 సంపుటము 6 సంపుటము.

సెట్టిప్రాసతోనైన మాలికలు రచించు సామర్థ్యము గలవారు. మాలికారచనలు కొన్ని గ్రంథరూపమున నున్నవి.

త్రైపదేంద్ర గురుచరిత్ర—ఇది విందుపూర్వక దకారప్రాసముతో చెప్పబడిన 500 చరణములు గల యుత్పలమాల.

ఉపన్యాస విభా సభూషణము—ద్విత్వనకార ప్రాసముతో చెప్పబడిన 240 చరణములు గల యుత్పలమాల.

ఇంకను 'కుదురుగఁ దావకీన' అను పాదముతో మొదలిడి, అయిదక్షరముల ప్రాసతో నొక మాలికను, 'పిన్నపు వేల్పు' అను పదములతో ప్రారంభించి మఱియొక మాలికను, మఱియు నెన్నెన్నో అద్భుతరచనములను గావించినారు.

పెద్దన ప్రారంభించిన మాలికాకవిత్వరచన విశేషవ్యాప్తిలోనికి దెచ్చినవారగుటచేత, 'అభినవాంస్ర కవితా పితామహ' అను బిరుదము లభ్యమై సార్థకత చెందినది. పిరి రచనములు పూర్వము నెల్లూరిలో విలసిల్లిన అమృతద్రవగ్రంథ చింతామణి పత్రికలో ప్రకటితములైనవి.

కీర్తిశేఖులు, వసురాచకవి, భోగరాజు నారాయణమూర్తి సెట్టి లక్ష్మీనరసింహము, ఉమర్ ఆలీషా మున్నగు వర్తమాన కవిశేఖరులు మాలికారచనమున నెన్నిక గన్నవారు. ఇంకను మఱికొందరు గలరు. వారిని పేర్కొనుట కిట తావులేదు.

ఖండము క్తక కావ్యరచన లఖండముగా సాగుచున్న యీ కాలమున మాలికారచన మూలబడినదన్న యాశ్చర్య మేమున్నది.

మనుచరిత్రయందు ప్రయుక్తములైన కొన్ని పదములను వాని యర్థవిశేషములను కొంతపరికింతుము.

1. హింగుళా:

“కేదారేశు భజించితిన్ శిరమునన్ గీలిం చితిన్ హింగుళా పాదాంభోరుహముల్.”

1-71

హింగుళా జ్యేత్రము విబది రెండు శక్తిశీలములలో నొకటి, ఇది బెల్గాచీస్థానములో నున్నది. దీనిని

గూర్చి నందలాల జేగరి ప్రాచీన హైందవభూగోళ నిఘంటువునం దిట్లున్నది.

Hingula - Hinglaj situated at the range of mountains in Baluchistan called by the name of Hingula about a day's journey from the sea coast. The Aghor or Hingula river passes by its side. It is one of the 52 Pithas or places celebrated as the spots on which the disserved limbs of Sati are scattered. (Page 28. Geographical Dictionary of Ancient & Medieval India—Nandalal Dey.)

ప్రాచీన హైందవ భూగోళమును వ్రాసిన కన్నింగహ్ గారు దీని యునికి నిటు తెలిపి యున్నారు.

Hingulaj—Hingula Devi one of the 52 Pitha Stanas sacred to the devotees of Goddess Kali nine, days journey from Patha by Karanjee and about nine miles from the sea-shore. (Cunningham's ancient Geography of India. Page 696)

2. ఇనుప కచ్చడము:

“ఇనుప కచ్చడల్ గట్టుకొను ముని మ్రుచ్చుల్లె తామరన నేత్రలిండ్ల బందాలు గారె”
2-73

మనుచరిత్ర వ్యాఖ్యానములలో గాని నిఘంటువులలో గాని దీని యర్థవివరణములు లేవు. ఈ ఇనుప కచ్చడము అను ప్రయోగము పెద్దనకన్న ముందు జక్కన విక్రమార్కచరిత్రలో వాడియున్నాడు.

‘జమిలి మెలతాట నినుపకచ్చడముమర్చి’ 2-92.

పెద్దననెనుక తెనాలి రామకృష్ణ కవి పాండు రంగ మాచాత్మ్యములలో (4-278) ‘విషయాంకురము గిల్లి వేయనివారికి నినుపకచ్చడమున కింతదవ్వు’ అని వాడి యున్నాడు.

శ్రామదోరవారు మనుచరిత్ర ప్రయోగమునకు: ‘గోపి’—ఇనుపకచ్చడాలు కట్టిరాడు; He was rigorously Chaste—Manu 1182 అని వ్రాసి

యన్నారు. శబ్దరత్నాకరమున నీ ప్రయోగమున కట్లే 'కాపీసము' అని వ్రాయబడినది. నూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువున నిట్లే కాపీసము - గోచి - అని కచ్చుడము శబ్దమునొద్ద వ్రాయబడియున్నది 2 సం 28 పుట.

కాని పై ప్రయోగములన్నింటియందును, నిది ఇనుపకచ్చుడము అని అజాది పదములలో చేర్చబడక, కచ్చుడము శబ్దమున చూపబడి యున్నది.

పై వికమార్క చరిత్ర ప్రయోగమువలన నిది సర్వసాధారణముగా ధరించు కాపీసమునగాక దానికి సంబంధించిన మఱియొక వస్తువునుకూడ మనకు స్ఫురింప జేయుచున్నది. ఒకడు "గోచి పెట్టుకున్నాడు" అనగా "మొలత్రాటితో గోచీ పెట్టుకున్నాడు" అని చెప్ప నగత్యము లేదు. మొలత్రాడు గోచీ రెండు అని నాభావసంబంధము గలవి. కాబట్టి 'మొలత్రాట నినుపకచ్చుడ మునుర్చినాడనగా నిచట గోచీగాక పేటొకవస్తువునుగూడ ధరించివాడని యర్థము చేయక తప్పదు. అది యినుముతో చేయబడినదని యినుప అను విశేషము తెలుపుచున్నది. అది మొలత్రాటితో నమర్చబడియుండుటచేత మొలమట్టు తిరిగినచు స్వరూపముగలదై యుండవలెను, అది యినుముతో చేసిన నొకవిధమున సన్నబడె.

యోగాభ్యాసకౌలమున, యోగులు ఆసన స్థైర్యముకొఱకు ఒక యినుపబడిన మొలత్రాటచేర్చి ధరింతురు. ఉయ్యాలికొసనమున నిట్టి బడి యొకటి యున్నట్లుగా ఆమంచర్ల గోపాలరావుగారి వ్యాసమున (భారతిసం. 26, సం 4. పుట) 277లో కాసనగును.

ఇనుపకచ్చుడమునకు పర్యాయపదము ఇనుప మొల. ప్రాథకవి మల్లన రుక్మాంగద చరిత్రలో నీ ప్రయోగము కలదు

అరచైకంబును కేయని
హరివాసరమునకునై నిజాత్మజు దునుమన్
గరవాలు చేతఁ బూనిన
కరిణి, యినుపమోలకు మేడ గాల్పుట జమ్మి.

(5-143)

ఇది ప్రత్యేకముగా నా యినుపబడిలను తయారు చేయుచుండేవారని తెలుపుచున్నది, ఇను

మును నిప్పుతోకొల్పిన గాని సాగుదు-ఇనుపబడి చేయుటకు తగుమాత్రము నిప్పున్న చాలును. కాని విశేషముగా నవసరములేదు. పైప్రయోగములో నా విషయమే చెప్పబడినది—చిహితమును విలుగ లేని హరివాసరముకొఱకు (ఇది మోహిని మాటలు) కన్నకుమారుని జంపుటకై కత్తి యొత్తుట, యినుపకచ్చుడము చేయుటకు నొక పెద్దమేడ కాల్పునంతటి నిప్పు నుపయోగించుట వంటిది—అని దాని తాత్పర్యము.

వహుధిని యిచ్చట సరిగానే చెప్పినది. జలేంద్రియత్వమునకై, యోగసాధన చేయుటకు నినుపకచ్చుడముచే బంధనము గావించుకొను మునుల తామరససేత్ర లింఘలో బంధింతు లగుచునే యున్నాడు."

కాగా ఇనుపకచ్చుడమునగా యోగులు ధరించేది యినుపబడియని పెద్దనగారిచ్చట నొక యల్లారపుమైన యోగ సంప్రదాయ విషయమును తెలిపిరియు గ్రహింపవలెను.

3 నక్కకొమ్ము:

"ఒక్కయెఱుకుతోడు నక్కకొమ్మును నిట్టి గోరజంబు జున్ను చాఱవపప కాను కీచ్చి—" (4-14.)

నూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువున 4 సంపు. పుట 510 లో నక్క + కొమ్ము. ఒకవిధమైన వనమూలిక యని వ్రాయబడి పై యుదాహరణమే చూపబడి యున్నది. ఈ సంపుటి ప్రకటనసమయంజే. కీ. శే. కథా ప్రపూర్ణ చిలుకూరి నారాయణరావుగారు. త్రిలిజ్జ రజతోత్సవసంపుటమున మనుచరిత్ర యను వ్యాసమున నీశిబ్దమునుగూర్చి చర్చించియున్నారు. వారు దీనిని పసుపుకొమ్ము మొదలగువానిజాతిలోనిదని భావించి యున్నారు. నక్కకొమ్ము—అనగా పులిగోరు అని అర్థము. ఇచ్చట నక్క అనగా జంతుకము అను నర్థముకాదు, నక్క అనగా పులి లేక చిలుకతపులి అని అర్థము. ఈ అర్థములో నీపద మిప్పటికిని రాయల

సీమలో నాడుకలోనున్నట్లు తెలియుచున్నది. చిటుతే
పులికి చాటుండువు. పులిని జూచి నక్క వాత పెట్టు
కున్నది అన్న సామెతలో నక్క, అనగా మామూలు
నక్క కాదు - చిటుతపులి యనియే అర్థము. ఏక
జాతిలో చేరిన వే కాన స్వర్ణచేత చిటుతపులి
చాటుకొఱకు ప్రయత్నించినది. తెలుగులో నే
నక్కతోక కనవు అనుదానికి సంస్కృత నామము
సింహపుచ్చి. పులి, సింహము మొదలైనవి యొకే
జాతిలోని జంతువులుగదా. కొమ్ము ఆకారమునుబట్టి
'గోరు' అను అర్థమును సమంజసమే యగుచున్నది.

4. లాలాటికము:...

పాటన నేయమి, గురులు మైఁబడి కీర్త
పటిరపంక లాలాటికమై — 3-53

ఇచ్చట లాలాటిక శబ్దమునకు బదులు లాలాటిక
శబ్దము ప్రయోగమైనది. లాలాటికశబ్దము పుంలింగము,
ప్రభువుయొక్క అభిప్రాయమును తెలుసుకొనువాడు,
కార్యమునందు నేర్పు చాలనివాడు అని దీని యర్థ

ములు. పెద్దన యీ శబ్దము లబ్ధము అను నర్థమున
వాడినాడు.

5 గ్రహయాభ:

‘అద్రిగ్రహయాభు భల్లుకము’ — 4-38

సంస్కృతమున - గృహయాభు శబ్దమే గాని
గ్రహయాభు శబ్దము లేదు.

“స్పృహయాభుః, గృహయాభుః, పథయాభుః”
అని కొముదిలో గలదు.

పై పద్యమున ‘గృహయాభు’ అనినదో పూర్వా
త్తరము గురువు కాజాలదు—

పెద్దన యీ శబ్దము శ్రీ నాథునినుండి గ్రహించి
నాడు.

“ఆమోదగ్రహయాభువుల్ బాలసె
దామోరామ మధ్యంబునన్.”

—భీమఖండము. (5.94)

మనుచరిత్ర వ్యాఖ్యానమున నూతనము గా నిట్టి
వెన్నెన్నో చూపి పెద్దనగారి ప్రతిభ పెంపొందింప
జేయవలసియున్నది.

కం గూర ప

విజయవిలాస వ్యాఖ్య

శ్రీ గర్భం అప్పారావు

చేమూర వేంకటకవి ప్రణీతంబయిన 'విజయ విలాసము'నకు బహుప్రచారముకలదు. కాని దానికి సరియైన వ్యాఖ్యానమెవరు రచింపలేదు. ఒక వ్యాసములో క్షీ||శే|| చెప్పిపెట్టిన వేంకటశాస్త్రిగారు దీనిని ఆంధ్రపంచకావ్యములలో ఖేర్లోని వసుదరి త్రాడి ప్రబంధములు నాల్గింటికి వ్యాఖ్యానములు గలవు కాని విజయవిలాస ప్రాశస్త్యమును వివరించేడి వ్యాఖ్యానము లేకపోవుట శోచనీయమని వ్రాసిరి. నిజమే. బ్రాహ్మదొరగారి కాలములో జూలూరు అప్పయ్య పండితులు దీనికిని సారంగధరచరిత్రకును టీకలు వ్రాసినట్లున్నది. శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి గారు తమ సారంగధరచరిత్ర వ్యాఖ్యానమున 'పూర్వ టీక' నొకదానిని పేర్కొనిరి. అదియే జూలూరి వారిది కావచ్చును. నేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు ఒక లఘుటీకను వ్రాసిరి. దానిలోని లోపములను అప్ప డపుడు శ్రీ తాపీ ధర్మారావుగారు తెలుపుచుండిరి. శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు సారంగధర టీక లోని లోపములను పూర్తిగా విమర్శించిరి: నిజ ముగా వ్యాఖ్యాత చక్రవర్తియగు శాస్త్రిగారి టీకలో చాలా లోపములున్నవి. ఇందుకు కారణము శాస్త్రిగారు దానిని స్వంతముగా వ్రాయుక తాము విన్నదియు కన్నదియు వ్రాయించి యేదో సవరించి నదై యుండవచ్చును.

ఇటీవల శ్రీ బులుసు వెంకటరమణయ్యగారిచే రచింపబడిన 'విజయవిలాస వ్యాఖ్యానము' ఒకటి చూచితిని. ఇది వేంకటరాయశాస్త్రిగారి లఘుటీకకు కొంతవైష్ణవము-అనగా వేంకటరాయశాస్త్రిగారిటీకను కొన్ని చోట్లబలనుకరించి కొంతవిప్రులముచేయబడినది. ఇదికొక 1908 సంవత్సరములో ప్రచురింపబడిన టీక నొకదానిని ఖేర్లోన్నారు. కొన్ని పద్యములు వ్యాఖ్యానించుటలో అది హత్తేకగా నుండవచ్చును. వినున పద్యములలో నున్న పదములు టీకలో మారి యున్నవి. విది యెట్లున్నను వేంకటరాయశాస్త్రి గారి లఘు టీకలోని పొరపాటు లిందుకూడ నున్నవి. కవి భావములు, చమత్కృతులు, ధ్వనులు చాలా

పద్యములలో వివరింపబడలేదు. విడువబడక వివరింప బడినవానిలో కొన్ని వేంకటరాయ శాస్త్రిగారి లఘు టీకలోని లోపములే గ్రహింపబడినవి. కొన్ని పట్టుల అవ్యయక్రమము తప్పినది.

ఈ వ్యాఖ్యానము నొక రొక దినపత్రికలో ప్రకటించుచు ఒక పద్యములోని పాఠభేదము నెట్లు వీరు సవరించి వ్యాఖ్యానించిరో తెలిపిరి.

ఆ పద్యమిది. షీతక—14 వ పద్యము.

గెలిచిన గెల్పు లర్థితతి

కికొ దినమిచ్చిన యీవులన్ వహుల్ తలచిన విక్రమార్కులొక

లక్షయ్యుఁ గర్ణులు కోటియుఁగదా కలిగిన సీనువత్సరఁ

గాఁదగు సాహసదాన సద్గుణం

బులు ధరయందుఁ బుట్టఁగనె

పుట్టిన వచ్చుత భూమి జానికిన్.

ఇందు పాలనపాదమున 'పుట్టఁగనె పుట్టిన యచ్చుత భూమిజానికిన్' అనియున్న సరియైన పాఠమును సవరించి 'పుట్టగనె పుట్టిన వచ్చుత భూమి జానికిన్' అనివ్రాసి సమర్థించిరి.

సమర్థన—పద్మగుంబులు ధరయందు బుట్టగనె 'పుట్టిన యచ్చుత భూమిజానికిన్' అనుటలో వాక్యము ముగియుటకొదని అన్వయము కుదురదని పుట్టినవి అని చెప్పినచో సమాపక క్రియకలుగునని యట్లు సవరించి పద్యార్థమిట్లు చెప్పిరి.

అర్థితతికిన్ = యీ చతుల సమాహమునకు; ఈవులన్ వహుల్ = త్యాగములందలి విధములు-వివిగ ములగు దానములు ఈడువత్తురు = సాటియగుదురు, సాహసం...బులు = (విక్రమార్కులనిబోలు) సాహ సము; (కర్ణునిబోలు) దానమునను గొప్పగుణములు; పుట్టగనె పుట్టినవి = పుట్టుకతోడనే వచ్చినవి, అలం. క్రమము—

ఇది సరియైన అన్వయముకాదు. మఱియు మొదటిపాదమున 'ఈవులొక వహుల్' అను పాఠము

విడిచి 'ఈవులన్ వహుల్' అని నవనించి—
'త్యాగములందలి విధములు—వివిధములగు దానములు' అని అర్థము చెప్పిరి—'త్యాగములందలి వివిధములు—'వివిధములగు దానములు' ఒకే అర్థమియ్యవు—

కావున 'ఈవులన్ వహుల్' అను పాశము సరియైన పాశము. అప్పుడు పద్మార్థమి క్రింది పొందుపఱుపబడినది.

ధరయందు బుట్టగ నే=(అమృతరాజు) భూమియందు పుట్టగా నే, సాహసదాన సగుణంబులు = సాహసము దానముగల గుణములు—పుట్టిన = కలిగిన, అమృత భూమి జానికిన్ = అమృత ప్రభవునకు—గెలిచిన గెల్పులుకే = తాను పొందిన విజయములు—(అర్థితీర్తికి) దినమిచ్చిన యీవులుకే = ప్రతిదినము తాను చేసిన దానములును; వహుల్ తలచినకే = (విజయదానముల) లెక్కను తెలుపు పుస్తకములు పరిశీలించినచో విక్రమాద్భుత లాకలక్షయము = జయముల లెక్కకు ఒక లక్ష విక్రమాద్భుతములు; కర్ణులు కోటియుకే = (దానమందు) కోటికర్ణులు, కలిగినకే = ఉండినచో,—ఈ డువత్తురన గాదగుకే = సరిపోవునరని చెప్పవచ్చును.

తత్త్విర్యము—జన్మలోనే సాహసదాన గుణములు కలిగిన అమృత రాజునకు—అతడు గెల్చిన గెల్పులు, దినమిచ్చిన దానములును లెక్క తెలుపు పుస్తకములు చూచినచో సాహసమున లక్షమంది విక్రమాద్భుతములు, దానమున కోటికర్ణులు ఉన్నట్లయిన సరిపోవచ్చును—అనగా పుట్టువుతోనే సాహస సాదార్యములు గల అమృతరాజునకు—లక్షమంది విక్రమాద్భుతములు కోటిమంది కర్ణులు ఉంటే, ఈడువత్తురని చెప్పవచ్చునని భావము.

'ఈ డువత్తురన గాదగు' అనుదానిలో 'తగు' అనునది తద్వర్తార్థ కవి శేషణముగా గ్రహించుటవలన కలిగిన దినవరణ—తగుకే = తగును అని సమాపక క్రియగా చెప్పవలెను. వహి = (account book) జమా ఖర్చులు తెలుపు పుస్తకము—ఇప్పుడు దినవహి వారు (day - book keepers) తంత్రవహివారు గృహసామములు వారి రాజకీయోద్ద్యోగములబట్టి వచ్చినవి. -హంసవింశతిలో 'దినవహి' లెఖ వ్రాలనగ' అని యీ యర్థమునిచ్చు ప్రయోగముకలదు (మా-1-142 హంస -) ఇట్లే అన్యయ క్రమము పోగొట్టబడిన పద్యములు కొన్నిగలవు—ఇంకొక్కటి ముచ్చనకు చూపెదను.

నలినలీలసంఘ నలినలీ గావించు
నించుమించుబాగు నించుమించు
లేమనగవుఁ జూపు లేమననగ? బావు!
జగ మెఱుంగు వాని జగ మెఱుంగు ||

ఆ 1 - పద్య 86.

శ్రీ బలుసు వెంకటరమణయ్య గారు వ్రాసిన అర్థము:—

లేమ...జూపులు = సుభద్రయొక్క నవ్వుతో గూడిన చూపులు; నలిన...సంచున్ = పద్యముల నివాసముయొక్క పాండికను (కాంతినని కొందఱు) నలినలీ గావించున్ = బాగుగా నలపి వేయును, ఇంచుమించున్ = ఇంచునైన మెఱుపును; ఇంచుమించు - ఆడున్ = ఎక్కువ తక్కువబాడును. తిరస్కరించును. ఏమి అనన్ అగున్ = ఇక నేమి చెప్పవచ్చును? బావు!—బావుకే—కశ్యపయ్య; దాని జగ మెఱుంగున్ = ఆ సుభద్రయొక్క లోకోత్తర వివాసమును; జగము, ఎఱుంగున్ = లోకమంతయు బాగుగా గుర్తెఱుంగును. అలం. ఉపమ, యమకం—

బీవాఅదేమిటామాట!

సంతానం కుడ్ర

తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతీ-భారతాంబ తన కుష్టుబొల్లి సంతానం

కోసంఎంతని దొనరిస్తుండిందో?

(సావకము 1330 మా 10)

ఇదుగోమా 35 సంవత్సరముల
|అనుభవంతో ఇస్తూఉన్న అభయం

రెడ్డి అండ్ కో
గోపాలపురం. (హి.గో.జ.)

తా|| చిటునవ్వు నొలికించు నా గుభద్ర
చూపులు తామరపువ్వుల కాంతిని మెఱుపు కాంతిని
తిరస్కరించియుండును. అట్టి కాంతి లోకమునం
దెచ్చుటను లేదను సంగతి లోకమునకు బాగుగా చెలి
యును—అలం. ఉపమ-యమకము.

ఇందు కవి భావవిశేషికరణ చెడినది. అర్థము
క్రిందను తాత్పర్యము క్రిందను రెండు మార్లు అలం
కారములు పేర్కొన్నారు—కవి శివ ఆశ్వా—
18 వ పద్యమున సుభద్రయొక్క స్వభావాలంకరణను
వర్ణించుచు

‘చక్కదనముల ప్రోవైన చంద్రముఖికి

నిచ్చలపురూపు తెన్నెన నింపునింపు’

అని సుభద్రకు ప్రయత్నమున తెచ్చిపెట్టికొన్న
అలంకారములకంటె (నిచ్చలపురూపు) స్వభావసిద్ధ
మైన రూపము లేన్నైన నింపునింపును అని అలంకార
ముల గురించి తన యభిప్రాయము తెలిపెను. కావ్యా
లంకార సంగ్రహమున ‘స్థితి యలంకరణము.....
కాశ్యేందీరకన్’ అనునట్లు అలంకారముల మెఱుగుల
మాడక స్థితి ప్రధానముగా అప్రయత్న పూర్వకముగా
చమత్కృత్యులతో పద్యములు రచించెను. కావున
నాతిని గ్రంథమునందలి పద్యములలోని ధ్వనులు
చమత్కృత్యులు విశేషముచేయుటయే కావలెను కాని
అలంకారముల పేర్లు అవసరము లేదు. అట్టివి పూర్వ
వ్యాఖ్యాతలు వసుచరిత్రాద్రి ప్రబంధములకు తగిన
వ్యాఖ్యలు వ్రాసి అందు అలంకారములుకూడ చివరను
చేర్చుచుండిరి. అట్టి వ్యాఖ్యాన మిగ్రంథము కోరదు.

ఇక ప్రస్తుతపద్యార్థమునకు మరలుదము—

పైపద్యము టీకలోను తాత్పర్యములోను చిటు
నవ్వు లొలికించు సుభద్రచూపులు తామరపువ్వుల

మెఱుపుకాంతిని తిరస్కరించి యుండును. అని
స్పష్టపఱచిరి. చూపులు తామరపువ్వుల వికాస
మును ధిక్కరించుట కవులు పెక్కురు చెప్పిరి కాని
మెఱుపుకాంతిని తిరస్కరించుట లేజేమో. మిటు
మిట్లు గొల్పు మెఱుపును ధిక్కరించుట సరసముగా
లేదు. కావున పద్యార్థ మదికాదు.

అన్వయమిది—లేనునగవుఁజూపులు, నలినలీల
సంచున్ (పద్మవిలాసముతీరును) నలినలికావించును.
నగవు వెన్నెలను స్ఫురింపజేయును గాన, నగవను
వెన్నెలపద్మవికాసమును నలినలికావించును. అందుచే
నగవుఁ జూపులు నలినలికావించుననుట—

జగమెఱుగు దాని జగమెఱుగు, ఇంచు
మించును ఇంచు మించులాడించును అనిగా జగమెఱి
గిన (ప్రతీతిగల) ఆమెయొక్క గొప్ప శరీరకాంతి,
మెఱుపును ఇంచు మించులాడించును. ఇదిట ‘జగ
మెఱుగు’ అను దానిని తద్దర్శార్థకవిశేషముగా
గ్రహింపవలెనుగాని, వ్యాఖ్యాత సమాపకక్రియగా
గ్రహించెను. అందుచే నై మూడుపాదములకు దీనికి
భావసంబంధము లేనేలేదు. శ్రీబులుసు వేంకట
రమణయ్యగారు వెనుకటి వ్యాఖ్యానములకు మెఱుగు
పెట్టిరి కాని సంతృప్తికరమగు మెఱుగుకాదు. అయి
నను వారిసేవ ప్రసంసనీయమే.

పై రీతిగా కొన్ని పద్యముల అర్థము సరిపడి
లేదు. కొన్ని చమత్కృత్యులు విశేషికరింపబడక
విడువబడినవి.

నందమూర్తి

: కవిత :

సంకలనము : శ్రీమతి అబ్బూరి చాగుజీవి.
ప్రాప్తిస్థానం : A. 10 431, హిమాయత్ నగర్,
హైదరాబాదు వెలుగు 1-8.0.

ఈ ప్రతిక సంవత్సరానికి మూడుసార్లు వెలువడుతుంది. సాహిత్యరంగాలో కావ్యరూపాలకు ప్రధానమైన స్థానం వుంది. ఏ సారస్వతిలోనైనా కవి తాను ప్రదాయాన్ని అనుసరించే మిత్ర సాహిత్య రంగామంతా రూపొందుతూ వుంటుంది. అట్టి కావ్య రూపాలను, ప్రశ్నోకంగా ప్రకటించే ప్రతిక మనకు యంతనరకు రాతేను. అట్టికారత తీర్చటానికి వీరు ఉద్యమించారు. ఇందుకు అభినందినీయులు!

ఈ కారణంగానే వీరు చేపట్టిన ఈ కార్యక్రమం ఎంతటి బాధ్యత యుత మైనదోకూడా ఊహించవచ్చు.

వీరి ఉద్యమస్వరూపాన్ని సమగ్రంగా అవగతంచేసుకోవటానికి, ఇందులో సంపాదకీయంగాంటి చేదీలేను. కానీ 'సంకలన' రూపంలో టి యస్. ఇలియట్ వాక్యాలను కొన్నిటివీ, 'స్వనివయనాచిక' అనే శీర్షికతో ఆస్కార్ నైటు, 'పిక్చర్ ఆఫ్ దోరి యన్ గ్రే' అనే రచనకు ప్రవేశకావాసిన వాక్యాలనూ అనువాదించే ప్రతిక తొలిపుటలలో ప్రకటించారు. వీటినంచి వీరి ఉద్యమస్వరూప మెట్టిదో ఊహించటానికి కొంత అవకాశం కలుగుతోంది. ఇలియట్ సంకలనంలో ఎలాంటి ఉత్రిమకవి అయినా సర్వదా ఉత్రిమకావ్యాలే రచించా వుండలేదనీ, సాధనదశలు వుంటాయనీ వ్యక్తీకరింపబడి వుంది. కానీ సాధనదశలో ఉత్పత్తి అయ్యే ప్రతి సామాన్య రచనను అద్భుతమేనీ, మహత్తరమైన రచన క్రింద చలామణీ చెయ్యాలని ఇలియట్ అభిప్రాయమై వుండదని మనం గమనించవలసి వుంటుంది.

'The artist is the creator of beautiful things'—ఆస్కార్ నైటు ఆ 'ప్రవేశిక'ను వైవాక్యంతో ప్రారంభించి చిత్ర విచిత్రాలైన అనేక భావాలను వెల్లడించుతూ వచ్చి,

'There is no such thing as moral or immoral book. Books are well written or

badly written. That is all.' అనే దగ్గరకు తేలాడు.

ఈ వాక్యాలను వీరు ఇలా అనువదించాడు:
'రామణీయకాన్ని సృష్టినాడు కళా... నీతికరం, అవినీతికరం అంటూ గ్రంథాలు లేవు; బాగా వ్రాసిన పుస్తకాలూ, బాగా వ్రాయని పుస్తకాలూ, అంతే'—

ఈ వాక్యాలను మనకు శిరోధాగ్రాలు కావలసి వుంటే, సాహిత్యరంగా ఉదాత్తిమైన ప్రయోజనాన్ని దీన్ని కలుగజేయలేకపోతుంది.

ఆస్కార్ నైటు అనే ఈ మహాశయ్యుడే మనవ జీవితముంటే యేమిటో అర్థమైన పరిగతినలో నెల విచ్చిన ఈ క్రిందివాక్యాన్ని ఈ ఉద్యమ నిర్వాహకులు చిత్రించివుంటే బాగుండేది.

'The value of art is not beauty, but right action.'

'శీర్షికలు విలువను నిర్ణయించాలినింది రామణీయకతినుబట్టి కాదు, ఋజువార్గవర్తననుబట్టి'— అన్నాడు. ఈ వాక్యం వైవాక్యాలను రెంటినీ ఛిన్నాభిన్నం చేసి పారేస్తోంది.

ఆస్కార్ నైటు జీవితాన్ని సంగ్రహంగా నేనా తెలుసుకున్నవారెవరూ ఆయన తొలిసార్లు ప్రవచనాలను నేటివీ శిరోధాగ్రాలుగా గ్రహించరు.

ఒక కవి ఒక అభిప్రాయాన్ని వెల్లడించాడంటే ఆ కవి ఆ అభిప్రాయాన్ని, ఏ అనుభవంతో, ఏ సందర్భంలో, ఎందుకు వ్యక్తపరిచాడో, అని ఆలోచించవలసిందే, గాలిలో ఎగురుతూ వుండే ప్రతి అభిప్రాయాన్ని దొరకపుచ్చుకుని ఆ ప్రకారం మనం ఊరేగటం మొదలుపెడితే మక్కతోకబట్టి గోదావరి యీదట మాతుంది.

ముఖ్యంగా ఆస్కార్ నైటులాంటి జీవిత చరిత్రకల రథయంత్ర విషయంలో ఈ వాగ్వి చాలా అవసరం.

అన్నిటిని తలదన్నీ ఆస్కార్ నైటు ప్రవచించింది, వీరు శిరోధాగ్రంగా నేకరించింది, మరో వాక్యం:

'All art is quite useless.'

**‘యూవత్స్కూ’
నిష్ప్రయోజనకరం**

‘కటిక నిష్ప్రయోజనకరం’ అనివుండవలసిందిగాని, ఎందుకో దయచేచి, ఆ ముక్కను వదిలేశారు. ఇదంతా కటిక నిష్ప్రయోజనకరం అంటే, వాన్నంతా అచ్చేసి జనంనీ తీసి యెలా గుడ్డ వీశామంది అని కొంచెం వెనకాడాలో యేమో! ‘క్లైట్ యూన్ లెస్’ అన్న ఆస్కార్ వైల్డు కూడా యీలాగే విమాత్రం జైచిత్ర్యాన్ని పాటించకుండా సంపుటాలతరబడి రచనలుచేసి జనంరూద పారవేశాడు. ఇంతమాత్రాన, ఆయన సర్దాగా అన్న ఈ మాటనుబట్టకుని, మనం ఆయన సాహిత్యకేవలంతా కొట్టి పారేయ్యటానికి కూడా సంసిద్ధులుగా లేము. ‘హాఫ్ ప్రెస్స్’ అనే కథను వ్రాసిన మహామహాను ‘యూవత్స్కూ’ కథా కటికనిష్ప్రయోజనకరం’ అని హృదయపూర్వకంగా అన్నాడని మనం మాత్రం ఎలా విశ్వసించుతాం? కానీ ఈ సంగతలనం చేసినవారు మాత్రం, ఈ వాక్యాలను ఆ దృష్టితో గ్రహించినట్టు, ఈ సంపుటిలో ప్రదురించిన రచనలనుబట్టి మనం అనుమానించవలసి వస్తున్నది.

ఆస్కార్ వైల్డు ప్రత్యేకం ఆ రచనలో వ్యక్తం చేసిన భావాలే తాడూ బొంగరంలేనివి; వాటికితోడు వీరి అనువాదంతో మరింత అయోమయస్థితి యేర్పడుతోంది. ముచ్చకు:

‘All art is at once surface and symbol those who go beneath the surface do so at their peril; Those who read the symbol do so at their peril.’

దీనికి వీరిచ్చిన అనువాదం:

‘యూవత్స్కూ’ సువ్యక్తం, సంకేతం. సువ్యక్తాన్ని కోధించేవారు స్వవివాళినాసికీ. సంకేతాన్ని చదివేవారు స్వవివాళినాసికీ.’

పై ఇంగ్లీషుమాతృక ఎడట లేకపోతే, తెలపగులగొట్టుకున్నా ఈ తెలుగు వాక్యాలు అవగతింకొవు.

ఈ రెండు రచనలకూ అనంతరం ఈ సంపుటిలో వున్న మూడవ రచన శ్రీ అబ్దుర్రాహ్మన్ రామకృష్ణరావు గారిది. ఈ రచన మొత్తం 12 పేజీలు. రామకృష్ణరావుగారి పూర్వరచనలకూ దీనికి యొక్కడా పోలికలేదు. కావ్యగుణం యేకోశానాలేనీ వచన వ్యాసం. గేయాల కనపించేటగు అమృతేశారు. ఈ వ్యాసంలో రామకృష్ణరావుగారు, చిరమనాంధ్ర సాహిత్య

రంగంలోని అన్నిరకాల కవులనూ, పద్ధతి బాగులేదని మందలించారు. కానీ వారు ఆశించుకున్న పద్ధతి యేమిటో తెలియచ్చారుకారు. ఇంగులో కొంత భాగం శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావుగారిని మందలించటం. ఇంగుకు ఇలాంటి కావ్యరచనకు పూనుకునేకంటే రామకృష్ణరావుగారు, శ్రీనివాసరావుగారి పేర ఒక కావ్యముక్క వ్రాసి బొమ్మలో వేయించివుంటే బాగుండేది.

ఇంగులో మగవోట తాము బాగాడ చేసిన రచనలను అధునికులూ కొందరు అనుకరించుతూ ‘పెల్లికొడుకులకు మల్లే వీధి వీధి విహరింతురు’ అని నేరారోపణ చేశారు ఇది చాలా అన్యాయం. నేటి అధునికులూ నిజానికి, ఎవరికివారే ఒక మహాకవి. ఏ వాక్యమైనా తేలికగా అచ్చయిపోతుంది. ఒకరిని అనుకరించాలిసంత అవసరం యెవరికి మాత్రం యేముంది? ఈ భాగంలోనే రామకృష్ణరావుగారు:

‘తెలుగువారి వెలిగించే

నెలుగువారి తెలిగించే’

అని, ఒక పదబంధాన్ని గారడీ చేసినట్టు మన మీదికి విసికేశారు ఈ రకమాటల గారడీలు ఈ సంపుటంందా వుమ్మలంగా వున్నయ్యే

రామకృష్ణరావుగారి రచన అనంతరం, శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావుగారి ‘వృషభం.’ ఇది రోడ్డుకు అడ్డంగా పడుకుంది.

‘ఎవరు పొన్ననగలరీ ఎవ్వని

ఎలా చూస్తోందో చూడు

వియ్యేయి మోటారుకారు

విరిచి నీలిందర

భాయ్ భాయ్ పైక్స్

భద్రంమూ ఎగు నిన్ను తప్పకోగు

యంత్రవిరోధి అహింసావాది శాఖాహారి

మధ్యవిషే ప్రజ్ఞాశాలి

నగరం నడివిధిలో

నాగరికతగమనాన్ని నిరోధిస్తూ

ఇలా ఎంతసేపైనానరే

ఈయొక్క నిలబడగలదు.

ఎప్పుడు లేకపోతే బుద్ధి

మనిషికైనా వుండవద్దా—’

ఇది శ్రీనివాసరావుగారి కవనం; ఇది వీరి భావాలు; ‘సుద్యపానం నాగరికతకు చిహ్నం. మధ్య

పానం కూడడ నేవాడు నాగరికతను నిరోధిస్తూ అడ్డం నిల్పున్న బుద్ధిలేనివని—

శ్రీనివాసరావుగారి కవనం, అభిప్రాయాలూ ఎలాంటివైనా మధ్యపానమే నాగరికతకు చిహ్నమైతే — అలాంటి నాగరికత తక్షణం నశించటం అవసరం.

ఇందులో 'కాఖా'హాని అనే ప్రయోగం ఒకటి వుంది. ఇది అమృతబాష్పం లేక రచయిత ఇందులో యేమైనా స్త్రేషించాడో మనకు తెలియదు.

మగతా రచనలలో కుందుర్తివారి 'ఉత్తరం' ఒకటి వుంది. ఉత్తరం వ్రాసినట్టే పొడిచవనం. బిళ్లలులేకుండా మనపేర బహుళో వేస్తే 'వేరింగు' దండుగ.

'ఆరుద్ర'గారి 'ఓమస్తా ప్రేమగీతం' ఒకటి వుంది. ఈ 'ఓమస్తా' గాని ఈ 'ప్రేమ' గాని యీ దేశం బాపతు గాదు. టి. యస్. ఇలియట్ దేశానిది. భావ కూడా అదే. 'ఆరుద్ర' ఇక తెలుగులో ప్రాచుర్యం మానేసి ఆంగ్లభాషలో రచించటానికి పూనుకోవటం ఉత్తమం.

'ట్యాన్స్ నెయిటింగ్ చార్మిలు పెగుగుతున్నాయ్, బేన్స్టులో నే తొందరగా ప్రేమ మంటలు ముగించేదామా? ప్రేమ ఎన్నో పెన్ చెయ్యటానికి బడియల్ నెడర్ దార్లింగ్; సంజ సమయం రాన పతాణిలు కొనడం ఎందుకు, ఐన్ క్లీం పార్లర్ లో పీబ్ మల్టా ఇష్టించినా చూసి: రోడ్డువార మూడు మూరల సన్న బాజులదండకన్నా ఈవనింగ్ బజారులో హ్యూబెర్న్ కొని ప్రజెంటు చేస్తా; టెక్సికలర్ హోలేవుడ్ శ్రీ-శ్రీ మేటనీకె క్లౌమా స్వీట్! వచ్చే సందేశాడు సింక్లీ మార్షెల్స్ సేనిమా వుంది'—

ఈబాపతు ఇంగ్లీషుభాష తెలుగువర్తక్రమంలో ఇమడటం కష్టం. రచయిత కష్టపడి యిరికించినా చదివేవాళ్ళని వేధించటం అందుకేయేకంగా ఇంగ్లీషు వ్రాసేయ్యవసం—అదికవనమైనా కాకపోయినా.

శ్రీ బెల్లపుకొండ రామదాసుగారి 'నిష్కర్మ మణి' అనే రచన అద్భుతపర్వంలేని నిర్భాతావాది ధోరణిలో యాసంపుటిలోని యితర రచనల కేమాత్రం తీసిపోకపోయినా, రచనలో కొవ్వగుణం కొంతవుంది.

'నాకు లోకంలేదు
నాకు శోకంలేదు
నాకు బాపలులేవు
ఏదో చిల్లనెంది
నాలో నేను'—

ఈరకం వాక్యాలు చదువుతుంటే వట్టి పుణ్యానికి మనకు విచారమేకుంది. ఇలాంటి నిస్సృహను జాతికి కలిగించటం ప్రమాదకరం. జాతి స్థితిగారి ఎందుకూ కొరగాకుండా నశించుతుంది.

స్వతంత్ర రచనలమట అటుంచి, పాశ్చాత్య రచయితల రచనలలోనుంచి, వీరి ధోరణికి అనుగుణంగా వుండే కొన్ని రచనలను సేకరించి అనువాదం చేసి వేశారు. వీరిలో డిలన్ థామస్, డి. హెచ్. లార్సెన్స్, రాంబో, టి. ఇ. హ్యూయీ మొదలైనవారి రచనలున్నయ్యే.

ఈ రచనలనుగురించి ఒకమాట చెప్పవలసి వుంది. మానవ కళ్యాణానికి యుద్ధకంత్రమే పరమ సాధనంగా, పాశ్చాత్య నాగరికత యంత్రకాలం నశించింది. గత రెండు ప్రపంచయుద్ధాల అనుభవంతో ఆ సదత్ నినిష్ఠ మోక్షనకరమని తేలిపోయింది. మరొక పంథా యేనిఁటో తోచని అయోమయవృద్ధి యేర్పడ్డది. పై చెప్పు యీ రెండు యుద్ధాలతోనూ యూరపీయన్ దేశాలన్నీ సర్వనాశనమై ద్రవ్యోల్బణాది యాతిభాషలతో దిక్కుతోచకుండావున్నయ్యే. ప్రజలలో వ్యాపించినఈ మానసిక నిరాశనే అక్కడి కవులుకూడా వ్యక్తం చేస్తున్నార—అధోగతికి దిగజారిపోతున్న నిరాశావాదం: ఈ రకం-రచనలను సేకరించి అనువాదం చేసి మన ప్రజలలో ప్రచారానికి తేటటానికి పూనుకోవటం అనవసరమైన ప్రవేశాక, అవర్తకాయకం. మనది పారితోత్రపు మృత్యువునుంచి పునజీవించి అనంతమైన ఆత్మవిశ్వాసంతో పురోగమించుతున్న జాతి; సాహిత్యం ఈ ఆత్మవిశ్వాసానికి బలం చేకూర్చేదిగా వుండాలిగాని, దాన్ని నశింపజేసేదిగా వుండకూడదు. మన మార్గమేదో మనకు వెలుగుబాటగా కనపించుతోంది. జాతిలో వున్న బలాన్ని కూడదీసుకుని మనం ముందుకు సాగాలి.

శ్రీమతి ఛాయా దేవిగారు ఈ విషయాన్ని గుర్తించి, మున్ముందు తమ విగ్రంకా ఈ ప్రతికా నిర్వికారము సాగించగలరని ఆశించుతాము.

మనదీ ఒకజాతి; మనకూ ఒక సాహిత్య సంప్రదాయం వుంది. పాశ్చాత్య రచయితలలోనుంచి ఏ రచనను తెచ్చుకున్నా దాన్ని మనం జీర్ణం చేసుకుని, మన పంథాలోకి మనకు బల తేజాలు కలిపేటగు మలుచుకోవాలిగాని, ముక్కు కోసుకుపోయేదిగా వుండరాదు. నవ్యాంగ్ర సాహిత్యరంగంలో ఆరళితాల్లిగా జరిగిన కృషికి ఈసంపుటి పరిణామముంటే, నవ్యు బాల్లపనిగా వుంటుంది.

మన జాతి యేవీటి మన సాహిత్య మేవీటి మన బలమేవీటి; మన ప్రజలేవీటి మనకున్న సాహిత్యాకా తేవీటి పేటిని సభ్యుని మనం యెలా ముందుకు పోగలం? అన్న దృష్టి ఈ దశలో చాలా అవసరం.

అంతేగాని యెవ్వడో యెవరో అన్నారని, 'యావత్కాల నివృత్తియోజనకరం' అంటే మీ ప్రయత్నిం వట్టి నివృత్తియోజనకరమని యితరులు అంచలని వస్తుంది.

ఈ సంపుటిని ఆదినుంచి చదివినకూ ఓకీకపటి యెవరైనా చదవగలిగితే ఆ వ్యక్తికి అర్థంలేని యేవో తెంగపట్టుకుని, వారందాకా వలదు. వచ్చే సంపుటికైనా పాఠకులకు ఇలాంటి బాధ కలిగించకుండా వుంటారని విశ్వసించుకున్నాం.

బాలభాగవతము

[ప్రథమ సంపుటము]

పద్య కావ్యము: రచన: కాజ రథాకృష్ణ శాస్త్రి; ప్రాప్తిస్థానం: సరస్వతీ బుక్ డిపో, విజయవాడ. మూల్యము రూ. 0.12.0.

ఈ ప్రథమ సంపుటిలో కృష్ణజననం మొదలు తృణావధుని వధవరకూ గల కథ వుంది. సరిగ్గా మైన గ్రాంథికంలో బాలబాలికలకు శేలికగా అర్థమయ్యేలాగు రాధాకృష్ణశాస్త్రిగారు యీ పద్య రచనను నిర్వహించారు. ఆటవలదులూ, గీతాలూ, కందాలూ, ముచ్చటగా రచించారు. రసనిర్వహణలో తొలినాటి రచయితల చాచకాన్ని పాఠించుకున్నారు. ముచ్చకు:

"నన్ను గన్నవాడు, నాతండ్రి నాకంటే వెలుగు, నల్లనియ్య వెలసెనంట ఇవట నెటకొ మంద: నే నాతనిం జేర నురికివచ్చి తిరుగుదుంటినిమ్మ!"

: జోగిరాజుగారి రచనలు :

శ్రీ గోపేటి జోగిరాజుగారు వ్యవసాయ శాస్త్రంలో పండితులు: లోగడ వ్యవసాయ శాస్త్రానికి సంబంధించిన అనేక గ్రంథాలు రచించి ఆంధ్ర ప్రజల మన్ననలందుకున్నారు. ఇప్పుడు మరి మూడు గ్రంథాలను ఆంధ్ర ప్రజలకు అందజేస్తున్నారు:

(1) కాయధాన్యములు: కంది, పెసర, సెనగ, వగైరా కాయధాన్యములను నురించి విపులంగా ఈ గ్రంథంలో వివరించారు. సచిత్రం; రూ. 1-8-0.

(2) పశువుల గ్రాసములు, సచ్చి యెరువులు, పంటచెగురు వగైరాలు: సచిత్రం 8-8 0.

(3) తృణధాన్యములు: వరి, మొక్కజొన్న మొదలైనవి. సచిత్రం: రూ. 4-0-0.

ఈ గ్రంథములు మూడూ శైతాంగానికి చాలా ఉపయోగకరమైనవి. ఈ గ్రంథాలకు తిప్పనండా ఆంధ్ర ప్రజల ఆదరణ వుంటుంది. ప్రాప్తిస్థానం: ఆంధ్ర గ్రంథాలయపుట్టు, పాడుబలంక.

: విరులసరులు :

ఖండకావ్యసంపుటి; రచన: శ్రీ విరుల చుండూరి రమాదేవి; ప్రాప్తిస్థానము: నెంకటంబూ ఆంజీకో, విజయవాడ; రూ. 0.12.0.

: పరిజాపం :

నాటిక; రచన: శ్రీ చిల్లర భావనారాయణ; ప్రచురణ నవ్యకావ్యమితి, సికింద్రాబాదు.

: ప్రతాపసింహము :

రాజా ప్రతాప చరిత్ర: గ్రాంథిక వచనము; రచన: కొత్తి సత్యనారాయణ చౌదరి; ప్రచురణ: విజయా పబ్లిషింగ్ కంపెనీ - గుంటూరు. రూ. 1-2-0.

: శ్రీ తత్వానందస్వామి :

శ్రీ తత్వానందస్వామిగారి స్మారక సంపుటి; ప్రచురణ శ్రీ తత్వానంద శిల్ప శ్రమము మంగళగిరి: ఆమూల్యం.

అంజలి :

తెలుగు తల్లికి అంజలి: కేయాలూ, గీతాలూ: రచన: గోపశ్రీ; ప్రాప్తిస్థానం: యస్. గోపాల్ రెడ్డి; సామిరెడ్డిపల్లె; పులికిల్లు పోస్టు; చిహ్నం జిల్లా; ఆమూల్యం.

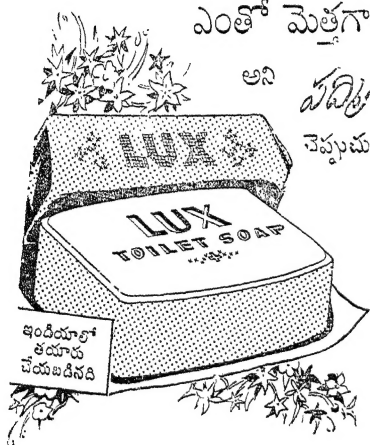
కమలనాథ్

నవల; రచన: పాఠుల సుబ్బారావు; ప్రకాశకులు: మాదిరెడ్డి జగన్నాథరావు ఆంజీకో; కాకినాడ; రూ. 0.12-0.

“ఎంతో తెల్లనిది—ఎంతో శుద్ధమైనది

లక్స్ టాయ్లెట్ సబ్బు యొక్క సురగ

ఎంతో మెత్తగాను, సువాసనగాను వుంటుంది”

అని పదిలమి
చెప్పుచున్నది

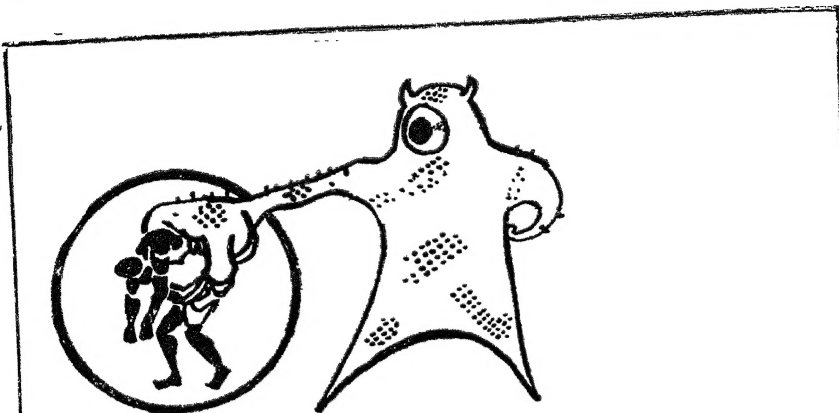

లక్స్ టాయ్లెట్ సబ్బుతో పోతూ నూనెలో ఉపయోగించబడుతాయని మీకు తెలుసా? అందుకే అది అంత తెల్లగా వున్నది. పద్మిని ఇలా చెప్పుచున్నది: “నా ముఖవర్ణముకు లక్స్ టాయ్లెట్ సబ్బు దివ్యమైన సౌందర్య సహకారి అని నేను తెలుసుకొన్నాను. దాని సమ్మద్యమైన మెత్తని సురగ చర్మ రంధ్రాలందు లోతుగా చొచ్చి, నా చర్మాన్ని మృదువుగాను, సుందరముగాను ఉంచుచున్నది. దాని మనోహరమైన నిలిచివుండే సువాసనం చేతగానా నాకు మిక్కిలి ఇష్టము!”

శరీరమంతా సౌందర్యముగా
నుండుటకు క్రొత్త
పాణి, జుసబ్బు
ఇప్పుడు దొరుకుచున్నది
ఇవ్వకే దానిని వాడి చూడండి:

—దుకే నా ముఖ
వర్ణస్సును ఆకర్షణీయముగా
నుంచుటకు నేను లక్స్
టాయ్లెట్ సబ్బును వాడుతాను.”

మా తారలకు సౌందర్య

అలసట మానవుని జయిస్తుంది

తేసీరు

అలసటను
జయిస్తుంది